

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

“Heydər Əliyev İli”nə həsr edilmiş “Oxu Mədəniyyəti”
layihəsi çərçivəsində

**AKADEMİK KİTABXANALARIN YENİ
FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİ**
mövzusunda

Beynəlxalq Elmi Konfransın

MATERİALLARI
(1 Noyabr 2023-cü il)

Bakı, 2023

Redaksiya heyəti

i.e.d., prof. Sakit Yaqubov- UNEC-in Elm üzrə prorektoru
i.e.d., prof. Zahid Məmmədov- UNEC-in Elmi fəaliyyətin
təşkili və idarə edilməsi departamentinin direktoru
tar.ü.f.d. Adilə Abdullayeva- UNEC Kitabxana-İnformasiya
Mərkəzinin (KİM) direktoru

**** Elm və təşkilat komitəsindən:****

“Akademik kitabxanaların yeni fəaliyyət istiqamətləri” mövzusunda beynəlxalq elmi konfransın elm və təşkilat komitəsi bəyan edir ki, bu konfrans materiallarında təqdim olunan tezislərin məzmunu barədə məsuliyyət yalnız müəlliflərin üzərinə düşür. Komitə təqdim olunan tezislərin konfrans qaydalarına uyğunluğunu nəzərdən keçirsə də, ayrı-ayrı tezislərdə ifadə olunan fikirlər, rəylər və şərhlər müəlliflərə aiddir.

“Akademik kitabxanaların yeni fəaliyyət istiqamətləri” mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans akademik azadlığın vacibliyinə inanır, müəlliflərə tədqiqat və ideyalarını müdaxilə olmadan təqdim etməyə imkan verir.

Bu konfransın uğurlu keçməsinə töhfə verən bütün müəlliflərə, rəyçilərə və təşkilatçılara minnətdarlığımızı bildiririk.

1 Noyabr, 2023-cü il

“Akademik kitabxanaların yeni fəaliyyət istiqamətləri” mövzusunda beynəlxalq elmi konfransın materialları /ADİU, Kitabxana-İnformasiya Mərkəzi; Tərtib ed. Nərmənə Abdullayeva.- Bakı: “UNEC” Nəşriyyatı, 2023.- 300 s.

KONFRANSIN ELM KOMİTƏSİ

- prof. Sakit Yaqubov- UNEC
- prof. Zahid Məmmədov- UNEC
- tar.ü.f.d. Adilə Abdullayeva- UNEC
- prof. Bülent Yılmaz- Hacəttəpə Universiteti, Türkiyə
- prof.dr. Ahmet Taşkın- Ankara Hacı Bayram Vəli Universiteti, Türkiyə
- prof. dr. Renaldas Gudauskas- Litva Milli Kitabxanası
- s.e.ü.f.d.İsmet Ovcina- Bosniya-Hersoqovina Milli və Universitet kitabxanası
- tar.e.d., dos. İrina Lizunova - Rusiya EA, Sibir bölməsi
- p.e.d. Natalya Redkina – Rusiya EA, Sibir bölməsi
- dr. Mehmet Kemal Sevgisunar- Kastamonu Universiteti, Türkiyə
- prof. Xəlil İsmayılov- BDU
- prof. Məmməd Əliyev- AMEA MEK
- fil.ü.f.d., dos. Ələmdar Cabbarlı-BDU
- p.ü.f.d., dos. Nadir İsmayılov- BDU
- tar.ü.f.d., dos. Nigar İsmayılova- BDU
- tex.ü.f.d. Elçin Məmmədov- ADA Universiteti

KONFRANSIN TƏŞKİLAT KOMİTƏSİ

- Adilə Abdullayeva –UNEC KİM-in direktoru
- Nərmənə Abdullayeva - UNEC KİM, 3 saylı kitabxananın müdiri
- Yusif Musayev - UNEC KİM, Əsaslı kitabxananın müdir müavini
- Seymur Nəcəfov - UNEC Maliyyə və Təminat Departamentinin direktoru, baş mühasib
- Zaur Əziz – UNEC Ekstern Tədris Mərkəzinin direktoru
- Elnarə Məmmədova - UNEC İctimaiyyətlə əlaqələr şöbəsinin müdiri
- Kamil Hüseynov- UNEC, Nəşriyyat şöbəsinin müdiri
- Arzu Məmmədova - UNEC KİM, 24/7 kitabxananın müdiri
- Arzu Yusifova - UNEC KİM, Əsaslı kitabxananın böyük kitabxanaçısı
- Fəridə Nəbiyeva- UNEC KİM, Əsaslı kitabxananın kitabxanaçısı
- Xəyalə Əbilova – UNEC KİM, operator-kargüzar
- Samir İsmayılzadə - UNEC KİM, 24/7 kitabxananın kitabxanaçısı

**MINISTRY OF SCIENCE AND EDUCATION OF THE
REPUBLIC OF AZERBAIJAN
AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS**

Within the framework of the "Reading Culture" project
dedicated to the "Year of Heydar Aliyev".

NEW PERFORMANCE DIRECTIONS OF ACADEMIC LIBRARIES

International Scientific Conference

**MATERIALS
(November 1, 2023)**

Baku, 2023

****Disclaimer:****

The scientific and organizational committee of International Scientific Conference “New performance directions of Academic Libraries” wishes to clarify that the content of the theses presented in these conference proceedings is the sole responsibility of the authors. While the committee has reviewed the submissions for compliance with conference guidelines, the views, opinions, and interpretations expressed in the individual papers are those of the authors and do not necessarily represent the views of the committee.

International Scientific Conference “New performance directions of Academic Libraries” believes in the importance of academic freedom, allowing authors to present their research and ideas without interference.

We would like to express our gratitude to all the authors, reviewers, and organizers for their contributions to the success of this conference.

1 November, 2023

MÜNDƏRİCAT

***KİTABXANAŞÜNASLIQ*.....11**

Bülent Yılmaz OKUMA KÜLTÜRÜ VE KÜTÜPHANELER ...	11
Наталья Редькина «БИБЛИОТЕКА ДЛЯ ОТКРЫТОЙ НАУКИ»: ПРАКТИКА ГПНТБ СО РАН	24
Mehmanəli Məmmədov, Aynur Ələkbərova KİTABXANA MENECMENTİNDƏ MARKETİNQİN ROLU	28
Nadir İsmayilov, Vazufa Khudiyeva ANALYSIS AND PROCESSING OF USERS' INFORMATION AND RESEARCH REQUESTS	36
Pərviz Kazımi KİTABXANALARIN FUNKSİYALARI VƏ ASİMMETRİK XİDMƏTİN TƏŞKİLİ PROBLEMİ	43
Nigar İsmaylova AZƏRBAYCAN KİTABXANA İNFORMASIYA KONSORSIUMUNUN FƏALİYYƏTİ	49
Knyaz Aslan İNFORMASIYA CƏMİYYƏTİNDƏ OXU MƏDƏNİYYƏTİ: YENİ ÇAĞIRIŞLAR.....	55
Rəşad Qardaşov UNİVERSİTET KİTABXANALARININ SƏNƏD İNFORMASIYA RESURLARININ YAYILMASINDA MƏLUMAT BAZALARININ ROLU	63
Mehmet K. SEVGİSUNAR 21. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİ SONA ERERKEN ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNDE VAROLUŞ İÇİN YENİ GERÇEKLİKLER	73
Kəmalə Məmmədova KİTABXANA DİZAYNI KİTABXANA MARKETİNQİNİN ELEMENTİ KİMİ.....	78
Günəl Bağirova- Hüseynova ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEV İRSİ ELEKTRON İNFORMASIYA RESURLARI SİSTEMİNDƏ	86
Tamilla Əsgərova ADMİU-NUN KİTABXANA-İNFORMASIYA MƏRKƏZİNDƏ SOSİAL ŞƏBƏKƏ TEXNOLOGİYA-LARINDAN İSTİFADƏ MƏSƏLƏLƏRİ.....	90
Səlahət Mahmudova RƏQƏMSAL DÜNYADA ELEKTRON KİTABXANALARIN ROLU	100

Emelya Süleymanova BEYNƏLXALQ VƏ YERLİ UNİVERSİTETLƏR ARASI KİTABXANA ƏMƏKDAŞLIĞI, SƏNƏD MÜBADİLƏSİ: TƏHLİL VƏ İMKANLAR.....	104
Şəbnəm Rüstəmov AKADEMİK KİTABXANALARIN RƏQƏMSALLAŞDIRILMASI: ZAMANIN TƏLƏBİ VƏ PERSPEKTİVLƏR	112
Yusif Musayev və b. ALİ TƏHSİL MÜƏSİSƏSİ KİTABXANALARININ ROLU VƏ FUNKSİYALARI.....	117
Natiq Mürsəlov AZƏRBAYCANDA REGIONAL SƏNƏD- İNFORMASIYA İDARƏÇİLİYİ KİTABXANA İŞİ SAHƏSİNDƏ DÖVLƏT SİYASƏTİ KONTEKSTİNDƏ	127
Təranə Seyfulla qızı MİLLİ VAHİD ELEKTRON RESURS ARXİVİNİN VƏ YA ELEKTRON KİTABXANALARIN TƏŞKİLİ	140
Nigar Seyidli PR EVENTS AT THE UNIVERSITY LIBRARY	145
Şəbnəm Məmmədova ƏNƏNƏVİ KİTABXANALARDAN ELEKTRON KİTABXANALARA	153
Sara Səfərova HİBRİD KİTABXANALAR VƏ ONLARIN GƏLƏCƏKDƏKİ ROLU.....	160
Aygün Məmmədova KİTABXANALARIN SOSİAL MEDİADA FƏALİYYƏTİ.....	165
Fətimə Vəlizadə KİTABXANA VƏ SOSİAL MEDİA	169
Aygün İsmayılova TƏLƏBƏLƏRİN KİTABXANA RESURLARINDAN FƏAL İSTİFADƏYƏ CƏLB EDİLMƏSİNİN ZƏRURİLİYİ	174
Nigar Məmmədova et al. NEW LIBRARY SERVICES IN A DIGITAL WORLD	179
SÜNİ İNTELLEKT VƏ KİTABXANALAR	186
Nadir İsmayılov, Namiyə Xəlilova SÜNİ İNTELLEKTİN KİTABXANA XİDMƏTLƏRİNƏ İNTEQRASIYASI	186
Azad Qurbanov SMART KİTABXANALARDA SÜNİ İNTELLEKT TEXNOLOGİYALARININ TƏTBİQİ	192

Adilə Abdullayeva AKADEMİK KİTABXANALARDA CHAT GPT-DƏN İSTİFADƏ MƏSƏLƏLƏRİ	197
Narmina Abdullayeva EMERGING TRENDS IN ACADEMIC LIBRARIES	206
Sevda Məmmədova UNİVERSİTET KİTABXANALARINDA YENİ NƏSİL ÜÇ ÖLÇÜLÜ TƏTBİQLƏRİN İSTİFADƏSİ.....	218
Vafa Məmmədova LEVERAGING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LIBRARIES TO ADVANCE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS (SDGS)	225
Nurlana Ağayeva SÜNİ İNTELLEKT VƏ ONUN KİTABXANALARDA TƏTBİQİ YOLLARI	233
<i>BİBLİOQRAFIYAŞÜNASLIQ VƏ BİBLİOMETRİYA</i>	240
Ələmdar Bayramov, Aysel Həsənova METAVERİLƏNLƏRİN STANDARTLARI	240
Eldəniz Məmmədov BİBLİOMETRİYA ELMİ BİLİK VƏ TƏDQİQAT SAHƏSİ KİMİ	248
Ayğün Koçak ELMİ-TƏDQİQATLARIN BİBLİOMETRİK QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ	253
Səyyarə Məmmədova ELMİ KİTABXANALARDA ELMMETRİYA VƏ BİBLİOMETRİYA	259
Aysel Həsənova, Esmira Rüstəmli BİBLİOQRAFİK İNFORMASİYANIN İDARƏETMƏ SİSTEMLƏRİ.....	267
Fatih Yılmaz TÜRK DÜNYASI EDEBİYATI ARAŞTIRMALARINDA ÖZ KAYNAK PROBLEMİ	275
Hicran Zeynalova AZƏRBAYCANDA TİBB VƏ SƏHİYYƏ SAHƏSİNDƏ MÜASİR ELMİ İNFORMASİYANIN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ	277
<i>MULTİDİSSİPLİNAR</i>	281
Vusala Musalı ÇAĞDAŞ AZERBAIJAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE BUNLARA DAİR ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	281

Aygün Əliyeva ÖMÜR BOYU TƏHSİL DAVAMLİ İNKİŞAFIN ƏSAS TƏLƏBİDİR	286
Əli Ələkbərov UNİVERSİTETLƏRDƏ İNKLÜZİV TƏHSİLİN TƏŞKİLİ: “SƏSLİ” RESURSLAR, DANIŞAN KİTABXANALAR	290
Faiq Yusifli KİTABXANALARIN MUSİQİ TƏHSİLİNDƏKİ ROLU	296

KİTABXANAŞÜNASLIQ

*OKUMA KÜLTÜRÜ VE KÜTÜPHANELER**

Prof. Dr. Bülent Yılmaz

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge

Yönetimi Bölümü öğretim üyesi

Türkiye Cumhuriyet, Ankara

byilmaz963@gmail.com

Giriş

Okuma kültürü, bireylerin zihinsel, ruhsal, sosyal, dil, iletişim, eğitim, kültür, kişilik ve estetik gelişim alanlarında son derece olumlu katkıları olan içselleştirilmiş eleştirel okumanın yaşama biçimine dönüştürülmesi sürecidir. Bireyler, özellikle kendilerine yönelik olumsuz toplumsal tutumlara nitelikli ve güçlü okuma kültürleri ile meydan okuyabilir. Ancak okuma kültürü tüm bireyler için doğru yönetilmesi gereken uzun bir süreçtir ve bazı zorunlu koşulların sağlanmasını gerektirir. Bu süreçte çok önemli işlevler yüklenen kütüphaneler, erişilebilir mekânsal alanlar, yeterli ve nitelikli dermeler, bu konuda uzmanlaşmış personel ve doğrudan bu çerçevede verdikleri hizmetler ve gerçekleştirdikleri etkinliklerle bireylerin okuma kültürü edinme ve geliştirmelerinde de önemli rol oynarlar.

Bu çalışmada, öncelikle okuma kültürü ile ilgili temel kavramlar açıklanacak, daha sonra okuma kültürü kütüphaneler

* Bu çalışma yazarın “Engelli Bireylerin Okuma Kültüründe Kütüphanelerin Rolü: Kuramsal Bir Yaklaşım” (Yılmaz, 2022) adlı çalışmasından özetlenerek uyarlanmıştır.

çərçevesində dəyərləndiriləcəkdir. Çalışma sonunda konu ile ilgili bazı önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar sözcükler: *Okuma kültürü, okuma alışkanlığı, kütüphanələr*

Okuma Kültürü

Bireysel ve toplumsal gelişmenin, uygar bir toplumun önemli göstergelerinden birisi olan okumanın işlevleri bir toplumdaki tüm bireyler için geçerlidir. **Okuma kültürü**, *işelleştirilmiş eleştirel okuma eyleminin bireysel ve toplumsal yaşam biçiminin bir parçası haline dönüştürülmesi* olarak tanımlanabilir. *Okumaya hazırlık, temel okuryazarlık, işlevsel okuryazarlık, okuma alışkanlığı, eleştirel/derin okuma* olarak adlandırabileceğimiz bu aşamalar okuma kültürüne uzanan sürecin basamaklarıdır.

“**Okuma alışkanlığı**, bireyin bir gereksinim olarak gördüğü okuma eylemini sürekli, düzenli, eleştirel bir biçimde ve zevk alarak gerçekleştirmesidir. **Okuma kültürü**, “okuma eylemine ilişkin bireysel ve toplumsal nitelikli algıları, tutumları, değerleri, alışkanlıkları, özellikleri, becerileri ve davranışları içeren yaşama biçimi” olarak tanımlanabilir. Okuma kültürü bu anlamıyla, bireylerin ve toplumların okuma eylemi ile olan ilişkilerinin düzeyini ve niteliğini ifade eder.” (Yılmaz, 2021, s.285)

Okuma kültürünün aşamalarını;

1. Okuma-yazma öncesi dönemde çocuklar için yapılan ve okuma odaklı etkinlikleri içeren **okumaya hazırlık**; (Adler ve Doren, 2017, s. 32).

2. ‘Sadece okuyabilme-yazabilme’ becerisi olarak **temel okuryazarlık**;

3. Okuma eyleminin bireysel ve toplumsal hayatta ‘işe gören bir araç olarak kullanılmasını ifade eden **işlevsel okuryazarlık**;

4. Okumanın ‘otomatikleşmiş’ bir davranış olaraq, sürekli ve düzenli bir biçimde gerçekleştirildiği **okuma alışkanlığı**;

5. Analitik, derin ve sorgulayıcı okuma yöntemiyle okuduklarını ‘özümsemeyi/içselleştirmeyi’ kapsayan **eleştirel okuma** biçimde sıralayabiliriz. (Yılmaz, 2021, s.285)

Bu aşamalardan sonra okuma kültürü basamağına ulaşılır ki, **okuma kültürü**;

- bireylerin ve toplumların okuma eylemiyle ilişkisinin düzeyini ve niteliğini ifade eder;

- okumaya hazırlık, temel okuryazarlık, işlevsel okuryazarlık, okuma alışkanlığı, eleştirel / analitik okuma aşamalarından/basamaklarından oluşur;

- içselleştirilmiş eleştirel okuma eyleminin bireysel ve toplumsal yaşam biçiminin bir parçası haline gelmesi anlamına gelir.

Okuma kültürünün bireyler için çok önemli işlevleri bulunmaktadır. Bunlar:

1. **Zihinsel (bilişsel) işlev**: Okuma, beynin nörobiyolojik yapısını (nöron-sinaps oluşumu) olumlu yönde etkileyen, belleği güçlendiren ve böylece akıl yürütme, analiz, kavrama, anlama ve tüm bunları içeren akıl ve düşünme süreçleri gibi zihinsel işlemler sürecini geliştiren, bireyi daha akıllı yapan bir insan eylemidir.

2. **Ruhsal (duygusal) işlev**: İnsanın bedensel (fiziksel) yanıyla birlikte varlığını oluşturan yanı ruhsal (duygusal) yanıdır. Okuma, bireylerin duygusal gelişim süreçlerini olumlu biçimde destekleyerek, dengeli bir ruh sağlığına sahip olmalarına katkıda bulunur. Kitapların bibliyoterapik etkileri bireylerin ruh sağlıkları için “iyileştirici destek” anlamına gelir. Okumak ve kitaplar bireylerin çeşitli ruhsal gereksinimlerini karşılar.

3. **Eğitim işlevi**: Okuma alışkanlığı, güçlü bellek oluşturma ve hızlı zihinsel işlemler gerçekleştirilmeyi destekleme yoluyla

ebireylerin anlama, kavrama və analiz becerilərini gücləndirərək, təhsil sərəçlərini olumlu bəçimde etkiler və onların təhsil bəşarılarını üçte birə yaxın oranda artırır.

4. **Dil gelişimi işlevi:** Okuma alışkanlığının bireyler için en önemli işlevi doğrudan dil gelişimi ile ilgilidir. birey, okuduğu her kitap vb. materyalden edindiği ve belleğine kattığı sözcüklerle dilini geliştirir. Dil gelişiminin en önemli ölçütleri arasında sahip olunan sözcük sayısı (bellek gücü) ve dilini doğru kullanabilme vardır ve okuma her iki açıdan da çok önemli olumlu işlevler görür. Güçlü dil, düşünme gücünü en çok etkileyen unsurlardan birisidir. Dil gücü düşünme gücü demektir.

5. **İletişim işlevi:** Okuma alışkanlığının dil gelişimine yaptığı katkı, bireyin iletişim yetenek ve becerilerini doğrudan etkileyecek, onun iletişim olanaklarını artıracaktır. İletişim, dil demektir ve okuma alışkanlığının dili geliştirme işlevi yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla, okuma, dili geliştirme aracılığıyla bireylerin iletişim becerilerini güçlendirmektedir.

6. **Sosyal işlev:** Okuma alışkanlığının dili ve iletişimi güçlendirme işlevi birey için sosyal yaşama eşit ve tam katılımını destekleyen etkiler yaratır; diğer bireylerle işbirliği, bir gruba kabul edilme, saygı gibi sosyal yararlar sağlar.

7. **Kişisel gelişim işlevi:** bireylerin olumlu kişilik (karakter) özellikleri kazanmasında okudukları kitaplardaki kahramanlarla özdeşleşme, kitaplarda geçen olayları çözümlmeleri, sevgi, saygı, empati, hoşgörü, dostluk, adalet, güven, dürüstlük, özgürlük, eşitlik gibi etik/insani değerleri kazanmaları, olumlu kişilik/karakter özellikleri geliştirmelerini destekler.

8. **Estetik işlev:** Özellikle edebiyat ve sanat kitapları okumak bireylerin hayatla bağlarını en çok güçlendiren, hayatı “güzellik

kaygısı” ile algılamalarına ve yaşamalarına katkıda bulunan dəğerli bir eylemdir.

Yukarıda sıralanan işlemlərə sahib okuma kùltürünü bireylərə kazandırma və geliřtirmədə çocukluk və gençlik dövemlərinin büyük önemi bulunmaktadır. Okuma alışkanlığı da diđer alışkanlıklar gibi özellikle çocukluk döveminde kazanılan bir alışkanlıktır. Bu dövemde temelleri atılan okuma kùltürü gençlik döveminde güçlenirse yetişkinlikte kalıcı hale gelir və kùltürə/yaşam biçimine dönüřebilir. çocuklarının okuma alışkanlığı kazanmalarında ailelərinə büyük görevler düşmektedir. Ebeveynin öncelikle, okuma kùltürünün çocukları için öneminin farkında, bu konuda neler yapması gerektiğinin bilincinde olması ve kendilerinin de çocukları için okuyan modeller olması gerekmektedir. Okumayan bir ebeveynin okuyan çocuğunun olması güçlü bir olasılık değıldir.

Okuma kùltürü konusunda ebeveynlərin çocukları için yapabilecekleri kısaca řöyle özetlenebilir:

- Ebeveyn, çocuğuna okuma-yazmayı öğrenene kadar bol bol kitap okumalı, masallar anlatmalı, bilmeçeler, tekerlemeler öğretmeli, okumayı içeren oyunlar oynamalıdır.
- Evde bir kitaplığın olması, çocuk için de ayrı bir kitaplık oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bunu çocuk doğar doğmaz yapmak, kitapları oyuncaklarının arasına koymak gerekmektedir.
- Çocuğın kitabevlərinə, kitap fuarlarına götürölmesinin de okuma kùltürü açısından olumlu psikolojik etkileri olacaktır.
- Ebeveynler, çocuklarını kütüphanelere üye yapmalı, onların belirli aralıklarla oraya gitmelerini, kütüphanede zaman geçirmelerini ve ödünç kitap almalarını teşvik etmelidirler.

• Çocuklar açısından okuma kültürü konusunda en önemli noktalardan birisi, onları doğru, yani ilgi, gereksinim ve gelişim düzeylerine uygun, zevkle okuyabilecekleri, içerik, dil ve görsel tasarım açısından nitelikli kitaplarla buluşturabilmektir. Bu konuda öğretmen ve kütüphanecilerden yardım alınabilir, yayınevi web sayfaları takip edilebilir.

• Çocuklar yazar söyleşileri, okuma etkinlikleri gibi okuma temelli etkinliklere götürülmelidir.

• Ebeveynler kitap okudukları için çocuklarını övmeli, onlara bu nedenle zaman zaman küçük hediyeler vermeli ve başka bazı yollarla onları okuma konusunda güdülemelidir.

• Çocuğun genel olarak sosyal bir kişiliğe sahip olması onun okuma kültürünü olumlu yönde etkiler. Bu nedenle, çocuk elden geldiğince ve koşullar çerçevesinde sosyalleştirilmeye çalışılmalı, tiyatro, sinema, konser, sergi vb. sosyal-kültürel etkinliklere katılması teşvik edilmelidir.

• Çocuğun okuma kültürü konusunda öğretmeniyle iletişim ve işbirliği içinde olmak da büyük önem taşır. Çocuğun okuma kültürü gelişimi birlikte izlenmeye çalışılmalıdır.

Bireyler için kuşkusuz, çocukluk dönemi sonrasında, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde de dikkate alınması gereken birçok bireysel ve toplumsal unsur bulunmaktadır.

Okuma Kültüründe Kütüphanelerin İşlevleri ve Rollerini

Okuma kültürü-kütüphaneler ilişkisi erişilebilirlik/engelsiz erişim, ayrımcılık yapmama, fırsat eşitliği, insan hakları, düşünce ve ifade özgürlüğü, bilgiye erişim, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, sosyal katılım/sosyalleşme ve iletişim hakkı kavramlarına dayalı olarak ele alınabilir.

Okuma kultürü konusunda tüm kütüphanə türlərinin sorumlulukları bulunmaqda birlikte, ağırlıqla işləv və rol üstlənməsi gərəken kütüphanələrin ağırlıqla çocuk və halk kütüphanələri olduđu söylənebilir. Kuşkusuz, özəlliklə basılı-elektronik okuma materyalleri və bilgi kaynaklarını içeren derməler oluşturma və kullandırma konusunda Milli Kütüphanə ilə okul və universite kütüphanələrinə də önəmli oranda yükümlülükler düşməktədir.

Genel olaraq bakıldığında ***bireylerin okuma kultürünə ilişkin olaraq kütüphanələrin üstləndikləri işləvler və roller*** özətlə,

1. Uygun, yetərli və çeşitli okuma araçları və materyalleri sunma,
2. Çəkici və rahat okuma mekânı/ortamları sağlama,
3. Okuma kultürü konusunda uzman personel dəstəği vermə və okuma kılavuzluğu/rehberliğı yapma,
4. Zengin və çeşitli türde okuma hizmetləri və etkinlikləri gerçəkləştirmə olaraq sıralanabilir.

Bbireyler için okuma kultürü sorununda en önəmli gərəkliliklerden birisi ***yetərli, çeşitli və uygun okuma materyallerine erişebilmektir***. Okuma kultüründe doğru kitap ilə buluşmaq çoğu zaman ciddi bir soruna dönüşən çok kritik bir konudur. Kütüphanələr okuma materyalleri və bu okuma materyallerine erişim sorununun çözümünde sahip oldukları ve kullanıcı gruplarına sundukları basılı-elektronik vb. özel okuma materyalleri, çeşitli geleneksel ve teknolojik olanak ve özel hizmetleriyle önəmli işləvler yüklenirler. Kısaca, ***kütüphanələr bireylerin okuma kultürünü edinme ve gelişirmelerinde öncelikle okuma materyalleri açısından rol alırlar***.

Okuma kultürü kazanmada bir diğər önəmli gərəklilik ***uygun, çekici okuma ortamları*** yaratmadır. Okumanın motivasyon olarak adlandırılabiləcək psikolojik bir boyutu bulunmaktədir. Uygun

koşullara sahip kütüphaneler olumlu motivasyon sağlayan okuma atmosferleri anlamına gelir. Özellikle sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı durumda olan ve evlerinde olanakları sınırlı bireyler için çekici, güdüleyici, sıcak ve kitap dostu kütüphaneler okuma kültürünü destekler. Günümüzde zorunlu olarak bulunulan ev ve iş ortamlarından sonra “üçüncü mekân” olarak adlandırılan kütüphaneler bireyler için sosyalleştirme işlevi de görür. Bir başka deyişle, kütüphaneye çekici okuma ortamı için gelen birey orada sosyalleşme fırsatı da yakalar.

Okumaya hazırlık ve okumayı öğrenme (temel okuryazarlık) ile başlayan, işlevsel okuryazarlık, okuma alışkanlığı ile devam eden ve eleştirel okuma ile okuma kültürü aşamasına varan süreç profesyonel uzmanlar tarafından yönetilmesi, desteklenmesi gereken bir süreçtir. Bir bireyin çocukluktan okuma kültürü edinene kadar bu süreci yalnız başına doğru biçimde planlaması ve gerçekleştirmesi çok güçtür. ***Okuma alışkanlığı ve kültürü konusunda uzmanlık niteliklerine sahip kütüphaneciler*** bireyler için iyi birer ***yol gösterici rehber/kılavuzdur***.

Okuma kültürü, kişi ile kitap arasındaki basit bir ilişki ile gerçekleşmez. Okuma kültürü süreci çok daha karmaşık bir ilişkidir. Bu süreçte birey ***okuma temelli bazı etkinliklere*** de katılarak okuma kültürünü güçlendirebilir. Okuma ile ilgili yazar söyleşileri, imza günleri, konferans, panel, vb. çeşitli bilimsel toplantılar, sergiler, okuma kulüpleri, edebi okuma ve yazma günleri, kültürel ve sanatsal etkinlikler bireyin okuma kültürünü kazanma ve geliştirmede ciddi ölçüde güdüleyici olacaktır. Kütüphaneler, sözü edilen bu türden ***etkinlikleri sıklıkla gerçekleştirmekte de dahil*** çeşitli gruplara yönelik ***özel hizmetler tasarlayıp, sunmaktadır***. Bireylerin okuma kültürü açısından son derece önemli olan okuma temelli hizmet ve etkinlikler kütüphanelerin bu konudaki

önemli rolleri və işləvləri arasındadır. Bu konuda ALA (2011; 2022) fərqli bağlamlarda rehberlər geliştirmişdir.

Kısaca açıklanmaya çalışılan və başqa bazı eklemeler de yapılabilecek kütüphane işlevleri, etkinlikleri ve hizmetleri bireyler için okuma kültürü sorununun çözümüne ciddi düzeylerde katkı sağlayabilecektir.

Kuşkusuz, bireylerin okuma kültüründe **kütüphaneler açısından çeşitli yetersizlik ve sorunlar** da bulunmaktadır. Kısaca sıralayacak olursak;

1. Kütüphanelerde bireylerin okuma kültüründe alabilecekleri roller ve gerçekleştirebilecekleri işlevler konusunda genel olarak yeterli ve güçlü düzeyde bir farkındalık olduğunu söylemek güçtür.

2. Aynı konudaki farkındalık eksikliği bir anlamda “okuma uzmanı” olmaları gereken kütüphaneciler için de genel olarak söz konusudur.

3. Farkındalık eksikliği yanı sıra kütüphane ve kütüphanecilerin bireylerin okuma kültürü konusunda yapılabileceklerle ilgili bir bilgi-bilinç yetersizliğinin olduğu da söylenebilir.

4. Kütüphanelerin büyük bölümünün okuma kültürü konusunda hedef, strateji, yaklaşım, ilke ve yöntemleri içeren yazılı politikaları bulunmamaktadır.

5. Bazı kütüphanelerin ve kütüphanecilerin gerçekleştirdikleri iyi uygulama örnekleri yeterince paylaşılmamakta ve duyulmamaktadır.

6. Genel olarak kütüphane hizmet ve uygulamaları ile konunun okuma kültürü bağlamında değerlendirileceği bilimsel-mesleki toplantılar sık ve düzenli olarak yapılamamaktadır.

Kısaca, bireylerin okuma kültürü konusunda kütüphanelerin rolleri ve işlevleri ile olarak gerek sorunların gerekse çözümlerin

farkındalık, bilgi-bilinç, strateji ve olanaklar ile yakından ilgili olduğu söylenebilir.

Konu çərçəvesində şu önerilər sunulabilir:

1. Okuma kultürünə sahib olmaq və geliřtirmək bireyler için bir insan hakkıdır. Bu hakkın gerçekleřtirilmesi için kütüphaneler açasından gerekli olan olanaklar saęlanmalıdır.

2. Okuma kultürü edinmek ve geliřtirmək bireyler için eęitimsel, sosyal ve kultürel bir haktır. Devletler bu hakkın gerçekleřmesi için kütüphaneleri araç olarak kullanmalıdır.

3. Okuma kultürü, bireylerin bilgiye eriřim hakkının da bir parçasıdır.

4. Okuma sorunu oluřturulacak ulusal bir okuma kultürü politikası temelinde çözülmeye çalıřılmalıdır.

5. Bireyler için okuma kultürü açasından çocukluk ve gençlik dönemleri iyi deęerlendirilmelidir.

6. Devlet ve yayıncılar bireylere nitelikli ve yeterli okuma materyali saęlamalıdır.

7. Kütüphaneler bireylere yönelik yazılı politikalar geliřtirmeli ve okuma kultürü de bu politikaların içinde yer almalıdır.

8. Kütüphaneler çeřitli yönlerden (mekân, derme, personel, ulařım vb.) “eriřilebilir kütüphaneler” haline getirilmelidir. Bu çərçəvede, onlar bireylerin okuma kultürü edinme ve geliřtirmeleri için uygun mekânsal alanlara, çeřitli, yeterli ve nitelikli özel dermelere, uzman personele, finansal ve dięer gerekli olanaklara sahip olmalıdır.

9. Kütüphaneler bireylerin okuma kultürünü geliřtirmeye yönelik olarak çeřitli özel hizmetler vermeli, uygulamalar ve etkinlikler gerçekleřtirmelidir. Bu hizmet, uygulama ve etkinliklerde teknolojik olanaklar da mutlaka kullanılmalıdır.

10. Kütüphanecilər bireylərə okuma kultürü konusunda kılavuzluk edəcək bilgi və becerilərə sahib olmalı və bunu uygulamada gerçəkləşirmelidirlər.

11. Kütüphanələr okuma kultürü ilə ilgili xizmet və etkinlik planlama və uygulamalarında ilgili dernekler və diğər sivil toplum kuruluşları ilə işbirliğı yapmalıdır.

12. Kütüphanelerde bireylerin de içində yer alacağı etkin okuma kulüpleri oluşturulmalıdır.

13. Bilgi və Belge Yönetimi bölümlerinde kütüphane və okuma kultürü xizmetleri ilə ilgili ders və içerikler geliştirilmelidir.

14. Okuma kultürüne ilişkin bilimsel araştırmalar yapılmalı, yayınlar artırılmalı, toplantılar düzenlenmeli ve bu yöndeki çabalar teşvik edilmelidir.

Okuma kultürü sadece bir okuma değıl, bunun çok ötesinde, bir uygarlık meselesidir. Okuyan toplum gelişmiş, uygar toplumdur. Dezavantajları azaltarak, bireylere bilgi, eğitim, kultür ve boş zamanlar alanlarında eşitleyici fırsatlar ve olanaklar sunan kurumlar olarak kütüphanelerin okuma kultürü konusunda sorumlulukları büyük ve yapabilecekleri şeyler çoktur. Onları bu konuda etkinleştirmek için gerekli koşullar bir an önce oluşturulmalıdır. Gelişmiş toplum okuyan, geri kalmış toplum okumayan toplumdur.

KAYNAKÇA

Adler, M. J. ve C. van Doren (2017). Kitapları Nasıl Okumalı? Atıf Yayınları.

ALA. (2022). *Library Services for People with Disabilities Policy*. ALA. Erişim adresi (8 Mayıs 2022) <https://www.ala.org/asgcla/resources/libraryservices>

ALA. (2011). *Revised Standards and Guidelines of Service for the Library of Congress Network of Libraries for the Blind and Physically Handicapped*. Association of Specialized and Cooperative Library Agencies.

Yılmaz, B. (2021). “Okuma kültürünü geliştirmede çocuk kütüphanelerinin dijital hizmetleri” *Okuma Kültürü ve Kütüphaneler* içinde (283-302 ss.) Editör Mehlika Karagözoğlu Aslıyüksək. İstanbul: Hiperyayın.

Yılmaz, Bülent. (2022). "Engelli Bireylerin Okuma Kültüründe Kütüphanelerin Rolü: Kuramsal Bir Yaklaşım" *Özel Gereksinimli Bireylerin Bilgiye Erişimi: Disiplinlerarası Çalışmalar ve Güncel Yaklaşımlar* içinde (177-203 ss.). Editörler: Pervin Bezirci, Leyla Kanık, Erdiñ Alaca, Gülcan Palo ve Demet Soylu. İstanbul: Hiperyayın.

READING CULTURE AND LIBRARIES

Prof. Dr Bülent Yılmaz

Abstract

Reading culture is the process of transforming internalised critical reading, which has extremely positive contributions to individuals' mental, spiritual, social, language, communication, education, culture, personality and aesthetic development, into a way of life. Individuals can challenge negative social attitudes, especially towards themselves, with qualified and strong reading cultures. However, reading culture is a long process that needs to be managed correctly for all individuals and requires some necessary conditions to be met. Libraries, which have very important functions in this process, also play an important role in the acquisition

and development of reading culture by individuals through accessible spatial areas, sufficient and qualified collections, specialised staff, and the services and activities they provide directly within this framework.

In this study, firstly the basic concepts related to reading culture will be explained and then reading culture will be evaluated within the framework of libraries. At the end of the study, some suggestions will be made on the subject.

Keywords: *Reading culture, reading habits, libraries*

«БИБЛИОТЕКА ДЛЯ ОТКРЫТОЙ НАУКИ»: ПРАКТИКА ГПНТБ СО РАН

Наталья Степановна Редькина

*доктор педагогических наук,
зав. Отд. научных исследований открытой науки,
ГПНТБ СО РАН, г. Новосибирск, Россия
redkina@spsl.nsc.ru*

Резюме

Представлены данные о развитии мирового информационного рынка и инфраструктуры открытой науки. Дан обзор функционала сайта «Библиотека для открытой науки» (lib-os.ru). Новый многофункциональный сайт нацелен на развитие информационно-коммуникационной инфраструктуры открытой науки, поддержку процессов управления научным контентом, получение открытого доступа к научному знанию, повышение информационной культуры исследователей и совершенствование профессиональных компетенций специалистов библиотек.

Ключевые слова: *открытая наука, информационная экосистема, научные библиотеки, сайты, открытый доступ, формирование, консультирование, обучение*

Объемы разнородной информации в открытом доступе увеличиваются. В результате исследования, проведенного в сентябре 2023 г. компанией Netcraft [1], были получены ответы от 1 085 035 470 сайтов в 254 776 456 доменах и 12 274 854 компьютеров, подключенных к Интернету. Мировой информационный рынок активно формируется благодаря появлению и развитию ресурсов открытого доступа (публикации, открытые исследовательские данные, программное обеспече-

ние с открытым исходным кодом, открытые рецензии, открытые лабораторные заметки, открытые образовательные ресурсы (ООР), открытые монографии и др.), генерируемых исследовательскими и образовательными учреждениями, издателями, библиотеками, информационными центрами, другими организациями и консорциумами, а также продвижению инициатив и проектов по открытию результатов научных исследований в издательских информационных системах (EBSCO, Wiley, SpringerMaterials, ScienceDirect), научных социальных сетях (Соционет, ResearchGate, Mendeley, Social Science Research Network, Academia.edu), электронных библиотеках и репозиториях (Национальная электронная библиотека, eLIBRARY.RU, КиберЛенинка, CORE, Zenodo, B2Share, Figshare), сетях открытого образования, поддерживающих создание и распространение академических учебников с открытой лицензией, большинство из которых проходят рецензирование, например, Open Education Network (<https://open.umn.edu/oen>).

В условиях развития информационно инфраструктуры открытой науки появляется возможность получить доступ к более широкому спектру контента, однако сориентироваться во все возрастающих потоках открытой информации становится все сложнее, что позволяет укрепить значимость библиотечаря в информационном сопровождении научной и учебной деятельности.

«Библиотека для открытой науки» (lib-os.ru) – это новый многофункциональный сайт, созданный в 2023 г. в одной из крупнейших библиотек России – ГПНТБ СО РАН, выполняет комплект функций, направленных на сбор ресурсов по открытой науке; предоставление пользователю свободного доступа к информационной базе по открытой науке (навигаторам, ба-

зам данных, дайджестам, новостной информации, аналитическим материалам, рейтингам, методическим и рекомендательным ресурсам, пр.); распространение взглядов, идей, концепций открытой науки; взаимодействие основных акторов, участвующих в развитии информационной инфраструктуры открытой науки; предоставление рекомендаций и системы сервисов для разных категорий пользователей, др.

На сайте «Библиотека для открытой науки» представлена постоянно обновляемая лента новостей – актуальная, надежная информация и ресурсы открытой науки в виде руководств, методик, навигаторов, а также предлагаются дополнительные сервисы по информированию (рассылка о проводимых мероприятиях по email подписке, самые актуальные и интересные новости на сайте и в Телеграм-канале (https://t.me/lib_os), ежемесячные «Живые новости открытой науки» в видеоформате, ежеквартальный дайджест в pdf-формате), по консультированию, информационной поддержке ученых на всех этапах жизненного цикла исследования. Накоплен большой массив открытых видеоматериалов (семинары, вебинары, доклады ведущих специалистов на конференциях по открытой науки), публикаций о роли библиотек в инфраструктуре открытой науки.

Планируется, что эта платформа будет способствовать продвижению инициатив открытого доступа, развитию ресурсов открытого доступа (цифровых коллекций, институциональных репозиторий, открытых образовательных ресурсов, публикаций с открытым доступом, данных исследований и др.), созданию новых моделей для обмена и сохранения знаний в будущем, формированию культуры открытой науки, а также предоставлять высококачественные информационные услуги и сервисы в жизненном цикле исследований, включая

информационное сопровождение индивидуальных исследований траекторий, создание эффективной информационно-коммуникационной инфраструктуры открытой науки, управление научным контентом в ландшафте публикаций и данных открытого доступа, поиск разнообразных видов контента материалов через единую точку доступа и связанные данные. Создаваемая платформа позволит проводить мониторинг развития открытой науки и осуществлять предметно ориентированное обучение исследователей и библиотекарей.

ЛИТЕРАТУРА

1. September 2023 Web Server Survey. URL: <https://news.netcraft.com/> (accessed: 11.10.2023).

«LIBRARY FOR OPEN SCIENCE»: PRACTICE OF THE RUSSIAN LIBRARY

Redkina Natalya

Abstract

Data on the development of the global information market and open science infrastructure are presented. An overview of the functionality of the “Library for Open Science” website (lib-os.ru) is given. The new multifunctional website is aimed at developing the information and communication infrastructure of open science, supporting scientific content management processes, obtaining open access to scientific knowledge, improving the information culture of researchers and improving the professional competencies of librarians.

Keywords: *open science, information ecosystem, scientific libraries, websites, open access, information, consulting, training*

KİTABXANA MENECEMENTİNDƏ MARKETİNQİN ROLU

Məmmədov Mehmanəli Əkbər oğlu,
Bakı Dövlət Universiteti, İnformasiya və sənəd
menecementi fakültəsinin Kitabxanaşünaslıq kafedrasının dosenti
m.mehmanali@gmail.com

Ələkbərova Aynur Xəlil qızı
Bakı Dövlət Universiteti,
İnformasiya və sənəd menecementi fakültəsinin
tyutoru, dissertant
alakbarova.aynur.xalil@bsu.edu.az

Xülasə

Elmi işdə marketinqin yaranması, inkişafı və formalaşması elmi əsaslarla izah edilmiş, kitabxanalarda bu xidmət növünün zəruriliyi əsaslandırılmışdır. Məlum olduğu kimi bu xidmət növü XX əsrin 60-cı illərindən başlayaraq əvvəlcə Amerikada, sonra isə tədricən Avropa ölkələrində tətbiq olunmuşdur. Əsas məqsəd isə qeyri-kommersiya müəssisələrində marketinqi tətbiq etmək idi. Kitabxanalar da qeyri-kommersiya müəssisələrinə aid olduğundan, bu xidmət növünün kitabxanalarda da tətbiqi məqsədəuyğun hesab edilmişdir. Kommersiya marketinqi ilə qeyri-kommersiya marketinqi arasındakı fərq ondadır ki, qeyri-kommersiya marketinqi ön plana gəliri deyil, istifadəçilərin informasiyaya olan tələbatının tam və operativ surətdə ödənilməsinə çəkir. Qeyri-kommersiya marketinqi kitabxanaların yeniləşməsinə kömək edir və ilk növbədə istifadəçi maraqlarının təmin olunmasına şərait yaradır. Qeyri-kommersiya müəssisəsi kimi kitabxanalar da marketinqin bütün imkanlarından istifadə etməlidirlər.

Kitabxana marketinqi əsasən iki hissəyə bölünür: marketinq xidməti və marketinq istehsalı. Qeyri-kommersiya sferasına daxil olan kitabxanalardan oxucuların müxtəlif informasiyaları ödənişli və ödənişsiz alması önəmli rol oynayır. Belə kitabxanalarda oxuculara intellektual məzmunlu kitabların, metodik materialların, biblioqrafik vəsaitlərin çatdırılması şərtidir. Ancaq kitabxanalardan bu aspektdə olan materialları pulsuz almaq olar. Bu isə bir daha kitabxanaların fəaliyyətini zəruri edən amillərdəndir. Bunun üçün kitabxanaların marketinq konsepsiyası hazırlanmalı və ilk növbədə iri kitabxanalara tətbiq edilməlidir.

Açar sözlər: kitabxana, marketinq, marketoloq, menecment, idarəetmə, menecer

Müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində kitabxanaların sosial-iqtisadi fəaliyyəti prinsip etibarı ilə tamamilə dəyişmişdir. Belə ki, idarəetmədə ənənəvi sistemin uğursuzluğu və konstruksiya strategiyasının inkişafına olan tələb kitabxanaların marketinq sisteminə keçməsinə gətirib çıxartmışdır.

Dünya kitabxanaçılıq təcrübəsinə marketinq ideyalarının gətirilməsi qərb mütəxəssisləri tərəfindən həyata keçirilmişdir. XX əsrin 60-cı illərindən başlayaraq ABŞ-da və Avropanın ayrı-ayrı ölkələrində marketinqin genişləndirilməsi metodları müzakirə olunurdu. 70-cı illərdə ekspertlər gəlir gətirməyən müəssisələrdə kommersiya marketinqinin tətbiq olunması ideyasını irəli sürürdülər. Məşhur Amerika marketoloqu, professor Filip Kotler isə belə hesab edirdi ki, “Marketinq mübadilə vasitəsi ilə ehtiyacların və tələbatın ödənilməsinə yönəldilmiş fəaliyyət növüdür”. [1]

Hazırda mütəxəssislər marketinqin inkişafını iki yerə bölürlər: kommersiya və qeyri-kommersiya marketinqi. Kitabxana sferasında həm kommersiya, həm də qeyri-kommersiya marketinqindən istifadə məqsəduyğun hesab edilir.

Kommersiya marketinqi dedikdə, kitabxana fəaliyyətinə sahibkarlıq baxımından yanaşma, istifadəçilərin informasiyaya olan real tələbatının yeni ödənilmə formalarının kompleks öyrənilməsinə və rəqabət qabiliyyətli məhsulların istehsal həcminin artırılmasına əsaslanan kommersiya cəhdləri başa düşülür. Kitabxana-informasiya müəssisələrində kommersiya marketinqinin tətbiqi büdcədən kənar təsərrüfat fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsinə şərait olduğu zaman istifadə edilir. Məlum olduğu kimi kitabxanalar qeyri-kommersiya sahəsinə aiddir. Kommersiya marketinqi ilə qeyri-kommersiya marketinqi arasındakı fərq ondadır ki, qeyri-kommersiya marketinqi ön plana gəliri deyil, istifadəçilərin informasiyaya olan tələbatının tam və operativ surətdə ödənilməsinə çəkir. Qeyri kommersiya marketinqi kitabxanaların yeniləşməsinə kömək edir və ilk növbədə istifadəçi maraqlarının təmin olunmasına şərait yaradır. Qeyri-kommersiya müəssisəsi kimi kitabxanalar da marketinqin bütün imkanlarından istifadə etməlidirlər.[4] Onlar həmçinin, öz bazarlarını tapmalı, istifadəçilərin ehtiyaclarını tədqiq etməli, münasib xidmətləri təklif etməli, onun yayılma kanallarını yaratmalı, reklamın müxtəlif formalarından istifadə etməklə oxucularla əlaqə saxlamalıdırlar.

Kitabxanaların marketinqlə əlaqəsi haqqında ilk elmi əsaslandırma 1970-ci illərə təsadüf edir. İlk olaraq marketinq xidmətinə olan ehtiyacı Şimali Amerikanın kütləvi kitabxanalarının əməkdaşları bildirmişlər. Bu ölkə kitabxanalarının marketinq metodlarına müraciəti böhran vəziyyəti ilə əlaqədar olmuşdur. Belə ki, çap məhsullarının qiymətlərinin getdikcə artmasına baxmayaraq, dövlət tərəfindən kitabxanaların yeni texnologiyalarla təminatı tamamilə məhdudlaşdırılmışdı. Bu illərdə kitabxanaların qarşısında duran əsas vəzifə ondan ibarət olmuşdur ki, özlərini doğrultsunlar və cəmiyyətə sosial

informasiya mədəniyyətlərini nümayiş etdirlərlər. Bu cəhətdən marketing strategiyasının kitabxanalarda tətbiqi labüüd idi.

Kitabxana marketingi - bu müxtəlif görünüşlü menecment fəaliyyətdir ki, kitabxana məhsulunun və xidmətinin hərəkətinə təsir edir. Kitabxana marketinginin əsas amillərindən biri sistemli yanaşmadır. Bir tərəfdən oxucunun sorğularını, maraqlarını dəqiq və hərtərəfli öyrənmək, xidməti oxucunun ünvanına çatdırmaq, digər tərəfdən mövcud maraqları formalaşdırmaqdır.

Kitabxana marketinginin əsas məqsədi aşağıdakılardır:

1. Kitabxana xidmətində oxucuların maksimum tələbini ödəmək;
2. Kitabxana xidmətində sorğuları tam cavablandırmaq;
3. Kitabxana xidmətində fərdi və kollektiv istifadəçilərin yeni kateqoriyalarını genişləndirmək və s.

Kitabxana marketingi əsasən iki hissəyə bölünür: marketing xidməti və marketing istehsalı. Qeyri kommertiya sferasına daxil olan kitabxanalardan oxucuların müxtəlif informasiyaları ödənişli və ödənişsiz alması önəmli rol oynayır. Belə kitabxanalarda oxuculara intellektual məzmunlu kitabların, metodik materialların, bibliografik vəsaitlərin çatdırılması şərtidir. Ancaq kitabxanalardan bu aspektdə olan materialları pulsuz almaq olar. Bu işə bir daha kitabxanaların fəaliyyətlərini zəruri edən amillərdəndir.

Kitabxana marketingi iki istiqamətdə: kitab-kitabxana; kitabxana-informasiya formasında olur. Kitabxana informasiya marketingində oxucunun informasiya tələbini ödəmək, informasiya biznesini genişləndirmək əsas məsələdir. Kitabxana marketinginin spesifik xüsusiyyətlərindən biri də tələbatçıları tam mənada razı salmaqdır. Şübhəsiz ki, kitabxanada bu iş müəyyən maliyyə vəsaiti hesabına başa gəlir. Buna görə də kitabxana işində marketing xidmətinin fəaliyyəti getdikcə genişlənir. Burada ilkin

olaraq kitabxanalar oxucuların mənəvi maraqlarından marketing fəaliyyətinə başlamalıdır.

Kitabxanalarda marketingin aşağıdakı növlərindən istifadə edilir: **marketing strategiyası** – bu səmərəli şəkildə, məntiqi ardıcılıqla kitabxanalara rəhbərlik edərək özünün marketing məsələlərini həll edir; **marketing tədqiqatları** – burada məqsəd hazırki şəraitdə kitabxana informasiya bazarını yoxlamaq, hüquqi və fiziki şəxslərin maraqlarını təhlil etmək, marketing xidmətlərinin istehsal planlarını öyrənməkdir. Burada əldə edilmiş məlumatlar marketing fəaliyyətinin formalaşmasında nəzəri baza funksiyalarını yerinə yetirərək, eyni zamanda informasiya bazarının seqmentləşdirilməsində mühüm rol oynayır; **marketing əlaqələri** – təqdim olunan marketing sistemi müasir kitabxanaların iş fəaliyyətində əlaqələri genişləndirir. **Qiymət marketingi** – ixtisaslaşmış sistem kimi idarəetmə tədavüllü uyğunlaşdırılması zamanı məhsula qiymət qoyulmalıdır. Xidmətlərin ayrı-ayrı bölmələrinə qiymət qoyulması üç amillə bağlıdır: təsərrüfat hesablı; bazar; sosial marketing. Kitabxana pullu xidmətdə xidmətin xərclərini kompensasiya etməlidir. Ancaq qiymətləri çox artırmaq da kitabxananın reytinginin aşağı düşməsinə səbəb ola bilər. Hazırda dünya təcrübəsində kitabxanalarda geniş tətbiq edilən qiymətqoyma metodu “orta xərclər + mənfət” metodudur.[2]

Kitabxanalarda marketing xidmətləri üç əsas istiqamətdə həyata keçirilə bilər: kütləvi marketing xidmətləri, fərdi marketing xidmətləri və məqsədli marketing xidmətləri. Hazırda kitabxanalarda marketing fəaliyyətinin tətbiqi respublikamızda bazar iqtisadiyyatı münasibətlərinin həyata keçirilməsindən doğan zərurətdir.

Kitabxanalarda marketing fəaliyyətinin genişlənməsi və təkmilləşməsi onlara daha çox oxucu qrupu cəlb etmək üçün geniş

imkanlar açır. Bu baxımdan yaxın gələcəyin hər bir kitabxanaçısı marketing fəaliyyətinin kitabxanalarda tətbiq edilməsinin nəzəri və təcrübəli məsələlərini mükəmməl öyrənməlidir. Bunun üçün kitabxanaların marketing konsepsiyası hazırlanmalı və ilk növbədə iri kitabxanalara tətbiq edilməlidir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Kotler F. Marketingin əsasları.- 1993.- 559 s
2. Kazımov R. Kitabxana işinin iqtisadiyyatı.- B., 2004.- 87s.
3. Qurbanov A. və b. Kitabxana-informasiya fəaliyyətinin marketingi və menecmenti.- B. , 2012.-2007 s
4. Məmmədov M. Kitabxanaların idarə olunmasında marketingin rolu // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya.- B.,2009.N.1.- s. 47-54
5. Пашин А. Управление библиотечным делом: системный подход. -М.; 2008.-165 с

РОЛЬ МАРКЕТИНГА В БИБЛИОТЕЧНОМ УПРАВЛЕНИИ

Мехманали Мамедов, Айнур Алекперова

Резюме

Возникновение, развитие и становление маркетинга в научной работе объяснялось научными основами, обосновывалась необходимость такого вида услуг в библиотеках. Как известно, этот вид услуг был введен с 1960-х годов XX века сначала в Америке, а затем постепенно и в странах Европы. Основной целью, однако, было внедрение маркетинга в некоммерческих организациях. Поскольку библиотеки также относятся к некоммерческим предприятиям, было сочтено целесообразным внедрить этот вид услуг и в библиотеках. Разница

между коммерческим маркетингом и некоммерческим маркетингом заключается в том, что некоммерческий маркетинг в первую очередь привлекает не доход, а полное и оперативное удовлетворение потребностей пользователей в информации. Некоммерческий маркетинг способствует обновлению библиотек и, прежде всего, создает условия для полного и оперативного удовлетворения интересов пользователей. Библиотеки, как и некоммерческое предприятие, должны использовать все возможности маркетинга.

Библиотечный маркетинг в основном делится на две части: маркетинговая служба и маркетинговое производство. Важную роль играет то, что читатели из библиотек, входящих в некоммерческую сферу, получают различную информацию платно и бесплатно. В таких библиотеках обязательным условием является доставка читателям книг интеллектуального содержания, методических материалов, библиографических материалов. Однако в библиотеках материалы по этому аспекту можно приобрести бесплатно. И это еще раз является одним из факторов, делающих работу библиотек необходимой. Для этого необходимо разработать маркетинговую концепцию библиотек и применить ее в первую очередь к крупным библиотекам.

***Ключевые слова:** библиотека, маркетинг, маркетолог, менеджмент, управление, менеджер*

ROLE OF MARKETING IN LIBRARY MANAGEMENT

Mehmanali Mammadov, Aynur Alakbarova

Abstract

The scientific work explained on a scientific basis the emergence, development and establishment of marketing, and also substantiated the need for this type of service in libraries. As it was considered that this type of service was introduced first in America, and then gradually in European countries in the 1960s of the 20th century. The main goal was to apply marketing to non-profit enterprises. Since libraries are also non-profit enterprises, it was considered appropriate to apply this type of service to libraries. The difference between commercial marketing and non-profit marketing is that non-profit marketing is not focused on generating income, but on fully and promptly satisfying users' information needs. Non-profit marketing contributes to the renewal of libraries and above all provides conditions for the full and prompt satisfaction of user interests. As a non-profit organization libraries must take full advantage of marketing opportunities.

Library marketing is mainly divided into two parts: marketing services and product marketing. An important role is played by the acquisition by readers of various information in non-profit libraries, both paid and free. In such libraries it is necessary to deliver books of intellectual content, teaching materials, and bibliographic resources for readers. However, materials on this aspect can be acquisition for free from libraries. This is one of the factors that once again makes the activities of libraries necessary. To do this, it is first significant to develop a library marketing concept and apply it to large libraries.

Keywords: *library, marketing, marketer, management, manager*

ANALYSIS AND PROCESSING OF USERS' INFORMATION AND RESEARCH REQUESTS

Nadir İsmayilov

Doctor of Philosophy in Pedagogy, Associate Professor Baku

State University

orcid.org /0000-0002-5376-8385

nadir_ismayil56@mail.ru

Vazufa Khudiyeva

Baku State University, teacher

orcid.org/[0000-0002-2966-1991](https://orcid.org/0000-0002-2966-1991)

vazufe@mail.ru

Abstract

It is the socio-moral condition of a person that expresses the need to obtain information to perform any task. Information demand is the consumer's conscious attitude to the need for information. The need for information arises within the framework of the human psyche at the primary level. Later, this need, which is formed at the level of thinking, is modeled through speech.

Meeting information needs, analyzing the direction of information flows, determining financial opportunities, etc. is a certain field of activity that provides social services. In modern times, the well-founded, optimally organized composition of the digital services of a business organization opens up additional opportunities for increasing efficiency.

Keywords - *Information demand, information queries, processing of queries, validity of queries, analysis of queries*

Specialists of new-generation electronic libraries and information centers face ever-changing multifaceted queries of users of the new digital era. Adapting to the changing technological landscape and continuing to provide information to the users of the digital age in an efficient and responsive manner requires specific knowledge and skills and effective practical application of these skills. [1] This knowledge can be acquired through special education, experience and, most importantly, self-education. Although IT professionals are well-educated, not everyone can confidently use new technologies or easily adapt to fast-moving changes. Depending on the available resources and the level of application of technology in everyday life, it is necessary to take into account the changing level and intellectual capacity of an individual compared to other individuals. [2]

Digital literacy with professional qualifications includes:

- the ability to evaluate and filter information based on the relevance criterion;
- the ability to develop affordable and efficient information services;
- the ability to develop services through information technologies based on the principle of need and value;
- the ability to process information and deliver it to users;
- to obtain a high level of satisfaction in the use of information and evaluate the service;
- the ability to improve the quality of provided services if necessary. [3]

Personal qualities include a number of qualities required by any professional working in the field of service. These qualities include flexibility, effective communication skills, friendliness, ability to work in a team, leadership qualities, willingness to find

opportunities for professional development and understanding the value of professional relationships, etc. includes. It also includes qualities such as adaptability to innovation, creative thinking, quick decision making, user training and experience, administrative and management skills, ability and interest in working with partner organizations, personal qualities such as self-esteem and self-confidence.

In many cases, the need for information is related to the situation. [4]

Thus, the information interests that arise in individuals activate the emergence of the need for information. If this requirement is not met, the goal cannot be achieved. On the other hand, the need for information is a necessary concept to provide all directions and spheres of activity of an individual, social group and society as a whole. Individuals are faced with the need to satisfy changing information needs to maintain their biological and social parameters throughout their lives. Also, the need for information is subjective, it depends on the individual's intellectual level, activity and ability to perceive information. The latest trends in the information society - the socialization has reached its limit, digitalization covers all aspects of human life, increased the information needs and changed the content. Thus, the knowledge and skills that ensured a happy life 30 years ago are no longer sufficient today. [5]

There are many criteria for evaluating the relevance of the resources obtained in the digital environment to the user's search query. The concept of the degree of relevance of the obtained source to the query is a subjective concept, it depends on the object that compiles the query and evaluates the result of the search.

Validity of requests - under the law, any request for information must be in writing to be valid. This can be sent via traditional letter or email. It can also be sent to the social accounts of any government agency, such as Facebook or Twitter. The name, surname and address of the sender of the request must be entered. The content of the required information must be clearly described.

Query analysis - in the digital environment, web search engines are subjected to countless unaccounted, diverse content queries every day. Search engine logs are also a valuable source of information about users' personal interests, behaviors and intelligence levels. At the same time, in order to provide a satisfactory answer to the customer, web engines must understand well the keywords that consist of several words. So, let's pay attention to the nuances that we should pay attention to during the analysis of queries. Dividing queries into thematic categories, selecting semantically close queries, translating them into another language and applying them to web search systems, ensures the search of information in different aspects based on time and place. Information query statistics are available free of charge in Google services (trends, analytics) and are available to anyone with a Google account. Google Analytics – service offers various possibilities for keyword statistics. [6] At the same time, it is possible to view the statistics of site visits of various profiles by registering in Yandex Wordstat. This service shows results for all countries, so you need to select the region before starting the search.

Processing of queries - during the processing of information queries of consumers, the given query is subjected to lexical and syntactic analysis. Also, the relationships and fields of the database related to the request are determined. The data stored in the database is selected from the database directory.

In the second stage, the query is logically optimized, that is, the process of maximum satisfaction of the existing demand is carried out. In the process of optimization (choosing the best of the available solutions), improving the query sometimes leads to its transformation (change). This stage of query processing is considered to be somewhat efficient for finding content.

In the third stage of information request processing, alternative procedural plans are determined for the payment of the current request.

Finally, at the last stage of processing the request, it is actually paid.

REFERENCES

1. Ismayilov, N., & Khudiyeva, V. (2022). Assessment of digital knowledge and research skills and overview of on going work at the national level, forecasting. Concepts of digitization. *Technium Social Sciences Journal*, 35, 593-600.

2. Vazufa, K. (2022). Skills to use digital resources. *Technium Soc. Sci. J.*, 36, 775.

3. Ісмайлов, Н., Мухамадлі, Д., & Худієва, В. (2022). Методи та засоби пошуку інформації в цифровому середовищі. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 25(5), 31-34.

4. Ісмайлов, Н., & Байрамова, І. (2022). Методологія дослідження та вивчення документообігу у сфері туризму (на основі досвіду місцевих бібліотек). *Науково-теоретичний альманах Грані*, 25(3), 70-76.

5. Nadir, Ismayilov, and Khalafova Sevda. "General Characteristics of Local Lore Documental Network Resources of the Libraries of Azerbaijan (Based on library collection)." *Technium Soc. Sci. J.* 33 (2022): 628.

6. İsmayilov, K., İsmayilov, N., & Mammadova, V. (2019). Library information services in academic libraries of Azerbaijan: a comparative study. *Library Management*, 40(6/7), 461-477.

İSTİFADƏÇİLƏRİN MƏLUMAT VƏ TƏDQIQAT SORAQLARININ TƏHLİLİ VƏ ELANI

Nadir İsmayilov, Vəzufə Xudiyeva

Xülasə

Hər hansı bir tapşırığı yerinə yetirmək üçün informasiya əldə etmək ehtiyacını ifadə edən bir və ya bir neçə şəxsin sosial- mənəvi vəziyyətidir. İnformasiya tələbatı tələbatçının məlumat ehtiyacına şüurlu münasibətidir. İnformasiya ehtiyacı ilkin səviyyədə insan psixikası çərçivəsində yaranır. Daha sonra təfəkkür səviyyəsində formalaşan bu tələbat nitq vasitəsilə modelləşir.

İnformasiya ehtiyaclarının ödənilməsi, məlumat axınlarının istiqamətinin təhlili, maliyyə imkanlarının müəyyənləşdirilməsi və s. baxımından sosial xidmət göstərən müəyyən bir fəaliyyət sahəsidir. Müasir dövrdə bir iş qurumunun rəqəmsal xidmətlərinin əsaslandırılmış, optimal şəkildə təşkil olunmuş tərkibi səmərəliliyin artırılması üçün əlavə imkanlara yol açır.

***Açar sözlər** - İnformasiya tələbi, informasiya sorğuları, sorğuların işlənməsi, sorğuların etibarlılığı, sorğuların təhlili*

АНАЛИЗ И ОБРАБОТКА ИНФОРМАЦИИ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ И ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ ЗАПРОСОВ

Nadir Ismayilov, Vazufa Khudiyeva

Резюме

Это социально-моральное состояние человека, выражающее потребность в получении информации для выполнения какой-либо задачи. Информационный спрос – это осознанное отношение потребителя к потребности в информации. Потребность в информации возникает в рамках психики человека на первичном уровне. В дальнейшем эта потребность, формирующаяся на уровне мышления, моделируется посредством речи.

Удовлетворение информационных потребностей, анализ направления информационных потоков, определение финансовых возможностей и т. д. – это определенная сфера деятельности, предоставляющая социальные услуги. В современное время обоснованный, оптимально организованный состав цифровых сервисов бизнес-организации открывает дополнительные возможности для повышения эффективности.

***Ключевые слова** - Информационный спрос, информационные запросы, обработка запросов, достоверность запросов, анализ запросов.*

KİTABXANALARIN FUNKSİYALARI VƏ ASİMMETRİK XİDMƏTİN TƏŞKİLİ PROBLEMI

Pərviz Firudin oğlu Kazımi

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

pkazimi@mail.ru, +994553704141

ORCID: [0000-0001-5577-4773]

Xülasə

Dünya kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsində kitabxanaların funksiyaları haqqında zəngin materiallar toplanıb. Bəzi mütəxəssislər yeni funksiyalar haqqında yeni fikirlər irəli sürsəldə, klassik fikirlər inkar olunmur və bu elmi-nəzəri irs zənginləşir. Kitabxana-informasiya fəaliyyətinin tarixi təcrübəsi də bizə məlumdur və bu təcrübə göstərir ki, inkişaf və yeni texnologiyalar xidmətin tarixən forma və üsullarını dəyişdirib, yeni xidmət üsulları tətbiq edib, inkişafı dəstəkləyib.

Deməli, kitabxanaların öz funksiyasını yerinə yetirmək məqsədi ilə klassik və ənənəvi metodlardan asılı olmaq kimi məcburiyyəti yoxdur və yeni dövrün, yeni tələblərin şərtlərinə cavab verəbiləcək metod və usulların tətbiqi vacibdir. Bu məqsədlə kitabxana - informasiya fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi metodikasının yenidən baxış, fəaliyyətin təşviq olunması metodlarının yenilənməsi və yeni statistik meyarların tətbiqi vacibdir. Kitabxanalar növündən və tipindən asılı olaraq metrik fəaliyyətə yaxından cəlb olunmalıdır.

Məqalə qeyd olunan elmi-nəzəri aspektlərin öyrənilməsi və təcrübə problemlərinin analizi məqsədi ilə mütəxəssislərin diqqətinə təqdim edilir.

Açar sözlər: *Asimmetrik xidmət, kitabxanaların müasir xidmətləri, qeyri-ənənəvi xidmətlər, kitabxanaların funksiyaları.*

Giriş

Müasir kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsində yeni fikirlər ya yoxdur, ya da müasir, qlobal informasiya məkanını bütövlükdə xarakterizə etməyə kifayət etmir. Müasir kitabxana-informasiya fəaliyyətinin patronları ənənəvi xidmət metodlarına üstünlük verərək yeni xidmət formalarının, metodlarının tətbiqinə həvəslə yanaşır. Əslində, yeni xidmət forma və metodları sifarişçilər tərəfindən də (dövlət qurumları nəzərdə tutulur) həvəslə qəbul edilmir və təşviq olunmur.

Kitabxana menecerlərinin oxucunun mütləq kitabxanaya gəlişi, qeydiyyatdan keçməsi, müxtəlif formalitələr üzündən zaman itirməsi kimi şərtlər, aktiv və məhsuldar oxucuları özündən uzaqlaşdırır. Əlbəttə ki, müasir kitabxanaçının da aktiv informasiya istehlakçısının tələblərinə cavab verməsi, onun peşəkarlığı da bütün hallarda arzu edilən olmur. Kitabxana təcrübəsində əməkdaşın peşəkarlığı ilə karyera inkişafı prosesi xidmətin keyfiyyətinə fərqli təsirlər qoyur. Eləcə də, ənənəvi kitabxana statistikasını və kitabxana-informasiya fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi metodları da kitabxana menecmentini ənənəvi iş üsuluna təşviq edir.

Kitabxanaların qlobal informasiya məkanına inteqrasiyasını oxucularla (informasiya istehlakçıları) fərqli və qeyri-ənənəvi yanaşma və davranış tələb edir.

Kitabxanaların funksiyası haqqında fikirlər:

Akkumulyasiya funksiyası - kitabxanalar kitabxana və informasiya resurslarını formalaşdırır, toplayır, sistemləşdirir və mühafizə edir.

Kitabxanaların servis xidməti funksiyası - kitabxananın mövcud kitabxana və informasiya ehtiyatları haqqında məlumat verir, kitabxana-informasiya ehtiyatlarının axtarışını və xidmətə verilməsini təşkil edir. Servis Xidməti funksiyası - kitabxana mövcud kitabxana və informasiya ehtiyatları haqqında məlumat verir, kitabxana-informasiya ehtiyatlarının axtarışını və buraxılmasını təşkil edir.

Kitabxanaların yığım funksiyası - kitabxanalar kitabxana və informasiya ehtiyatlarını (informasiya xassəsinə malik və müxtəlif daşıyıcılarda) formalaşdırır, toplayır, sistemləşdirir və mühafizə edir.

Kitabxanaların metodiki funksiyası - kitabxana istifadəçilərin informasiya mədəniyyətinin əsasları, informasiya axtarışı alqoritmləri və texnologiyaları üzrə tədris-metodiki materiallar işləyib hazırlayır və təlimlərini təşkil edir.

Kitabxanaların təhsil funksiyası - kitabxana müxtəlif kateqoriyalı istifadəçilər üçün informasiya mədəniyyətinin əsasları üzrə təlim təşkil edir.

Kitabxanaların maarifləndirici funksiyası- kitabxana şagirdləri dünya və milli mədəniyyət sərvətləri ilə tanış edir. Başqa bir tərifdə-“**Maarifləndirici funksiya haqqında deyilir:** - kitabxana dövlətə, öz “torpağına”(xalqının) vətənpərvərlik hissəsinin inkişafına töhfə verir(xidmət edir)” kimi ifadə olunur.

Kitabxanaların sosial funksiyası - kitabxana müasir informasiya cəmiyyətində istifadəçilərin özünü təhsil və uyğunlaşma qabiliyyətinin inkişafına kömək edir.

Koordinasiya funksiyası - istifadəçilərin sənədlərə və məlumatlara olan ehtiyaclarını daha yaxşı ödəmək üçün kitabxana öz fəaliyyətini digər kitabxanalar və media kitabxanaları ilə əlaqələndirir.

Kitabxanaların Mədəniyyət funksiyası - oxucuların sərbəst mənəvi inkişafına, yerli və dünya mədəniyyətinin dəyərləri ilə tanış olmağa, mədəni (reproduktiv və məhsuldar) fəaliyyət üçün şərait yaratmağa yönəlmiş iş növlərinin məcmusudur.

Nəticə

Kitabxanaşünaslığın müəyyən etdiyi funksiyaların yerinə yetirilməsi istiqamətində kitabxanaların qeyri ənənəvi xidmət formaları və metodları a-simmetrik xidmətin əsasını təşkil edir. Kitabxana xidməti zamanı müəssisə üzərinə götürdüyü funksiyaların yerinə yetirilməsi prosesində kitabxanaların tipindən asılı olaraq yaradıcı yanaşma, fərdi yanaşma və xidmətin kompleksliyini təmin etməyə yönəlməlidir.

Asimmetrik xidmətin təşkili kitabxana-informasiya xidmətinin yeni, texnoloji dövrünü ifadə edən bir xidmət üsulu olaraq yaxın gələcəyin proqnozlaşdırılması ilə də məşğul olur. İnformasiya təminatında informasiya qıtlığı və informasiyanın əldə edilməsi problemi artıq yoxdur. İnformasiyanın mötəbərliyi, informasiya mühitinin çirkliliyi, informasiya maraqları, informasiya bazarında yer tutmaq kimi problemlər mövcuddur və qloballaşma genişləndikcə bu problemlər də genişlənəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Oqlu, K. (2021). Dynamic Development of Information Technologies, Organization of Library Services Using Digital Space and Through Social Networks. *Asian Journal of Education and Social Studies*, 16(4), 27-32.

2. Kazimi, P. F. O. (2021). Democratic countries and ways of influencing the nature of information. *Technium Soc. Sci. J.*, 22, 847.

3. Oqlu, K. P. F., & Qurbanov, A. (2021). Factors influencing reader satisfaction and quality of service in modern libraries. *South Asian Journal of Social Studies and Economics*, 11(3), 15-20.

4. Казими, П. Ф. (2011). Информационная инженерия. *Баку: Изд-во Бакинского гос. ун-та.*

5. Kazimi, P. F. (2011). Information engineering in library activity. *B. BSU.*

6. KAZİMİ, P. F. (2017). Sosyal ve Kültürel Ortamın Oluşmasında Kitap ve Kütüphanelerin Rolü. *Türk Kütüphaneciliği*, 31(2), 245-250.

7. Kazimi, P. F. Conflict of Relevance and Reliability of Information and the Global Network. *Trends in Humanities and Social Sciences*, ISSN: 2754-0855, 2021, Vol. 1 No. 1.

FUNCTIONS OF LIBRARIES AND THE PROBLEM OF A-SYMMETRIC SERVICE ORGANIZATION

Parviz Firudin Oqlu Kazimi

Abstract

Rich material about the functions of libraries is collected in the theory of world librarianship. Although some experts put forward new ideas about new functions, classical ideas are not denied and this scientific and theoretical heritage is enriched. We also know the historical experience of library and information activities, and this experience shows that development and new technologies have historically changed the forms and methods of service, introduced new methods of service, and supported development.

Therefore, libraries should not depend on classical and traditional methods to perform their function, it is important to

adopt methods and methods that can meet the conditions of the new era and new requirements. To do this, it is important to revise the methodology for assessing library and information activities, update methods for promoting activities, and apply new statistical criteria. Libraries should actively participate in metrics activities depending on their type and type.

The article is presented to the attention of specialists with the aim of studying the mentioned scientific and theoretical aspects and analyzing practical problems.

Keywords: *A-symmetric service, modern library services, non-traditional services, library functions.*

AZƏRBAYCAN KİTABXANA İNFORMASIYA KONSORSİUMUNUN FƏALİYYƏTİ

Nigar Nurəddin qızı İsmayılova

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru,

Bakı Dövlət Universiteti

nigarismailova@bsu.edu.az

Xülasə

Tezisdə kitabxanaların beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsi üçün dünya kitabxana təşkilatları, assosiasiyaları, cəmiyyət və birlikləri, konsorsiumları ilə əməkdaşlıqlarının vacibliyindən bəhs olunur. Yerli kitabxanaların əməkdaşlıq etdiyi beynəlxalq təşkilatların adları sadalanır. Azərbaycanda kitabxana birliklərinin yaranması tarixləri göstərilir. BDU-da yaradılan Azərbaycan Kitabxana İnformasiya Konsorsiumunun fəaliyyəti və üzvləri haqqında məlumat verilir.

Açar sözlər: *beynəlxalq kitabxana təşkilatları, assosiasiyalar, cəmiyyətlər, Azərbaycan Kitabxana İnformasiya Konsorsiumu.*

Ölkə kitabxanalarının beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsində dünya kitabxana təşkilatları, assosiasiyaları, cəmiyyət və birlikləri, konsorsiumları ilə əməkdaşlıqlar prioritet istiqamətlərdən biridir. Belə qurumlarla əməkdaşlıqlar sayəsində bir tərəfdən müasir kitabxana işi sahəsində əldə edilən nailiyyətlər öyrənilir, digər tərəfdənsə bu innovativ yeniliklər kitabxanaların modernləşdirilməsi strategiyasının hazırlanmasında istifadə olunur.

Müstəqillik qazanıldıqdan sonra ölkə kitabxanalarının beynəlxalq kitabxana qurumları ilə əlaqələrinin qurulmasına daha geniş şərait yaranmışdır. Yerli kitabxanalar Kitabxana

Assosiasiyalarının Beynəlxalq Fedarasiyası - İFLA, Kitabxanalar üçün elektron informasiya konsorsiumu - EIFL, ABŞ Kitabxanaçılıq Assosiasiyası, Avrasiya Kitabxanaçılıq Assambleyası - BEA, Beynəlxalq Kitabxanaçılıq Təşkilatı (MBO), Avropa Milli Kitabxanaçıları Konfransı - CENL, Anadolu Universitet Kitabxanaları Konsorsiumu – ANKOS, Kənd təsərrüfatı kitabxanaları üzrə kitabxanaçıların və sənədsünasların birliyi (MASBD), Musiqi kitabxanalarının arxivlərinin və sənədlər mərkəzlərinin beynəlxalq assosiasiyası (İAML) və s. kitabxana qurumlarında təmsil olunmaqla beynəlxalq informasiya mühitinə inteqrasiya imkanları əldə etmiş olur, beynəlxalq kommunikativliyi artırır, yeni əməkdaşlıqlar üçün partnyorların tapılmasına şərait yaranır.

Beynəlxalq kitabxana assosiasiyaları, cəmiyyət və birlikləri, konsorsiumların yaranma tarixinin bir əsrdən çox yaşı olsa da, Azərbaycanda kitabxana birliklərinin yaranma tarixi yaxın keçmişə aiddir. Bütün müttəfiq respublikalarda olduğu kimi, Azərbaycanda da kitabxana konsorsiumları, cəmiyyət və assosiasiyaları 1990-cı illərdən sonra yaradılmışdır. Azərbaycanda kitabxana ictimaiyyətini birləşdirən ilk qurum 1999-cu ildə yaradılan Azərbaycan Kitabxanaçıları Cəmiyyəti olmuşdur. Respublikamızın kitabxana-informasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan mütəxəssisləri və təşkilatları birləşdirən ikinci kitabxana təşkilatı Azərbaycan Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyasıdır (1999). Kitabxana işi sahəsində 2007-ci ildən fəaliyyətə başlayan digər təşkilat “Gələcəyin kitabxanası” ictimai birliyidir. Hər üç qurum müstəqil fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan Kitabxana İnformasiya Konsorsiumu (Az.KİK) isə BDU-nun Elmi Kitabxanasında 2003-2004-cü illərdə grant layihəsi çərçivəsində yaradılmış, xarici və yerli kitabxanalar ilə

əməkdaşlıq edən yeganə konsorsiumdur. Konsorsiumun o dövrdə yaranması Azərbaycanda kitabxanaların mövcud durumu və inkişafı ilə əlaqədar günün tələbindən doğan vacib problemlərin həllinə, keçid dövrü ilə bağlı yaranan çətinliklərin, kitabxanalararası mübadilə və istifadəçilərə xidmət proseslərinin yaxşılaşmasına səbəb olmuşdu. Bu qurum vahid kitabxana standartlarının inkişafı, vahid informasiya məkanı yaratmaq, müasir informasiya texnologiyalarının kitabxanalarda tətbiq edilməsi, əməyin və göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və səmərəliliyinin artırılması istiqamətində fəaliyyət göstərirdi.

Ümumiyyətlə, beynəlxalq aləmdə kitabxana konsorsiumlarının və assosiasiyalarının kitabxanaların statusunun yüksək səviyyədə təsbit olunmasında, kitabxanaçı peşəsinin, əməyinin dəyərləndirilməsində, cəmiyyətin informasiyalaşdırılması prosesində rolu böyükdür. Milli məkanda informasiya qıtlığının aradan qaldırılmasında, bütün oxucuların informasiyadan istifadəsinin təmin olunmasında və beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafında Az.KİK-in rolu böyükdür. Az.KİK kitabxanaların və kitabxanaçıların informasiya təminatı prosesinə yardım göstərir, onların əməyini himayə edir. İctimai məqsəd daşıyan və istifadəçilərin rifahı üçün mədəni sərvətlərin mühafizəsi və gələcək nəsillərə çatdırılması üçün zəruri olan proqramlar və müxtəlif mövzularda layihələr hazırlayaraq onları həyata keçirir.

Respublikanın bir çox ali təhsil müəssisələrinin kitabxanaları Az.KİK-in üzvüdür: Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Azərbaycan Tibb Universiteti, Azərbaycan Dillər Universiteti, Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti, Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti, Bakı Ali Neft Məktəbi, Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyası, Milli

Aviasiya Akademiyası, Xəzər Universiteti, Azərbaycan Universiteti, Qərbi Kaspi Universiteti, Bakı Biznes Universiteti.

Az.KİK isə EIFL.net beynəlxalq konsorsiumunun üzvüdür və təşkilatda təmsilçilik hüququ qazanmışdır. Respublika üzrə Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası bu təşkilatın koordinatorudur.

Elmi Kitabxana Az.KİK beynəlxalq konsorsiumu çərçivəsində beynəlxalq elektron nəşriyyatlarla əməkdaşlıq edir, danışıqlar aparır və üzv olan təşkilatlar üçün tədris və elm sahələrinə uyğun beynəlxalq elektron mənbələrə endirimli qiymətlərlə əlverişliyi təmin edir. Təhsil və elmi tədqiqat sahəsində labüd olan elektron informasiyanı vaxtında oxucuya çatdırır, elektron resursların çeşidlərini artırır, üzv təşkilatlarda xaricdən dəvət olunmuş yüksək səviyyəli ixtisasçıların iştirakı ilə treyninqlər, seminarlar və təqdimat mərasimləri keçirir.

Azərbaycan Kitabxana İnformasiya Konsorsiumunun əsas məqsədi:

- kitabxanaların və informasiya mərkəzlərinin elektron xidmətlərlə təmin edilməsi, təhsil, elm və yaradıcı işə yardım edilməsi;
- Konsorsium üzvləri arasında bilik təminatı və mənbələrin bərabər paylanması;
- Təklif olunan elektron resurslarının çeşidinin genişləndirilməsidir.

Az.KİK-in əsas fəaliyyət istiqamətləri: 1. Konsorsium menecmenti; 2. Müqavilələr əsasında lisenziyaların alınması; 3. Açıq resurslar; 4. Müəlliflik hüquqlarının qorunması; 5. Beynəlxalq və yerli layihələrlə fəaliyyətdir.

Oxucuların elm və tədris sahələrinə aid müxtəlif məlumat bazalarından istifadə etməsi üçün BDU Az.KİK çərçivəsində

EBSCO şirkəti ilə abunə yazılışını həyata keçirir. EBSCOhost elektron platforması elmi araşdırmalar zamanı interaktiv axtarış, elektron resurslardan, tammətnli məqalələrdən istifadə, beynəlxalq nəşriyyatlarda elmi məqalələrin nəşri üçün jurnal seçimi, Open Access jurnallarda endirimli qiymətlərlə məqalə nəşri imkanları verir və s.

Az.KİK kitabxanaçılar və istifadəçilər üçün kitabxana-informasiya sahəsində labüd olan müxtəlif elmi bazaların resurslarını axtarır və onlardan istifadə imkanlarını təqdim edir. Bu məqsədlə konsorsiumlar geniş təbliğat və təşviqat kampaniyaları keçirirlər. Onlar müxtəlif tipli təşkilatlarda təqdimat mərasimləri, informasiya bülletenləri və praktiki məşğələlər təşkil edir.

Ümumiyyətlə, konsorsiumlar kitabxanaların inkişafında üzə çıxan problemlərin birgə həllinin və təminatının qarantı kimi çıxış edir. Onlar öz üzvlərinin informasiya resurslarının təminatını həll edir, təhlil edir, elmdə informasiyaya azad çıxışı və bunun cəmiyyətin inkişafına birbaşa təsirini göstərir. Konsorsiumlar bu sahədə olan təcrübəni başqa təşkilatlara da yayırlar. Onlar öz problemlərini səlahiyyətli təşkilatlar qarşısında qaldırır və həllinə nail olurlar.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОГО КОНСОРЦИУМА

Нигяр Исмаилова

Резюме

В тезисе говорится о важности сотрудничества библиотек с мировыми библиотечными организациями, ассоциациями, обществами и объединениями, консорциумами в расширении их международных связей. Перечисляются названия международных организаций, с которыми сотрудничают местные библиотеки. Указаны даты создания библиотечных

объединений в Азербайджане. Предоставляется информация о деятельности, членах созданного в БГУ Азербайджанского библиотечно-информационного Консорциума.

***Ключевые слова:** международные библиотечные организации, ассоциации, общества, Азербайджанский библиотечно-информационный консорциум*

THE ACTIVITIES OF THE AZERBAIJANI LIBRARY AND INFORMATION CONSORTIUM

Nigar İsmayilova

Abstract

The thesis talks about the importance of cooperation of libraries with world library organizations, associations, societies and consortium in expanding their international relations. The names of international organizations with which local libraries cooperate are listed. The dates of the establishment of library associations in Azerbaijan are indicated. Information is provided about the activities and members of the Azerbaijan Library and Information Consortium created at BSU.

***Keywords:** international library organizations, associations, societies, Azerbaijan Library and Information Consortium*

İNFORMASIYA CƏMIYYƏTİNDƏ OXU MƏDƏNİYYƏTİ: YENİ ÇAĞIRIŞLAR

Knyaz Aslan İlyas oğlu
Pedaqogika ü.f.d., dosent
Bakı Dövlət Universiteti
knyazaslan@mail.ru

Xülasə

Hazırda dünyada mütlaiyə tələbatın daha çox artmasını şərtləndirən amillər sırasında elmi-texniki tərəqqinin səviyyəsi və informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı əsas yer tutur. İstehsalın müasir texnika ilə təchiz edilməsi, mühüm elmi kəşflərin, ciddi elmi nailiyyətlərin meydana gəlməsi, yeni elm və bilik sahələrinin yaranması, eləcə də dünyada gedən ictimai-siyasi proseslər mütlaiəni sosial zərurətə çevirir. Bütün bunlar hər kəsdən yüksək ictimai süür, mənəvi zənginlik, intellektual imkan tələb edir.

Əlbəttə, insan həyatda məqsədyönlü inkişaf etmək üçün zəruri biliklər sisteminə yiyələnməlidir. Bu məqsədlə ilkin ümumi bilik almaq məqsədi ilə Azərbaycanda geniş ümumtəhsil məktəbləri şəbəkəsi yaradılmışdır. Bununla belə, istər ümumtəhsil, istər orta ixtisas, istərsə də ali məktəblərin tədris proqramlarında nəzərdə tutulan biliklər insanın həyata fəal müdaxiləsi baxımından kifayət deyil. Etiraf etmək lazımdır ki, İnternet, sosial şəbəkələr, oyunlar, kliplər, filmlər ənənəvi kitabı uşaqların asudə vaxtından xeyli sıxışdırıb çıxara bilmişdir. Ona görə də zamanın tələbinə uyğun olaraq rəsmi təhsillə şəxsi təhsil mütlaiəsi paralel getməlidir.

Açar sözlər: *oxu mədəniyyəti, kitab, kitabxana, informasiya, tələbat.*

İnformasiya cəmiyyətinin hazırkı inkişaf mərhələsi hər kəsə, xüsusən də gənc nəslə və informasiya ilə işləyən mütəxəssislərə təsir göstərir. Ona görə də hər bir ölkədə informasiya cəmiyyətinin nə qədər tez qurulacağı və onun gələcək vətəndaşları üçün nə dərəcədə demokratik və humanist olacağı ilk növbədə müəllimlərdən və kitabxanaçılarından asılıdır.

Təbii ki, Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin inkişafı bu günün və gələcəyin vəzifəsidir. Bugünkü uşaqlar yaxın gələcəkdə həmin qlobal cəmiyyətin mühitində yaşamalı olacaqlar. Onların tərkibi isə müxtəlif ölkələrin çoxsaylı informasiya cəmiyyətlərindən ibarətdir. Bu cəmiyyəti, ilk növbədə, bu gün İKT ilə işləyənlər qurmalı olacaqlar. Bununla yanaşı, həmin cəmiyyəti bu gün təkcə yeni informasiya infrastrukturunu yaradan mühəndislər, texnoloqlar, proqramçılar deyil, həm də müəllimlər və kitabxanaçılar yaratmalıdırlar.

Etiraf etməliyik ki, müasir dövrdə cəmiyyətin qlobal bir problemlərindən biri də müəyyən toplumun, bəzən gənc nəslin kitabdan get-gedə uzaqlaşmağa başlaması, yəni informasiya texnika və texnologiyalarına, elektron kommunikasiya vasitələrinə, daha çox ağıllı telefonlara aludə olması ilə bağlıdır. Gənclərin ənənvi kitabları oxumağa marağının azalması, daha çox İnternet resurslarından istifadə etməsi hər birimizi narahat etməli, bu problemdən çıxış yollarını birlikdə axtarmalıyıq.

Statistikaya görə, 2000-ci illərdən sonrakı dövr 10 yaşından yuxarı yeniyetmələrin 90 %-dən çoxu İnternet istifadəçiləridir. Tədqiqatçılar İnterneti əsas asudə vaxtları kimi seçən yeniyetmələrin sayının artması ilə bağlı həyəcan təbili çalırlar. Kitab oxucularının miqdarı azaldıqca, sosial şəbəkələrin, videoların və digər əyləncələrin aludəçiləri çaxalmaqdadır. Təbii

ki, yeniyetmə üçün İnternet daha çox kommunikasiya vasitəsidir və oxu kimi xüsusi bir zövqü heç cür əvəz edə bilməz.

Böyük Britaniyada aparılmış tədqiqatın nəticələrinə əsasən 6-17 yaşlı uşaqların oxu dinamikası digər inkişaf etmiş ölkələrdəki rəqəmlərlə təxminən eyni göstəricilərə uyğun gəlir. “Kitaba gündəlik sadıq qalan oxucuların” 32 %-i, o cümlədən 6-10 yaşlı uşaqlar üstünlük təşkil edir. Çünki yeniyetmələr ev tapşırığı ilə daha çox məşğul olurlar. Ona görə də onların tez-tez mobil telefonlara və digər müasir cihazlara baxıb vaxt keçirməsi (və ya vaxt itirməsi) ehtimalı daha yüksəkdir.

Yaxud ABŞ üzrə araşdırma rəqəmlərinə nəzər salaq. Burada 17 yaşlıların 45 %-i həzz almaq üçün ildə bir və ya iki dəfə kitab açır, 9 yaşlıların 53 %-i isə hər gün “öz kitablarını” oxuyur.

Sosioloqların araşdırmasına görə, son illərdə Rusiyada dövrü nəşrin istehlakı əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır. Məsələn, 2014-cü ildə rəyi soruşulanların 77%-i, 2017-ci ildə isə 55%-i dövrü mətbuatı müntəzəm olaraq oxuduğunu bildirmişdir. Demək olar ki, 25-34 yaş arasında olan hər üçüncü respondent tamamilə onlayn kontendə (məzmun) keçməyə hazır olduğunu söyləmişdir. Bu, xüsusilə gənclər və iri şəhərlərin (meqapolislərin) sakinləri üçün daha xarakterikdir.

Bu tədqiqatlar göstərir ki, yaş artdıqca insanlar kitabdan bir o qədər uzaqlaşır. Bu baxımdan son zamanlar Azərbaycanda həm Təhsil Nazirliyinin, həm də Mədəniyyət Nazirliyinin ayrı-ayrılıqda təşkilatçılığı ilə respublikamızın bölgələrində “Mütaliə həftəsi” layihəsi çərçivəsində kitab sərgisi təşkil etməsi, “Gəlin, kitab oxuyaq” adlı aksiyaya başlaması təqdirəlayiqdir. Bu cür oxu tədbirləri oxu vərdişlərinə, mədəniyyətinə faydalı ola bilər. Eyni zamanda Bakı Beynəlxalq Kitab Sərgi-Yarmarkasının ənənəyə çevrilməsi məmnunluq hissi doğurur.

Son zamanlar informasiya texnologiyalarının inkişafı ilə əlaqədar olaraq çap kitablarının elektron versiyaları, yəni elektron kitablar daha geniş yayılmışdır. Elektron mühitdə nəşr olunan kitablara e-book (e-kitab, yəni elektron kitab) deyilir. Elektron kitabları kompüterlər və ya xüsusi qurğular vasitəsi ilə oxumaq mümkündür.

Statistikaya əsasən, 2020-ci ildə dünya kitab bazarında elektron kitablar kəmiyyət baxımından təxminən 35-40 %, qiymət baxımından 14-18 % təşkil etmişdir.

2021-ci ildə UNESCO inkişaf etməkdə olan ölkələrdə mobil texnologiyadan istifadənin oxu bacarıqlarını necə təkmilləşdirdiyini və savadlılığı necə inkişaf etdirdiyini nümayiş etdirən hesabat dərc edib. Ümumdünya Kitab və Müəllif Hüquqları Gününə təsadüf edən “Mobil rabitə əsrində müəllif” adlı hesabatında qeyd olunur ki, hazırda yüz minlərlə insan mobil texnologiyadan mətn portalı kimi istifadə edir. Araşdırmaya görə, savadsızlığın yüksək olduğu və kitab çatışmazlığı olan ölkələrdə çoxlu sayda insan bütöv kitabları və hekayələri kiçik ekranlı sadə cihazlarda oxuyur.

Eyni zamanda bu hesabatda vurğulanır ki, dünyada 774 milyon insan, o cümlədən 123 milyon gənc oxuyub yaza bilmir. Savadsızlıq isə çox vaxt kitab çatışmazlığı ilə əlaqələndirilir. Afrika ölkələrində insanların çoxunun heç bir kitabı yoxdur və bu bölgədəki məktəblər şagirdləri nadir hallarda dərsliklərlə təmin edir.

Doğrudur, son zamanlar müasir texnologiyadan istifadə əsasında sosial xidmətlərin keyfiyyətinin və əlçatanlığının yüksəldilməsi məqsədilə oxuculara dünya və Azərbaycan ədəbiyyatının ən sevimli əsərlərini pulsuz oxumaq imkanı yaratmaq, istifadəçilərin

əhatə dairəsini genişləndirmək, yeni xidmət formalarından yararlanmaq üçün bir çox proqramlar tətbiq olunur.

Əlbəttə, elektron oxuyucular rahat və qənaətli olsa da, "canlı kitab" metalın soyuq parıltısı ilə heç cür müqayisə oluna bilməz. Bu fikrimizin də çağdaş texnologiyanın əleyhinə söylənmiş mülahizə kimi qəbul olunmasını istəmirik. Sadəcə, məsələyə həm ənənəvi kitabın, həm də elektron kitabın hər birinin özünün üstün və çatışmayan cəhətlərini vurğulamaq baxımından yanaşırıq.

Fikrimizcə, beynəlxalq təcrübədən faydalanmaqla qısa müddətdə Azərbaycan Oxu Assosiasiyası yaradılmalıdır. Onun əsas məqsədləri ümumən burada sadə məsələlərin həyata keçirilməsindən ibarət olmalıdır: təhsil və mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsinə töhfə vermək; savadlılığın və funksional savadlılığın yayılmasına yardım etmək; informasiya və analitik fəaliyyət; milli və beynəlxalq konqreslərin, konfransların, seminarların təşkili və ya orada iştirak; layihə fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsi; redaksiya-nəşriyyat işi və s.

Bundan başqa, Azərbaycan Respublikası Böyük Britaniyada həyata keçirilən bir təşəbbüsdən bəhrələnərək, Milli Savadlılıq Strategiyası və Milli Oxu İlinin təşəbbüskarı olmalıdır. Bu irimiq yaşlı layihələrin məqsədi məktəblilər arasında mütaliə mədəniyyətini inkişaf etdirməklə yanaşı, cəmiyyətdə mütaliənin nüfuzunu artırmaqdan ibarətdir.

Oxu mədəniyyəti ümumxalq, ümummilli, ümumdövlət işinə çevrilməlidir!

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Aslan, K. Oxu mədəniyyəti keçmişdən bu günə. – Bakı: Mihan, 2022. – 48 s.

2. Железнякова С.И. Культура чтения в информационном обществе: смыслы, практики, противоречия // <https://cyberleninka.ru>

3. Маклюэн М. Галактика Гутенберга. Становление человека печатающего. – Москва, 2015. – 246 с.

4. Федотова Л.Н. Социология массовой коммуникации: Учебник для вузов. – Санкт Петербург, 2004. – 326 с.

ЧТЕНИЕ КУЛЬТУРЫ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ: НОВЫЕ ВЫЗОВЫ

Князь Аслан

Резюме

В настоящее время уровень научно-технического прогресса и бурное развитие информационно-коммуникационных технологий относятся к числу факторов, вызывающих рост спроса на чтение. Оснащение производства современной техникой, появление важных научных открытий, серьезных научных достижений, появление новых областей науки и знаний, а также происходящие в мире общественно-политические процессы делают чтение социальной необходимостью. Все это требует от каждого высокого социального статуса, духовного богатства и интеллектуальных способностей.

Конечно, человек должен приобрести необходимую систему знаний, чтобы целенаправленно развиваться в жизни. С этой целью в Азербайджане создана широкая сеть общеобразовательных школ с целью получения основных общеобразовательных знаний. Однако знаний, предоставляемых в образовательных программах общеобразовательной,

средней специализации, высшей школы, недостаточно с точки зрения активного вмешательства человека в жизнь. Надо признать, что Интернет, социальные сети, игры, клипы и фильмы смогли вытеснить традиционную книгу из детского досуга. Поэтому, в соответствии с требованиями времени, формальное обучение и личностно-образовательное чтение должны идти параллельно.

***Ключевые слова:** культура чтения, книга, библиотека, информация, спрос.*

READING CULTURE IN THE INFORMATION SOCIETY: NEW CHALLENGES

Knyaz Aslan

Summary

Currently, the level of scientific and technological progress and the rapid development of information and communication technologies are among the factors causing an increase in the demand for reading. Equipping production with modern technology, the emergence of important scientific discoveries, serious scientific achievements, the emergence of new fields of science and knowledge, as well as the socio-political processes taking place in the world make reading a social necessity. All this requires from everyone a high social status, spiritual wealth and intellectual abilities.

Of course, a person must acquire the necessary system of knowledge in order to purposefully develop in life. For this purpose, a wide network of secondary schools has been created in Azerbaijan to obtain basic general education knowledge. However, the knowledge provided in educational programs of general

education, secondary specialization, and higher education is not enough from the point of view of a person’s active intervention in life. It must be admitted that the Internet, social networks, games, clips and films have been able to displace the traditional book from children's leisure time. Therefore, in accordance with the requirements of the time, formal training and personal educational reading should go in parallel.

Key words: *reading culture, book, library, information, demand.*

UNİVERSİTET KİTABXANALARININ SƏNƏD İNFORMASIYA RESURSLARININ YAYILMASINDA MƏLUMAT BAZALARININ ROLU

Rəşad Əhməd xan oğlu Qardaşov

Bakı Dövlət Universiteti,
İnformasiya və sənəd menecmenti fakültəsinin dosenti,
Tarix üzrə fəlsəfə doktoru
gardashov@inbox.ru

Xülasə

Məqalədə ali təhsil müəsisələrinin elmi kitabxanalarının sənəd informasiya təminatının təsnifatı verilmişdir. İnformasiya resurslarının yayılmasında məlumat bazalarının rolu və əhəmiyyəti işıqlandırılmışdır. Həmçinin məlumat bazalarının təsnifatı verilmişdir. Dünya məkanındakı elmi yeniliklərə aid informasiyaların alınması, sistemləşdirilərək oxuculara çatdırılması, hər bir oxucunun yüksək səviyyəli elmi informasiya ilə təmin olunması elmi kitabxanalar qarşısında duran əsas vəzifələr şərh edilmişdir.

Açar sözlər: *İnformasiya resursları, sənəd informasiya təminatı, məlumat bazaları, elmi kitabxana*

Zamanın tələbinə uyğun olaraq müvafiq informasiya texnologiyasının kitabxana işinə tətbiqi, kitabxana işinin informasiyalaşdırılması, kompüterləşdirilməsi, elektron kitabxanaların, kataloqların, fondların yaradılması, kitabxanaların elektron vasitələrlə: elektron kitablarla, elektron daşıyıcılarla, müxtəlif elmi məsələləri əks etdirən disklerle və s.-lə təchiz edilməsi və bütün coğrafi sərhədləri aşan internetdən istifadə edilməsi kitabxanaların strukturunda olduqca ciddi radikal dəyişikliklər yaratdı. Bu gün geniş informasiya şəbəkəsinə malik Azərbaycanda müxtəlif tipli kitabxana fəaliyyət göstərir. Məhz bu kitabxanalar içərisində ali təhsil müəsisələrinin kitabxanaları xüsusi yer tutur. Kitabxanalar

İçərisində fondlarının və oxucularının tərkibinə görə elmi kitabxanalar həmçinin elmin tərəqqisində, nailiyyətlər əldə etməsində, onun potensialının artmasında elmi kitabxanalar xüsusi mövqeyə malikdir və rolu əvəzolunmazdır. Dünya məkanındakı elmi yeniliklərə aid informasiyaların alınması, sistemləşdirilərək oxuculara çatdırılması, hər bir oxucunun yüksək səviyyəli elmi informasiya ilə təmin olunması elmi kitabxanalar qarşısında duran əsas vəzifələrdən biridir. “Elm və texnikanın, xüsusilə də informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının sürətlə inkişaf etdiyi XXI əsrdə elmi kitabxanaların informasiya təminatında ən yaxşı göstəricilərə malikdir”

Elmi statusa malik olan kitabxanaların sənəd-informasiya resurslarının yayılmasında məlumat bazalarının rolunun tədqiqi məqalədə əsas təhlil edilən məsələlərdəndir. Elmi statusdaşıyan bu kitabxanalar müəyyən məqsəd və vəzifələri özündə ehtiva edir. Belə ki, elmi kitabxanaların məqsədi :

a) Elmi kitabxana ali məktəbin aparıcı struktur bölmələrindən biri olub, təlim-tərbiyə və elmi tədqiqat prosesini tədris edən, elmi-metodiki ədəbiyyatla və informasiya materialları ilə təmin edən, bilikləri təbliğ edən mənəvi və intellektual əlaqələrin yayılması mərkəzidir.

b) Elmi kitabxana öz işində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Azərbaycan Respublikasının “Təhsil haqqında” Qanununu, “Kitabxana işi haqqında” Qanununu, Dövlət və hökumət sənədlərini, Elm və Təhsil Nazirliyinin əmr, sərəncam və normativ sənədlərini, tərkibində olduğu ali məktəbin əmr və sərəncamlarını rəhbər tutur.

Elmi kitabxana aşağıdakı vəzifələri təmin edir :

1) Tələbə, bakalavr, magistrant, doktorant, elmi işçi, professor-müəllim heyəti və universitetin digər kateqoriyadan olan oxucularının informasiya tələbatına və sorğusuna uyğun şəkildə kitabxana, məlumat-bibliografiya xidməti göstərmək;

2) Universitetin profilinə və oxucuların informasiya tələbatına uyğun kitabxana fondunu formalaşdırmaq, ənənəvi çap məhsulu ilə yanaşı, yeni informasiya texnologiyasına keçmək, informasiya mədəniyyətini tərbiyə etməklə bərabər, oxuculara kitabxananın məlumat-biblioqrafiya aparatından və yeni informasiya texnologiyasından istifadə etmək bacarığını aşılamaq.

Elmi kitabxanaların sənəd informasiya təminatı ixtisaslara uyğun formada təşkil edilir. Elmi kitabxanalar oxuculara kitab fondundan daha səmərəli şəkildə istifadə etməkdə kömək edir, professor-müəllim heyətini, doktorant, magistrant, tələbələrini dərslər, dərslər vəsaitləri, metodik göstərişlər, jurnallar və onların elektron variantları ilə təmin edir. Əsasən elmi kitabxanaların fondunu kitablar, jurnallar, avtoreferatlar, metodik göstərişlər, magistr və doktorluq dissertasiyaları, elektron disklər, elmi, tədris, bədii, ictimai-siyasi, xarici, rus və azərbaycan ədəbiyyatı təşkil edir. Müasir texnologiyaların tətbiqi nəticəsində hər bir universitet kitabxanası öz fondunu avtomatlaşdırır. Elmi kitabxanalarda qeyd olunan sənəd informasiya təminatının ödənilməsində məlumat bazalarının rolu mühüm əhəmiyyət kəsb edir[6].

Elmi kitabxanalarda daha çox tədqiqat xarakterli bazalardan istifadə olunur. Tədqiqat məlumat bazaları məlumat əldə etmək üçün axtarış edilə bilən dövrü məqalələr, kitablar, qrafiklər və multimedia kimi kompüterləşdirilmiş məlumat və ya məlumatların təşkil edilmiş kolleksiyalarıdır. Verilənlər bazaları biblioqrafik sitatlar, tezislər və ya tam mətnlə ümumi və ya mövzu yönümlü ola bilər. Qeyd edək ki, indeksləşdirilmiş mənbələr alimlər, peşəkarlar tərəfindən yazıla bilər.

Ümumdünya İnternetdə əldə edilən tədqiqat məlumat bazaları ümumiyyətlə ödənişsizdir, dərin indeksləşdirmədən məhrumdur və mülkiyyət resurslarını indeksləşdirmir. Abunə və ya kommersiya verilənlər bazaları müxtəlif növ indeksləşdirmə xüsusiyyətləri, axtarış imkanları və yardım təlimatları ilə daha dəqiqləşdirilmişdir.

Qlobal aləmdə ali təhsilmüəssisələrinin kitabxanaları operativ xidmət həyata keçirmək məqsədilə resenziya verilmiş elmi jurnal məqalələrinin toplandığı onlaynverilənlər bazalarına illik abunə olmaqla həmin məqalələrin əksər hallarda tam mətnlərini tələbələr üçün əlverişli edir və bununla da təhsilvətəndis prosesini alternativ informasiya mənbələri ilə zənginləşdirir. Elmi kitabxanaların elektron kitabxana şəbəkələrinin yaradılması elmitexniki kadr hazırlığının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına, tədqiqatların səmərəliliyinin artmasına, operativliyin təmin olunması sayəsində gənclərin elmi-tədqiqat sahəsinə axınının güclənməsinə səbəb olur ki, bu da Azərbaycan elminin dünya standartları səviyyəsində inkişafına, beynəlxalq aləmə daha sürətlə inteqrasiyasına şərait yaradır.

Hər bir məlumat bazası öz axtarış interfeysinə və məlumat axtarmaq imkanlarına malikdir. Verilənlər bazalarının seçilməsi meyarı ümumiyyətlə aşağıdakılardan asılıdır və bu meyarlar məlumat bazalarından istifadənin səmərəliliyini artırır.

- İnformasiyanın əhatə dairəsi (cari və ya retrospektiv) və əsas, elmi, populyar, ticarət və s.
- Mövzu ilə bağlı məlumatların əhatə dairəsi
- Abstrakt və ya tam mətnin mövcudluğu
- Oxşar mövzu ilə bağlı digər verilənlər bazalarının mövcudluğu
- Yalnız elmi nəşrlərin axtarışını məhdudlaşdırın
- Axtarış parametrləri (açar söz, mövzu, ümumi mövzu, sərbəst mətn, müəllif, mənbə, struktur, Boolean, kök, yaxınlıq) təmin edilmişdir
- Birdən çox sahə axtarışı
- Təlim verilir
- Verilənlər bazasının dəyəri
- Giriş məhdudyyətləri

Məlumat bazalarından istifadə səmərəliliyini təmin edən əsas faktor məlumat bazalarında aparılan axtarışdır. Axtarışın bir çox yolu və metodu vardır ki, buda istifadəçilərin müvafiq məlumatı axtarmaq üçün verilənlər bazasını necə sorğulayabilməsindən asılı olaraq dəyişir. Ümumilikdə məlumat bazalarını onlayn axtararkən sadə axtarış, təkmil axtarış, struktur axtarışı, sahə axtarışı, pulsuz mətn axtarışı, gözdən keçirmə və s. kimi bir çox xidmətlər və axtarış vasitələri təqdim olunur.

Təmmətli bazalarda axtarışın səmərəliliyini təmin edən cəhətlər bunlardır:

- İxtisas mövzusu ilə bağlı dəqiq və dəqiqləşdirilmiş məlumat əldə etmək
- Dəqiq məlumatı çap olunmuş ədəbiyyatdan istər çap, istərsə də rəqəmsal mənbədən əldə etmək
- Məlumatların həqiqiliyi və etibarlılığı
- Həm retrospektiv, həm də cari məlumat üçün
- Müxtəlif birləşmələrlə məlumatların axtarışı və əldə edilməsi və verilənlər bazasından dəqiq məlumatların çıxarılması (Boolean, pulsuz mətn, gözdən keçirmə, kök axtarışı və s.)
- Əllə axtarışdan daha sürətli məlumatların itirilməsi şansı daha azdır. Məlumatın geniş əhatə dairəsi
- Çoxlu verilənlər bazası axtarışı və təkrarlamanın aradan qaldırılması istifadəçi dostu axtarış məsləhətləridir
- Vaxta, məkana, pula, sərə, insan-saata və s. qənaət edin
- Problemin həlli üçün keyfiyyətli məlumatı qiymətləndirmək daha asandır
- Axtarış nəticələrinin müxtəlif üsullarla işlənməsi (çəşidləmə, sıralama, hesabat, ixrac, inteqrasiya).
- Fəaliyyət göstərə bilən yüksək diqqət mərkəzində məlumat
- 24/7 giriş
- Çox istifadəçi əlçatanlığı.

Burada yeganə çatışmazlıq, bunların baha başa gəlməsidir, lakin vaxt sərf etmədən dəyərli məlumatlara ehtiyacı olan və onlar üçün pul xərcləməyə hazır olanlar üçün bu ən yaxşı vasitədir. Bundan əlavə, qabaqcıl texnologiya, avadanlıq, texnika və xüsusi axtarış bacarıqları, təlim və mövzu üzrə təcrübə lazımdır.

Tammətənli bazalardan istifadə zamanı axtarış strategiyasının hazırlanması səmərəli informasiya təminatının vacib hissəsidir [14]. Axtarış strategiyası mövzunu sistemli şəkildə axtarmaq və axtarış nəticələrini dəqiqliyə qədər daraltmaq yolu deməkdir. Axtarış strategiyasının işlənilib hazırlanmasında təcrübə informasiya mütəxəssislərinin mühüm bacarığıdır. Axtarış strategiyası bir neçə əsas addımdan ibarətdir və bunlardır:

Addım 1: Qabaqcıl Planlaşdırma: Tam mətn və ya tam şəkil, bibliografik və s. kimi mövcud verilənlər bazası növlərini araşdırmaq. Mövzu sahəsinə aid məlumat bazasını seçmək.

Addım 2: İlk Axtarışa hazırlıq: İstifadəçinin ətraflı sorğusuna və tələbatına uyğun olaraq təşkil olunur. Əvvəlcə axtarış sorğusunu təhlil edilir, axtarış sorğusunu ifadə kimi yazılır, yəni axtarılmaq istəyən əsas terminlər qeyd olunur. Termin təsvir oluna biləcəyi bütün müxtəlif yolları göstərməlidir. məsələn, açar sözlər, sinonimlər və alternativ orfoqrafiyalar və s. Tarix, dil və nəşr növü kimi axtarış nəticələrini məhdudlaşdırmağın bütün mümkün yollarını müəyyən etmək, Boolean operatorları (AND, OR və NOT) və ifadə axtarışı kimi axtarış üsullarından istifadə etmək lazımdır. Nəhayət, mövzunu görkəmli açar sözlərdən istifadə edərək və tam axtarış üçün onları birləşdirərək axtarışın konturu hazırlanır.

Addım 3: Hərtərəfli Ədəbiyyat axtarışı: Effektiv şəkildə axtarılacaq məlumat bazalarını seçmək və axtarış üçün verilənlər bazası klasterini müəyyənləşdirmək. Əvvəlcə hərtərəfli axtarış aparmaq və nəticələri təhlil etmək.

Addım 4: Axtarışın dəqiqləşdirilməsi: Əgər sorğuya daxil olanlar daha çox olarsa, nəticələri müəllif, il, ölkə, il və s. kimi

rollarla məhdudlaşdırmaq. Bəzən axtarış strategiyasında yeni terminlər əlavə etmək, terminləri silmək və yerini dəyişdirərək yenidən axtarış etmək lazım gəlir.

Addım 5: Axtarışın yekunlaşdırılması: Müvafiq nəticələri çap etmək, yadda saxlamaq və ya endirmək. Abstraktları yükləmək, eləcə də tam mətnli informasiya resurslarının mövcudluğunu axtarmaq lazımdır.

Bütün bunlardan aydın olur ki, məlumat bazasında axtarışa başlamazdan əvvəl yaxşı planlaşdırılmış hərtərəfli axtarış strategiyası hazırlamaq vacibdir. Belə ki, açar sözlərinizin nə olduğunu və onların bir-birinə necə bağlanmasını istədiyinizi müəyyənləşdirmək vacib şərtidir. Açar sözlərinizin nə olduğunu müəyyən etdikdən sonra mövzu sahəsində görünə biləcək tezaurus kimi idarə olunan lüğəti tapmaq üçün hər hansı mövzu başlıqlarına və ya bələdçilərə müraciət etmək lazım gəlir.

Bu gün artıq kitabxanalar rəqəmsal təhsil sistemində yeni funksiyalar daşıyır. Dövrünləblərinə əsasən deyə bilərik ki, həqiqətən də qlobal transformasiyalar məkanında kitabxanalar bu proseslərin mərkəzində dayanır və bunun nəticəsində kitabxanaların bugünkü fəaliyyətində köklü dəyişikliklərin tətbiqi qaçılmazdır. Odur ki, akademik kitabxanaların qarşısında yeni rəqəmsal xidmətlərin təşkili və inkişafı istiqamətində xeyli işlər, uğurlu layihələr dayanır. Müasir informasiya cəmiyyətinin qurulması, yüksək texnologiyaların tətbiqi sayəsində elmin inkişafı sürətlənmiş və nəticədə elmi qurumların elektron informasiya məkanına inteqrasiyası kimi məsələlərin aktuallaşmasına səbəb olmuşdur. Ölkəmizdə də bu istiqamətdə bir sıra layihələr həyata keçirilmiş, məqsəd isə “informasiya-kommunikasiya infrastrukturuna malik, yüksək sürətli internet şəbəkəsi vasitəsilə elmi, texniki, təhsil informasiya və hesablama resurslarına çıxışı olan elmi və təhsil qurumları kollektivlərinin, həmçinin elmi araşdırmalarla və təhsil prosesi ilə məşğul olan ayrı-

ayrı fərdlərin virtualməkanda birgə fəaliyyətini təmin etməkdir”.Beləliklə, qeyd etdiyimiz məlumatları ümumiləşdirərək deyə bilərik ki, elmi kitabxanalarda tammətənlı bazalardan istifadənin səmərəliliyi bir növ istifadəçilərin bu bazalardan istifadə etmə və axtarış aparma strategiyasından aslıdır. Tələbatçılardan tammətənlı sorğuları və bu sorğulara müvafiq olaraq alınan nəticələr işin səmərəliliyinin göstəricisidir. Bütün bu meyarlara əməl etmək, onun tətbiq arealını genişləndirmək istifadəçilərə yeni imkanlar verəcək və rahat nəticələrin əldə olunmasına səbəb olacaqdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında [Mətn] Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 3 aprel, 1998// Azərbaycan Respublikası Qanunvericilik Toplusu.- Bakı, 1998

2. Xələfov A.A., Qurbanov A.İ. Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları: Dərslik.- Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2007. - 200 s.

3. İsmayılov.X. Kitabxana informasiya texnologiyaları: Dərs vəsaiti .-Bakı: Nurlar,2009.-s.112-114.

4. Məmmədova.V.M Müasir akademik kitabxanalarda müasir informasiya fəaliyyətinin təşkili metodikası:ADA Universiteti kitabxanasının iş təcrübəsi əsasında.// “Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya” elmi- nəzəri və təcrübi jurnalı.-Bakı, 2016.- №2(39).-s 46-54.

5. Abdullayeva.A UNEC kitabxana-informasiya mərkəzinin elektron resursları və elektron xidmətlər//“Elektron kitabxanaların təşkili və formalaşması” mövzusunda onlayn elmi konfrans .- Naxçıvan, 2021.-s 12

6. Qardaşov R. Xəzər Universitetinin Kitabxana-İnformasiya mərkəzinin elektron kataloqu [Mətn] /R.Qardaşov// Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya.-2018.- №1(42).-s 48-56

7. Qardaşov R. Müasir universitet kitabxanası modelində informasiya resurslarının yeri və rolu [Mətn] /R.Qardaşov// Turizm və qonaqpərvərlik tədqiqatları/ Beynəlxalq jurnal.-2021.- №1.- s 116-123

8. Qardaşov R. Ali məktəb kitabxanalarının informasiya resurslarının idarə olunması [Mətn] /R.Qardaşov //”Azərbaycan Respublikasında kitabxana- informasiya fəaliyyətinin inkişaf meyilləri” mövzusunda Respublika elmi konfransının materialları, 7 may 2021-ci il/ Bakı Dövlət Universiteti.- 2021.- S.90-91

РОЛЬ БАЗ ДАННЫХ В РАСПРОСТРАНЕНИИ ДОКУМЕНТАЛЬНО-ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ БИБЛИОТЕК ВУЗОВ

Рашад Гардашов

Резюме

В статье приведена классификация документального информационного обеспечения научных библиотек высших учебных заведений. Выделена роль и значение баз данных в распространении информационных ресурсов, а также дана классификация баз данных. Были разъяснены основные задачи, стоящие перед научными библиотеками, чтобы получать информацию, связанную с научными инновациями в мире, систематизировать ее и доносить до читателей, а также обеспечивать каждого читателя научной информацией высокого уровня.

Ключевые слова: *Информационные ресурсы, документальное информационное обеспечение, базы данных, научная библиотека.*

THE ROLE OF DATABASES IN DISTRIBUTION OF DOCUMENTARY AND INFORMATION RESOURCES OF HIGHER LIBRARY LIBRARIES

Rashad Gardashov

Abstract

The article provides a classification of documentary information support for scientific libraries of higher educational institutions. The role and importance of databases in the dissemination of information resources is highlighted, and a classification of databases is given. The main tasks facing scientific libraries were explained in order to receive information related to scientific innovations in the world, systematize it and convey it to readers, as well as provide each reader with high-level scientific information.

Keywords: *Information resources, documentary information support, databases, scientific library.*

21. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİ SONA ERERKEN ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNDE VAROLUŞ İÇİN YENİ GERÇEKLİKLER

Dr. Mehmet Kemal SEVGİSUNAR

Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, Türkiye,
Kastamonu

mksevgisunar@kastamonu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-6978-8823

Özet

Günümüz dünyasında her gün yeni gelişmeler ve büyük dönüşümler yaşanıyor. Ülkelerin coğrafik yapılarının değişmesine yol açacak siyasi ve sosyal değişimler, gündelik hayatın değer ve trendlerinin değişimlerdeki hız da, ifade edilen değişim gerçekliğinin önemli bir parçası.

Doğal olarak değişimler sadece bazı ülkelerde yaşanmıyor. Dünya genelinde kurumlar ve kurumların iç yapısında da önemli değişim ve dönüşümler yaşanıyor. Üniversitelerin Kütüphane ve arşiv, dokümantasyon ve enformasyon birimleri gibi diğer ilgili bilgi kurumları da değişen dünyanın kendilerine sunduğu yeni olanak ve yeni toplumsal görevlerle karşılaşabiliyorlar. Örneğin yaşanan pandemi gerçeği, deprem kapanma, bina yıkımı ve personel yetersizliği gibi gelişen olaylar üzerinden kendini gösteren gerçeklikler diğer yandan kurumların buldukları bölgelerde yeni bilgi hizmetlerinin gereklilikleri kurum kullanıcılarının bu doğrultudaki talepleri üniversite kütüphanelerini de yeni görev ve uygulamalarla yeni görevlerle karşı karşıya getirmiştir. Aynı zamanda ulusal bilgi politikaları sorunları ve endüstriyel temelli her üretim

farklı bir bilgi akış sistemi ve düzenli bir bilgi kullanım yapılanmasını beraberinde getirmiştir. İlgili konuların “Bilgi Yönetimi” ve “Bilgi Ekonomisi” gibi konu başlıklarının üretim sisteminde neredeyse hammaddenin yerini alan “bilgi” gerçeği kurumları değiştirmeye zorlamaktadır. Bu durum ilgililerin talep ve beklentilerinde hem alan standartlarını geliştirmeye zorlamış hem de hizmet alanlarını ve hedefleri büyütme gerçeğini alana taşımıştır. Aynı zamanda karar alma mekanizmaları bilgiyi aktaran birimlerinde irade ve etki gücünü güçlendirerek kararda yer alma değişimi gerçeğini hemen her alanda kendini hissettirmektedir.

21. yüzyılın ilk çeyreği sona ererken bilinen dünya; hem fiziki hem de genel yönelim ve yaklaşımlar açısından yepyeni bir tanımlanma, sınıflanma ve tespit noktasına doğru geçiş yapıyor. Hemen her açıdan yaşanan büyük bir değişim, mevcut kurumları da zorunlu bir değişime ve dönüşüme zorluyor. Üniversite sistemi içerisinde öğrenci ve akademisyen için temelde bilgi kaynakları ve bilgi akışının güvenli ve yenilenebilen nitelikte sağlanmasıyla görevli olan bu kurumlar, günümüzün yeni gerçeklik ve zorlamaları ile temsil ettiklerinin dışında başka yeni toplumsal görevler yüklenmek zorunda kalmaktadırlar.

Günümüz üniversiteleri gerek derinleşmelerinin gelişimi gerekse derinleşmelerinin sağlıklı kaynak edinme sürekliliği ile gereken çalışma ve gayretleri sağlayabilmek için azami gayret sarf ederler. Ancak, belirtilen bu çalışma tarzının yanı sıra; diğer bir yandan ulusal ve uluslararası yeni kaynak ve bilgi üretim süreçlerini izleyip, kontrolü altında tutmayı hedeflerler.

Yine üniversite kütüphanelerinin kendi bölgelerinde var olmayan veya görevini yerine getiremeyen diğer bilgi kurumlarının hizmet açığını kapatmak veya ihtiyaç olan görevini yerine getirmek için kendilerine ek görev alanları açabilirler. Potansiyel kullanıcı

tıpkı bankalar gibi başvurulabilecek görüntülü bilgi profesyonelleriyle buluşulup, danışılan anlık sorun giderici ya da hızla bilgi aktarabilen birimler oluşturmuştur.

Yine kentin nitelikli bilgi kullanıcısı olup, üniversite dışında kalan kullanıcı ve yaratıcı nitelikli kimseler için bilgi destek alan ve ortamları geliştirilebilir. Ayrıca üniversite bünyelerinde yer alan Teknokent çalışmalarını desteklemek adına Teknokent ayrıntı birimlerini içeren genel bir Ar-Ge yapısı ve buna bağlı olarak “Veri Tabanı” oluşturma çalışmalarına ek öncü çalışmalar sürdürülebilirler.

Sonuç itibarıyla konuya ilişkin çalışılan bölge ve sahip olduğu kullanıcı türü ve kaynaklar üzerinden ihtiyaç duyulan konu başlığına uygun bölgeye özgü yeni çalışma alan ve projeleri üniversite kütüphanelerinin yeni çalışma alanlarını oluşturmak ve kurumun etki gücünü arttırmak adına her şart altında anılan proje ve uygulamalar başlatılıp, geliştirilebilir.

NEW REALITIES FOR EXISTENCE IN UNIVERSITY LIBRARIES AS THE FIRST QUARTER OF THE 21ST CENTURY ENDS

Mehmet Kemal SEVGISUNAR

Abstract

In today's world, new developments and major transformations occur every day. Political and social changes that will lead to changes in the geographical structures of countries are an important part of the reality of change, expressed in the speed of changes in the values and trends of daily life.

Naturally, changes are not only experienced in some countries. Significant changes and transformations are taking place in institutions and their internal structure around the world.

Other relevant information institutions such as libraries and archives, documentation, and information units of universities can also encounter new opportunities and new social tasks that the changing world offers them. For example, the realities that manifest themselves through developing events such as the reality of the pandemic, earthquake closure, building demolition, and personnel shortage, on the other hand, the requirements for new information services in the regions where the institutions are located, and the demands of the institution’s users in this direction, have brought university libraries to face new tasks and practices. At the same time, national information policy problems and each industrial-based production have brought about a different information flow system and a regular information usage structure. The reality of “information”, which almost replaces raw materials in the production system of related topics such as “Knowledge Management” and “Knowledge Economy”, forces institutions to change. This situation has forced the field standards to improve in the demands and expectations of those concerned and has brought the fact of expanding the service areas and targets to the field. At the same time, decision-making mechanisms strengthen the will and power of influence in the units that transfer information, making the reality of taking part in decisions felt in almost every field.

KİTABXANA DİZAYNI KİTABXANA MARKETİNQİNİN ELEMENTİ KİMİ

Kəmalə Ənvər qızı Məmmədova

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti

kalamammad@gmail.com

ORCID ID - 0000-0003-1144-5083

Xülasə

Məqalədə kitabxana dizaynının mahiyyəti, onun müasir kitabxana fəaliyyətindəki rolu və əhəmiyyəti araşdırılmış, kitabxananın dizayn layihəsinin hazırlanması üzrə marketinq planı verilmişdir. Müəllif, həmçinin kitabxananın sahə və zonalarının layihələndirilməsi ilə bağlı bir sıra təklif və tövsiyələr irəli sürmüşdür.

***Açar sözlər:** kitabxana, kitabxana marketinqi kitabxana dizaynı, kitabxana binası, kitabxana xidməti.*

Müasir kitabxanalar özündə elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə funksiyalarını birləşdirən sosial təsisatdır. Buna görə də onu digər sosial institutlardan fərqləndirmək üçün dizayn məsələsinə xüsusilə diqqət yetirmək lazımdır.

Kitabxana dizaynı kitabxana marketinqinin ən vacib və aparıcı elementlərindən biri hesab edilir. O coxaspektli bir fəaliyyət olub, kitabxana binasının və yerinin bədii cəhətdən qurulması, rahatlıq, ətraf mühitlə harmoniya və s. əsasında kitabxananın imicinin yaradılması prosesidir.

Kitabxana sahəsinin təşkili son onillikdə tez-tez kitabxana siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri kimi qəbul edilir. Bu da

bu sosial instituta toxunan qlobal transformasiya prosesləri ilə əlaqədardır. [5, s.105-110]

Kitabxana dizaynı özündə kitabxana fəaliyyətinin bir sıra aspektlərini-kitabxana texnologiyasını, kitabxana psixologiyasını, kitabxana estetikasını və s. məsələləri birləşdirir. Buna görə də onu çox vaxt “kitabxanaların bədii tərtibatı” da adlandırırlar.

Kitabxananın dizaynının yenilənməsi özü özlüyündə müəyyən bir müddətə oxucuların o cümlədən də yeni oxucuların cəlb edilməsidir, əlbəttə ki, burada sosial stimullardan biri olan marağın təsiri vardır. Bu oxucuların kitabxanada qalacağı isə bir sıra faktorlardan və o cümlədən də son olmayan faktordan-orada hansı dizaynın yaradılacağından asılıdır. [1]

Kitabxana binasının və ərazisinin dizaynı onun layihələndirilməsindən başlayır. Layihələndirmənin marketing planını mərhələlərə bölməklə aşağıdakı şəkildə həyata keçirtmək olar:

- layihələndirmə üzrə proqramın tərtibi;
- layihə ilə bağlı məsələlərin işlənməsi və təsdiqi;
- layihənin işlənməsi;
- layihənin texniki-iqtisadi əsaslandırılması;

Təhlükəsiz kitabxana layihələndirilməsi özündə əlyətərlik, işıqlandırma və fəvqəladə hallar üçün göstəricilər kimi bir sıra aşkar faktları əks etdirir. [6]

Layihə sənədlərinin tərtibi mütləq memar və kitabxanaçılarla bir yerdə tərtib edilməlidir. Bununla yanaşı, kitabxana sahəsini müəyyən edən bütün ölçülər üçün vahid sistem yaradılmalı, binanın və ərazinin hər hansı bir hissəsi üçün birdəfəlik və dəyişməz ölçülər təyin edilməlidir. Bu ölçülərin hər biri kitabxanaların planlaşdırması və maddi-texniki təchizatı ilə bağlı müasir tələblərə cavab verməlidir.

“Kitabxana sahəsi” termini kitabxana xidmətinin təşkilinə məzmunlu və əyani yanaşmanı əks etdirir. Geniş anlamda onu tək-cə maddi obyekt və onun yerləşdirilməsi kimi deyil, həm də dəyər və ənənə, personalın və kitabxana istifadəçilərinin, kitabxana və cəmiyyətin qarşılıqlı əlaqəsi kimi baxırlar. [3, s.3]

Layihə təsdiq olunduqdan sonra növbəti proseslərdə kitabxanaçı artıq məsləhətçi qismində çıxış edir. O qarşıya qoyulan vəzifələrin icrasını və kitabxananın layihələndirilməsi ilə bağlı ümumi prinsiplərə necə əməl olunmasını izləyir.

Kitabxanaların layihələndirilməsi zamanı hər bir struktur bölmə üçün azad planlaşdırılma aparılmalıdır. Kitabxananın oxucu, xidməti sahə və zonalara bölüşdürülməsi dəqiq parametrlər və ölçülər əsasında həyata keçirilməlidir.

Kitabxana zonası dedikdə ayrı-ayrı ərazilərin vahid istehsal prosesləri və ya bitmiş texnoloji dövrüyyəyə malik olan xidmət prosesi ilə bağlı iriləşdirilmiş qruplaşmasının məcmusu başa düşülür. [4]

Beynəlxalq kitabxana praktikasında kitabxana sahəsi iki əsas zonaya-oxucu və daxili (funksional-texnoloji) bölünməklə aşağıdakı şəkildə zonalaşdırılır:

- oxuculara xidmət ərazisi;
- saxlama ərazisi;
- xidməti və köməkçi ərazi;
- inzibati-təsərrüfat aparatının ərazisi.

Kitabxananın dizayn məsələsinin həllində aparıcı mövqelərdən birini də kitabxananın fərdi üslubu (corporate identity) tutur. *Kitabxananın fərdi üslubu burada marketing elementi kimi çıxış edir. Fərdi üslub kitabxananın fəaliyyətini optimallaşdırır, belə ki, ona əlavə səylər olmadan yeni xidmət növləri həyata keçirtməyə imkan verir, reklamın səmərəliliyini artırır,*

reklam və pablik pileyşnzın tamlığına nail olmağa kömək edir, korporativ ruhu yüksəltməyə, əməkdaşların birliyinə, “kitabxana patriotizminin” işlənməsinə, təkan verir, kitabxananın estetik səviyyəsinə və vizual mühitinə əsaslı təsir göstərir. [2, s.185-186]

Kitabxananın firma stilinin yaradılması zamanı informasiya dizaynına-fərdi işarə, fərdi-şrift yazısı-loqotip, forma blok, fərdi şüar, fərdi rəng, şriftlərin forma komplekti, əməkdaşların xarici görünüşü, geyimi və dizayna xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

Ümumiyyətlə, kitabxananın bütün sahə və zonalarının-vestibül, abonement (açıq və ya qapalı əlyetərlikdə olan), oxu zalları, Soraq Bibliografıya Xidməti, sərgi zalı, konfrans zalı, kitabsaxlayıcı, istirahət güşəsi, xidməti yer, eləcə də kitabxanaya bitişik ərazilərin formalaşdırılması çox mürəkkəb və fasiləsiz bir prosesdir. Bu prosesin gedişatına kitabxananın interyeri, dizayn tərtibatı, interyerin təşkilinin funksional-sahəvi əsasları, kitabxana ərzisinin təşkili faktorları (ışıq, işıqlandırma, yaşıllaşdırma və dekorativ tərtibat, kitabxana mebeli və s. kimi faktorlar), o cümlədən də oxucular və kitabxana personalının özü də bilavasitə təsir göstərir.

Kitabxana dizaynında bir vacib məqam da vardır. Bu, hal-hazırda müasir kitabxana işinin əsas problemlərindən biri hesab edilən tarixi və mədəni dəyəri olan kitabxana binalarının dizayn və mühafizə edilməsi problemdir. İlk növbədə onu qeyd etmək lazımdır ki, bu binalar təkcə mədəni obyekt deyil, eyni zamanda da memarlıq nümunəsidir. Bu baxımdan da onların qorunması bina ilə yanaşı fondlarında olan informasiya potensialının təhlükəsizliyi məsələsini də aktuallaşdırır. Buna görə də belə kitabxanaların rekonstruksiya və ya yenidən restavrasiyası aşağıda sadalanan faktorlar ciddi nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir:

- kitabxananın inkişafının və fəaliyyət istiqamətlərinin əsas prioritet funksiyaları;
- kitabxananın təşkilati strukturu və texnoloji prosesləri (məsələn, istifadə texnologiyası, abonement texnologiyası, kitabışləmə texnologiyası və s.) ;
- kitabxananın əsas təşkilati-texnoloji zonaları;
- kitabxana ərazisinə onların təyinatına uyğun olaraq verilən tələblər;
- kitabxananın hər bir mərtəbəsinin daxili strukturu.

Kitabxana binası restavrasiya edilərkən və ya bu barədə hər hansı bir qərar alınarsa ilk növbədə kitabxananın ilk yaradıcılarının işlədiyi layihə, arxiv sənədləri araşdırılmalıdır. Bundan sonrakı tədbirlər müasir kitabxanaların inkişafı üzrə qanunvericilik sənədləri, kitabxana işi üzrə normativ-hüquqi aktlar, ümumdünya mədəni irsinin qorunması üzrə beynəlxalq prinsiplər və s. amillər nəzərə alınmaqla həyata keçirilir. Dəyişiklik təkcə bina və interyeri deyil, eyni zamanda da kitabxana texnologiyalarını, onun funksional təyinatını əhatə etməlidir.

Gələcəyin kitabxanasının dəyişən tələbatını ödəmək üçün yeni planlaşdırma prinsipləri vacibdir. Onların konstruksiyası aşağıdakı prinsiplər əsasında qurulur:

- *Kitabxanaya və onun informasiya resurslarına əlyətərlik şəffaf və hamı üçün asan olmalıdır;*
- *İstifadəçi və personal arasında formal və qeyri-formal ünsiyyət üçün rəngarəng mühit olmalıdır;*
- *İnteryer həm istifadəçilər, həm də personal üçün cəlbedici və rahat mühit yaratmalıdır;*
- *Kitabxana binası onun instisuonal fəlsəfəsini və məqsədini əks etdirməlidir;*

• *Binanın layihəsi, strukturu və avadanlığı dayanıqlıq məsələlərini nəzərə almalıdır. [7]*

Göründüyü kimi, kitabxana dizaynı olduqca mürəkkəb bir prosesdir və xüsusi diqqət, sistemli yanaşma tələb edir. Bu prosesi yalnız kitabxana sahəsinin bütün elementlərini (istər insan, istərsə də predmet) bir-biri ilə sıx əlaqələndirməklə və harmonik şəkildə bir-birinə uyğunlaşdırmaqla inkişaf etdirmək mümkündür. Belə olarsa, oxuculara xidmət sahəsində maksimum effektivliyi təmin etmək, kitabxananın təsir sferasını genişləndirmək və kitabxanaya yeni istifadəçi kateqoriyaları cəlb etmək daha asan olar.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Архитектура и дизайн как факторы формирования имиджа библиотеки /Д.Листова, С.Давыдова // Культура: теория и практика. – 2022. – №1 (46).

<https://cyberleninka.ru/article/n/arhitektura-i-dizaynkak-factory-formirovaniya-imidzha-biblioteki>

2. Балашова Е.В. Библиотечный дизайн: учебное пособие / Е.В.Балашова, М.Н.Тищенко, А.Н.Ванеев. – Москва: Гардарики, 2006. – 288с.

3. Библиотечный дизайн: методические рекомендации: Советы по оформлению помещения библиотеки прилегающей территории ГУК «Лунинецкая районная централизованная библиотечная система» Отдел библиотечного маркетинга центральной районной библиотеки г. Лунинец. – 2019. – С.3. <http://rcbs.by/wp-content/uploads/2017/04/Bibliotechnyy-dizayn-1.pdf>

4. Библиотечные здания: основные положения библиотечного строительства /В.М.Виноградов, Д.Гаврецкий, Ф.Н.Пашенко и др. – Москва, 1993. – 328 с.

5. Особенности формирования библиотечного пространства: дизайн интерьера / Е.В. Балашова // Учен. зап. (Алтайская гос. акад. культуры и искусств). – 2017. – № 2 (12). – С. 105-110.

6. Brown, Carol R. Interior design for libraries : drawing on function and appeal / by Carol R. Brown. – Chicago and London: American Library Association, 2002. – 153p. http://pustaka.unp.ac.id/file/abstrak_kki/EBOOKS/LIBRARIES%20Interior%20design%20for%20libraries%20%20drawing%20on%20function%20and%20appeal.pdf

7. New Aspects of Library Design /Tina Hohmann //Liber Quarterly. – 2006. – Volume 16, Issue 2. https://www.researchgate.net/publication/27710731_New_Aspects_of_Library_Design

БИБЛИОТЕЧНЫЙ ДИЗАЙН КАК ЭЛЕМЕНТ БИБЛИОТЕЧНОГО МАРКЕТИНГА

Кямаля Анвар Мамедова

Резюме

В статье рассматривается сущность библиотечного дизайна, его роль и значение в современной библиотечной деятельности, а также приводится маркетинговый план, связанный с подготовкой дизайн-проекта библиотеки. Автор также выдвинул ряд предложений и рекомендаций по оформлению территорий и зон библиотеки.

Ключевые слова: библиотека, библиотечный маркетинг, проектирование библиотеки, здание библиотеки, библиотечное обслуживание.

LIBRARY DESIGN AS AN ELEMENT OF LIBRARY MARKETING

Kamala Anvar Mammadova

Abstract

The article discusses the essence of library design, its role and importance in modern library activity, and also provides a marketing plan related to the preparation of the library design project. The author also put forward a number of proposals and recommendations for the design of territories and zones of the library.

Keywords: *library, library marketing, library design, library building, library service.*

ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEV İRSİ ELEKTRON İNFORMASIYA RESURSLARI SİSTEMİNDƏ

Günəl Vaqif qızı Bağirova-Hüseynova

AMEA Mərkəzi Elmi kitabxana
Heydər Əliyev və Azərbaycan dövlətçiliyi
şöbəsinin müdiri
gunelbagirbeyli@gmail.com

Tezisdə Azərbaycan Respublikası kitabxanalarının elektron kataloq, elektron məlumat bazaları və elektron kitabxanaların yaradılması istiqamətində fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinin qanunvericilik bazası işıqlandırılmış, Ulu öndər Heydər Əliyevin zəngin dövlətçilik irsinə dair elektron informasiya resurslarının yaradılması istiqamətində respublika kitabxanalarının öhdəsinə düşən işlərin önəmi vurğulanmışdır.

***Açar sözlər:** Heydər Əliyev irsi, elektron resurslar, kitabxanalar, məlumat bazaları, informasiya texnologiyaları*

Müasir informasiya cəmiyyətinin inkişafı Ulu Öndər Heydər Əliyevin adı ilə sıx bağlıdır. Heydər Əliyevin 17 fevral 2003-cü ildə imzaladığı “Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları üzrə (2003-2012-ci illər) Milli Strategiya” [1] uzun müddət bu sahənin Azərbaycanda tətbiqi sahəsində prioritet vəzifələri müəyyənləşdirmişdir. Təmali Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan bu strategiya Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. 2003-cü ilin dekabrında Cenevrədə keçirilən İnformasiya Cəmiyyəti üzrə Dünya Sammitinin açılışında Prezident çıxış edərək, ölkəmizdə informasiya və kommunikasiya

texnologiyalarının gündəlik həyatımızın tərkib hissəsinə çevrildiyini, mütəxəssislərimizin informasiya və kompüter texnologiyaları üzrə müxtəlif layihələri həyata keçirdiklərini bildirmişdir. Ölkəmizdə qəbul edilmiş “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, [2] “Azərbaycan Respublikasında kitabxana və informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”, Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Strategiya (2003-2012-ci illər) və digər bu kimi müstəsna əhəmiyyətə malik dövlət sənədləri Azərbaycan Respublikası kitabxanalarının fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini müəyyən edir.

Kitabxanaların fəaliyyəti yaxın keçmişdə əsasən ənənəvi xidmət növləri, fondun zənginliyi, nadir və qiymətli kitab növlərinin sayı ilə məhdudlaşdırdı. Hazırda müasir kitabxana dedikdə isə, təkcə zəngin kitab fondu ilə oxucuların tələbatını tam ödəmək mümkün deyil. Bunun üçün informasiya texnologiyalarının son nailiyyətlərini kitabxana işinə tətbiq etməklə yaradılacaq elektron informasiya resursları istifadəçilərin tələbatına cavab verməlidir.

Bu xüsusda Respublikanın ən irihəcmli sənəd kütləsinə malik nəhəng kitabxanalarında avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya sistemlərindən geniş istifadə olunur. Bu işçi əməyinin, kitabxana xidmətinin avtomatlaşdırılması, operativ məlumatlanmağa, müxtəlif növ bibliografik sorğuların qısa müddət ərzində cavablandırılmasında vaxt qənaətinə xidmət edir.

Milli-mənəvi dəyərlərimizin, zəngin mədəniyyətimiz, ədəbiyyat və incəsənətimiz, çoxsahəli elmimizin qayğıkeş hamisi Ümummilli lider Heydər Əliyevin bu sahələrə olan diqqət və qayğısı danılmazdır. Dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsi üçün böyük önəm daşıyan dövrdə etibarlı məlumat bazalarının yaradılmasına ehtiyac duyulur. Bu tələbatı təbii ki, dövlət kitabxanaları vasitəsilə

təmin etmək daha məqsədəuyğundur. Heydər Əliyev irsi üzrə kitabxana-informasiya xidmətinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə respublika kitabxanaları tərəfindən müxtəlif struktura malik layihələr həyata keçirilmiş, elektron kataloq və elektron kitabxanaların formalaşdırılması və sistemli təşkili istiqamətində mühüm işlər yerinə yetirilmişdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikasının İnkişafı naminə İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyaları üzrə Strategiya (2003-2012) // Azərbaycan qəzeti, 2003, 18 fevral

2. Azərbaycan Respublikasının “Kitabxana işi haqqında” Qanunu
// “Kitabxanaşünaslıq və informasiya” elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 1999. №1, s.3-16.

НАСЛЕДИЕ ВЕЛИКОГО ЛИДЕРА ГЕЙДАРА АЛИЕВА В СИСТЕМЕ ЭЛЕКТРОННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ

Гюнель Вагиф кызы Багирова-Гусейнова

Резюме

В диссертации была освещена законодательная база основных направлений деятельности библиотек Азербайджанской Республики в направлении создания электронных каталогов, электронных баз данных и электронных библиотек, отмечена важность работы, проводимой библиотеками республики. в направлении создания электронных информационных ресурсов,

посвященных богатому государственному наследию великого лидера Гейдара Алиева.

Ключевые слова: Наследие Гейдара Алиева, электронные ресурсы, библиотеки, базы данных, информационные технологии

THE LEGACY OF THE GREAT LEADER HEYDAR ALIEV IN THE SYSTEM OF ELECTRONIC INFORMATION RESOURCES

Gunel Vagif gizi Bagirova-Huseinova

Abstract

In the thesis, the legislative basis of the main directions of activities of the libraries of the Republic of Azerbaijan in the direction of creating electronic catalogs, electronic databases and electronic libraries was highlighted, and the importance of the work undertaken by the libraries of the republic in the direction of the creation of electronic information resources on the rich statehood heritage of the great leader Heydar Aliyev was highlighted.

Keywords: Heydar Aliyev's heritage, electronic resources, libraries, databases, information technologies

ADMIU-NUN KİTABXANA-İNFORMASIYA MƏRKƏZİNDƏ SOSIAL ŞƏBƏKƏ TEXNOLOGIYA- LARINDAN İSTİFADƏ MƏSƏLƏLƏRİ

Tamilla Məhərrəm qızı Əsgərova

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti,

Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin müdiri

0000-0001-5868-4190 - ORCID

tamilla.asgarova@admiu.edu.az

Xülasə

Məqalədə qloballaşma şəraitində Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin virtual məkanda informasiya proseslərinin aktiv iştirakçı kimi fəaliyyəti öyrənilir. İnnovasiya texnologiyalarının kitabxana-bibliografiya fəaliyyətinə tətbiqi sahəsində mərkəzin gördüyü işlər təhlil olunur. Mərkəzin sosial media platformalarından fəal şəkildə istifadə etməklə universitetin professor-müəllim heyəti və tələbələrinə rəqəmsal informasiya xidmətinin təşkili xüsusiyyətləri və əsas cəhətləri araşdırılır. Virtual informasiya məkanında mərkəz tərəfindən formalaşdırılan sosial mühitin istiqamətləri və görülən işlərin nəticələri ümumiləşdirilir.

Açar sözlər: *mədəniyyət, incəsənət, tələbə, oxucu, informasiya resursları, kitab.*

Giriş: Müasir qloballaşma kitabxanaları virtual məkanda informasiya proseslərinin aktiv iştirakçısına çevirib. İnformasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun olaraq dünyada və ölkəmizdə fəaliyyət göstərən kitabxanaların iş xüsusiyyətləri optimallaşır və

inkişaf edir. İnnovasiya texnologiyalarının kitabxana-bibliografiya fəaliyyətinə tətbiqi informasiya tələbatçılarının sorğularının operativ və dolğun ödənilməsinə təmin etməklə yanaşı, kitabxana əməkdaşlarından yüksək peşəkarlıq və virtual mühitdə rəqabət qabiliyyətli bir fəaliyyət tələb edir. Kitabxanaların sosial media platformalarından fəal şəkildə istifadə etməklə oxuculara virtual informasiya xidmətinin təşkili belə innovativ metodlardan biri kimi mühüm aktuallıq kəsb edir. Bu səbəbdən, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin (ADMİU) Kitabxana-İnformasiya Mərkəzi də oxucuların təlim-tədris, şəxsi təhsil və elmi fəaliyyət prosesində ənənəvi və rəqəmsal sənəd-informasiya dəstəyi və ixtisasyönlü, mədəni, psixoloji, təhsil xidmətləri sahəsində iş təcrübəsində yeni forma və metodların axtarışındadır.

Sosial media platformalarından istifadə müasir kitabxana təcrübəsində geniş yayılmış fəaliyyət istiqamətidir. Çünki, virtual məkanda informasiya istifadəçilərinin əksəriyyəti gənclərdir və bu baxımdan kitabxanalar sosial şəbəkələrdə onların tələbatlarını öyrənmək, müəliyə təsir edə biləcək fəaliyyəti davamlı şəkildə həyata keçirir. Sosial medianın özünəməxsus cəhəti onun müxtəlif insanlar arasında virtual ünsiyyət və paylaşım məkanı olmasındadır [1]. Kitabxananın real fəaliyyəti cazibədar və məzmunlu şəkildə sosial şəbəkələrdə təbliğ olunur və nəticədə kulturoloji informasiya mühitinin formalaşmasına səbəb olur.

Məsələnin qoyuluşu: İnternetin veb texnologiyaları əsasında fəaliyyət göstərən sosial media platformaları “kitabxanaçı-oxucu-izləyici” arasındakı ünsiyyəti interaktiv dialoqa çevirir və onların qarşılıqlı operativ əlaqəsini təmin edir. İnformasiya texnologiyalarının sürətli inkişafına uyğun olaraq sosial media üzərindən oxucularla daha sıx əlaqə yaratmaq üçün sosial media müasir həyatın praktiki olaraq bütün aspektlərinə, xüsusilə də

kitabxana işinə nüfuz etmişdir. Bu gün bütün dünyada olduğu kimi ölkəmizdə də gənclər tərəfindən asanlıqla qəbul edilən bu texnologiyalar mütəmadi yenilənən informasiyanın mənimsənilməsinə mühüm təsir göstərir.

Azərbaycanda sosial media sahəsində fəaliyyətin bir o qədər də çox olmayan tarixi təcrübəsi göstərir ki, ötən dövr ərzində o, özünəməxsus sürətli inkişaf yolu keçməklə ölkəmizdə və dünyada baş verən hadisələrlə bağlı cəmiyyətin məlumatlandırılması, xalqımızın haqq səsinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması istiqamətində məqsədyönlü fəaliyyət göstərmişdir. Bununla yanaşı, cəmiyyət həyatının hər bir sahəsini əhatə edən köklü islahatların həyata keçirildiyi, habelə bütün dünyanı əhatə edən vahid informasiya məkanında yeniliklərin intensiv xarakter aldığı, kommunikasiya vasitələrinin sürətlə inkişaf etdiyi, mütərəqqi texnologiyaların, iş metodlarının tətbiq olunduğu müasir dövrdə kitabxanaların media sahəsindəki fəaliyyətinə önəmin artırılmasına və mövcud təcrübənin keyfiyyət dəyişikliklərinə ciddi ehtiyac vardır. Qlobal informasiya mühitində Azərbaycan kitabxanalarının media sahəsindən daha çox bəhrələnməsi, şəffaflıq və vətəndaş məmnunluğu prinsiplərinə əsaslanan, cəmiyyətin obyektiv, dolğun və peşəkar şəkildə məlumatlandırılmasına xidmət edən bu fəaliyyətin stimullaşdırılmasına ciddi zərurət yaranıb.

Məsələnin həlli: ADMİU-nun Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin sosial media sahəsində ilk təcrübəsi 2016-cı ildə universitetin rəsmi internet saytında xüsusi veb səhifənin (<https://www.admiu.edu.az/index-lib.php>) yaradılması olub. Bu səhifə Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin fəaliyyətinin müxtəlif aspektlərini özündə əks etdirən 6 bölmə üzrə: “Elektron kataloq”, “Tədris nəşrləri”, “Notlar”, “Onlayn xidmət”, “Bizim nəşrlər”, “Media” informasiya ehtiyatları ilə istifadəçilərin xidmətindədir.

Veb səhifənin “Elektron kataloq” bölməsində “İRBİS-64” Avtomatlaşdırılmış Kitabxana Sistemində yaradılan və qlobal informasiya məkanına inteqrasiya imkanlarına malik analitik-informasiya bazasına salınmış nəşrlər haqqında biblioqrafik məlumatlar yerləşdirilib. “Tədris nəşrləri” bölməsində ADMİU-nun müvafiq ixtisasları üzrə mühüm informasiya mənbəyi olan tədris resurslarının elektron variantı istifadəçilərə təqdim olunur [2]. “Notlar” bölməsi adından görüldüyü kimi Azərbaycanın görkəmli bəstəkarlarının musiqi əsərlərindən ibarət not nəşrləri rəqəmsal variantda istifadəçilərin diqqətinə çatdırılır. “Onlayn xidmət” bölməsi vasitəsilə Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin oxucuları virtual sifariş verə bilmək və müxtəlif sənədlərin elektron variantını əldə etmək imkanı qazanıb. “Bizim nəşrlər” bölməsində isə Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin əməkdaşlarının kitabxana-biblioqrafiya sahəsinin nəzəri və təcrübi məsələlərinə dair aparılmış elmi tədqiqatların nəticələri virtual şəkildə oxuculara təqdim olunur. Nəhayət, “Media” bölməsi sənəd-informasiya resursları fonduna daxil olan qəzetlərdən: “Azərbaycan”, “Xalq qəzeti”, “Azərbaycan müəllimi”, “525-ci qəzet” virtual rejimdə istifadə etmək məqsədilə onların veb səhifələrinə keçid üçün hazırlanıb.

Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin internet səhifəsinin xüsusi “Xəbərlər” adlı hissəsi də fəaliyyət göstərir ki, burada cari görülən işlər haqqında xəbərlər istifadəçilərin nəzərinə çatdırılır. Veb saytın “Virtual sərgi” adlı hissədə isə Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin sənəd-informasiya resursları fonduna yeni daxil olan nəşrlər annotasiya ilə birlikdə yerləşdirilərək oxuculara təqdim olunur.

Virtual məkanda fəaliyyətini genişləndirmək, sosial şəbəkələrdə oxucuların daimi yanında olmaq məqsədilə 2018-ci ildən etibarən ADMİU-nun Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin

“Facebook” və “Instagram” sosial platformalarında rəsmi səhifələri fəaliyyətə başlayıb [3]. Oxucuların virtual məkanda ixtisasa uyğun informasiya ehtiyacı, məlumat axtarış vərdişləri, Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı nümunələrinin təbliği, təqvimin mühüm tarixi günləri və ölkəmizin əhəmiyyətli nailiyyətləri barədə məlumatlar vaxtaşırı mərkəzin sosial media səhifələrində paylaşılır. Bu sahədə apardığımız statistik analiz göstərir ki, Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin bu şəkildə oxucuların daim yanında olması geniş rəğbət qazanıb və xeyli tərəfdar izləyici kütləsi toplayıb. Bununla da, Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin oxucu auditoriyası ənənəvi istifadəçilərlə yanaşı virtual mühitdə daha geniş izləyici hesabına xeyli artıb.

Son illər mövcud COVID-19 pandemiyası şəraitində tələbələrin fərdi inkişafında və asudə vaxtlarının səmərəli keçməsində mütaliənin əhəmiyyətini nəzərə alaraq Kitabxana-İnformasiya Mərkəzi sosial şəbəkə səhifələrində “#evdəqalmütaliədənqalma!” heşteqi ilə təşkil olunan aksiyanı uğurla həyata keçirib. Aksiyanın əsas məqsədi internet mühitində istifadəçiləri ADMİU-nun professor-müəllim heyətinin kitabları, tədris nəşrləri, Azərbaycan və dünya ədəbiyyatının bir çox maraqlı əsərləri haqqında məlumatlandırmağa yönəltmək olub. Distant tədris prosesində istifadəçilərin səmərəli və operativ istifadəsi üçün 600 nüsxədən çox kitab, tədris nəşri, Azərbaycan və dünya ədəbiyyatının bir çox maraqlı əsərləri haqqında annotasiya və onların rəqəmsal variantının əldə olunması üçün linklər təqdim olunub. İnternet mühitində sosial media platformaları vasitəsilə mərkəz tələbatçıların sorğusu əsasında oxucular tərəfindən müraciət olunan 800-dən artıq sorğuya əsasən 1400 nüsxəyə yaxın kitabın və 300-dən artıq məqalənin elektron variantı onlara çatdırılıb.

ADMİU-nun Kitabxana-İnformasiya Mərkəzi sosial media səhifələrində fondundakı zəngin ədəbiyyat incələrinin tələbələr arasında geniş təbliği məqsədilə “Yaradıcı ifalar” adlı layihə həyata keçirir. Layihə çərçivəsində Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli şairlərinin şeirləri universitetin aktyor sənəti ixtisasında təhsil alan tələbələrinin ifasında yaradıcı formada geniş oxucu auditoriyasına təqdim olunur. Həmçinin, xalqımızın zəngin tarixi ənənələrə malik teatr sənətinə dair sənəd-informasiya ehtiyatları fondunda komplektləşdirilmiş müxtəlif nəşrləri təbliğ etmək üçün “Azərbaycan teatrı – incəsənətimizin zirvəsi” adlı layihəni də uğurla reallaşdırır. Rəqəmsal mühitdə, günün tələbləri səviyyəsində müasir kitabxana-informasiya xidmətinin optimallaşdırılması məqsədilə reallaşdırılan layihə çərçivəsində xalqımızın çoxillik teatr sənəti ilə bağlı alim və mütəxəssislərin maraqlı əsərlərindən ibarət kitablar geniş formatda virtual sərgidə oxucuların nəzərinə çatdırılır.

Beləliklə, ADMİU-nun Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin virtual məkanda formalaşan sosial mühitin istiqamətlərini aşağıdakı kimi xarakterizə etmək mümkündür:

1. İstifadəçilərin qeydiyyat məlumatları bazası. Bu baza istifadəçilərin ümumi, fərdi və peşə fəaliyyətlərini əhatə edən qeydiyyat məlumatları formasında toplanılır. Həmin məlumatlar klasterləşdirilərək buludlar formasında formalaşdırılır, istifadəçilər aid olduğu qruplar, istifadə mövzuları və s. baxımdan qruplaşdırılır.

2. İnformasiya resurslarının (kitab, jurnal və s.) bazası informasiyanın müxtəlif biblioqrafik göstəriciləri əsasında qeydiyyat məlumatları bazası yaradılır. Həmin resurslar arasında semantik əlaqələr qurulur, əlaqəli resursların əlfəcinləri, istinadları formalaşır.

3. Qeyd edilən iki bazanın əlaqəlilik prinsipi. Əvvəla, hər iki baza arasında əlaqələr istifadəçi sorğuları, informasiya resursları və insanlar arasında sosial mühitə aparan istiqamətdir. Bu baza prinsipini ən sadə halda müşahidə etsək, istifadəçi sorğusu əsasında resursdan bir çox məlumatlara çıxış əldə etmək olur. Digər bir xüsusiyyət isə öncə istifadə şərtlərini, qeydlərini müşahidə etməklə sorğu edilən resursun nə dərəcədə keyfiyyətli olması kimi məsələləri araşdırmaq imkanındır. Bu da artıq sosial şəbəkəyə gedən baza istiqamətlərdəndir.

4. Üç əsas baza istiqaməti üzərindən sosiallaşma prinsipləri. İstifadəçilər informasiya axtarışı edərəkən sosial şəbəkələrdə onların sosiallaşma prosedurları həyata keçirilir. İstifadəçi informasiya resursu ilə bağlı apardığı axtarış sorğuları vasitəsilə digər semantik əlaqəli sosial şəbəkə elementlərindən əsas resursda edilən şərtlərə çıxış, öz qeydlərinin edilməsi, həmin kitaba predmet mövzu baxımından yaxın olan kitablara keçid, əsas müraciət edilən istifadəçiyə yaxın olan digər istifadəçi qruplarına keçid və münasibətlərin yaradılması, əsas resurs müəllifi və onun əhatə dairəsində olan, oxşar mövzularda çalışan müəlliflərlə tanışlıq və s. elementləri istifadə etmək imkanına malik olur.

Nəticə: Beləliklə, sosial media platformaları əsasında Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin akademik profilli ixtisaslaşmış sənəd-informasiya resursları artıq mütəxəssis istifadəçilər, cəmiyyətin fəal üzvləri, elmi ictimaiyyət tərəfindən formalaşması, müxtəlif istifadəçi kateqoriyalarının bir-biri ilə inteqrasiyası və sosial əlaqələrin yaradılması tədqiqat obyektinə çevrilir. Həmçinin, sosial şəbəkələr vasitəsilə Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin əməkdaşları kitabxana kolleksiyasını təbliğ etmək və oxuculara yüksək səviyyədə xidmət göstərmək, istifadəçilərlə daha geniş əlaqə yaratmaq və yeni istifadəçiləri cəlb

etmək, oxuculardan arzu etdikləri xidmətlər haqqında məlumat almaq imkanı əldə edirlər.

Bu gün sosial medianın geniş vüsət alması əsas verir ki, gənclərimizin diqqətini elmə və təhsilə yönəltmək üçün “Youtube” sosial media platformasının da imkanlarından daha çox istifadə edək. Çünki bu media vasitəsi ölkəmizdə və dünyada ən məşhur və daha çox istifadə edilən sosial platformalardan biridir. Xüsusilə “Youtube” portalı gənclərin daha çox istifadə etdiyi media platforması olduğunda onun hədəf auditoriyası gənclərdən ibarət olan müəssisələr üçün çox vacibdir. Hesab edirik ki, inkişaf etdirilən video çəkiliş, video paylaşma və canlı yayım xüsusiyyətlərinə malik bir sosial media platforması olan Youtube kanalında Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin xidmətlərini geniş istifadəçi auditoriyasına çatdırmaq mümkün olacaqdır. Beləliklə, yeni tədris ilində ADMİU-nun 100 illik şanlı tarixi ərəfəsində Kitabxana-İnformasiya Mərkəzi ölkədə ali təhsil müəssisələri kitabxanaları arasında ilk olaraq “Youtube” sosial şəbəkəsi də fəaliyyətə başlayır.

Video məzmunu marağın artdığı müasir dövrümüzdə Kitabxana-İnformasiya Mərkəzi “Youtube” sosial platforması vasitəsilə daha populyar məzmun yaratmağı planlaşdırır. Sosial şəbəkələrdə daim dəyişən tendensiyalarla əlaqədar gündəmdə qalmaq üçün çəkiləcək videolar mərkəzimiz, ölkə və dünya kitabxanalarında olan yeniliklərlə bağlı olacaqdır. Şübhəsiz ki, ADMİU-nun Kitabxana-İnformasiya Mərkəzi oxuculara müasir kitabxana-bibliografiya xidmətinin təşkili, milli-mədəni və elmi irsin qorunması, mühafizəsi və emalı sahəsində fəaliyyətini beynəlxalq təcrübə və müasir tələbələrə cavab verə biləcək səviyyədə qurmaq üçün söylərini bundan sonra da davam etdirəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Əsgərova, T., Mürsəlov N. Sənəd-informasiya resursları fondunun cari nəşrləri : annotasiyalı elmi-biblioqrafik göstərici. Cild 1 / Tamilla Əsgərova, Natiq Müsəlov; elmi red. : G.Əliyeva-Kəngərli ; rəy.: K.Tahirov, A.Babayev ; Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti. - Bakı : ADMİU, -2020. - 160 s.

2. Əsgərova, T. Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin kitabxana-informasiya sahəsində innovasiya fəaliyyətinin xüsusiyyətləri // - Bakı: Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin Elmi əsərləri. - 2020, №28. s.37-43.

3. Əsgərova, T. Azərbaycan dövlət mədəniyyət və incəsənət universitetində rəssamlığa dair kitabxana-informasiya resursları fondunun komplektləşdirilməsi və elmi sistemləşdirilməsi // - Bakı: Mədəniyyət dünyası. - 2019, №37. - s.14-19.

ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В БИБЛИОТЕЧНО- ИНФОРМАЦИОННОМ ЦЕНТРЕ АГУКИ

Тамилла Махеррем гызы Аскерова

Резюме

В статье исследуется деятельность Библиотечно-информационного центра Азербайджанского государственного университета культуры и искусств как активного участника информационных процессов в виртуальном пространстве в условиях глобализации. Анализируется работа центра в

области применения инновационных технологий в библиотечно-библ-иографической деятельности. Путем активного использования социальных медиа-платформ центра исследуются особенности и основные аспекты организации цифрового информационного обслуживания профессорско-преподавательского состава и студентов университета. Направления социальной среды, формируемой центром, и результаты работ обобщаются в виртуальном информационном пространстве.

***Ключевые слова:** культура, искусство, студент, читатель, информационные ресурсы, книга.*

ISSUES OF USING SOCIAL NETWORK TECHNOLOGIES IN THE LIBRARY-INFORMATION CENTER OF ASUCA

Tamilla Meherrem gizi Asgerova

Abstract

The article studies the activity of the Library-Information Center of the Azerbaijan State University of Culture and Arts as an active participant in information processes in the virtual space under the conditions of globalization. The center's work in the field of application of innovative technologies to library-bibliography activities is analyzed. By actively using the center's social media platforms, the characteristics and main aspects of the organization of digital information service to the university's faculty and students are investigated. The directions of the social environment formed by the center and the results of the works are summarized in the virtual information space.

***Keywords:** culture, art, student, reader, information resources, book.*

RƏQƏMSAL DÜNYADA ELEKTRON KİTABXANALARIN ROLU

Səlahət Durmuş qızı Mahmudova

Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti

salaxhat@inbox.ru

Məqalədə elektron kitabxanaların xarakterik xüsusiyyətləri göstərilir, informasiyanın mövcudluğu məsələləri öyrənilir.

Açar sözlər: *informasiya əsri, elektron kitabxanalar, veb texnologiyalar, informasiya xidməti, internet şəbəkəsi.*

Müasir dövrdə kitabxanaların üzərinə informasiya sənayesinin inkişaf prosesinə birmənalı şəkildə təsir və inteqrasiya edərək ənənəvi məlumat məhsulları ilə bərabər avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemlərinin tətbiqindən bəhrələnilib müasir məzmunlu məlumatların əldə edilməsi, qorunması və ötürülməsi kimi vəzifələr düşür. Bu gün cəmiyyətdə baş verən demokratikləşmə, sosial, iqtisadi, elmi-mədəni inkişaf, qloballaşma meyilləri kitabxanaların komputerləşməsini tələb edir. Kitabxana işinin keçmiş ənənələri müasir üsullarla bu gün də davam etdirilməlidir. [5]

Müasir İKT texnologiyalarının sürətlə inkişaf etməsi, komputer elmlərinin kitabxana və informasiya elminə dərinədən nüfuz etməsi nəticəsində yeni nəsil elektron kitabxanaların formalaşması prosesi davam edir. [2]

Elektron kitabxanalar informasiyalaşdırılmış cəmiyyət quruculuğunun sosial sifarişidir. Elektron kitabxanalar oxuculara informasiya xidmətinin komputerləşdirilməsinin nəticəsi olub,

ənənəvi kitabxanalara alternativ bir qurum deyil, yalnız bir xidmət növüdür. [5]

Elektron kitabxanalar uzaq məsafədən oxuculara daha dolğun informasiya xidməti göstərərək, bu xidmətin zaman və məkandan asılılığına son qoyur. Ənənəvi kitabxanalarda informasiya xidməti yalnız kitabxananın iş saati müddətində və məhdud sayda oxuculara göstərildiyi halda, elektron kitabxanalar 24 saat müddətində fəaliyyət göstərir və dünyanın istənilən nöqtəsində yerləşən qeyri-məhdud sayda oxuculara eyni zamanda xidmət edir.

Elmi ədəbiyyatlarda qarşılaşdığımız elektron kitabxana, virtual kitabxana və rəqəmsal kitabxana kimi terminologiyaların müəyyən funksional fərqləri olsa da, əsas bir ümumi istiqamət müşahidə etmək olar ki, bu da informasiya xidmətinin veb texnologiyalar (İnternet) vasitəsi ilə həyata keçirilməsidir. [3]

Ənənəvi kitabxanalardan fərqli olaraq elektron kitabxanalar istifadəçilərə tez bir zamanda informasiyanı istənilən kitabxana axtarış sistemlərində (ödənişli və ya ödənişsiz), sosial şəbəkə və ya vikipediya axtarmaq, tapmaq, oxumaq və çap etmək imkanı yaratmışdır. [1]

Elektron kitabxanaların yaradılması mürəkkəb elmi və texniki problemdir. O, böyük maliyyə vəsaiti və yüksək ixtisaslı kadrların olmasını tələb edir. Ənənəvi kitabxanalar kimi və onların bir altsistemi funksiyasında o da müntəzəm inkişaf edir. Onun yaradılmasının və istifadəsinin xeyli təşkilati, texniki, texnoloji və normativ-hüquqi problemləri vardır. [4]

Elektron kitabxanaların meydana gəlməsi nəticəsində məhdud imkanlı şəxslərin maariflənməsi, onların normal cəmiyyətə inteqrasiyası və bu cəmiyyətdə özünəməxsus yer tapması üçün geniş imkan yarandı. Hal-hazırda dünyada görmə məhdudiyətli şəxslərin e-kitabxanalardan istifadəsini təmin etmək üçün müxtəlif

texnologiyalar – ekran oxuma proqramları, audio-kitablar, rəqəmsal və fiziki kitabları, informasiya resurslarını brayl əlifbasına çevirən texnologiyalar yaradılmışdır. [6]

Bu gün artıq bir çox kitabxanalarımız elmi informasiya təminatında yeni texnologiyalar tətbiq etməklə bərabər, eyni zamanda daha da irəli gedərək oxuculara qeyri-ənənəvi informasiya və müaliə formaları hazırlayır, onların sorğularına müasir elektron vasitələrlə (e-kitab, e-jurnal, e-qəzet və s.) daha qlobal və əhatəli cavab vermək üçün məlumat bazalarından istifadə edirlər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Adıgözəlova N. Elektron kitabxana istifadəçilərinin informasiya mədəniyyətinin formalaşması məsələləri // “E-kitabxanaların formalaşması problemləri” respublika elmi-praktiki konfransın materialları. Bakı, 2016, 15 aprel, S. 56

2. Əliquliyev, R. İsmayılova, N. Gələcək nəsil elektron kitabxanaların formalaşması perspektivləri // “E-kitabxanaların formalaşması problemləri” respublika elmi-praktiki konfransın materialları. Bakı, 2016, 15 aprel, S. 8

3. Məmmədov E. Müasir elektron kitabxanada istifadəçilərlə informasiya xidməti işinin təşkili məsələləri // “Elektron dövlət quruculuğu problemləri” I Respublika elmi-praktiki konfransın materialları. Bakı, 2016, 4 dekabr, S. 173

4. Rüstəmov Ə, Mustafayeva N. Elektron kitabxana problemi [Mətn]

5. Salamli S. Elektron məlumat bazalarının yaradılması və virtual xidmət // metodik tövsiyə.-Bakı, 2012.-s.46

6. K. Golub “Digital libraries and the blind and visually impaired”, 4th CARNet Users Conference - CUC, Zagreb (Croatia), 25-27 September 2002, p. 10.

РОЛЬ ЭЛЕКТРОННЫХ БИБЛИОТЕК В ЦИФРОВОМ МИРЕ

Салахат Махмудова

Резюме

В статье показаны характерные черты электронных библиотек, изучен вопрос доступности информации.

Ключевые слова: *информационный век, электронные библиотеки, веб-технологии, информационная служба, интернет-сеть.*

THE ROLE OF ELECTRONIC LIBRARIES IN A DIGITAL WORLD

Salakhath Mahmudova

Abstract

The article shows the characteristic features of electronic libraries, the issue of information availability is studied.

Keywords: *information age, electronic libraries, web technologies, information service, internet network.*

***BEYNƏLXALQ VƏ YERLİ UNİVERSİTETLƏR ARASI
KİTABXANA ƏMƏKDAŞLIĞI, SƏNƏD MÜBADİLƏSİ:
TƏHLİL VƏ İMKANLAR***

Emelya Şaxavət qızı Süleymanova

“Naxçıvan” Universiteti, Naxçıvan şəhəri, Azərbaycan

s.emelya93@gmail.com

Xülasə

Kitabxanaların mədəni, elmi və təhsil sahəsində əhəmiyyətini apardığı rolu göz önündə saxlayaraq, beynəlxalq və yerli universitetlərarası kitabxana əməkdaşlığının və sənəd mübadiləsinin əhəmiyyətini tədqiq edən bu məqalədə, bu sahədə mövcud təcrübələri və perspektivləri müzakirə edəcəyik. Məqalənin mövzusu, müasir təhsil sisteminin əsas bir hissəsidir. Bu sahə, universitetlərarası əməkdaşlıq və sənəd mübadiləsi mövzularını öyrənən tədqiqatçılar və təhsil institutlarının diqqət mərkəzindədir. Bu sahədə, beynəlxalq universitetlərin bir-biri ilə əməkdaşlıq etmək, təhsil sənədlərini mübadilə etmək və təcrübə paylaşmaq üçün bir çox imkanlar mövcuddur. Bu əməkdaşlıq sayəsində tələbələr və tədqiqatçılar dünya çapında təhsil mərhələlərində iştirak edə bilirlər. Bu, yeni təhsil modeli yaratmağa və müxtəlif təcrübələrə müraciət etməyə imkan verir. Əlavə olaraq, bu əməkdaşlıq sayəsində universitetlər öz sənəd mübadiləsi proseslərini daha sürətli və effektiv şəkildə idarə edə bilirlər. Bundan əlavə, bu sahədə tədqiqatlar aparılır və yeni texnologiyaların, digər kitabxanaların təcrübələrinin öyrənilməsi və adaptasiya edilməsi üçün analizlər hazırlanır. Bu, təhsil sahəsindəki inkişafı dəstəkləyir və tələbələrə daha geniş imkanlar təqdim edir. Ən əsası, bu mövzu, beynəlxalq təhsilin inkişafında

əhəmiyyətli bir rol oynayır və universitetlərarası kitabxanaların və sənəd mübadiləsi proseslərinin effektivliyini artırır.

***Açar sözlər:** Beynəlxalq əməkdaşlıq, sənəd mübadiləsi, universitetlərarası kitabxana əməkdaşlığı, tədqiqat və təcrübə paylaşmaq, kitabxana resursları.*

1. Beynəlxalq və yerli universitetlərarası kitabxana əməkdaşlığı:

Beynəlxalq kitabxana əməkdaşlığının əhəmiyyəti, dünya universitetlərinin tədqiqat və təhsil sahəsində daha geniş bir baza və resursa çatmağa kömək etdiyi təsdiqlənir. Bu əməkdaşlıq, məlumat mübadiləsini asanlaşdırır və universitetlərarası tədqiqat layihələrini daha effektiv və müstəsna edir.

Beynəlxalq və yerli universitetlərarası kitabxana əməkdaşlığı universitetlərin və kitabxanaların birgə işbirliyini təşkil edən bir proqram olaraq təsvir edilə bilər. Bu əməkdaşlıq, fərqli universitetlər və təhsil müəssisələri arasında kitabxana və akademik resursların paylaşılmasını, təcrübə mübadiləsini, tədqiqat işlərini dəstəkləməyi və təhsil keyfiyyətinin yüksəldilməsini məqsəd qoyur.

Əməkdaşlıq proqramları, universitetlər arasında iştirak edən tərəfdaşlar arasında rəqabət etmək və səviyyəni yaxşılaşdırmaq üçün böyük bir imkan yaradır. Bu proqramlar aşağıdakıları əhatə edir:

1. Kitabxana resurslarının paylaşılması: Universitetlər, kitabxana kolleksiyalarını bir-birilə açmaq və təcrübələrini mübadilə etmək üçün bir araya gəlir. Bu, tələbələrin və akademik personalın daha geniş və çeşidli resurslara girişini təmin edir.

2. Təlim və Tədqiqat Mübadiləsi: Tələbə və tədqiqatçılar müxtəlif universitetlərdə tədqiqatlarını davam etdirərək fərqli təcrübələr əldə edə bilirlər.(1)

2. Sənəd Mübadiləsi:

Sənəd mübadiləsi, beynəlxalq və yerli kitabxanalar arasında əhəmiyyətli bir rol oynayır. Elektron sənəd mübadiləsi və kitabxana kataloqları, universitetlərarası tədqiqatın sürətli və effektiv şəkildə həyata keçirilməsini təmin edir. Kitabxanalarda sənəd mübadiləsi, fərqli kitabxanalar və təhsil müəssisələri arasında sənəd və məlumatların paylaşılması məqsədilə təşkil edilən bir prosesdir. Bu proses, kitabxanaların öz koleksiyalarını genişləndirmək, tələbələr və akademik personalın tədqiqat və təhsil üçün daha geniş resurslara sahib olmasını təmin etmək üçün əhəmiyyətli bir vasitədir. Kitabxanalarda sənəd mübadiləsinin əsas elementləri:

1. Sənədlərin paylaşılması: Fərqli kitabxanalar, öz koleksiyalarından seçilmiş sənədləri digər müəssisələrlə paylaşmağa razılaşırlar. Bu sənədlər kitab, jurnal, elektron məlumat bazası və s. ola bilər.

2. Elektron platformlar: Bir çox kitabxana və təhsil müəssisələri, elektron platformlar vasitəsilə sənəd mübadiləsini təşkil edirlər. Bu platformlar, sənədlərin rahatlıqla mübadilə edilə biləcəyi və təhlil edilə biləcəyi bir mühit yaradır.(3)

3. Əməkdaşlıq və təcrübə mübadiləsi:

Sənəd mübadiləsi yalnız sənədlərin özündən ibarət deyil, həmçinin kitabxana əməkdaşları və tədqiqatçılar arasında təcrübə mübadiləsini də əhatə edə bilər.

Beynəlxalq və yerli universitetlərarası kitabxana əməkdaşlığı üçün sənəd mübadiləsinin tətbiqi:

Müxtəlif universitetlərarası tədqiqat layihələri sənəd mübadiləsini uğurla tətbiq edir. Bu layihələr elektron sənəd mübadiləsi platformaları ilə informasiya mübadiləsini sürətli və effektiv edir.

4. Sənəd mübadiləsində törədilən problemlər və həll yolları:

Sənəd mübadiləsi zamanı törədilən problemlər və onların həll yolları müxtəlif olub bilər. Bəzi problemlər və mövqelər:

1. Müraciət və icazə: Bir sənəd üzərində işləmək üçün müvafiq müraciət və icazələrin təmin edilməsi tələb olunur. Bu, sənədin düzgün idarə edilməsinin və tənzimlənməsinin əsasını təşkil edir.

2. Sənəd qorunması: Sənədlərin qorunması əhəmiyyətlidir. Bu, müasir şifrələmə və sənəd idarəetmə sistemləri tərəfindən təmin edilir.

3. Həmsöhbət və kommunikasiya: Mübadilə edən tərəflər arasında açıq və effektiv kommunikasiya əlaqələri qurmaq problemlərin daha sürətli həllini təmin edə bilər.

Sənəd mübadiləsi ilə bağlı problemlərin həlli çox təhlükəsiz və effektiv bir şəkildə həyata keçirilə bilər, amma bu, təhlükəsizlik, orqanizasiya və tərəfdaşlar arasında yaxşı bir əlaqənin qurulması üçün əhəmiyyətlidir.(2)

Nəticə və Müzakirə:

Məqalənin mövzusu, təhsil sahəsində əhəmiyyətli bir rol oynayır və bu sahədəki tədqiqatın, praktikanın və innovasiyaların irəliləməsinə təmin edir. Aşağıda nəticələr və müzakirələr əks etdirilmişdir:

Bu məqalə, təhsil sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın və sənəd mübadiləsinin əhəmiyyətini aydın şəkildə təsdiq edir. Bu

tədqiqatın nəticələri və müzakirəsi aşağıdakı əsas fikirləri aydınlaşdırır:

- Beynəlxalq kitabxana əməkdaşlığı, universitetlərarası tədqiqatın inkişafını dəstəkləyir və özünü təqdim edir. Bunun sayəsində tələbələr və tədqiqatçılar daha geniş bir təcrübə və resurs bazasına sahib olurlar.

- Sənəd mübadiləsi, kitabxanaların öz koleksiyalarını genişləndirmək və universitetlərarası tədqiqatın sürətli həyata keçirilməsini təmin etmək üçün əhəmiyyətli bir vasitədir.

- Elektron sənəd mübadiləsi texnologiyalarının inkişafı bu sahədə daha effektiv bir informasiya mübadiləsini təmin edir.

- Bu əməkdaşlıq və mübadilə prosesləri universitetlərə, öz tədqiqatlarını və təhsil proqramlarını daha effektiv şəkildə idarə etməyə imkan verir.

Bu məqalə, təhsil sahəsində inkişafın təmin edilməsində beynəlxalq və yerli kitabxana əməkdaşlığının və sənəd mübadiləsinin özünü təqdim etdiyi və universitetlərarası tədqiqatın irəliləməsinə kömək etdiyi vacib bir məsələni aydın şəkildə açıqlayır. Bu mövzunun tədqiqat və praktikada daha da irəliləyəcəyini gözləyirik.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Brown, A. Enhancing Academic Collaboration through Library Resources Sharing. *International Journal of Educational Research*. (2020).

2. Johnson, M. Document Exchange in University Libraries: Trends and Challenges. *Journal of Library Science*. (2021).

3. Smith, J. *International Library Collaboration: Best Practices*. Academic Press. (2022).

INTERNATIONAL AND LOCAL INTER- UNIVERSITY LIBRARY COOPERATION: ANALYSIS AND OPPORTUNITIES

Emelya Suleymanova

Abstract

Taking into account the pivotal role that libraries play in cultural, scientific, and educational domains, this article investigates the significance of collaboration and document exchange between international and local university libraries. In this article, we will delve into the current experiences and future prospects in this field, which constitutes a fundamental component of the modern education system. This area is at the center of attention for researchers and educational institutions, focusing on international collaboration and document exchange.

In this domain, there exist numerous opportunities for international universities to collaborate, exchange educational documents, and share their experiences. Through such cooperation, students and researchers gain the ability to engage in educational stages on a global scale.

This facilitates the creation of new educational models and the utilization of various experiences. Furthermore, this collaboration enables universities to efficiently and effectively manage their document exchange processes.

Moreover, research is conducted in this field, and analyses are prepared to study and adapt new technologies and experiences from other libraries. This serves to bolster the development of the education sector and provides students with more extensive opportunities.

Most importantly, this subject plays a significant role in the advancement of international education and enhances the efficiency of inter-university library and document exchange processes.

Keywords: *International collaboration, document exchange, inter-university library cooperation, research, and experience sharing, library resources.*

МЕЖДУНАРОДНОЕ И МЕСТНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО УНИВЕРСИТЕТСКИХ БИБЛИОТЕК АНАЛИЗ И ВОЗМОЖНОСТИ

Емея Сулейманова

Резюме

Учитывая ключевую роль, которую библиотеки играют в культурной, научной и образовательной сферах, настоящая статья исследует значение сотрудничества и обмена документами между международными и местными университетскими библиотеками. В этой статье мы рассмотрим текущий опыт и будущие перспективы в этой области, которая является фундаментальной частью современной системы образования. Эта тема находится в центре внимания исследователей и образовательных учреждений, сосредотачиваясь на международном сотрудничестве и обмене документами.

В этой сфере существует множество возможностей для международных университетов сотрудничать, обмениваться образовательными документами и делиться опытом. Благодаря такому сотрудничеству студенты и исследователи могут участвовать в образовательных этапах на мировом уровне.

Это способствует созданию новых образовательных моделей и использованию разнообразного опыта. Более того, такое сотрудничество позволяет университетам эффективно управлять процессами обмена документами.

Кроме того, в этой области проводится исследование, и готовятся анализы для изучения и адаптации новых технологий и опыта из других библиотек. Это способствует развитию образовательного сектора и предоставляет студентам более широкие возможности.

Самое главное, эта тема играет важную роль в развитии мирового образования и повышении эффективности процессов обмена документами между университетскими библиотеками.

Ключевые слова: *Международное сотрудничество, обмен документами, междууниверситетское библиотечное сотрудничество, исследования и обмен опытом, библиотечные ресурсы.*

AKADEMİK KİTABXANALARIN RƏQƏMSALLAŞDIRILMASI: ZAMANIN TƏLƏBİ VƏ PERSPEKTİVLƏR

Şəbnəm Ayaz qızı Rüstəмова

AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının elmi katibi
Tel.: +994774282959; rshabnam2009@gmail.com

Xülasə

Hazırda dünyada Açıq Elm istiqamətində fəaliyyətin əsas mərkəzi rolu akademik kitabxanalar oynamaqdadır. Bu baxımdan akademik kitabxanaların rəqəmsallaşdırılması elmin inkişafına böyük töhfədir. Nəticədə istifadəçilər elmi tədqiqatları mütəmadi izləyə, bu tədqiqatlara əlavə olaraq öz töhfələrini verə bilirlər. Bu istiqamətdə qarşıya qoyulan vəzifələr ancaq elektron kitabxana xidmətinin ən müasir şəkildə təşkili halında mümkün ola bilər.

***Açar sözlər:** Elektron kitabxana, informasiya texnologiyaları, kitabxana işi, məlumat bazası, Açıq Elm*

Xalqımızın tarixi yaddaşının mühafizəsində, insanların mənəvi-intellektual tələbatının ödənilməsində kitabxanaların rolu əvəzsizdir. Bu baxımdan respublikamızda kitabxana işi sahəsində təməli Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan özünəməxsus siyasət həyata keçirilir. Göstərilən diqqət və qayğı nəticəsində kitabxanalar müstəqillik şəraitində xalqımızın dünyagörüşünün zamanın tələbləri səviyyəsində formalaşmasına, vətənpərvərlik duyğularının aşılmasına böyük təkan verib. Professor Abuzər Xələfov haqlı olaraq qeyd edir ki, kitabxanaların qarşısında “...Azərbaycan dövlətçiliyinin, milli Azərbaycançılıq ideologiyasının təbliğində insanların ümumbəşəri sərvətləri olan

kitabxanalardan istifadə etmək hüququnu təmin etmək vəzifələri qoyulmuşdur”(2; s.3).

XXI əsrdə komputer texnologiyaları sürətli şəkildə inkişaf etdiyindən insanların informasiyaya əlçatarlığı olduqca asanlaşıb. “İnformasiya texnologiyaları – cəmiyyət tərəfindən toplanılan resursların effektiv istifadəsini artırmaq və informasiya proseslərini intensivləşdirməklə özlərinin dayanıqlı və dinamik inkişafını təmin etmiş olurlar” (3; s.37). Artıq müasir tədqiqatçı kompüter və ya mobil telefonla qısa zaman kəsiyində kitabxananın internet resurslarına daxil olaraq əsərləri tədqiqata cəlb edə bilər. Bu mənada biz texnologiyadan təkəcə sosiallaşmaq üçün deyil, həm də informasiya resurslarından daha rahat şəkildə yararlanmaq üçün istifadə etməliyik.

Dünyada akademik kitabxanalar informasiya texnologiyaları sahəsində baş verən yeniliklərdən təsirlənərək rəqəmsallaşdırma prosesini yaşamaqdadır. Yeniliklərdən kənarda qalmayaraq prosesə düzgün yanaşan kitabxanalar oxucuların gözləntilərini müəyyənləşdirmək, tələblərini qarşılamaq, ümumilikdə xidmət sahəsində gedişatı analiz etmək imkanlarına sahib olmaqdadır. Artıq uzun illərdir ki, dünyada əksər universitet və elmi tədqiqat müəssisələri elektron informasiya ehtiyatlarını formalaşdıraraq oxucularına fondlarındakı nəşrləri rəqəmsal formatda təqdim edir. Şübhəsiz, elektron kitabxana, məlumat bazalarının məkan və zaman fərqi olmadan təqdim etdiyi imkanlar tədqiqatçıların, alimlərin akademik nəşriyyat fəaliyyəti sahəsində göstəricilərinin yaxşılaşdırılmasına böyük təsiri olmuşdur. Bundan başqa, elektron platformada elmi nəticələrin, nəşrlərin asanlıqla yayılması, tədqiqatçılar üçün akademik kitabxanaların resurslarına əlçatarlığın yaxşılaşması elmin inkişafına öz töhfəsini verir. Nəticədə tədqiqatçılar həmkarlarının araşdırmalarını mütəmadi

izləyə, bu tədqiqatlara əlavə olaraq öz töhfələrini verə bilirlər.

Son zamanlar respublikamızda da kitabxanaların rəqəmsallaşdırılmasının sürətləndirilməsi, elektron məlumat bazalarının yaradılması, bu sahəyə informasiya texnologiyalarının ən son imkanlarının tətbiq edilməsi üçün əməli addımlar atılır, dövlət proqramları işlənir. “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nda da kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinə uyğun olaraq elektron kitabxanaların yaradılması işinin təmin edilməsi, onların müasir standartlar səviyyəsinə çatdırılması nəzərdə tutulmuşdu (1; s. 2464-2479). Elektron kitabxanalar informasiyalaşdırılmış cəmiyyət quruculuğunun tələbidir və akademik kitabxanalarda rəqəmsallaşdırma müasir kitabxanaşünaslıq elminin çağırışlarına tam cavab verməlidir. Akademik kitabxanalarda formalaşmış ənənəvi xidmət tədqiqatçıların gözləntilərini qarşılaya bilməz, bu istiqamətdə yeganə çıxış yolu elektron kitabxanaların təkmilləşdirilməsidir. Hazırda dünyada Open Science – Açıq Elm istiqamətində fəaliyyətin əsas mərkəzi rolu elmi kitabxanalar oynamaqdadır. Elmi biliklərin əlçatan olması müasir dövrün tələbidir və elmi müəssisələrin bu məsələdə öhdəlikləri var. Qarşıya qoyulan bu kimi vəzifələr isə ancaq elektron kitabxana xidmətinin ən müasir şəkildə təşkili halında mümkün ola bilər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008- 2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı, Azərbaycan Respublikası Qanunvericilik toplusu, 2008. 31 oktyabr, № 10 (136). s. 2464- 2479.

2. Xələfov A.A. XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin əsas inkişaf istiqamətləri (müləhizələr, təkliflər və proqnozlar). Bakı, 2006, – 106 s.

3. İsmayılov. X.İ. Kitabxana informasiya texnologiyaları: Dərs vəsaiti.- B.: Nurlar, 2009.- 312 s.

**ЦИФРОВИЗАЦИЯ АКАДЕМИЧЕСКИХ
БИБЛИОТЕК: ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ И
ПЕРСПЕКТИВЫ**
Ш.А.Рустамова

Резюме

В настоящее время академические библиотеки играют главную центральную роль в деятельности направления Открытой науки в мире. В этом отношении цифровизация академических библиотек является большим вкладом в развитие науки. В результате пользователи могут регулярно следить за научными исследованиями и вносить в них свой вклад. Поставленные в этом направлении задачи могут быть осуществимы только при условии организации электронного библиотечного обслуживания самым современным образом.

***Ключевые слова:** электронная библиотека, информационные технологии, библиотечная работа, база данных, открытая наука*

**DIGITIZATION OF ACADEMIC LIBRARIES: TIME
REQUIREMENTS AND PERSPECTIVES**

Sh.A.Rustamova

Abstract

Currently, academic libraries play the main central role in the activity of the direction of Open Science in the world. In this

regard, digitization of academic libraries is a great contribution to the development of science. As a result, users can regularly follow scientific studies and contribute to them. The tasks set in this direction can be implemented only if the electronic library service is organized in the most modern way.

Keywords: *electronic library, information technology, library work, data base, open science*

ALİ TƏHSİL MÜƏSSISƏSİ KİTABXANALARININ ROLU VƏ FUNKSİYALARI

Musayev Yusif Ehtiram

UNEC KİM Əsaslı kitabxanasının müdir müavini,
UNEC-in “Biznesin idarə edilməsi” kafedrasının doktorantı.

yusif.musayev@unec.edu.az

Yusifova Arzu İbrahim

UNEC KİM, böyük kitabxanaçı

yusifova_arzu@unec.edu.az

Nəbiyeva Fəridə Əvəz

UNEC KİM, kitabxanaçı

farida.nabiyeva@unec.edu.az

Xülasə

Ali təhsilin rəqabət qabiliyyətinin artırılması ali təhsil müəssisələrinin (ATM) bütün meyarlar üzrə inkişafını və təminedicilərin müasir standartlara uyğunlaşdırılmasını tələb edir. Bu baxımdan, ATM kitabxanaları təhsilçilərin və professor-müəllim heyətinin sənəd-informasiya resursları ilə təmin olunmasında, tədrisin və tədqiqatın dəstəklənməsində mühüm rol oynayır. Bütün bunları nəzərə alaraq, məqalədə müxtəlif konseptual yanaşmalar nəzərdən keçirilməklə ATM kitabxanalarının rolu və funksiyaları araşdırılmışdır. Məqalədə ədəbiyyat icmal, məzmun təhlili, müqayisə və ümumiləşdirmə kimi tədqiqat metodlarından istifadə edilmişdir.

***Açar sözlər:** Ali təhsil, kitabxana, oxucu, elektron resurslar, informasiya təminatı.*

Giriş

Kitabxanaların mandatının və missiyasının müəyyənləşdirilməsi onların fəaliyyətinin səmərəliliyi üçün ən vacib məsələlərdən biridir. Təşkilatı missiya kitabxananın nə etdiyini və kimə xidmət göstərdiyini müəyyənləşdirir. O, həm də təşkilatın məqsədini və mövcud olmasının səbəbini müəyyənləşdirir. Akademik kitabxanalar struktur bölmə kimi fəaliyyət göstərdiyi üçün ATM-in missiyası kitabxananın missiyası kimi qəbul olunmalıdır. Bu baxımdan, kitabxana universitetin və ya hər hansı ali təhsil ocağının müəyyənləşdirdiyi məqsəd və missiyalara uyğun olaraq öz fəaliyyətini təşkil edir. Ancaq bu ATM kitabxanasının özünün də yuxarıda qeyd olunanlara uyğun məqsəd və missiyalar müəyyənləşdirməsini inkar etmir.

24.10.2013-cü il tarixində qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın əsas məqsədi Azərbaycanda səriştəli kadr potensialına və müasir texnologiyalardan səmərəli istifadə etməyə imkan verən infraquruluca malik, əldə etdiyi nəticələrlə dünya təhsil bazarında rəqabətçil mövqeyə sahib olan təhsil sistemini formalaşdırmaqdan ibarətdir (<https://president.az/az/articles/view/9779>). Qarşıya qoyulan bu məqsədlərə uyğun olaraq, milli təhsil sistemində uğurlu rebrendinq siyasəti həyata keçirən Azərbaycan Dövlət İqtisadi Universiteti UNEC brendi ilə qlobal təhsil bazarına rəqabətçil formada daxil olmağa və yüksək nəticələr əldə edərək beynəlxalq təhsil reytinglərində sürətlə irəliləməyə nail olmuşdur. UNEC rektoru, professor Ədalət Muradov universitetin rəqəmsal transformasiya proseslərinə uyğunlaşdırılması zamanı təhsilin səmərəli və şəffaf idarə olunması məqsədilə onun bütün meyarlar üzrə inkişafına, o cümlədən, kitabxana-informasiya sisteminin yenidən qurulmasına və potensialının genişləndirilməsinə böyük diqqət ayırmışdır. Bu baxımdan, 2018-ci ilin noyabrında

Azərbaycan ATM-ləri içərisində ilk dəfə UNEC-də modern tipli 24/7 kitabxananın istifadəyə verilməsi təhsilin sənəd-informasiya təminatı və təhsilalanların informasiyaya fasiləsiz əlçatarlığının gücləndirilməsi istiqamətində mütərəqqi addım olmuşdur (<https://unec.edu.az/unec-de-24-7-kitabxana-fealiyyete-baslayib/>).

Müşahidə olunan kəskin informasiya bolluğu şəraitində təhsilalanlara aktual, faydalı və etibarlı informasiyaların seçilib təqdim olunması ATM-lərin qarşısında duran ən vacib məsələlərdən birinə çevrilmişdir. Təbii ki, informasiya kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) inkişafı və internetdən istifadənin genişlənməsi təhsilin bütün pillə və formalarında təhsil alan şəxslərə və tədqiqatçılara müxtəlif tipli elektron resurslardan və onlayn məlumat bazalarından bəhrələnmək imkanı vermişdir. Bununla belə, qeyd olunan informasiya bolluğu və təhsilin səmərəli təşkili faktorları müvafiq istiqamətdə sistemli yanaşmanı zəruri edir. Məhs buna görə də, son dövrlərdə ATM-lər sənəd informasiya resurslarından istifadənin peşəkar əsaslarla və məqsədyönlü şəkildə təmin edilməsinə xüsusi diqqət yetirir. Bununla əlaqədar olaraq, ATM kitabxanalarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, kitabxana-informasiya proseslərinin tənzimlənməsində yeni yanaşmaların və müasir iş metodlarının tətbiq edilməsi qloballaşan təhsil bazarının və rəqəmsal universitet modelinin əsas tələblərindən birinə çevrilir.

Nəzəri-metodoloji aspektlər

Hal-hazırda qeyri-kommersiya təşkilatlarında, o cümlədən də, kitabxana-informasiya sahəsində mövcud olan maliyyə resursları geridə qalan onilliklərlə müqayisədə əhəmiyyətli dərəcədə azalma göstərir. Kitabxanalar artıq qrantlar və digər kənar maliyyə vəsaitlərini gözləmir və onlara ümid etmirlər. Müşahidə olunan əsas tendensiyalardan biri ondan ibarətdir ki, indi daha çox maliyyə

vəsaitləri əldə etmək haqqında deyil, əlimizdə olan resurslardan mümkün qədər daha yaxşı necə istifadə edəcəyimiz haqqında düşünürük. Beləliklə, kapitalizmin qeyri-kommersiya təşkilatları üçün yaratdığı reallıqlar çərçivəsində kitabxanalarda çalışan mütəxəssislər tərəfindən yeni təşəbbüslərin irəli sürülməsi prosesi mənfi təsirə məruz qalır ki, bunun da gələcək nəticələrini proqnozlaşdırmaq olduqca çətindir (Pagowsky, 2021).

Ali təhsilin inkişafına təsir edən həlledici faktorlardan biri də texnologiyadır. İnformasiya daşıyıcılarının çoxluğu, eləcə də, kompüter və kommunikasiya texnologiyalarının iş prosesinə geniş tətbiqi hazırda kitabxanaların üzləşdiyi və böyük maliyyə vəsaitləri tələb edən əsas dilemmalardır. Təbii ki, kitabxanalar informasiya resurslarını yeni, daha səmərəli və effektiv üsullarla istifadəçilərin ixtiyarına verə bilər, lakin bu imkanların oxucular üçün təmin edilməsi olduqca yüksək qiymətə başa gəlir. Buna baxmayaraq, xüsusilə ATM kitabxanalarında texnoloji təkmilləşdirmələrin aparılması və yeniliklərin tətbiqi zərurəti bu sahəyə daha çox maliyyə resurslarının ayrılmasına aydın tələb formalaşdırır (Sennyey, Ross və Mills, 2009).

Müəyyən qədər işlədikdən sonra universitetə və ya ömürboyu təhsilə qayıdan insanların sayı artmaqdadır. Belə oxucuların kitabxananın onlara nə təklif etməli olduğuna dair formalaşmış təsəvvürləri və əslində nə təklif edə biləcəyi haqqında gözləntiləri vardır. Bu özəlliklər onların iş təcrübələri və təhsil səviyyələri ilə bağlıdır (Pinfield, Cox və Rutter, 2017). Bəhs olunan oxucu kateqoriyasına UNEC Kitabxana-informasiya mərkəzi tərəfindən təmin edilən kənar istifadəçi imkanlarından faydalananları da aid etmək olar. Belə oxucuların əksəriyyəti kompüter və digər texnologiyalardan geniş istifadə bacarıqlarına malikdirlər və

əsasən təhsilin yuxarı pillələrində olan tədqiqatçılardan təşkil olunurlar.

Təcrübə göstərir ki, mədəni-etik cəhətdən müxtəlif olan istifadəçi kateqoriyaları ATM-lərə gəldikdə ehtiyaclarının qarşılınmasını gözləyirlər və kitabxanaçılar tərəfindən müxtəlif növ dəstəklərin göstərilməsinə ehtiyac duyurlar. Bu kontekstdə, kitabxanaların təhsilalanların tədris prosesinə yardımçı olmaq baxımından müstəsna rolu vardır. Oxucu müxtəlifliyi və onların gözləntiləri akademik və tədqiqat yönümlü kitabxanaların iş üslubuna da öz təsirini göstərir. Vurğulamaq lazımdır ki, oxucu müxtəlifliyinin qəbul edilməsi və onların ehtiyaclarının qarşılınması istiqamətində fəaliyyət kitabxanaların mütəxəssisləri işə götürmə üsulunu da dəyişməsinə təsirsiz ötürşür.

Akademik kitabxanaların rolu və funksiyaları

Təhsil müəssisələri insan inkişafının təməl daşı, kitabxana isə təhsil sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsi və onun təşkili üçün ən vacib komponentlərdən biridir. Beləliklə, ATM kitabxanasının rolu savadlılığın, milli inkişafın və davamlı təhsilin dəstəklənməsindən ibarətdir (Olubiyo P. O., 2022).

Kitabxana-informasiya sistemləri təhsil sektorunda əhəmiyyətli mövqeyə malikdir və milli inkişafın təmin olunmasında strateji rol oynayır. Omeluzor və Oqo vurğulamışdır ki, akademik kitabxanalarda çalışan kitabxanaçıların əsas məqsədi ATM-də mövcud olan fakültələrlə qarşılıqlı əməkdaşlıq şəraitində tələbələrin informasiyadan səmərəli istifadə etməsini təşkil etməklə savadlı məzunlar yetişdirməkdən və onların əmək bazarında məhsuldar mütəxəssis kimi çalışmasını təmin etməkdən ibarətdir (Omeluzor və Ogo, 2018).

Oqbonnaya iddia edir ki, kitabxanalar vakuum kimi bir mühitdə fəaliyyət göstəyirlər və yalnız öz işlərinə görə məsuliyyət

daşıyırlar. Buna görə də, geniş çərçivədə, yəni, ATM-nin qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olmasına akademik kitabxanaların necə kömək etdiyini və hansı töhfələri verdiyini müəyyənləşdirməyə və qiymətləndirməyə ehtiyac vardır. Görünən odur ki, 21-ci əsrin akademik kitabxanalarının əsas məqsədi, xüsusilə artan iqtisadi təzyiq şəraitində struktur dəyişikliyi və texnoloji yeniliklərə, eləcə də, ali təhsil sisteminin qoyduğu tələblərə özlərini uyğunlaşdırmaqdan ibarətdir (Ogbonnaya, 2020).

Lochner və Moretti akademik kitabxanaları insanların ailə, cəmiyyət və millət qarşısındakı hüquq və vəzifələrini bilməsi və bu məqsədlə bilik, bacarıq və texniki vərdişlərə sahib olması üçün faydalı vasitə kimi xarakterizə etmişdir. Müəlliflər vurğulamışdır ki, xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə akademik kitabxanaların hansı istiqamətdə inkişaf etməsi və cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafına və mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsinə təsir etmə imkanlarının genişləndirilməsinə ehtiyac vardır (Lochner və Moretti, 2004).

Kitabxanaların ATM-lərdə yerinə yetirdiyi funksiyalarla bağlı bir sıra mülahizələr irəli sürülmüşdür ki, onların ən ümumiləşmiş formasına aşağıdakıları aid etmək olar:

- Oxuma, öyrənmə və tədqiqat üçün əlverişli və sakit mühit yaratmaq;
- Bütün təhsilənləri bibliografik vəsaitlər, lüğətlər, referatlar, ensiklopediyalar, dərslik və dərs vəsaitləri, atlaslar, dövrü nəşrlər, monoqrafiyalar və s. kimi sənəd-informasiya resursları ilə təmin etmək;
- Universitet heyətini ən son elmi və texnoloji yeniliklər haqqında məlumatlandırmaq;
- Yeni tələbələrin lazımı tədris materiallarını tez və düzgün şəkildə əldə etmək yollarını öyrənməsinə kömək etmək;

- ATM-ə məxsus olan bütün dərslik və dərs vəsaitlərini, bədii ədəbiyyatları, xüsusilə də, ATM-in təsisçiləri və professorları tərəfindən yazılmış, onun tarixinə və tədris proqramına olan bütün materiallar mühafizə etmək;

- Tələbələri və professor-müəllim heyətini biblioqrafik təlimatlar, kitabxanalararası abonoment xidməti və s. ilə təmin etmək;

- Professorlara elmi işlərin, dissertasiyaların və elmi nəşrlərin yazılmasında köməklik etmək;

- Nadir kitabları qorumaq və onlardan mümkün istifadəni təmin etmək (Brophy, 2005).

Təbii ki, müxtəlif ali təhsil ocaqlarında, o cümlədən, universitetlərdə fəaliyyət göstərən akademik kitabxanaların əsas funksiyaları haqqında oxşar və fərqli mülahizələrə rast gəlmək olar. Ancaq bu funksiyalar akademik kitabxanaların funksiyalarına dair ən geniş yayılmış və elmi araşdırmalarda intensiv istifadə olunan istiqamətlər kimi qəbul oluna bilər. Bununla belə, verilmiş təsnifləşdirmənin əsas çatışmayan cəhətləri ondan ibarətdir ki, oxucuların mənəvi estetik zövqünün formalaşdırılması və son dövrlərdə kitabxanalarda əsas tendensiyalardan biri kimi özünü göstərən elektron resurslardan istifadə istiqamətində fəaliyyət ayrıca qeyd olunmamışdır. Halbuki, hazırda akademik kitabxanalar universitetin profilinə uyğun elektron məlumat bazalarına abunəliyin təmin olunması və oxuculara elektron resurslardan istifadə bacarıqlarının açılanması sahəsində fəal və effektiv iş aparırlar.

Bu baxımdan nümunə kimi göstərə bilərik ki, 2021-ci ildən etibarən UNEC-in yeni elektron kitabxanasının fəaliyyətə başlaması, eləcə də, EBSCO, Emerald, İPRSmart və sair kimi elektron məlumat bazalarına çıxışın təmin edilməsi və istifadəyə

açıq bazalardan bəhrələnmək haqqında məlumatların paylaşılması oxucuların informasiyaya əlçatarlığını artırmışdır. Bununla belə, təcrübəmizə əsaslanaraq deyə bilərik ki, elektron resurslardan istifadə imkanlarının genişləndirilməsi çap formatında olan informasiya daşıyıcılarına təlabatı azaltmamışdır. Əksinə, son illərdə ənənəvi resurslara müraciət edənlərin sayı davamlı olaraq artmaqdadır. Daha maraqlı bir fakt ondan ibarətdir ki, oxuculara eyni vəsaitin (kitab, jurnal, dissertasiya və s.) həm elektron, həm də çap formatı təklif olunduqda onların əksəriyyəti çap formatına üstünlük verirlər.

Nəticə

Araşdırma göstərir ki, ali təhsilin inkişafının əsas elementlərindən biri kimi kitabxanalar çıxış edir. Akademik kitabxanaların rolu tələbələrin informasiyadan səmərəli istifadə etməsini təşkil etməklə savadlı məzunlar yetişdirməkdən və onların əmək bazarında məhsuldar mütəxəssis kimi çalışmasını təmin etmək, savadlılığın, milli inkişafın və davamlı təhsilin dəstəklənməsindən ibarətdir. Rəqəmsal transformasiyalar şəraitində kitabxana-informasiya sahəsində baş verən texnoloji yeniliklər və müxtəlif səviyyəli innovasiyaların tətbiqinin sürətlənməsi həm müvafiq istiqamətdə elmi araşdırmaların sürətlənməsinə, həm də rəqəmsal təhsilin inkişafında kitabxanaların rolunun artmasına səbəb olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Olubiyo, P. O. (2022). Roles of Academic Libraries in National Development. *Library Philosophy & Practice*.
2. Omeluzor, S. U., & Ogo, E. P. (2018). Role of Nigerian libraries for sustainable educational system, information literacy and national development.

3. Lochner, L., & Moretti, E. (2004). The effect of education on crime: Evidence from prison inmates, arrests, and self-reports. *American economic review*, 94(1), 155-189.
4. Brophy, P. (2005). *The academic library*. Facet Publishing.
5. <https://president.az/az/articles/view/9779>
6. <https://unec.edu.az/unec-de-24-7-kitabxana-fealiyyete-baslayib/>
7. Pagowsky, N. (2021). The contested one-shot: Deconstructing power structures to imagine new futures. *College & Research Libraries*, 82(3), 300.
8. Pinfield, S., Cox, A., & Rutter, S. (2017). Mapping the future of academic libraries: A report for SCONUL.
9. Sennyey, P., Ross, L., & Mills, C. (2009). Exploring the future of academic libraries: A definitional approach. *The Journal of Academic Librarianship*, 35(3), 252-259.
10. Ogbonnaya, E. A. (2020). Education as a key to national development in Nigeria. *International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS)*, 4(8), 796-803.

ROLES AND FUNCTIONS OF HIGHER EDUCATION LIBRARIES

Musayev Y.E., Yusifova A.I., Nabiyeva F.A

Abstract

The growth of higher education institutions (HEIs) on all criteria and the modernization of the providing areas are necessary to increase the competitiveness of higher education. When it comes to giving students and academics access to document-information resources that assist teaching and research, HEIs libraries are crucial. Taking all of this into account, the paper examines the role and purposes of HEIs libraries by taking various conceptual stances. The essay uses research techniques

such a literature review, content analysis, comparison, and generalisation.

Keywords: *Higher education, library, reader, electronic resources, information provision.*

РОЛЬ И ФУНКЦИИ БИБЛИОТЕК ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Мусаев Ю.Э., Юсифова А.И., Набиева Ф.А

Резюме

Рост высших учебных заведений (ВУЗов) по всем критериям и модернизация дающих сфер необходимы для повышения конкурентоспособности высшего образования. Когда дело доходит до предоставления студентам и ученым доступа к документально-информационным ресурсам, которые помогают преподаванию и исследованиям, библиотеки вузов имеют решающее значение. Принимая все это во внимание, в статье рассматриваются роль и цели библиотек вузов, используя различные концептуальные позиции. В эссе используются такие исследовательские методы, как обзор литературы, контент-анализ, сравнение и обобщение.

Ключевые слова: *Высшее образование, библиотека, читатель, электронные ресурсы, информационное обеспечение.*

AZƏRBAYCANDA REGIONAL SƏNƏD-İFORMASIYA İDARƏÇİLİYİ KİTABXANA İŞİ SAHƏSİNDƏ DÖVLƏT SIYASƏTİ KONTEKSTİNDƏ

Natiq Rəşid oğlu Mürsəlov

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti,
Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin bibliografi,
Turizm və kitabxana-informasiya fəaliyyəti kafedrasının
müəllimi

natig.mursalov@admiu.edu.az

Xülasə

Tədqiqat işində müstəqilliyin bərpasından sonra Azərbaycanda regional sənəd-informasiya idarəçiliyi sahəsində kitabxanaların fəaliyyəti öyrənilir. İnnovasiya texnologiyalarının bu istiqamətdə tətbiqi ilə informasiya tələbatçılarının sorğularının ödənilməsi sahəsində dövlət siyasəti çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlər təhlil olunur. İnformasiya cəmiyyəti şəraitində ölkənin müxtəlif iqtisadi rayonlarında sənəd-informasiya ehtiyatlarının yerləşdirilməsi və idarə olunmasının spesifik xüsusiyyətləri və əsas cəhətləri araşdırılır, elmi-nəzəri nəticələr ümumiləşdirilir.

Açar sözlər: *oxucu, informasiya resursları, kitab, rəqəmsal bazalar, virtual xidmət, hüquqi sənədlər*

Giriş: Azərbaycan Respublikasında 1991-ci il 18 oktyabr tarixindən sonra müstəqilliyin bərpası ölkənin sosial-iqtisadi durumu və onu yaxşılaşdırmaq üçün görülən dövlət tədbirləri nəticəsində kitabxanaçılıq və informasiya fəaliyyəti sahəsinin hərtərəfli inkişafın münbit şərait yaranmışdır. Bu sahənin qabaqcıl təcrübənin nailiyyətləri və prinsiplərinə uyğunlaşdırılması istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir. Respublikanın

müstəqilliyi şəraitində baş verən qlobal ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və elmi-mədəni inkişaf fonunda kitabxana-informasiya infrastrukturunun müasir və demokratik inkişaf konsepsiyası müəyyən olunmuşdur. Ulu Öndər Heydər Əliyevin siyasi rəhbərliyi və uzaqgörənliyi ilə bu konsepsiyanın fundamental hüquqi və elmi-nəzəri bazası formalaşdırılmışdır. Təqdirəlayiqdir ki, Ümummilli liderimiz tərəfindən əsası qoyulan bu siyasət hazırda Müzəffər Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir.

Dünya ölkələri, xüsusilə Avropa İttifaqına üzv ölkələrlə birbaşa nəqliyyat əlaqələrinin genişlənməsi, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft ixrac kəməri və Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz ixrac kəməri dünyada enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasına layiqli töhfələr vermişdir. Regionun və Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında müstəsna yer tutan TANAP və TAP layihələri, həmçinin “Şahdəniz-2” layihəsi üzrə yekun investisiya qərarının imzalanması ölkə iqtisadiyyatının inkişafında səmərəli olmaqla əhalinin sosial rifahının və ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafının daha da yaxşılaşmasında müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən qəbul olunmuş “Mədəniyyət haqqında” (1998, 2012), “Kitabxana işi haqqında” (1998), “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” (1998), “Nəşriyyat işi haqqında” (2000) Qanunlarda, “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” (2007), “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında” (2008), “Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin strukturunun və idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” Prezidentin fərman və sərəncamlarında, eləcə də digər dövlət orqanlarının normativ hüquqi aktlarında [4] kitabxana-

bibliografiya və informasiya sahəsinə dair əsaslandırılmış hüquqi-
elmi müddəalar öz geniş əksini tapmışdır.

Əsas mətn: İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyət şəraitində müasir
xarici və milli kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsinin tədqiqat obyektləri
sırasında regional sənəd-informasiya idarəçiliyi problemlərinin həlli
mühüm aktuallıq kəsb edir. Regionların kitabxana-informasiya
infrastrukturunun araşdırılması, geniş təhlili, təcrübi məsələlərin
öyrənilməsi və sistemli ümumiləşdirilməsi istiqamətində bir çox
kitabxanaşünas və bibliografiyaşünas alimin əhəmiyyətli tədqiqat
işləri diqqəti cəlb edir və xeyli maraq doğurur.

Şübhəsiz ki, hazırda regionların sosial-iqtisadi, elmi-
intellektual və mədəni inkişafı bölgələrdə məskunlaşmış əhalinin
informasiya mədəniyyəti səviyyəsi, kitabxanalarda informasiyalaş-
dırılmış cəmiyyətin tələblərinə uyğun müasir informasiya-
kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi vəziyyəti, kitabxana
mütəxəssislərinin təhsil, ixtisas, elmi-mədəni və dünyagörüşü
səviyyəsi, o cümlədən sənəd-informasiya resurslarının səmərəli
təşkili və idarə olunmasından bilavasitə asılıdır [5]. Elmi mənbələrə
əsasən qeyd etməliyik ki, alimlər kitabxana işinin idarə olunmasında
regionlara bölünmənin məqsədəuyğun, səmərəli və əhaliyə
kitabxana-informasiya xidmətinin səviyyəsinin daha da
yüksəlməsinə ciddi təsir göstərdiyini vurğulayırlar.

Azərbaycan kitabxanaşünaslığında regional sənəd-informasiya
idarəçiliyinə dair ilkin nəzəri elementlər kitabxanaşünas alimlərdən
tarix elmləri doktoru, professor A.Xələfov, tarix elmləri doktoru,
professor X.İsmayılov, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, professor
K.Tahirov, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent N.İsmayılov və
başqa alimlərin elmi-nəzəri irsində ümumi halda müəyyən dərəcədə
şərh edilsə də, ilk dəfə sistemli şəkildə konkret regionun kitabxana-
informasiya infrastrukturuna aid ciddi tədqiqatlar tarix üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent A.Əliyev, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Ə.Nəcəfov və

tarix üzrə fəlsəfə doktoru İ.Bayramovaya məxsusdur. Belə ki, A.Əliyev ilk dəfə Naxçıvan Muxtar Respublikası, Ə.Nəcəfov Dağlıq Qarabağ, İ.Bayramova isə Gəncə-Qazax, Quba-Xaçmaz və Lənkəran iqtisadi regionlarının kitabxana-informasiya infrastrukturunu çoxaspektli tədqiqata cəlb etmişlər.

Hüquqi baxımdan, ölkəmizin regional bölgü prinsipi aşağıda qeyd edilən iqtisadi rayonlara əsaslanır:

1. Bakı iqtisadi rayonu (Bakı şəhəri).
2. Naxçıvan iqtisadi rayonu (Naxçıvan şəhəri, Babək, Culfa, Kəngərli, Ordubad, Sədərək, Şahbuz və Şərur rayonları).
3. Abşeron-Xızı iqtisadi rayonu (Sumqayıt şəhəri, Abşeron və Xızı rayonları).
4. Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu (Ağsu, İsmayilli, Qobustan və Şamaxı rayonları).
5. Gəncə-Daşkəsən iqtisadi rayonu (Gəncə və Naftalan şəhərləri, Daşkəsən, Goranboy, Göygöl və Samux rayonları).
6. Qarabağ iqtisadi rayonu (Xankəndi şəhəri, Ağcabədi, Ağdam, Bərdə, Füzuli, Xocalı, Xocavənd, Şuşa və Tərtər rayonları).
7. Qazax-Tovuz iqtisadi rayonu (Ağstafa, Gədəbəy, Qazax, Şəmkir və Tovuz rayonları).
8. Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu (Xaçmaz, Quba, Qusar, Siyəzən və Şabran rayonları);
9. Lənkəran-Astara iqtisadi rayonu (Astara, Cəlilabad, Lerik, Lənkəran, Masallı və Yardımlı rayonları).
10. Mərkəzi Aran iqtisadi rayonu (Mingəçevir şəhəri, Ağdaş, Göyçay, Kürdəmir, Ucar, Yevlax və Zərdab rayonları).
11. Mil-Muğan iqtisadi rayonu (Beyləqan, İmişli, Saatlı və Sabirabad rayonları).
12. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu (Balakən, Qax, Qəbələ, Oğuz, Şəki və Zaqatala rayonları).

13. Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonu (Cəbrayıl, Kəlbəcər, Qubadlı, Laçın və Zəngilan rayonları).

14. Şirvan-Salyan iqtisadi rayonu (Şirvan şəhəri, Biləsuvar, Hacıqabul, Neftçala və Salyan rayonları).

Azərbaycan Respublikasında regionların kompleks sosial-iqtisadi və mədəni inkişafının əsas hüquqi bazasını və elmi-nəzəri konsepsiyasının prioritet istiqamətlərini Prezident İlham Əliyevin 11 fevral 2004-cü il tarixli “Azərbaycan respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nın (2004-2008-ci illər)” təsdiq edilməsi barədə, 14 aprel 2009-cu tarixli “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə, 27 fevral 2014-cü il tarixli “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında və 29 yanvar 2019-cu il tarixli “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019-2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında fərmanları təşkil edir. Bu mühüm sənədlərdə qarşıya qoyulan vəzifələrin icrası ölkədə qeyri-neft sektorunun davamlı inkişafına, regionlarda kommunal xidmətlərin və sosial infrastruktur təminatının keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, sahibkarlıq mühitinin daha da yaxşılaşdırılmasına, investisiya qoyuluşunun artmasına, yeni müəssisələrin, iş yerlərinin açılmasına və nəticədə, əhəlinin məşğulluğunun artırılmasına və yoxsulluq səviyyəsinin azaldılmasına təkan vermişdir.

Regionların inkişafında sosial məsələlərin həlli ilə bağlı zəruri tədbirlər davam etdirilmiş, insan amili daim diqqət mərkəzində saxlanılmış, bu sahəyə xidmət edən sosial infrastrukturun yaxşılaşdırılması istiqamətində mühüm işlər görülmüşdür. *“Heydər Əliyev Fondunun təhsil, səhiyyə, mədəniyyət və digər sosial layihələrin reallaşdırılmasında mühüm rolunu oynamışdır. Fondun təşəbbüsü ilə həyata keçirilən layihələrin miqyası minlərlə insanın*

sosial şəraitinin yaxşılaşması üçün yeni imkanlar açmışdır” [1]. Əminliklə qeyd etmək olar ki, qarşıdakı illərdə regionlarda mədəni irsin qorunması, qloballaşma şəraitində mədəni çeşidliliyin daha da inkişaf etdirilməsi, daşınmaz tarix və mədəniyyət abidələrinin bərpası və qorunması, tarix və mədəniyyət qoruqlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi və inkişafı, regionlarda mədəniyyət obyektlərinin əsaslı təmiri və tikintisi üzrə müvafiq tədbirlər uğurla davam etdiriləcəkdir.

İqtisadi regionlaşdırılma, müasir şəraitdə ölkələrin sosial-iqtisadi, elmi və mədəni inkişafında əsas anlayış kimi mühüm yer tutur. Bu anlayış – tarix, siyasət, iqtisadiyyat, sosiologiya, eləcə də, kitabxanaşünaslıq, bibliografyaşünaslıq və s. ictimai elmlərin terminologiya sistemində vacib kateqoriya hesab olunur. *“Müasir dövrdə iqtisadi region təsərrüfatın və mədəniyyətin bir sıra sahələrinin, o cümlədən, kitabxana işinin inkişafının tənzimlənməsi və idarə olunmasının əsas obyektlərindən biridir”* [2, s.9]. İqtisadi region dedikdə, elə bir ərazi vahidi başa düşülür ki, onun tabeliyində sənaye və iqtisadi resurslarla yanaşı, təbii və intellektual resurslar da nəzərə alınır, onlar coğrafi mövqeyinə görə uyğunlaşdırılır və bu ehtiyatlardan səmərəli istifadə nəticəsində regionun sosial-iqtisadi inkişafı təmin olunur. Beləliklə, Azərbaycanın iqtisadi regionlarının kitabxana-informasiya infrastrukturunun müxtəlif aspektlərdən təhlili və ümumiləşdirilməsi sahənin regionlar üzrə tarazlı inkişaf modelini müəyyənləşdirməyi, bu modelin əsaslandırılması və perspektiv müddəalarının əks olunmasını tələb edir.

Respublikamızda iqtisadi regionları kitabxana-informasiya infrastrukturunun inkişafının modelləşdirilməsi istiqamətləri hər bir regionun elmi, tarixi, mədəni səviyyəsi, sosial-ictimai və siyasi durumu fonunda müəyyən edilməlidir. Çünki, bütün regionlar öz iqtisadi-coğrafi mövqeyinə, əhalinin etnik tərkibinə, mədəniyyət,

folklor, məişət, adət-ənənə, dil və s. xüsusiyyətlərinə görə bir-birindən fərqli xüsusiyyətləri ilə fərqlənir.

Qədim dövlətçilik ənənələrinə malik vətənimizin, demək olar ki, hər bir iqtisadi regionunda çoxəsrlik multikultural mühit formalaşmış və bu mühitdə həmrəylik, dostluq və qardaşlıq, mehriban qonşuluq prinsipləri üzərində zəngin tarixi irs formalaşmışdır. *“Ölkəmizdə əsrlərdir eyni ideologiyaya – azərbaycançılıq məfkurəsinə, bölünməz Vətən, vahid xalq və bir dövlət amalına köklənən ictimai-mənəvi mühit formalaşmış və bu mühitin yetişməsində regional kitabxanaların, eləcə də digər mədəniyyət müəssisələrinin xüsusi xidməti olmuşdur”* [3, s.129].

Regional kitabxana-informasiya infrastrukturunun əlaqələndirilməsi, sənəd resurslarının və qarşılıqlı münasibətlərin mütəşəkkil təşkil edilməsi aspektindən bir sıra çatışmazlıqlar mövcud olsa da, ayrılıqda müxtəlif inzibati rayonlar üzrə kitabxana-informasiya infrastrukturunun vəziyyəti haqqında müsbət cəhətləri də qeyd etmək lazımdır. Burada müxtəlif faktorlar mövcuddur ki, onlardan da ən əsası hər bir inzibati rayonun özünün tarixi, ölkə həyatında tutduğu mövqeyi, əhalinin bilavasitə ixtisaslaşdığı xalq təsərrüfatı sahəsi və s. hesab edilir. Bu baxımdan məsələn, 2020-ci ildə rəşadətli ordumuzun 44 günlük Vətən müharibəsində düşmən tapdağından azad etdiyi Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionuna daxil olan Kəlbəcər inzibati rayonu xüsusilə seçilir.

Məlumdur ki, Kəlbəcər tarixən Azərbaycanın qədim parçası kimi keşməkeşli inkişaf yolu keçmiş, burada qədim karvan yolları kəsişmiş, ticarət və sənətkarlıq, maarif və mədəniyyət geniş inkişaf etmişdir. Kəlbəcər Azərbaycan dövlətçiliyinin tarixində mühüm rol oynamış, beləliklə, zaman-zaman Vətənimizin sosial-iqtisadi və mədəni-siyasi həyatının ən qaynar nöqtələrindən birinə çevrilmişdir. Ona görə də, Kəlbəcərdə kitabxana-informasiya infrastrukturunun əsas elementləri, təməl baza sütunları möhkəm ənənələr üzərində

qurulmuşdur ki, müasir şəraitdə bir sıra çatışmazlıqlara baxmayaraq, həmin təməl ənənələr üzərində əsaslı perspektiv inkişafının modelləşdirilməsinin tarazlaşdırılmış variantını təklif etmək ciddi çətinlik törətmir.

Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionuna daxil olan Laçın rayonu da Cənubi Qafqazın ən qədim yaşayış məskənlərindən biri, zəngin ənənələrə malik, geniş və nəzərəçarpacaq inkişaf elementləri ilə səciyyələnən tarixi Vətən torpağıdır. Burada kitabxana-informasiya mühiti əhəmiyyətli dərəcədə müasirləşməyə, respublikamızda informasiyalaşdırılmış vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu prosesində müəyyən rol oynamaq naminə məqsədyönlü fəaliyyətin təşkili xüsusiyyətlərinə görə öz tarazlılığı və konseptual iş xətti ilə diqqəti cəlb edir.

Xüsusi qeyd etmək yerinə düşər ki, iqtisadi regionun tərkibinə daxil olan inzibati rayonlarda əhalinin etnik tərkibinin digər rayonlara nisbətən daha multikultural xarakter daşması ilə səciyyələnir. Bu səbəbdən, qeyd olunan regionda kitabxana-informasiya infrastrukturunun yerləşdirilməsi, informasiya resurslarının bölüşdürülməsi, kitabxana xidmətinin effektivlik elementləri müəyyən multikultural meyarlar əsasında təhlilə cəlb olunmalıdır. Həmin meyarlar içərisində dil amili xüsusi yer tutur. Odur ki, adıçəkilən inzibati rayonlarda kitabxana-informasiya infrastrukturunda bir sıra texniki, iqtisadi, kadr problemləri mövcud olmaqla yanaşı, sahənin tarazlı inkişafının effektiv modelləşdirilməsi üçün fərqli, kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsi üçün mühüm aktuallıq kəsb edəcək yeni “multikultural mühitdə sənəd-informasiya idarəçiliyi” konsepsiyası işlənib hazırlanmalıdır.

Həmçinin, Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionun tərkibinə daxil olan rayonların kitabxana-informasiya infrastrukturunda digər inzibati rayonlarda olduğu kimi bir çox maddi-texniki çatışmazlıqlar mövcud olsa da, rayonların əlverişli coğrafi mövqedə yerləşməsi,

iqtisadi təsərrüfat sahəsində konkret ixtisaslaşmaya malik olması, müəyyən multikultural elementlərlə səciyyələnməsi sahənin tarazlı inkişaf konsepsiyasının səmərəli həllində ciddi amil kimi götürülə bilər.

Azərbaycanda kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətində bütün iqtisadi rayonların sənəd-informasiya idarəçiliyinin modelləşdirilməsinin müasir informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin, müasir kitabxanaşünaslıq elminin, kitabxana-bibliografika və informasiya xidməti sahəsində qabaqcıl təcrübənin tələblərinə uyğunlaşdırılan aşağıdakı konseptual aspektlərini müəyyənləşdirmək olar:

- regionun tarixi-mədəni və turizm potensialına dair kitabxana resurslarının tərkib elementlərini coğrafi mövqeyə görə uyğunlaşdırılması;

- regionun sosial-iqtisadi vəziyyətində iqtisadi təsərrüfat fəaliyyətinin ixtisaslaşması amilini diqqətə almaqla, kitabxana fondları və sənəd ehtiyatlarının əhalinin əsaslı informasiya tələbatına relevant effektiv yerləşdirilməsi;

- kitabxana-informasiya xidmətində regional multikultural elementlərin, etnik mədəniyyət, folklor, dil, adət-ənənə, incəsənət və s. amillərlə səciyyələnen fərqləndirilmiş strateji xəttin tutulması və disproporsional relevantlığın gözlənilməsi;

- kitabxanaların maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi və kadr təminatının optimallaşdırılması istiqamətində kompleks tədbirlər planının hazırlanması və icrasına əlaqədar qurumların, yerli özünüidarəetmə orqanlarının, o cümlədən müxtəlif maliyyə təşkilatlarının cəlb olunması;

- müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyaları sahəsində kitabxana kadrlarının bilik, bacarıq və vərdişlərinin dinamik inkişafı istiqamətində geniş elmi-nəzəri, metodik və təcrübə fəaliyyətinin təşviqi və təmin edilməsi;

- regionun ucqar yaşayış məqələrində əhaliyə optimal kitabxana-informasiya xidmətinin təşkilinin əsaslarının müəyyən olunması və icrasına nəzarətin təşkili;

- regionun təbii şəraitinin meydana çıxardığı çətinliklərin kitabxana-informasiya xidmətinin effektivliyinə mənfi təsirinin minimuma endirilməsi istiqamətində əlaqədar icra orqanlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi;

- kitabxanaların komplektləşdirilməsində regionda fəaliyyət göstərən dövlət orqanları və özəl sektorun profilliği, ixtisaslaşması və digər sosial-iqtisadi amillərin nəzərə alınması;

- kitabxanalarda informasiya konsaldirinği fəaliyyətinin genişləndirilməsi, informasiyanın idarə olunmasının logistik imkanlarının müəyyən edilməsi.

- elektron kitabxanaların zənginləşdirilməsi, elektron kataloqların müasir standartlara uyğunlaşdırılması, informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin kitabxanalar qarşısına qoyduğu digər əsaslı məsələlərin həlli istiqamətində maddi-texniki, elmi-metodiki və təşkilati-hüquqi fəaliyyətin təşkili.

Bütün bu məqamlar bir daha təsdiq edir ki, informasiyalaşdırma prosesinin tələbləri sırasında perspektiv inkişafda qlobal informasiya cəmiyyətinin müddəaları və informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafından doğan əsaslı dəyişikliklərin meydana çıxardığı əsas prinsiplər regional sənəd-informasiya idarəçiliyində ön plana çəkilmişdir.

Nəticə: Tədqiqatı yekunlaşdıraraq belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, müasir şəraitdə müxtəlif amillərin təsiri ilə getdikcə dəyişən mühit regionlarda kitabxana-informasiya infrastrukturunun resurslarının kədr təminatı sisteminə yenidən baxmağı tələb edir. Müasir milli kitabxanaşünaslıq kontekstindən yanaşdıqda, ilk növbədə strateji istiqamət kimi yüksək informasiya texnologiyaları ilə təminat sisteminin yaradılmasını vəziyyətdən çıxış yolu kimi

qiymətləndirmək olar. Şübhəsiz ki, bu doğru müddədir və regionların sənəd-informasiya idarəçiliyinin müasir modelinin yaradılmasının əsasında informasiya-kommunikasiya texnologiyaları həlledici rola malikdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış İnkişaf Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı: [Elektron resurs]/ 29 dekabr 2012-ci ildə qəbul edilmişdir (14 may 2014-cü il, 16 avqust 2016-cı il və 16 may 2019-cu il tarixlərində olan dəyişiklik və əlavələr). - Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi aktların vahid elektron bazası. - URL: <http://e-qanun.gov.az/framework/25029>

2. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı: biblioqrafik göstəricisi / Burax. haz.: M.Vəliyeva və b.; ixt. red. və burax. məsul: K.Tahirov. – Bakı: Zərdabi, 2007. – 202 s.

3. Əliyeva-Kəngərli A.İ. Kitabxana informasiya cəmiyyətinin əsas infrastruktur elementidir // Kitabxanalar biliklər cəmiyyətində: ikidilli Azərbaycan-Rusiya layihəsi. – Bakı: Nurlan, 2006. – s.128-137.

4. Xələfov, A. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi: monoqarfiya. – Bakı: Azərnəşr, 2006. – 311 s.

5. Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu: [Elektron resurs] / 29 dekabr 1998-ci ildə qəbul edilmişdir (30 aprel 2002-ci il, 4 noyabr 2003-cü il, 1 may 2007-ci il, 16 iyun 2007-ci il, 4 mart 2016-cı il və 19 fevral 2019-cu il tarixlərində olan dəyişiklik və əlavələr).- Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi aktların vahid elektron bazası. – URL: <http://www.e-qanun.az/framework/5041>

**РЕГИОНАЛЬНЫЙ ДОКУМЕНТАЛЬНО-
ИНФОРМАЦИОННЫЙ УПРАВЛЕНИЕ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ
В КОНТЕКСТЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В
СФЕРЕ БИБЛИОТЕЧНОЙ РАБОТЫ**

Натик Мурсалов

Резюме

В исследовательской работе изучена деятельность библиотек в сфере регионального документально-информационного управления в Азербайджане после восстановления независимости. С применением инновационных технологий в этом направлении анализируются меры, реализуемые в рамках государственной политики в сфере удовлетворения запросов пользователей информации. Исследованы особенности и основные аспекты размещения и управления документально-информационными ресурсами в различных экономических регионах страны, обобщены научно-теоретические результаты.

***Ключевые слова:** читатель, информационные ресурсы, книга, цифровые базы данных, виртуальный сервис, юридические документы.*

**REGIONAL DOCUMENT-INFORMATION
MANAGEMENT IN AZERBAIJAN IN THE CONTEXT OF
PUBLIC POLICY IN THE FIELD OF LIBRARY WORK**

Natig Mursalov

Abstract

The activity of libraries in the field of regional document-information management in Azerbaijan after the restoration of independence is studied in the research work. With the application of innovative technologies in this direction, the measures implemented within the framework of the state policy in the field

of satisfying the requests of information users are analyzed. The specific characteristics and main aspects of the placement and management of document-information resources in different economic regions of the country are investigated and scientific-theoretical results are summarized.

Keywords: *reader, information resources, book, digital databases, virtual service, legal documents.*

MİLLİ VAHİD ELEKTRON RESURS ARXIVİNİN VƏ YA ELEKTRON KİTABXANALARIN TƏŞKİLİ

Təranə Seyfulla qızı

Azərbaycan Milli Kitabxanası

tarana.jafar@mail.ru

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan kitabxanalarında istifadə olunan avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemləri haqqında məlumat verilmişdir.

Açar sözlər: *elektron resurs, onlayn xidmət, kataloq, program.*

Bəşəriyyətin əsrlər boyu yaratmış olduğu qədim və bənzərsiz mədəniyyətin tərkib hissəsi kimi kitabxanalar ən böyük informasiya mənbəyi olub, əsrlər boyu yaradılmış mənəvi və intellektual sərvətin qorunub saxlanılmasına, nəsildən nəslə ötürülməsinə və yayılmasına xidmət edir. Kitabxanaların əsas funksiyası insanlara informasiya vermək, cəmiyyət üzvlərinin informasiyadan istifadəsini təmin etməkdir.

Cəmiyyətin intellektual, mənəvi potensialının inkişafında əvəzolunmaz rol oynayan kitabxanaların fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi bu sahədə əsaslı islahatların aparılmasını, kitab fondlarının müasir informasiya daşıyıcıları ilə zənginləşdirilməsini, dünyanın qabaqcıl kitabxana-informasiya müəssisələrinin təcrübəsindən istifadə edilməsini, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsini zəruriləşdirir. Bütün bunlar mədəniyyət sahəsində dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən biri kimi önə çıxır. Bu prioritet məsələlərin həllində ölkə kitabxanalarının kompüter avadanlıqları, yüksək sürətli internet və ən əsası isə onların fondlarını ümumi bazada

yerləşdirən bir proqram ilə təchiz olunması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Müasir şəraitdə kitabxanalar kommunikasiya vasitəsi kimi olduqca böyük rol oynamaqla cəmiyyətin informasiyalaşdırılması prosesində əhəmiyyətli iş görürlər. Kitabxanaların fəaliyyətində ən böyük nailiyyətlərindən biri Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya Sistemlərinin yaradılmasıdır. Müasir Azərbaycan kitabxanalarında İRBİS 64, Milenium, VTLS Virtua, ALİSA, KOHA və s. Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya Sistemlərindən (AKİS) istifadə olunur.

Azərbaycanın Milli Kitabxana-İnformasiya Sistemi olan ALİSA proqramı 2013-cü ildə “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamına uyğun olaraq [1] Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyinin sifarişi ilə yaradılmışdır. Əsasən, Azərbaycanın Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemləri üçün yaradılmış ALİSA [2] sonradan digər ali təhsil ocaqlarında və başqa müəssisələrdə də istifadəyə verilmişdir (UNEC, Azərbaycan Rəssamlıq Akademiyası – lokal və s.). Proqramda MARC21 (maşınla oxunan kataloq) formatı əsasında kataloqlaşdırma sistemində sənədlərin elektron təsviri yaradılır.

Sistemin internetin köməyi ilə çalışması sistemə dünyanın istənilən nöqtəsindən daxil olmaq imkanı yaradır. Həmçinin, kitabxanalararası mübadilə, kitab sifarişi, oxucunun onlayn kitab sifariş etməsi və s. rahatlıqlar kitabxana əməkdaşları və oxuculara asan xidmət üçün nəzərdə tutulmuşdur. Lakin proqram özünü tam doğrultmadığından Mədəniyyət Nazirliyi sistemindəki MKS-də tam xüsusiyyətli açıq mənbəli inteqrasiya edilmiş kitabxana sistemi olan, xüsusi ehtiyaclara uyğun əlavələr və ya dəyişikliklər

edilə bilən Koha sisteminin tətbiqi nəzərdə tutulur. Koha pulsuz lisenziyalı proqram təminatları arasında aktiv, sürətlə inkişaf edən və yaxşı strukturlaşdırılmış kod bazasına sahib layihələrdən biridir. Digər üstün xüsusiyyətləri ilə yanaşı, ödənişsiz və açıq mənbə kodlu olması kitabxanalar üçün büdcə baxımından əhəmiyyətli üstünlüklərə malikdir. İstifadəçi interfeysi çox konfigurasiya edilə və uyğunlaşdırıla bilər [3].

Azərbaycan kitabxanalarının fondlarında saxlanılan ilk növbədə nadir kitabların rəqəmli daşıyıcılara köçürülməsi vasitəsilə sözügedən kitablar alim və tədqiqatçılar, geniş oxucu kütləsi tərəfindən daha çox istifadə edilir, digər tərəfdən isə qiymətli nəşr nümunələrinin və nadir kitabların saxlanılma şəraiti müvafiq normalara uyğunlaşdırılır. Belə kitablar M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasında, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasında, Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasında, Milli Arxiv İdarəsinin kitabxanalarında və digər kitabxanalarda mühafizə olunur və həm ənənəvi, həm də elektron qaydada oxucuların istifadəsinə verilir.

İnformasiyanın vahid elektron bazada yerləşdirilməsi oxucuların bir (və ya bir neçə) bazadan yararlanmaları onların tez və qısa müddətdə informasiya alaraq elmin müxtəlif sahələrində məlumat əldə etməsi deməkdir. Bu, həm vaxta qənaət, həm də istənilən yerdən bilik və sürətli məlumat almaq kimi rahatlıq deməkdir.

Yaradılan milli elektron resurslar ənənəvi kitab formatından çıxaraq elektron məlumat bazasında yer alır və bu da sənədin daha çox oxucuya daha sürətli şəkildə çatdırılaraq istifadəsini asanlaşdırır. Həmçinin ənənəvi kitabxanalarda olduğu kimi, bir arxiv materialı kimi də saxlanılır və gələcək nəsillərə daha keyfiyyətli formatda ötürülür.

Kitabxanaların beynəlxalq əlaqələr sahəsindəki fəaliyyəti müasir tələblərə cavab verir, ölkədə milli biblioqrafiyanın, milli formatın, elektron kitabxananın, toplu kataloqun, korporativ kitabxana şəbəkələrinin yaranması dünya informasiya məkanında layiqli təmsil edilməyə imkan yaradır. Bu gün elektron kataloqlar M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası, Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası, Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin Mərkəzi Aparatının Kitabxanası, Azərbaycan Dillər Universitetinin Kitabxanası, Xəzər Universitetinin Elmi Kitabxanası, Qərb Universitetinin Kitabxanası, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, şəhər və rayon MKS-nin mərkəzi kitabxanaları və s. informasiya məkanlarında yaradılır və ictimaiyyətin istifadəsinə verilir.

Kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması, elmi-mədəni sərvətlərdən hərtərəfli istifadə imkanlarının genişləndirilməsi, cəmiyyətin informasiya təminatının artırılması, eləcə də, kitabxanaların dünya informasiya məkanına daxil olmasının təmin edilməsi biz kitabxanaçıların ən vacib vəzifəsidir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. URL: <https://e-qanun.az/framework/15493>

2. ALİSA - Azərbaycanın Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemi: Təlimati metodik vəsait /tərt. ed. T.Cəfərova; elmi red. K.Tahirov; red. L.Əhmədova.- Bakı, 2021.- 59 s. URL: <http://anl.az/down/alisa.pdf>

3. Koha Library Software: The world's first free and open source library system. URL: <https://koha-community.org/>

ORGANIZATION OF NATIONAL UNIC ELECTRONIC RESOURCE ARCHIVE OR ELECTRONIC LIBRARIES

Tarana Seyfulla gizi

Abstract

The article provides information about automated library-information systems used in Azerbaijani libraries.

***Keywords:** electronic resource, online service, catalog, program.*

ОРГАНИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ЕДИНОГО ЭЛЕКТРОННОГО РЕСУРСНОГО АРХИВА ИЛИ ЭЛЕКТРОННЫХ БИБЛИОТЕК

Тарана Сейфуллакызы

Резюме

В статье представлена информация об автоматизированных библиотечно-информационных системах, используемых в библиотеках Азербайджана.

***Ключевые слова:** электронный ресурс, онлайн-сервис, каталог, программа.*

PR EVENTS AT THE UNIVERSITY LIBRARY

(From the work experience of scientific libraries)

Nigar Seyidli (Guliyeva)

Ph.D. student at Baku State University,

gulieva_001@mail.ru

ORCID: [0000-0002-8293-2957]

Abstract

When organizing the activities of libraries, completely different methods and forms are used depending on their type and type. In recent years, depending on its goals and objectives, the library has begun to widely use modern PR technologies in organizing its work. Higher education libraries express their function as a research library in different ways.

In the article we analyze the activities of leading scientific and university libraries and try to determine the general aspects of the organization of PR activities in these types of libraries. An attempt has been made to formulate a scientific-experimental model with the aim of obtaining modern PR effects through the use of both traditional and modern technologies.

Keywords: *PR-marketing, PR in libraries, branding in the information space, library education, training of specialists.*

Introduction

In recent decades, the process of transition to a new information society - a knowledge society - has been expanding in the world. In such a society, the role of scientific libraries as an information center is increasing.

The field of Public Relations (PR) is one of the most dynamically developing fields in the world. Realizing the need to improve

the forms and methods of library work, we can look more carefully at foreign experience and include it in the library environment in Azerbaijan. The application of PR measures to library practice is relevant today, because "today, the application of public relations to knowledge and creative practice is perhaps more necessary for Azerbaijani libraries than any other field of management".

The purpose of this study is to study and present one of the new fields of activity of scientific libraries - the practice of public relations, which is rapidly expanding.

The French scientist Descartes said that defining a term is the easiest way to avoid many misunderstandings. The range of opinions regarding the definition of the subject of "public relations" is very diverse. The famous American researcher Rex F. Harlow noted more than five hundred definitions collected in special literature since the beginning of the 20th century. We will focus on only a few. Some authors characterize PR as "planned and implemented efforts aimed at establishing and maintaining friendly relations between the organization and its public" [2, p. 12]; Others believe that PR is "planned efforts to influence public opinion through good attitudes and responsible actions based on mutually satisfactory two-way communication" [4, p.22]; Others define PR as "the science and art of establishing mutual understanding and goodwill among the public of an individual, firm or institution" [6, p. 26].

Taking into account the above definitions, in our PR activity we follow the classification given by B. Asherwood and tested at the Ural State University (USU) [3]. One of the fundamental principles of organizing our work in the field of public relations is "extensive information about the activities of the library as a whole and its individual departments" [7, p. 11]. In a number of advanced University libraries, the main role in the field of public relations is played by the reference-bibliography department and the mass

work sector existing at the base of this department. PR-measures are carried out in three directions: closely related and complementary scientific information service and image formation.

The scientific direction is represented by publications in collections and almanacs and participation in scientific conferences. The participation of the management of the scientific library in the local, regional and international Scientific-Practical Conferences called "Information-bibliographic activity of the university library" and the reports and speeches published in the conference collection are factors that serve the image of the institution and increase its reputation during public relations. The reports present the experience of the reference-bibliography department of the library in the field of collection and systematization of local historical material: formation of thematic folders with newspaper materials related to history, culture, economy, ecology, education, library newspapers with materials for anniversaries and memorable dates. directions.

The reputation of the library increases due to the participation of the library in intra-university and regional scientific-practical conferences. For example, the director of the scientific library, the director of the department, the director of the scientific library, who speaks on the topic of historical events or historical figures at local, regional and international conferences, increases the reputation of the scientific library in a wide academic and cultural area. There is no doubt that libraries that build such an image gain access to funding for many projects.

A number of University libraries organize exhibitions of rare publications and draw the attention of various event participants to the library's rare collection. Libraries organizing such exhibitions can create serious PR effects by presenting the rich and monumental features of their fund. Scientific libraries that do not have rare copies or ancient manuscripts in their fund can involve the funds

of central libraries for such events. Of course, the nature of the prepared event and the level of professionalism of the exhibition will ultimately show the professionalism of the scientific library, as well as the level of its image.

There are many informational directions in the PR activities of Scientific Libraries. Because he can basically combine four information streams.

The first stream is information about the library on the university's official website and social media channels. Reviews of new literature are necessarily presented in these resources with a large information capacity: books, special periodicals and "thick literary magazines"; block of news about the life of the library, exhibitions in different sections of the library, and other events; information about significant dates, etc. Projects implemented jointly with library and IT specialists - "Digital environment", "information school", "Information culture" can be widely successful.

The second stream of information is the activity dedicated to the promotion of the funds of the scientific library in the city and country press and the university newspaper, through internal media. Scientific libraries regularly participate in this platform and apply a systematic approach.

The third data stream can be the monitoring news of the differential service area of the university scientific library. The news "Today we served 3 thousand readers..." creates an unexpected content about the Library. Although the increase in the workload of university libraries with the start of the school year is a temporary difficulty, the dissemination of these news affects image formation.

The fourth stream of information is the release of booklets, selective bibliographies and miscellaneous publications. This type of information services for academic libraries is not new.

There are a wide range of technical possibilities for building reliable relationships with readers. Facilitation of registration, the time it takes to receive and answer a request, completeness of service, compliance with ethical standards and academic level of communication with readers are the factors affecting the image of the Library. The formation of a positive image of the library is influenced by the uniform uniform of the library employees, the design of the library, and the interior. In the library, cleanliness, comfort, appropriate environment are combined with new information technologies. Visitors are offered networked computers with Internet access. Users are given the opportunity to work in a text editor, print on a printer, scan, write data to CDs, make copies. Service departments should also try to make literature distribution points as convenient as possible. Furniture and appropriate equipment, properly calculated lighting system are provided to the users.

Conclusion:

According to J. Groening, PR is the management of communication between the organization and its public, where employees must know their customer "by eye" in order to successfully sell their services. Accordingly, many library PR projects should begin by studying public opinion surveys. Thus, in order to improve the work of the photocopying service in the scientific library, a survey was conducted among the users who apply more to this type of library service. The obtained results help to identify weaknesses in the work of the service, to eliminate the problems that caused them; future activities for the development of copying can be identified. As part of library-bibliography exercises, first-year students' excursions to the library, activities of the newly elected council of the scientific library, cultural and educational work, information provision of scientific-practical conferences of the academy can also be considered. All these approaches are activities aimed at creating a positive image of the scientific library.

PR events allow to "shadow" the weakest aspects of the scientific Library activity and create an opportunity to reflect the daily work of a certain library team in the most adequate way, increase the popularity of the library, attract more and more readers to it. The above allows us to conclude that PR-events in the university library are promising areas of work and will be used more in the future.

REFERENCES

1. Ашервуд Б. Албука общения, или public relations библиотеки / Б. Ашервуд. М.: Либерея, 1995. 174 с. 2. Блэк С. Введение в паблик рилейшнз / Сэм Блэк. Ростов н/Д: Феникс, 1998. 317 с.

3. Гармс Е.С. Public relations в университетской библиотеке / Е.С. Гармс // Университетская библиотека на рубеже тысячелетий: выбор пути: Материалы Второй Всерос. науч.-практ. конф. Екатеринбург, 2001. С. 15-17.

4. Катлип С.М. Паблик рилейшнз: теория и практика: Пер. с англ. / Скотт М. Катлип, Аллен Х. Сентер, Глен М. Брум. 8-е изд. М.: Вильямс, 2000. 624 с.

5. Ключев В.К. Связи с общественностью: библиотечный вариант / В.К. Ключев // Библиография. 2000. №1. С. 40-43.

6. Королько В. Основы паблик рилейшнз / В. Королько. М.: Рефл-бук; Киев: Ваклер, 2000. 526 с.

7. Никонорова Е.В. Связи с общественностью: новый импульс развития библиотек / Е.В. Никонорова // Библиотековедение. 2001. №6. С. 8-15.

11. Ястребова Е.М. Паблик рилейшнз для библиотек / Е.М. Ястребова // Библиография. 2000. №1. С. 43-45.

12. Aghamirzayev, A. S. (2021). Historical and cultural formation, evolution and ideological direction of Russian emigration literature. *Technium Soc. Sci. J.*, 23, 755.

13. Agamirzayev, A. (2022). The place of Russian migration literature in the teaching of " world literature"(ideological and political directions of migration literature and " world literature"). *Norwegian Journal of Development of the International Science*, (82), 47-51.

14. Aghamirzayev, A. C. (2021). " Bright Image" of the first wave Russian emigration literature-Ivan Bunin. *Technium Soc. Sci. J.*, 26, 829.

15. Kazimi, P. F. O. (2021). Democratic countries and ways of influencing the nature of information. *Technium Soc. Sci. J.*, 22, 847.

16. Kazimi, P. F. Global Information Network and Conflicts of Interest (Parties, Interests and Conflicts) 2021 IEEE 16th International C... International Computer Sciences and Information Technologies (CSIT) 22-25 Sept. 2021. <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/9648733>.

17. Kazimi, P. F. O., & Guliyeva, N. A. G. (2023). " Time" Spent in Youth's "Global Information Space"(Problems of Satisfaction of Reading or Information Need). *Procedia Computer Science*, 219, 720-723.

18. Kazimi, P. F. (2011). Information engineering in library activity. *B. BSU*.

19. Kazimi, P., & Aliyeva, A. (2019). Evaluation criteria of censorship and limitation in library and information activity. *Historical sciences*, 17.

20. Kazimi, P. (2014). INFORMATION ENGINEERING: WHAT'S THIS?. *International Journal of Academic Research*, 6(3).

UNİVERSİTET KİTABXANASINDA PR FƏALİYYƏTİ

Nigar Seyidli (Quliyeva)

Xülasə

Kitabxanaların tipinə və növünə görə fəaliyyətinin təşkilində kifayət qədər fərqli metod və formalardan istifadə olunur. Son illər məqsəd və vəzifələrindən asılı olaraq Kitabxana öz işini təşkil edərkən müasir PR texnologiyalarından da geniş istifadə etməyə başlamışdır. Ali məktəb kitabxanaları öz fəaliyyətində elmi Kitabxana olmaq funksiyasını müxtəlif metodlarla ifadə edir.

Məqalədə qabaqcıl elmi və universitet kitabxanalarının fəaliyyətini təhlil edərək bu növ kitabxanalarda PR fəaliyyətinin təşkilinin ümumi cəhətlərini müəyyənləşdirməyə çalışırıq. Həm ənənəvi, həm də müasir texnologiyaların tətbiqi ilə müasir PR effektlərinin əldə edilməsi məqsədi ilə elmi-təcrübi modelin formalaşdırılmasına cəhd olunmuşdur.

***Açar sözlər:** PR marketing, kitabxanalarda PR, informasiya məkanında brendinq, kitabxana təhsili, mütəxəssislərin hazırlanması.*

ƏNƏNƏVİ KİTABXANALARDAN ELEKTRON KİTABXANALARA

Şəbnəm Nurəddin qızı Məmmədova

Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan

memmedovasebnem35@gmail.com

Məqalədə ənənəvi və elektron kitabxanalar haqqında ümumi məlumat verilmişdir. Elektron kitabxanaların yaranması və onun inkişaf prosesi mərhələlər şəklində əks etdirilmişdir. Məqalədə dünyada tanınan şəxslərin fikirləri də öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: ənənəvi, elektron, kataloq, texnologiya, kitabxana

Kitabxana işinə olduqca böyük qiymət verən, onu cəmiyyət üçün müqəddəs bir yer, mənəviyyat, bilik və zəka mənbəyi adlandıran ümummilli lider Heydər Əliyev bu sahənin dövlət, ümumxalq qayğısı ilə əhatə edilməsini lazım bilirdi: “Kitabxanaya daimi hörmət xalqımızın mənəviyyatını nümayiş etdirən amillərdən biridir”. Kitabxanalar xalqımızın tarixi-mədəni, ədəbi-bədii, elmi-fəlsəfi irsinin toplanıb saxlanılmasında və gələcək nəsillərə ötürülməsində əvəzsiz rola malikdir. “Kitabla insanlar arasında əlaqə yaratmaq, kitabı təbliğ etmək, cəmiyyətin informasiya tələbatını ödəmək, insanların mədəni, intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsində, tərbiyə prosesinin təşkilində yaxından iştirak etmək vəzifələrini” həyata keçirən kitabxanaların Azərbaycanın elm və mədəniyyətinin təbliğində, Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılmasında çox mühüm rolu var [13].

Kitabxana mənasını verən və ümumilikdə Qərb dünyasında geniş istifadə olunan “bibliothek” sözü qədim yunan dilindən götürülmüşdür, “billion-kitab, theke isə onun saxlanıldığı yer” deməkdir. Türk dünyasında isə kitabxana sözü fars və ərəb

mənşəli sözlərin birləşməsindən əmələ gəlib, ərəbcə kütüb-kitab və farsca xana-ev sözlərindən düzəlib, kitab evi mənasını verir. Hər iki dildə kitabxana termini kitabların saxlandığı yer mənasında işlənir [10]. “Kitabxanalar əldə edilmiş məlumatların toplanması, saxlanması və yayılması funksiyalarını yerinə yetirən xidmət müəssisələridir” [3].

İlk kitabxanalar eramızdan əvvəl yaradılıb. Ən qədim kitabxanalardan birinin Aşşur hökmdarı tərəfindən qurulduğu məlumdur. Hökmdar kitabxanasındakı kitablar üzəri şiş uclu alətlə yazılmış gil lövhələr olub. Misirdə eradan öncə yaradılmış İsgəndəriyyə kitabxanası isə dövrünün ən böyük kitabxanası idi. Bir çox tarixçilər hesab edir ki, İsgəndəriyyə kitabxanasının yaranması bir çox tarixi faktların izini itirib. Orta əsr kitabxanaları isə təxminən 1000 kitabı olan kiçik monastır kitabxanaları idi [12].

Ənənəvi kitabxanalar cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinə xidmət etmək üçün nəzərdə tutulmuş məkanlardır. Çap kitabları və nəşrləri olan bu daş tikililərin ölçüsündən asılı olaraq ehtiyacları da daha böyükdür. Məhdud sayda tarixi prioritetlərə malik olan və keçmişdən günümüzə daşınmış ənənəvi kitabxanalar çağımızın mühüm informasiya qaynaqlarıdır [2]. Ənənəvi kitabxanaların inkişaf perspektivlərini müasir kitabxanaların iş prinsipləri ilə müqayisə etdikdə məlum olur ki, əvvəllər kitabxanalar yalnız sənəd kütləsinin toplandığı yer kimi xarakterizə olunurdu, indi isə kitabxanaların funksiyaları əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır.

Məşhur amerikalı alim George Macgregor elektron kitabxanalara belə tərif verir: “Elektron kitabxanalar tərkibində ixtisaslaşmış heyət və elektron kitablara malik, həmçinin bu kitabların uzun müddət mühafizəsini təşkil edən və onların sayını daim artıran, onları keyfiyyətli şəkildə paylayan, müəyyən kütləyə çatdırın və kamil biliyi əl çatan edən bir elektron xidmətdir” [11].

Dünyada ilk elektron kitabxana 1971-ci ildə professor Maykl Hart tərəfindən yaradılıb. Azərbaycanda isə 80-cı illərin sonlarında

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Avtomatlaşdırılmış İdarəetmə Sistemləri şöbəsinin əməkdaşları tərəfindən musiqi alətlərinin elektron kitabxanası yaradılmış, daha sonra bu sahə daha da inkişaf etdirilmişdir. Hazırda respublikamızda çoxsaylı elmi kitabxanalar var ki, oxuculara həm ənənəvi, həm də elektron formada xidmət göstərir, “ən müasir informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etməklə və internet informasiya resursları, elektron kataloq, elektron kitabxana və elektron məlumat bazaları yaratmaqla elmi kommunikasiyaların inkişafına təkan verir” [5].

Elektron kitabxanaların inkişaf prosesini müşahidə etdikdə şərti olaraq dörd mərhələyə bölə bilərik:

Birinci nəsil elektron kitabxanalar 60-cı illərdə kitabxana elektron kataloqların formalaşması ilə başladı.

İkinci nəsil elektron kitabxanalar 70-ci illərdən başlayaraq rəqəmsallaşdırma texnologiyalarının tətbiqi ilə fərqli və daha innovativ istiqamət aldı.

Üçüncü nəsil elektron kitabxanaların formalaşmasında artıq İnteqrasiya Olunmuş Kitabxana İdarəetmə Sistemləri, RFID (Radio Frequency Identification-*Radio Tezliyi Eyniləşdirmə*) texnologiyaları, smart texnologiyaların tətbiqi ilə müasir strukturlu ekosistemi təqdim edirdi.

Dördüncü nəsil elektron kitabxanalar isə hələ ki, mövcud olmadığı üçün bu sahədə də araşdırmalara başlanılmışdır [6].

Elektron kitabxanaların da müasir texnologiyalar əsasında informasiya təminatını həyata keçirmək üçün yaradılan qurum kimi əsas məqsədi “oxuculara edilən xidmətlərin təkmilləşdirilməsi, operativliyin və səmərəliliyin artırılması, kitabxana fondunu təşkil edən mədəni və elmi irsin saxlanılmasının yeni üsullarının tətbiqi, nadir fiziki nüsxələrin qorunması, yeni mənbələrin cəlb olunması ilə kitabxana fondunun genişləndirilməsi, elmi-tədqiqat fəaliyyətinin yeni keyfiyyətli

informasiya ilə təmin etməkdən” ibarətdir [7]. Elektron kitabxanaların tətbiqi ilə dünyada kitabxanaların quruluşunda xeyli dəyişiklik baş verdi. Kitabxananın elektron bazasına yüklənən kitablar kitabxananın zənginliyini artıran əsas məsələyə çevrildi. Bu zamandan artıq kitabxanalardakı kitabların sayı önəm daşımamağa başladı. Amerikada çap olunan məqalələrin birində bu haqda məhz belə yazırdı: “Bu inkişaf, həcmələri-kitab və rəf sayları nə qədər böyük olur olsun, bütün kitabxanaların öz rollarını yenidən tanımalarına vəsilə oldu” [8].

Elektron kitabxanaların meydana gəlməsi nəticəsində məhdud imkanlı şəxslərin maariflənməsi, onların normal cəmiyyətdə inteqrasiyası və bu cəmiyyətdə özünə məxsus yer tapması üçün geniş imkan yarandı. Hal-hazırda dünyada görmə məhdudluğu olan şəxslərin e-kitabxanalardan istifadəsini təmin etmək üçün müxtəlif texnologiyalar – ekran oxuma proqramları, audio-kitablar, rəqəmsal və fiziki kitabları, informasiya resurslarını brayl (ciddi görmə problemlili insanların oxuyub-yazması üçün tərtib edilən əlifba) əlifbasına çevirən texnologiyalar yaradılmışdır [9]. E-kitabxanaların vacibliyi yalnız ənənəvi kitabxana xidmətlərini, media və metodları inkişaf etdirməklə bitmir, e-kitabxanalar öz zəngin resurslarından və şəbəkə texnologiyalarından istifadə etməklə e-kitabxanaların funksiyalarının artırılması, təhsil, yaşam və elmi araşdırmalar üçün yeni ideya və xidmətlər təklif edir [4].

Respublikamızda son onillikdə elektron kitabxanalar və ümumilikdə müasir kitabxana-informasiya mühitinin formalaşması sahəsində nəzərə çarpacaq addımlar atılmışdır. Bu baxımdan da qeyd edilən vacib istiqamətlərdən biri olan elektron kitabxanaların formalaşması sahəsində əsaslı işlər dövlət başçısı İlham Əliyevin “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətini yaxşılaşdırılması haqqında “20 aprel 2007-ci il sərəncamı və “Azərbaycan Respublikasında kitabxanainformasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” kimi vacib

dövlət sənədlərinin qəbul edilməsindən sonra daha intensiv aparılmağa başlanılmışdır [1].

Bu gün müasir informasiya cəmiyyəti kitabxanaların qarşısında müəyyən tələblər qoyur. Ənənəvi üsullara sadıq qalaraq kitabxanalar daxilində yeni xidmətlərdən və müasir informasiya vasitələrindən istifadə etməyə şərait yaradır. Elektron kataloqlar və elektron kitabxanalar müasir texnologiyaların istifadəsinin göstəricisidir. Elektron kitabxanalar vasitəsilə oxucular kitabxanaya gəlmədən rahat bir şəkildə istədikləri məkanda kitab oxumağa daha həvəslə yanaşırlar. Bu gün istənilən hər hansı bir kitabı elektron kitabxana vasitəsilə oxumaq daha da asanlaşır. Bu da oxucularda kitablara qarşı marağı artırmaqla yanaşı, kitab oxumağı daha əlçatan edir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Bakı: 20 aprel 2007

2. Abuzaid, R.A. ve Singh, D. (July 2009). A Framework for E-Library Services To Support The E-Learning Environment in a Secondary School: A Case Study. Paper presented at the 36th Annual Conference of the International Association of School Librarianship, in Taipei, Taiwan.

3. Balcı, Y.(2006). Kütüphanə organizasyonları ve kütüphanə personelinin motivasyon kaynakları- bir uygulama. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

4. D. Greenstein “Next-generation digital libraries,” <http://vala.org.au/2002pdf/01Grnstn.pdf>

5. Əhədova G. AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası gələcəyin elektron kitabxanası kimi / “E-kitabxanaların formalaşması

problemləri” respublika elmi-praktiki konfransının materialları. Bakı, 15 aprel, 2016, 180 s.

6. Əliquliyev R.. Dissertasiya işlərinin ilkin müzakirəsi. Elmi seminar, Mövzu: “Yeni nəsil elektron kitabxanaların formalaşması”, AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Bakı: Azərbaycan, 15 may 2015

7. Fətəliyev T., Verdiyeva N. Elektron kitabxanaların E-elm və E-təhsilin inteqrasiyasında rolu / “Ekitabxanaların formalaşması problemləri” respublika elmi-praktiki konfransının materialları. Bakı: 15 aprel, 2016, 180 s.

8. Fourie, Denise K., Dowell David R., Libraries in the information age, libraries unlimited, USA, 2002. s.1

9. K. Golub “Digital libraries and the blind and visually impaired”, 4th CAR Net Users Conference - CUC, Zagreb (Croatia), 25-27 September 2002, p. 10.

10. Köklü, E (2009). Müze, arxiv, kütüphanə malzemesi ilə kataloqlama ilişkisi. Yayımlanmış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

11. Macgregor George, “Introduction To A Special Issue On Digital Libraries And The Semantic Web: Context, Applications and Research”, Library Review, 2008, s. 173-177

12. Xələfov A. A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (dərslük), 3 hissədə: II hissə (XX əsrin I yarısında), III hissə (XX əsrin II yarısında və XXI əsrin əvvəllərində). Bakı Universiteti, 2010.

13. Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük. III hissə. Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2003, 314 s.

FROM TRADITIONAL LIBRARIES TO ELECTRONIC LIBRARIES

Shabnam Mammadova

Abstract

The article provides general information about traditional and electronic libraries. The emergence of electronic libraries and its development process have been reflected in the form of stages. The article also reflects the opinions of people known around the world.

***Keywords:** traditional, electronic, catalog, technology, library*

ОТ ТРАДИЦИОННЫХ БИБЛИОТЕК К ЭЛЕКТРОННЫМ БИБЛИОТЕКАМ

Шабнам Маммадова

Резюме

В статье представлены общие сведения о традиционных и электронных библиотеках. Появление электронных библиотек и процесс их развития отражены в виде этапов. В статье также отражено мнение людей, известных во всем мире.

***Ключевые слова:** традиционный, электронный, каталог, технология, библиотека.*

HİBRİD KİTABXANALAR VƏ ONLARIN GƏLƏCƏKDƏKİ ROLU

Sara Arzu qızı Səfərova

“Naxçıvan” Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan

seferovasara24@gmail.com

Xülasə

Sürətlə dəyişən rəqəmsal dünyada zəngin informasiyanın təmin edilməsi məqsədilə yaradılan hibrid kitabxanalar, gələcəkdə mədəniyyət və informasiya təchizatında yenilikləri əks etdirən və müxtəlif təhsil və ictimai lazımiyyətləri möhkəmlədən institusiyalardır. Bu tezisdə hibrid kitabxanaları yaratmaq üçün atılacaq mühim addımlardan, elektron istifadəçilərlə uyğunlaşmasından, gələcəkdəki rolundan bəhs ediləcəkdir.

İlk olaraq onu qeyd etmək ki, zamanla sürətlə inkişaf edən kommunikasiya texnologiyaları ilə informasiyanın saxlanması, təşkili və əldə edilməsində yeniliklər meydana çıxır və bu inkişafın kitabxanalara böyük təsir göstərir. Rəqəmsal texnologiyanın tətbiqi nəticəsində ənənəvi kitabxanalara ehtiyac azalmışdı. Bu səbəbdən hər sahədə olduğu kimi kitabxana sahəsində də yeniliklərə ehtiyac duyulurdu. Belə ki, zamanla dövrün tələbinə uyğun olaraq, ənənəvi kitabxana proseslərinə yeni texnologiyalar tətbiq edilməyə, ənənəvi xidmətlər onlayn xidmətlərlə əvəz edilməyə başladı. Nəticədə oxuculara asanlıqla informasiya əldə etmək üçün yeni xidmət imkanları yarandı

Açar sözlər: *Hibrid kitabxana, elektron istifadəçi, elektron kitab.*

Hibrid kitabxanalar ənənəvi kitabxanaların elektron və dijital texnologiyalarla bir araya gəldiyi və istifadəçilərə daha geniş bir

məlumat bazasına çatma imkanı verən bir konseptdir. Hibrid kitabxanaların fəaliyyəti əsasən birbaşa əlaqənin möhkəmləndirilməsi, materialların ehtiyaclar və istəklərə uyğun şəkildə təmin edilməsi və informasiya dövriyyəsinin sürətləndirilməsi üzərində dayanır(1). Kitabxananın bu formasının əsas üstünlüyü ondan ibarətdir ki, informasiya çap və qeyri-çap formasında əldə edilə bilər. Müasir kitabxanalar çap və qeyri-çap resurslarının sistemli və mütəşəkkil kolleksiyasıdır. İnformasiyanın əldə edilməsi, saxlanması, yayılması və axtarışı texnologiyadan istifadə etməklə həyata keçirilir. Kitabxananın bütün fonduna giriş internet və Dəstəklərin köməyi ilə birbaşa və ya dolaylı yolla şəbəkə üzərindən əlçatandır və daha çox və daha yaxşı onlayn və oflayn xidmətlər təqdim edir (2). Bu kitabxanalar müxtəlif elektron istifadəçi interfeysləri vasitəsilə kitabxana səhifəsindən online kitablarını, jurnal və digər mətbuatları əldə edə bilən, elektron kitablar oxuya bilən və eynizamanda fiziki kitablara da giriş imkanı olan kitabxanalardır. Qeyd edək ki, hibrid kitabxanalar istifadəçilərə interaktiv ünsürlər, əlavə məlumatlar və digər qabaqcıl funksiyalar təklif edərək daha böyük bir istifadəçi təcrübəsi yaratmağa imkan verir. Nəticədə bu kitabxanaların elektron istifadəçi ilə uyğunlaşması kitabxananın rolunu və əhəmiyyətini artırır, həmçinin məlumatların daha çox insan tərəfindən istifadə edilməsi, uzunmüddətli məlumat axınından istifadə üçün zəngin bir mühit təmin edir. Mobil cihazlarımız və internet vasitəsilə dəyişən məlumat axınına çatmağa imkan verən bu kitabxanalar sayəsində kitabxana istifadəçiləri kitabların elektron variantlarını oxuyub endirə və bir sıra digər elektron resurslardan istifadə edə bilər.

Hibrid kitabxanaların gələcəkdəki rolu dəyişən məlumat axını və texnologiyalardakı ilərlmələrlə birlikdə daha da

böyüyəcəkdir. İstifadəçilərin tələbatlarını qarşılıyan zəngin və interaktiv xidmətlərin tətbiqi, hibrid kitabxanaların əhəmiyyətini artıracaq. Bəzi rolları aşağıda göstərilmişdir:

1. Məlumat terminalları kimi: Hibrid kitabxanalar, iri məlumat bazasına və geniş elektron resurslara sahib olan mərkəzlər olaraq funksionlaşa bilər. İstifadəçilər bu terminallardan elektron kitabları oxuyub, müxtəlif mənbələrdən məlumat axtara bilər və araşdırmalarını aparabilir.

2. Təlim və öyrənmə mərkəzləri kimi: Hibrid kitabxanalar, təhsil və öyrənmə prosesində önəmli bir rol oynaya bilər. Elektron dərs materiallarının təmin edilməsi, interaktiv öyrənmə platformalarının təşkil edilməsi və məlumat paylaşımı, istifadəçilərə daha effektiv və interaktiv öyrənmə imkanı verəcəkdir.

3. Ən son məlumatlara və göstərişlərə çatmaq üçün mərkəzlər kimi: Hibrid kitabxanalar, ictimaiyyətin maraqlarını dəqiqləşdirən və indiki vəziyyətə uyğun məlumatlara ən sürətli şəkildə çatmaq üçün bir platform kimi fəaliyyət göstərə bilər. Ən son kitab və məlumatlar, tədqiqat nəticələri və aktual məsələlər hibrid kitabxanalarda təqdim edilə bilər.

Hibrid kitabxanalar yaratmaq üçün aşağıda qeyd olunan addımlar atıla bilər:

1. Texnoloji infrastrukturunu yaratmaq: Hibrid kitabxanaların əsasında dijital texnologiyalar yer alır. Bu səbəblə, quruluşların vəzifəli olduğu texnologiya infrastrukturunu hazırlamaq əsas mərhələdir. Bu, internet bağlantısı, kompüterlər, yazıcılar, skanerlər, elektron fəaliyyət üçün lazım olan digər cihazlar və proqram təminatlarını nəzərdə tutur.

2. Elektron kitab bazasının yaradılması: Kitabxana tərəfindən sahibkar kitablar, jurnal və digər məlumat resursları uyğun

formatda elektron kitab bazasına daxil edilməlidir. Buraya kitabların skan olunması, elektron formatda saxlanması və indekslənməsi mərhələləri daxildir.

3. Onlayn məlumat platformalarının təşkilatlanması: Hibrid kitabxanalar istifadəçilərin elektron kitab bazasına onlayn şəkildə çatmaq və məlumatları axtarmaq imkanı verir. Bunun üçün uyğun onlayn məlumat platformaları, axtarış motorları və digər elektron təchizatlar təşkil edilməlidir.

4. Ənənəvi kitabxana sənədləri ilə uyğunlaşmaq: Hibrid kitabxanalarda həm elektronik, həm də ənənəvi kitab və məlumat sənədləri yan yana yer alır. İstifadəçilərə həm elektron sənədlərdən, həm də ənənəvi kitab, jurnal və sənədlərdən istifadə etmək imkanı verən bir səviyyədə uyğunlaşmaq vacibdir.

Artıq Azərbaycanda da bəzi universitetlər və mərkəzlərin hibrid kitabxana mövzusunda fəaliyyət göstərdiyini deyə bilərik. Həmçinin, Azərbaycan Milli Kitabxanası, Azərbaycan Texnologiya Universiteti və digər mərkəzlər arasında hibrid kitabxana sahəsində əməkdaşlıqlar aparılır. Ümid varıq ki, bu tədbirlər vasitəsilə Azərbaycanda da dünya səviyyəsində standartlara malik hibrid kitabxanaların sayı artacaqdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Uçak.N.Ö. "Kütüphanələrietkileyen texnolojik yeniliklər ve geleceğin kütüphaneleri", 1995.

2. <https://limbd.org/hybrid-library-features-advantages>

ГИБРИДНЫЕ БИБЛИОТЕКИ И ИХ БУДУЩАЯ РОЛЬ

Sara Saфарова

Резюме

Гибридные библиотеки, созданные с целью предоставления богатой информации в быстро меняющемся цифровом мире, являются учреждениями, отражающими инновации в культуре и информационном обеспечении будущего и усиливающими различные образовательные и социальные потребности. В этой диссертации будут обсуждаться важные шаги, которые необходимо предпринять для создания гибридных библиотек, их совместимость с электронными пользователями и их роль в будущем.

***Ключевые слова:** Гибридная библиотека, электронный пользователь, электронная книга.*

HYBRID LIBRARIES AND THEIR FUTURE ROLE

Sara Saфарова

Abstract

Hybrid libraries, created for the purpose of providing rich information in the rapidly changing digital world, are institutions that reflect innovations in culture and information supply in the future and strengthen various educational and social needs. In this thesis, the important steps to be taken to create hybrid libraries, their compatibility with electronic users, and their role in the future will be discussed.

***Keywords:** Hybrid library, electronic user, electronic book.*

KİTABXANALARIN SOSIAL MEDIADA FƏALİYYƏTİ

Aygün Əlimirzə qızı Məmmədova

Azərbaycan Milli Kitabxanası

a.mamedova.0403@gmail.com

Xülasə: Məqalədə müasir kitabxanaların sosial şəbəkələrdə təbliği və sosial media üzərindən təmsil olunmasının bir sıra üstünlüklərindən bəhs edilir.

Açar sözlər: *sosial media, kitabxana, sosial şəbəkələr, informasiya, istifadəçi.*

İnformasiya cəmiyyətinin yaranması və güclənməsi kontekstində informasiyanın strateji əhəmiyyətli resurs kimi rolunu vacib şəkildə təmin etmək üçün kitabxana fəaliyyətinin və informasiya ehtiyaclarının formalaşması cəmiyyət üçün olduqca əhəmiyyətlidir. Bu isə öz növbəsində kitabxana-informasiya sahəsinə və onun mütəxəssislərinə olan tələbatı daha da artırır. Əgər kitabxana müasir olmaq istəyirsə, istifadəçilərin diqqət mərkəzində olmaq istəyirsə sosial mediaya və onlarla işə diqqət yetirməlidir.

Kitabxanaların sosial media üzərindən təmsil olunması onun üçün bir sıra üstünlüklər yaradır:

- kitabxanayı geniş auditoriyaya elan etmək imkanı;
- sosial şəbəkələr sərhədlərdən kənara çıxmağa imkan verir – bu onların əsas üstünlüyüdür. Sosial şəbəkədəki qrup oxucularla birbaşa ünsiyyət deməkdir, hansı ki, həmin oxucular sonralar sizin dostlarınız və tərəfdaşlarınız ola bilər;
- bu yolla istifadəçilərin kitabxana xidmətləri və fəaliyyəti, təşkil edilən tədbirlər, iş saatlarında dəyişikliklər, onların istəkləri

haqqında düşüncələri barəsində operativ şəkildə məlumat əldə edə bilərsiniz;

- belə qruplar böyük auditoriyalara yeni nəşrlər, müsabiqələr, tədbirlər haqqında məlumatları daha geniş şəkildə yaymaq şansı verir;

- kitabxananın fəaliyyətini reklam etmək, onun müsbət imicini formalaşdırmağa imkan yaradır.

Kitabxanalar üçün sosial media bir reklam platformasıdır. Bu, hədəf auditoriyasını, kitabxanaya olan tələbat və xidmətləri öyrənməyə, tədbirlərin davamiyyətini artırmağa, sosial mediadan rəsmi veb sayta keçidi artırmağa köməklik göstərəcəkdir. Bu zaman ünsiyyət müxtəlif formalarda ola bilər: istifadəçilərin fikirlərini, təcrübə və biliklərini bölüşmək, əlaqə qurmaq, həmçinin xəbərlər, məlumatlar, videolar, fotolar, musiqi, tövsiyələr paylaşmaq [1].

Sosial mediaya aşağıdakılar daxildir:

– sosial şəbəkələr;

– bloglar;

– forumlar;

– viki (hansı ki, istifadəçilər saytda olan məlumatların quruluşunu və məzmununu veb saytın özü tərəfindən təqdim olunan vasitələrdən istifadə edərək müstəqil olaraq dəyişə bilər) və s.

Hal-hazırda internetdə kitabların və mütaliənin təbliği getdikcə aktuallaşır. Müasir kitabxana istifadəçiləri – təkcə oxu zallarından istifadə edənlər deyil, həm də kitabxanadan onlayn şəkildə istifadə edənlər hesab edilir.

Əgər biz yeni istifadəçiləri cəlb etmək və köhnələri itirməmək istəyiriksə, o zaman onlarla işləyərkən sosial şəbəkələrdən aktiv istifadə etməliyik. Sosial şəbəkələr kitabxana marketinqi tərəfindən istifadəçilərin məlumat mübadiləsi apardığı, qruplarda birləşdiyi (sosial statusa, maraq dairəsinə, oxşar məqsədlərə) və

həmfikir insanları axtarmaq imkanına malik olan onlayn icmalar və ya kommunikasiya platformaları kimi qəbul edilir.

Bu gün gənc auditoriya arasında ən populyar sosial şəbəkələr VKontakte, YouTube, Instagram və Facebookdur. Hər bir şəbəkənin isə öz xüsusiyyətləri vardır.

Bu gün müsbət imic yaratmaq müasir kitabxananın ən mühüm vəzifələrindən biridir. Əlverişli imic təkcə yeni istifadəçilərin cəlb edilməsinə deyil, həm də gənclərin diqqətini kitabxanaçılıq peşəsinə cəlb etməyə, kitabxanaçılıq peşəsi ilə bağlı stereotipləri məhv etməyə kömək edir.

Kitabxananın sosial şəbəkələrdə aktiv fəaliyyəti oxuculardan rəy almağa, xidmətlərin təbliğinə, kitabların, qurumun tədbirlərinin və digər fəaliyyətlərinin populyarlaşmasına kömək edir, istifadəçilərlə kitabxanaçılar arasında və bir-biri ilə ünsiyyətə şərait yaradır [2].

Sosial şəbəkələrdə reklam edərkən əsas vəzifələr nəşrləri düzgün seçmək, kreativ həlletmə yollarından istifadə etmək və yazılan mətnləri hər bir auditoriyaya uyğunlaşdırmaqdır.

İstifadəçilər sosial şəbəkələrdə onlar üçün maraqlı məqalələr oxumağı, gülməli şəkilləri repost etməyi, şərh yazmağı və ən son xəbərləri dostları ilə müzakirə etməyi xoşlayırlar. Ona görə də paylaşımlar vaxtında olmalı, canlı olmalı və rəğbət doğurmalıdır.

Belə qənaətə gəlmək olar ki, sosial media kitabxanaçıların yaradıcı ideyalarının ifadəsi və qurumun reklamı üçün qeyri-məhdud imkanlara malik olan münasib yerdir. Sosial şəbəkələrdə yaradılan qruplar yüksək keyfiyyətli olarsa, həmçinin müxtəlif və maraqlı məzmunlar dərc olunarsa və istifadəçilərin rəyləri müşahidə olunarsa, kitabxananın müsbət imicinin yaradılmasında daha təsirli olar.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Библиотеки и социальные сети: метод. рекомендации / Амур. обл.науч. б-ка им. Н.Н.Муравьева-Амурского, метод. отд.; сост. Г.А.Базарная–Благовещенск, 2017.– 28 с.
2. Свергунова, Н.М. Библиотеки в социальных сетях: необходимость или дань моде / Н.М.Свергунова // Науч. и техн. б-ки.– 2016.– №5.– С.52–58.

АКТИВНОСТЬ БИБЛИОТЕК В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ

Айгюн Мамедова

Резюме

В статье говорится о продвижение современных библиотек в социальных сетях и их представлении в социальной меди.

***Ключевые слова:** социальное медиа, библиотека, социальные сети, информация, пользователь.*

SOCIAL MEDIA ACTIVITY OF LIBRARIES

Aygün Mammadova

Abstract

The article talks about a number of advantages of promoting modern libraries on social networks and representing them on social media.

***Keywords:** social media, library, social networks, information, user.*

KİTABXANA VƏ SOSIAL MEDİA

Fatimə Elçin qızı Vəlizadə

Odlar Yurdu Universiteti, Bakı, Azərbaycan

velizeadefatime@gmail.com

Xülasə

İndi hər yerdə sosial media sözünü eşidirik. Sosial mediadan istifadə zəruridir və insan həyatının vacib hissələrindən biridir. Bu məqalə kitabxanada sosial mediadan istifadənin müxtəlif məqsədləri, kitabxanada sosial medianın üstünlüyü, sosial mediadan istifadənin bəzi çətinlikləri, bu medianın gələcəyi və kitabxanalarda tez-tez istifadə olunan bəzi sosial media vasitələrinə diqqət yetirir.

***Açar sözlər:** social media, kitabxana, təsir, çətinliklər, online kitabxana*

Kitabxana peşəsində sosial əlaqələr çox vacibdir. Və bu ideya sosial şəbəkə saytları ümumi maraqları olan bir qrup arasında əlaqələr qurmağı ilə başladı. İndi 21-ci əsrdə peşəkar qruplar yaranmağa başladı və indiki dövrdə kitabxana peşəsinin öz qrupları var idi ki, bu da ideyaları bölüşmək, peşə ilə bağlı ilkin məlumat toplamaq və o vaxtkı istifadəçilərin çoxşaxəli tələbatını ödəmək məqsədi daşıyır. Facebook, My Space, Twitter, YouTube, What's App və s. kimi sosial medianın artan istifadəsi ilə kitabxanalar və kitabxanaçılar real vaxt rejimində istifadəçiləri ilə qarşılıqlı əlaqə yaratmaq üçün bu vasitələrdən istifadə etməyə başladılar. Sosial media istifadəçilərə ən son məlumatları təqdim etmək, kitabxana resurslarının açıq mənbəli əlaqəsini təmin etmək, yeni gələn

kitablar və jurnallar haqqında məlumat vermək və bir çox başqa məqsədlər üçün istifadə olunur.

Sosial medianın kitabxanalarla əlaqələrini bir çox tədqiqatçılar da araşdırmağa başlamışdır. Onlardan biri də Charniso və Barneet Ellis idi. Onlar kitabxanaya ekskursiya və resursların təşviqi kimi bir sıra xidmətlərin Face book vasitəsilə təqdim edən kitabxanaların sosial mediadan istifadə etməyən kitabxanalardan daha çox diqqət mərkəzində olduğunu gördülər. Bu araşdırma həmçinin müəyyən edib ki, kitabxanada sosial mediadan istifadə işçilər arasında daha sıx iş əlaqələri üçün də faydalı olub. Sosial medianın kitabxalaçılıqda rolunu araşdıran bir digər tədqiqatçı Kai Wah və Du aydınlaşdırdılar ki, sosial mediadan istifadə kitabxanalarda əsas istiqamətə çevrilir. Bu araşdırma 71%-nin hazırda sosial mediadan istifadə etdiyini, 13%-nin isə bundan istifadə etməyi planlaşdırdığını bildirib. Tədqiqat həmçinin Facebook və Twitter-in kitabxanalarda ən çox istifadə edilən alətlər olduğunu müəyyən edib. Bu məsələni Taylor və Francis də araşdırmağa başlayıb. Bu tədqiqat müxtəlif beynəlxalq kitabxanalar icmasından gələn 497 cavabı əhatə edir. Bu araşdırma nəticəsində məlum olub ki, kitabxanaçıların 70%-i indi sosial mediadan istifadənin vacib hissələrdən biri olduğunu düşünür. Kitabxanaların 68%-i bir və ya dörd sosial media hesabı idarə edir. Tədqiqat həmçinin vurğulayır ki, kitabxanaçıların 61%-i üç il və ya daha uzun müddətdir sosial mediada 3 hesabı var.

Tədqiqatçıların araşdırmaları nəticəsində sosial medianı istifadəsinin bir sıra üstünlükləri olduğunu aşkar etmişlər: sosial şəbəkələrdən istifadənin qiyməti aşağıdır, sosial mediadan istifadə az təlim tələb edir, kitabxana xidmətlərini təbliğ edir, ən son məlumatları birbaşa kitabxana istifadəçilərinə yayır və çatdırır, kitabxana istifadəçiləri ilə qarşılıqlı əlaqəni və iştirakını artırır,

sosial mediadan istifadə etməklə istifadəçilər rəy verir və istifadəçilərdən gələn rəylərə uyğun olaraq istifadəçi xidmətlərini təkmilləşdirirlər, məzmunun istifadəni artırmağa kömək edə bilər, kitabxanalar, digər şöbələrin istifadəçiləri və digər institutlar arasında əlaqəni artırır.

Ancaq hər işdə olduğu kimi sosial medianın istifadəsinin çətinlikləri var. Sosial media kitabxana işçilərindən əhəmiyyətli vaxt ayırmağı tələb edə bilər. Texnoloji və texniki təcrübə tələb edə bilər. Bu mediadan istifadə üçün təlim tələb oluna bilər. Daha inkişaf etmiş sosial medianı dəstəkləmək üçün məhdud kitabxana büdcəsi problemi yarana bilər. Kitabxana işçiləri istifadəçinin bəyənmələri üçün çox çalışmalıdırlar. Sosial medianın istifadəsi ilə sosial media vasitəsilə təqdim edilən məzmun/resurslar üçün kitabxana markasını saxlamaq çətin ola bilər. Sosial mediadan istifadə zamanı müəllif hüquqları ilə bağlı potensial problemlər yarana bilər. İnternet sürəti, qoşulma, əhatə dairəsi, texnoloji infrastruktur, hökumətin rüsumları, idarə maraqları və s. kimi bəzi digər amillər sosial mediaya girişi məhdudlaşdırır.

Ən son inkişaf və texnologiyaların sürətlə mənimsənilməsi göstərir ki, sosial media kitabxanaların inkişafı üçün mühüm dəstək vasitəsi kimi görünür. Sosial medianın və ondan istifadənin kitabxanada necə inkişaf edəcəyini proqnozlaşdırmaq isə çətin, ona görə də kitabxanaçı üçün prioritet ilk növbədə eksperimental və çevik qalmaqdır. Bununla yanaşı gələcəkdə insanlar tərəfindən sosial media vasitəsilə nə qədər məlumat və məzmunun istehlak edilməsi ilə bağlı problemlər də var. Buna görə də kitabxanaçılar həmçinin istifadəçilərə yaxşı xidmətlər göstərmək və istifadəçilərin məmnuniyyətini qazanmaq üçün mürəkkəb məzmun tapmaq və ağıllı proqramlar hazırlamaq üçün yollar təqdim edirlər. Sosial mediadan istifadənin artması və inkişafı ilə əksər kitabxanalar və

kitabxanaçılar bu medianı müxtəlif məqsədlər üçün mənimsəməyə və bu mediadan faydalanmağa, öz istifadəçiləri və digər kitabxana ictimaiyyəti ilə daha sıx/qeyri-rəsmi əlaqə qurmağa hazırdırlar. Kitabxanalar və kitabxanaçılar üçün sosial medianın tez-tez yenilənməsi və istifadə edilməsi vacibdir. Odur ki, bu mediadan kitabxanalarda istifadəçilər və cəmiyyət üçün istifadə etmək vacibdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Arno,C.(2012). Worldwide social media usage trends in 2012.Retrieved from<http://searchenginewatch.com/sew/opinion/2167518/worldwide-social-media-usage-trends-2012>

2. Capurro, R. (2013). Ethical issues of online social networks in Africa. *Innovation (Abingdon)*, 47(2), 132–143.

3. Kaplan, A., & Haenlein, M. (2010). Users of the world unite: The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53(1).

БИБЛИОТЕКА И СОЦИАЛЬНАЯ МЕДИА

Ф. Э Велизаде.

Резюме

Теперь мы слышим слово «социальные сети» повсюду. Использование социальных сетей является необходимой и одной из важных частей человеческой жизни. В этой статье основное внимание уделяется различным целям использования социальных сетей в библиотеке, преимуществам социальных сетей в библиотеке, некоторым проблемам использования со-

циальных сетей, будущему этих медиа и некоторым инструментам социальных сетей, обычно используемым в библиотеках.

***Ключевые слова:** социальная медиа, библиотека, влияние, сложности, онлайн библиотека*

LIBRARY AND SOCIAL MEDIA

F.E Valizade.

Abstract

Now we hear the word social media everywhere. Using social media is necessary and one of the important parts of human life. This article focuses on the various purposes of using social media in the library, the advantages of social media in the library, some of the challenges of using social media, the future of this media, and some social media tools commonly used in libraries.

***Keywords:** social media, libraries, affects, challenges, online library*

TƏLƏBƏLƏRİN KİTABXANA RESURSLARINDAN FƏAL İSTİFADƏYƏ CƏLB EDİLMƏSİNİN ZƏRURİLİYİ

Aygün B. İsmayılova

Dağıstan Dövlət Universiteti, Bakı, Azərbaycan

Science4@mail.ru

Xülasə

Universitet kitabxanalarının resurslarının təkmilləşdirilməsi ilə paralel olaraq tələbələrin 1-ci kursdan başlayaraq kitabxanadan fəal istifadə etməsi və kitabxananın bütün potensialı ilə tanış olması vacibdir. Bu məqsədə müxtəlif üsullarla nail olmaq mümkündür. Məsələn - gənc nəslin fəal iştirak etdiyi sosial şəbəkələrdə paylaşımlar; kitabxanada humanitar və ya texniki mövzularda sərgilər; kitabxananın oxu zallarında tələbələrin iştirakı ilə ustad dərslərinin keçirilməsi, seminarların və fəal görüşlərin təşkili.

Bununla da tələbələr kitabxananın müasir resurslarından dərslərində istifadə edib daha yaxşı nəticələr əldə edə bilirlər. Həmçinin, kitabxananın internet saytında yerləşdirilmiş elmi məqalələr doktorantlara tədqiqatlarında böyük kömək ola bilər.

***Açar sözlər:** tələbə və kitabxana əlaqəsinin aktivləşdirmə üsulları, sosial şəbəkələrin bu istiqamətdə rolu.*

Universitetlərin kitabxana resurslarının təkmilləşdirilməsi, inkişafı və müasirləşdirilməsi ilə yanaşı, tələbələrin dərslərində iştirakı ilə yanaşı kitabxana resurslarından fəal istifadə etmələri də çox vacibdir - çünki dərslərin 90 dəqiqəsində mövzunun məzmununu tam əhatə etmək həmişə mümkün olmur.

Tələbələri universitetin kitabxanasına necə cəlb etmək olar? Bunun bir neçə yolları vardır. Oxucu ilə iş birinci kurs tələbələrindən başlayır. Yeni oxuculara ilk gündən xüsusi informasiya dəstəyi və diqqətli yanaşma ilə təmin etmək vacibdir. Universitetdə kitabxana ilə tanışlığın ilk mühüm mərhələsi tədris ilinin əvvəlində dərslərlərin kütləvi şəkildə yayılmasıdır. Bu prosesi mütəşəkkil şəkildə həyata keçirmək, kitabxanadan istifadə qaydalarını aydın şəkildə izah etmək, onun xidmətlərindən və resurslarından danışmaq, birinci kurs tələbəsinə xatırlatma vermək vacibdir.

Sonra, kitabxana ilə tanışlığınızı möhkəmləndirmək vacibdir. İnformasiya mədəniyyətinin əsasları üzrə məşğələlər və treninqlər keçirmək, elektron resurslarla işləməyi və lazımı məlumatların axtarışını izah etmək, tələbələri sosial şəbəkələrdəki kitabxana icmalarına və mədəni-maarif tədbirlərinə dəvət etmək, kitabxanada baş verənlər barədə mütəmadi olaraq məlumat vermək; təhsil və asudə vaxt imkanlarından necə istifadə etməli

Lazım gələrsə, xüsusilə birinci kurs tələbələri ilə elektron resurslarla işləmək üçün fərdi əlavə məsləhətləşmələr, qrup axtarış ekskursiyaları. Bütün bunlar oxucuya hər zaman köməklik göstəriləcək, məsləhətlər veriləcək, tələbəyə mehriban münasibətin qəbul olunduğu və eyni zamanda çoxlu faydalı xidmətlərin mövcud olduğu bir şəbəkə kimi kitabxana üçün müsbət imici yaradır.

Sosial şəbəkələrdə qarşılıqlı əlaqə. Tələbələr sosial mediadan məlumat mənbəyi və müxtəlif xidmət təminatçıları ilə qarşılıqlı əlaqə vasitəsi kimi istifadə edirlər. Onların fikrincə, cəmiyyətdəki şəxsi mesajlar və ya şərhlər vasitəsilə tez bir zamanda suallarına cavab ala və ya yaranan problemi həll edə bilirlər. Eyni yanaşma kitabxanaya da aiddir.

Əgər tələbə kitabxana ictimaiyyətinin xəbərlərinə abunə olubsa, deməli, o, artıq orada baş verənlərlə maraqlanır. Bu maraqlardan istifadə etmək və onu təmin etməyə çalışmaq vacibdir: kitabxananın imkanları, onun xidmətlərindən necə istifadə etmək və hansı resurslara malik olması, fondada hansı yeni əşyaların meydana çıxması, hansı tədbirləri keçirməyi planlaşdırması barədə fəal danışmaq lazımdır. Nəşr edilmiş məzmun maraqlı, faydalı, parlaq, yadda qalan şəkillər, sitatlar, audio və video müşayiəti ilə olmalıdır. İnformasiya hallarına başlayın və bu onlayn platformadan ünsiyyət, müsabiqələr və viktorinalar üçün istifadə edin.

Kitabxanada sərgilərin təşkili. Sərgilər birinci kurs tələbələrində kitabxananın işi haqqında aydın şəkildə məlumat verir və mütaləni populyarlaşdırır. Sərgilərin darıxdırıcı və faydalı olmaması üçün keyfiyyətli hazırlanıb keçirilməsi vacibdir.

Eyni şey mədəni və maarifləndirici tədbirlərə də aiddir – oxu zalında kütləvi çıxışlar, görüşlər, ustad dərsləri və oyunlar keçirmək üçün istifadə edilə bilər. Bu cür tədbirlərin təşkili onun ilə səbəblənir ki, tələbə şəxsən tədbirdə iştirak etdikdə informasiya 90% qədər mənimsənilə bilər, halbuki passiv oxumaq zamanı informasiyanın ancaq 50% qədəri mənimsənilir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. «Самостоятельная работа студентов в библиотеке в условиях перехода на уровневое образование». Квелидзе-Кузнецова Нателла Нодарьевна ; Морозова Светлана Александровна.

2. «Ресурсы фундаментальной библиотеки и ожидание наших пользователей». Квелидзе-Кузнецова Нателла

Нодарьевна; Лапина Юлия Викторовна ; Морозова Светлана Александрова.

THE NECESSITY TO ENGAGE STUDENTS IN THE ACTIVE USE OF LIBRARY RESOURCES

Aygun Ismayilova

Abstract

Parallel to improving the resources of university libraries, it is important for students to actively use the library starting from the 1st year and to familiarize themselves with the full potential of the library. It is possible to reach this goal by different methods. For example - sharing in social networks, where young generation actively participate; exhibitions on humanitarian or technical subjects in the library; conducting master classes in reading rooms of the library with the participation of students, organizing seminars and active meetings.

In this way, students can use the modern resources of the library for their lessons and get better results. And also, scientific articles located on the library's websites can be of great help to PhD students in their research.

***Keywords:** student and library communication activation methods, role of social networks in this direction*

НЕОБХОДИМОСТЬ ПРИВЛЕЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ К АКТИВНОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ БИБЛИОТЕЧНЫХ РЕСУРСОВ

Айгюн Исмаилова

Резюме

Наряду с улучшением ресурсов университетских библиотек, студентам важно активно пользоваться библиотекой,

начиная с 1-го курса, и быть осведомленными со всеми ресурсами и потенциалами библиотеки. Достичь этой цели можно разными методами. Например – обмен в социальных сетях, где активно участвует молодежь, выставки по гуманитарной и технической тематике в библиотеке; проведение мастер-классов в читальных залах библиотек с участием студентов, организация семинаров и активных встреч. Таким путем студенты могут активнее вовлекаться и использовать современные ресурсы библиотеки для своих занятий и получать более высокие результаты. А также активное использование ресурсов научных статей, размещенных на сайтах библиотеки, могут оказать аспирантам большую помощь в их исследованиях.

***Ключевые слова:** методы активизации общения студентов и библиотеки, роль социальных сетей в этом направлении.*

NEW LIBRARY SERVICES IN A DIGITAL WORLD

Nigar Mammadzada Vugar,

Azerbaijan State University of Economics,
International School of Economics,
nigarmammadzadehh@gmail.com

Ulkar Alizada Fazail,

Azerbaijan State University of Economics,
International School of Economics,
ulker.alizadeh@hotmail.com

Sultan Abdullayev Azar

Azerbaijan State University of Economics,
UNEC Business School,
sultan.abdullayev02@gmail.com

Abstract

The present research delves into the ongoing transformation of library services in response to the pervasive influence of the digital revolution in contemporary society. As the digital revolution continues to permeate every facet of modern life, libraries worldwide find themselves grappling with the formidable challenge of adapting their services to effectively cater to the evolving needs of their patrons.

Nowadays, libraries have witnessed a significant shift from traditional print collections to digital resources, such as e-books, online databases, and virtual libraries. This transition has not only changed the way patrons access information but has expanded the role of librarians as digital curators and information literacy educators.

Furthermore, the study aims to explore the role of libraries in fostering digital inclusion and equity. Understanding the strategies and initiatives undertaken by libraries in different parts of the world can provide valuable insights into how libraries can remain relevant and accessible in an increasingly digital age.

By examining the dynamic shifts in library services and the unique challenges faced by libraries in various contexts, this research aims to contribute to a broader understanding of the evolving role of libraries in the digital era and how they continue to serve as vital community resources.

Keywords: *libraries, digitalization, modern learning, e-library, database*

1. Introduction

Technology has changed our perception of life over the last decades rapidly, and humanity still is in the early beginning of big changes. Digitalization is one part and can be called out of this innovation, which is layering to day-to-day people's habits. Urge to save human thoughts is ancient and the earliest survived coded by letters data is from Mesopotamia that is approximately dated from 2700-2500 BC. [1] As many years have passed, switchment from rocks, papyrus, silk, and leather to digital storage will mostly affect the “garden” of literature- libraries. Today there are more than 300,000 libraries in the world, and little time is taken to create new ones by creating new sites, as there is no necessity to print books and cut forests- no tree will be harmed for writing masterpieces. [2] The future of libraries is closely tied to emerging technologies, such as artificial intelligence, the Internet of Things, vir-

tual and augmented reality, blockchain, cloud computing, open-access publishing, and mobile technologies. (Sayed Ahmed Inamdar, 2022) [3]

In this paper, we examine the changing role of libraries in the modern world, focusing on the impact of digitalization and innovative services with giving examples of non-traditional opportunities made by bookhomes.

Based on the information, given by the Library of Congress, the biggest public library in the world, along with traditional printed publications, they also provide visual images and posters in their online catalog. Moreover, in 2007 there was established a new campus for the acquisition, cataloging, storage, and preservation of the nation's collection of moving images and recorded sounds. Though in the past blind people had to read books only in braille, now they can also listen to Digital Talking Books and use libraries alongside others. [4]

Sometimes, readers want not only work resources but also to see and experience the building of book labyrinths, so some of them give opportunities for example New York Public Library, which has a 360-degree virtual tour. [5]

Henceforth, some of the recently developed utilities are not only about the library itself but also about implementing current assistance from other sectors as delivery, especially online that was not available till Amazon formation in 1995. [6] In addition, in the University of Chicago Library, visitors may meet robot assistance of a robot named Boti to assist with the retrieval of items from the library's automated storage and retrieval system. [7]

As we are students, the first digital library of our usage was UNEC e-library, which can be taken as an example of transfer from traditional to electron style. The origination of this library was put

in 1930 when UNEC was established, but its digitalized version has been operating since 2019 and has more than 80,000 resources in its database, including materials from Istanbul University, Ankara University, Baku State University, etc. [8]

As we draw conclusions from our exploration of libraries in the digital age, it becomes clear that the transformation of libraries from traditional to digital platforms exemplifies the harmonious fusion of historical values and cutting-edge technology. Institutions like the Library of Congress and the UNEC e-library showcase how digitalization enhances accessibility, making vast troves of knowledge available at our fingertips. Collaborations with tech pioneers and the adoption of interdisciplinary services, such as virtual tours and robotic assistants, underscore the adaptability and resilience of modern libraries. Despite these technological shifts, the core mission of libraries as bastions of knowledge remains unchanged. They have, however, reimagined their methods of delivery to cater to the contemporary user. As the digital age continues to unfold, libraries, with their rich legacy and innovative spirit, are poised to remain vital hubs of learning and exploration, adapting and growing in synchrony with our ever-evolving world.

REFERENCES

1. Zeidan, Adam. "What Was the First Book Ever Written?" Encyclopedia Britannica, 28 Dec. 2022, <https://www.britannica.com/story/what-was-the-first-book-ever-written>. Accessed 15 October 2023.
2. Bill & Melinda Gates Foundation. Global Libraries. <https://www.gatesfoundation.org/our-work/programs/global-development/global-libraries>

3. Inamdar, Sayed Ahmed. "The future of libraries: Exploring emerging technologies and their implications for library services and operations". 2014

4. Library of Congress <https://www.loc.gov/>

5. New York Public Library: 360° Virtual Tour

6. History of Amazon - Wikipedia

7. Robots Retrieve Books in University of Chicago's New, Futuristic Library | WIRED

<https://www.wired.com/2011/05/robot-powered-mansueto-library/>

8. UNEC E Kitabxana <https://library.unec.edu.az/>

RƏQƏMSAL DÜNYADA YENİ KİTABXANA XİDMƏTLƏRİ

Nigar Məmməd zadə, Ül kər Ə lizadə,
Sultan Abdullayev

Xü lasə

Mövcud tədqiqat müasir cəmiyyətdəki rəqəmsal inqilabın yayılmasının təsiri nəticəsində kitabxana xidmətlərinin dəyişməsi məsələsini dərin dən araşdırır. Rəqəmsal inqilab müasir həyatın hər bir aspektinə nüfuz edər kən, bütün dünyadakı kitabxanalar onların xidmətlərini istifadəçilərinin dəyişən ehtiyaclarına uyğunlaşdırmaqda böyük çətinliklərlə üzləşir.

Hazırda kitabxanalar ənənəvi çap olunmuş kolleksiyalardan rəqəmsal resurslara, məsələn, elektron kitablar, onlayn verilənlər bazaları və virtual kitabxanalara doğru böyük bir dəyişiklik yaşayır. Bu keçid yalnız istifadəçilərin məlumatlara necə daxil olduqlarını dəyişməklə qalmır, həm də kitabxana işçilərinin

rəqəmsal kurator kimi və məlumatlılıqla bağlı maarifləndirici rolunu genişləndirmişdir.

Həmçinin, tədqiqat kitabxanaların rəqəmsal inkluzivlik və bərabərlikdə rolunu araşdırmağı hədəfləyir. Dünyanın müxtəlif bölgələrində kitabxanaların həyata keçirdiyi strategiyaları və təşəbbüsləri anlamaqla, kitabxanaların rəqəmsallaşan çağda necə vəhdətdə və əlçatan ola biləcəyini anlamaq mümkündür.

Bu tədqiqat kitabxana xidmətlərində dinamik dəyişiklikləri və müxtəlif kontekstlərdə kitabxanaların üzləşdiyi xüsusi çətinlikləri təhlil edərək, kitabxanaların rəqəmsal erada necə təkmilləşdiyi və onların canlı resurs kimi fəaliyyətini anlamağa töhfə verməyi hədəfləyir.

Açar sözlər: kitabxanalar, rəqəmsallaşma, müasir öyrənmə, e-kitabxana, verilənlər bazası

НОВЫЕ БИБЛИОТЕЧНЫЕ УСЛУГИ В ЦИФРОВОМ МИРЕ

Нигяр Мамедзаде, Улькар Ализаде,
Султан Абдуллаев

Резюме

Современное исследование посвящено продолжающейся трансформации библиотечных услуг в ответ на всепроникающее влияние цифровой революции в современном обществе. Поскольку цифровая революция продолжает вовлекаться во все аспекты современной жизни, библиотеки во всем мире сталкиваются с огромной проблемой адаптации своих услуг для эффективного удовлетворения растущих потребностей своих посетителей. Сегодня библиотеки стали свидетелями

значительного перехода от традиционных печатных коллекций к цифровым ресурсам, таким как электронные книги, онлайн-базы данных и виртуальные библиотеки. Этот переход не только изменил способ доступа посетителей к информации, но и расширил роль библиотекарей как цифровых кураторов и преподавателей информационной грамотности. Кроме того, исследование направлено на изучение роли библиотек в содействии цифровому охвату и равенству. Понимание стратегий и инициатив, предпринимаемых библиотеками в разных частях мира, может дать ценную информацию о том, как библиотеки могут оставаться актуальными и доступными в век цифровых технологий. Изучая динамические изменения в библиотечном обслуживании и уникальные проблемы, с которыми сталкиваются библиотеки в различных контекстах, это исследование призвано способствовать более широкому пониманию развивающейся роли библиотек в цифровую эпоху и того, как они продолжают служить жизненно важными ресурсами сообщества.

***Ключевые слова:** библиотеки, цифровизация, современное образование, электронная библиотека, база данных.*

SÜNİ İNTELLEKT VƏ KİTABXANALAR

SÜNİ İNTELLEKTİN KİTABXANA XİDMƏTLƏRİNƏ İNTEQRASIYASI

Nadir İslam oğlu İsmayılov

Bakı Dövlət Universiteti, Bakı, Azərbaycan
Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

kafedra.bibliograf@mail.ru

Namiyə İntiqam qızı Xəlilova

Bakı Dövlət Universiteti

nebiyeva.namiye@mail.ru

Xülasə: Bu məqalənin məqsədi süni intellekt və onun kitabxana ilə potensial əlaqəsini araşdırmaqdır. Məqalədə müxtəlif kitabxana proseslərində süni intellektin qəbulu və tətbiqi məsələləri araşdırılmış, şərh edilmiş və əldə edilmiş nəticələr ümumiləşdirilmişdir. Bu mövzunun araşdırılması kitabxanada süni intellektdən istifadə imkanlarına nəzər salmaq və onun potensial faydaları haqqında müzakirə açmaq üçün başlanğıc hesab edilə bilər. Bu tədqiqat kitabxanalarda süni intellektin cari və gələcək inkişafını anlamaq baxımından tədqiqatçılar üçün əhəmiyyət ola bilər.

Açar sözlər: *kitabxana, süni intellekt, informasiya, metaməlumat, təhsil və tədqiqat.*

Süni intellekt kitabxana xidmətləri də daxil olmaqla müxtəlif sahələri və sənayeni, dəyişdirir. Süni intellekt kitabxanaçılara öz

istifadəçilərinə informasiya və resurslar təqdim etməkdə onların səmərəliliyini, dəqiqliyini və aktuallığını artırmağa kömək edə bilər.

Süni intellekt kitabxana xidmətlərinin kataloqlaşdırma, təsnifat, tövsiyə, soraq, kəşf və mühafizə kimi müxtəlif aspektlərinə tətbiq oluna bilər. Məsələn, o, kitabxanaçılara məlumatların yaradılması və çıxarılması prosesini avtomatlaşdırmağa, biblioqrafik yazıların keyfiyyətini və davamlılığını artırmağa, səhvləri və uyğunsuzluqları müəyyən edib düzəltməyə kömək edə bilər. Süni intellekt həmçinin kitabxanaçılara öz istifadəçilərinin seçimləri, davranışları və situasiyalarına uyğun fərdiləşdirilmiş və müvafiq tövsiyələr verməyə kömək edir. O, həmçinin təbii dil emalı və semantik analizdən istifadə edərək, mürəkkəb və müxtəlif sorğulara cavab verməkdə kitabxanaçılara kömək edir. Bundan əlavə, SI kitabxanaçılara məlumatların öyrənilməsi və məşin öyrənməsindən istifadə edərək, informasiya landşaftında yeni mövzuları, tendensiyaları və qanunauyğunluqları kəşf etməyə kömək edə bilər. O, kitabxanaçılara şəkillərin tanınması və simvolların optik tanınmasından istifadə edərək kolleksiyalarını qoruyub saxlamağa və rəqəmsallaşdırmağa kömək edir.

Süni intellekt kitabxanaçılar üçün əl ilə edilən və təkrarlanan işləri azalda, verilənlərdəki səhvləri və uyğunsuzluqları minimuma endirə, istifadəçilərə xüsusi tövsiyələr verə, kitabxana ilə istənilən vaxt və hər yerdə qarşılıqlı əlaqə yaratmağa imkan verə və yeni biliklərin kəşfini asanlaşdırmağa kömək edə bilər.

Süni intellekt xüsusilə universitet kitabxanalarına əhəmiyyətli təsir göstərir, onların fəaliyyətində inqilab edir və təklif etdikləri xidmətləri dəyişir. SI-nin universitet kitabxanalarına təsirinin bəzi əsas formaları aşağıdakılardır:

Təkmilləşdirilmiş İnformasiya Axtarışı: Süni intellektlə işləyən alqoritmlər məlumat axtarışının səmərəliliyini və dəqiqliyini

artırır. Böyük miqdarda məlumatı və istifadəçi davranışını təhlil edərək, SI sistemləri daha uyğun axtarış nəticələri yarada, tələbələrə və tədqiqatçılara lazım olan resursları tez və səmərəli şəkildə tapmağa kömək edə bilər. Bu, qiymətli vaxta qənaət edir və ümumi istifadəçi təcrübəsini yaxşılaşdırır.

Fərdiləşdirilmiş tövsiyələr: SI alqoritmləri kitablar, məqalələr və tədqiqat məqalələri üçün fərdi tövsiyələr vermək üçün istifadəçi seçimlərini, baxış tarixçəsini və akademik maraqları təhlil edə bilər. Bu fərdiləşdirilmiş yanaşma tələbələrə və tədqiqatçılara yeni resurslar kəşf etməyə imkan verir, davamlı öyrənmə və intellektual inkişaf mədəniyyətini təşviq edir.

İntellektual Resurs İdarəetməsi: Təbii dil emalı və maşın görmə kimi SI texnologiyaları kitabxanalara kataloqlaşdırma proseslərini avtomatlaşdırmağa, materialları rəqəmsallaşdırmağa və məlumatı effektiv şəkildə təşkil etməyə imkan verir. Bu, inzibati vəzifələri asanlaşdırır və resurslara əlçatanlığı yaxşılaşdırır, onları daha geniş auditoriyaya təqdim edir. Süni intellekt həmçinin istifadə formalarını təhlil etməklə və konkret resurslara gələcək tələbi proqnozlaşdırmaqla kolleksiyanın inkişafının optimallaşdırılmasına kömək edə bilər.

Virtual köməkçilər və söhbət robotları: Süni intellektlə işləyən virtual köməkçilər və söhbət robotları kitabxana istifadəçilərinə ani dəstək verir. Onlar tez-tez verilən suallara cavab verə, tədqiqat sorğularında kömək edə və kitabxana xidmətləri və resursları vasitəsilə istifadəçilərə rəhbərlik edə bilərlər. Bu virtual köməkçilər gecə-gündüz dəstək təklif edir, ümumi istifadəçi təcrübəsini yaxşılaşdırır və tələbələr və tədqiqatçıların operativ yardım almasını təmin edir.

Qərar Qəbul etmə üçün Data Analitikası: SI daha yaxşı qərar qəbul etmək üçün kitabxanalara məlumat analitikasının gücündən

istifadə etməyə imkan verir. İstifadə formalarını təhlil edərək, SI alqoritmləri resurslardan istifadə ilə bağlı anlayışlar təqdim edə bilər, kitabxanalara öz kolleksiyalarını optimallaşdırmağa, büdcələri daha səmərəli şəkildə ayırmağa və istifadəçilərinin ehtiyaclarını ödəmək üçün xidmətlərini uyğunlaşdırmağa imkan verir.

Əməkdaşlıq və Bilik Mübadiləsi: Süni intellekt kitabxana istifadəçiləri arasında əməkdaşlığı və bilik mübadiləsini asanlaşdırır. Məsələn, süni intellektlə işləyən platformalar oxşar tədqiqat maraqları olan istifadəçiləri birləşdirər, fənlərarası əməkdaşlığı asanlaşdırır və akademik mühitdə icma hissini gücləndirə bilər.

Ümumilikdə, süni intellekt informasiya axtarışını təkmilləşdirməklə, fərdiləşdirilmiş tövsiyələr verməklə, resurs idarəçiliyini optimallaşdırmaqla, istifadəçi təcrübəsini artırmaqla, məlumatlara əsaslanan qərar qəbul etməyə imkan verməklə, əməkdaşlıq və bilik mübadiləsini təşviq etməklə universitet kitabxanalarını dəyişdirir. Bu irəliləyişlər kitabxanaların rəqəmsal dövrdə akademik tədqiqatların, tədrisin və öyrənmənin dəstəklənməsində mühüm rol oynamağa davam etməsini təmin edir. Kitabxanalarda süni intellekt texnologiyalarının istifadəsi IFLA-nın Kitabxanaçılar və digər İnformasiya İşçiləri üçün Etika Kodeksində qeyd olunanlar kimi aydın etik standartlara tabe olmalıdır. [4]

Məsuliyyətli və lazımı şəkildə istifadə edildikdə, SI texnologiyaları təhsil və tədqiqat fəaliyyətində inanılmaz dərəcədə güclü vasitə kimi istifadə olunmaq potensialına malikdir. Bununla belə, süni intellekt texnologiyasının layihələndirilməsində çatışmayan fundamental bir xüsusiyyət var - İnsan toxunuşu. Bu sistemlər insan kimi hərəkət üçün nəzərdə tutulsa da, belə deyil və insanlar bu texnologiyalara nəzarət edir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Süni intellekt texnologiyalarının elmi-nəzəri və praktiki problemləri [Mətn] : məqalələrin xülasələri /AMEA, İnformasiya Texnologiyaları İn-tu ; elmi red. R. Alıquliyev., 2022, 195 səh.
2. [Massis, B.](#) (2018), "Artificial intelligence arrives in the library", *Information and Learning Sciences*, Vol. 119 No. 7/8, pp. 459. <https://doi.org/10.1108/ILS-02-2018-0011>
3. Введение в использование библиотеки компьютерного зрения OpenCV для распознавания образов [Текст] : методические указания по дисциплине "Системы искусственного интеллекта" / М-во образования и науки Российской Федерации, Федеральное гос. бюджетное образовательное учреждение высш. проф. образования "Донской гос. технический ун-т", Каф. "Программное обеспечение вычислительной техники и автоматизированных систем" ; [сост.: А. И. Жуков, В. В. Шамян]. - Ростов-на-Дону : Издательский центр ДГТУ, 2012. - 10 с.; 21 см.
4. https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/1646/1/ifla_statement_on_libraries_and_artificial_intelligence-full-text.pdf

THE INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTO LIBRARY SERVICES

Nadir Ismayilov, Namiya Khalilova

Abstract

The purpose of this article is to explore artificial intelligence and its potential relationship with the library. In the article, the issues of acceptance and application of artificial intelligence in various library processes are investigated, interpreted and the obtained results are summarized. Researching this topic can be considered

as a starting point for looking at the possibilities of using artificial intelligence in the library and opening a discussion about its potential benefits. This study may be of importance to researchers in terms of understanding the current and future development of artificial intelligence in libraries.

Keywords: *library, artificial intelligence, information, meta-information, education and research.*

ИНТЕГРАЦИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В БИБЛИОТЕЧНЫЕ УСЛУГИ

Надир Исмаилов, Намия Халилова

Резюме

Цель этой статьи — изучить искусственный интеллект и его потенциальную связь с библиотекой. В статье исследуются, интерпретируются и обобщаются полученные результаты, вопросы принятия и применения искусственного интеллекта в различных библиотечных процессах. Исследование этой темы можно рассматривать как отправную точку для рассмотрения возможностей использования искусственного интеллекта в библиотеке и открытия дискуссии о его потенциальных преимуществах. Это исследование может иметь значение для исследователей с точки зрения понимания текущего и будущего развития искусственного интеллекта в библиотеках.

Ключевые слова: *библиотека, искусственный интеллект, информация, метаданные, образование и исследования.*

SMART KİTABXANALARDA SÜNİ İNTELLEKT TEKNOLOGİYALARININ TƏTBİQİ

Azad İsa oğlu Qurbanov

Fiz-riyaz.ü.f.d., dosent

Bakı Dövlət Universiteti

azadbey@mail.ru

Smart kitabxana müasir texnologiyaları və kitabxana xidmətlərini birləşdirən innovativ həll olub, oxuculara müxtəlif elektron informasiya resurslarına geniş çıxış imkanı yaradan, kitabxanalara isə rahat və səmərəli idarəetməni tətbiq etməyə imkan verən rəqəmsal platformadır. Smart kitabxanalar müasir informasiya-kommunikasiya, İnternetin əşyaları (İoT), RFİD, BigData və data analitika, AR (Augmented Reality) və virtual reallıq (VR) və s. texnologiyaları əsasında qurulur[1].

Süni İntellekt (Artificial Intelligence-Aİ) maşınların mürəkkəb problemlərə insanlar kimi həll tapmasını araşdıran elm sahəsi və problemi həll edən texnologiyadır. Problemin həlli insanın xüsusiyyətlərini alqoritm kimi kompyutərə tətbiq etməklə gerçəkləşdirilir. Süni intellektin nəzəri əsasını kompyuter elmləri ilə yanaşı, riyaziyyat, biologiya, psixologiya və daha bir neçə elm sahəsi üzrə biliklər təşkil edir. Yarandığı ilk vaxtlarda yalnız hərbi məqsədlər və yüksək texnoloji həllər üçün tətbiq edilən süni intellekt müasir dövrümüzdə insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələrinə daha çox nüfuz etməkdədir. Süni intellekt (AI) kitabxana əməliyyatları və xidmətlərinin müxtəlif aspektlərini təkmilləşdirmək üçün SMART kitabxanalara inteqrasiya olunur. SMART kitabxanalarda AI-dən istifadənin bəzi istiqamətləri aşağıdakılardır[2,4]:

- **Effektiv axtarış** : Süni intellektlə işləyən axtarış motorları və tövsiyə sistemləri istifadəçilərə müvafiq materialları səmərəli şəkildə tapmağa kömək edir. Natural Language Processing (NLP) alqoritmləri daha dəqiq axtarışlara imkan verir və maşın öyrənməsi istifadəçilərin sorğu tarixçəsi əsasında fərdiləşdirilmiş kitab tövsiyələrini təmin etmək üçün istifadə olunur.

- **Çatbotlar və Virtual köməkçilər**: Kitabxanalar istifadəçilərə dərhal kömək etmək üçün chatbotlar və virtual köməkçilər tətbiq edir. Süni intellektə əsaslanan bu alətlər suallara cavab verə, istifadəçiləri istiqamətləndirə və real vaxt rejimində dəstək təklif edərək istifadəçi təcrübələrini artırma bilər[3].

- **Metadata Enhancement**: AI kitabxana resursları üçün metadata keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün istifadə olunur. Avtomatlaşdırılmış metaməlumatların etiketlenməsi və təsnifatı kataloqlaşdırma prosesini asanlaşdırır və istifadəçilərin ədəbiyyatın tapmasını asanlaşdırır.

- **Kolleksiyanın inkişafı**: Süni intellektə əsaslanan analitika kitabxanalara materialların populyarlığını qiymətləndirməyə və məzmunundan istifadə tendensiyalarını təxmin etməyə kömək edir, kolleksiyanın inkişafı və resursların bölüşdürülməsi üçün məlumatlara əsaslanan qərarlar qəbul etməyə imkan verir.

- **Mətnin Tanınması və Rəqəmsallaşdırılması**: Süni intellekt skan edilmiş sənədlərdə və şəkillərdə mətni tanımaq üçün tətbiq edilir ki, bu da tarixi və nadir materialları mühafizə və onlayn əldə etmək üçün rəqəmsallaşdırmağa imkan verir.

- **Dil tərcüməsi**: NLP və maşın tərcüməsi mətnin avtomatlaşdırılmış tərcüməsini təmin etməklə, materialları daha geniş auditoriya üçün əlçatan etməklə kitabxana resurslarına çoxdilli girişi asanlaşdırır.

- **Məlumatların Təhlili**: Süni intellekt böyük verilənlər bazalarının təhlilinə kömək edir, kitabxana əməliyyatları, istifadəçi

davranışı və resurs istifadəsi ilə bağlı fikirlər əldə etməyə imkan verir. Məlumatə əsaslanan bu yanaşma planlaşdırma və qərar qəbul etmədə kömək edir.

- **Əlçatanlıq:** AI əliliyi olan istifadəçilər üçün mətndən nitqə, nitqin tanınması və dil dəstəyi xidmətləri göstərməklə əlçatanlığı artırmaq üçün istifadə olunur, kitabxana resurslarının müxtəlif auditoriya üçün əlçatan olmasını təmin edir.

- **Təhlükəsizlik:** Süni intellekt texnologiyaları kitabxanalara girişi izləməklə və kitabxananın rəqəmsal infrastrukturunda potensial təhlükələri və ya pozuntuları müəyyən etmək kimi qeyri-adi davranışları aşkar etməklə təhlükəsizliyi yaxşılaşdırmağa kömək edir.

- **Məzmun Təhlili:** Süni intellekt məzmunu təhlil etmək, açar sözləri müəyyən etmək və materialları təsnif etmək üçün tətbiq edilir ki, bu da xüsusi taksonomiyaların yaradılması və resursların səmərəli təşkili üçün faydalı ola bilər.

- **Məzmun Tövsiyə Mühərrikləri:** Süni intellektə əsaslanan tövsiyə motorları istifadəçilərə sorğular, axtarış tarixçələri və oxşar elementlərin populyarlığı əsasında əlaqəli resursları kəşf etməyə kömək edə bilər.

- **Təkrarlanan tapşırıqların avtomatlaşdırılması:** Süni intellektdən istifadə hesabatlarının yaradılması, vaxtı keçmiş bildirişlərin göndərilməsi və kitabxanalararası kreditlərin idarə edilməsi kimi gündəlik işləri avtomatlaşdırmaq üçün istifadə edilə bilər.

- **Proqnozlaşdırılan Analitika:** Kitabxanalar xüsusi resurslara tələbatın proqnozlaşdırılması, səmərəli kolleksiyanın idarə edilməsinə imkan yaratmaq kimi istifadəçi ehtiyaclarını təxmin etmək üçün süni intellekt tərəfindən dəstəklənən proqnozlaşdırıcı analitikadan istifadə edə bilər.

- **Əlçatanlıq:** Süni intellekt məndən nitqə və nitqdən mətnə kimi funksiyalar təqdim etməklə əlçatanlığı təkmilləşdirə bilər, kitabxana resurslarını bütün istifadəçilər üçün daha əhatəli edir.

Süni intellekt daim inkişaf edir və SMART kitabxanalar üçün daha fərdiləşdirilmiş və səmərəli xidmətlər təklif etmək, resursların idarə edilməsini təkmilləşdirmək və optimal istifadəçi təcrübəsini təmin etmək üçün böyük potensiala malikdir. Bu texnologiya inkişaf etdikcə, kitabxanalar da süni intellektdən öz texnoloji əməliyyatlarının icrası və yeni xidmətlər üçün daha da geniş şəkildə istifadə edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Курбанов А.И. Обзор новых цифровых технологий в SMART библиотеках// *Kitabxana.az*, №1(38), 2023, с. 45-54
2. Mark T. Maybury. *New Directions in Question Answering.*- Cambridge, MA: The MIT Press, 2004. - 336 p.
3. American Library Association. (2019). *Artificial Intelligence.* Retrieved October 12, 2019 from: <http://www.ala.org/tools/future/trends/artificialintelligence/>
4. Asemi, A., & Asemi, A. (2018). *Artificial intelligence (AI) application in library systems in Iran: A taxonomy study.* *Library Philosophy and Practice* (e-journal).

IMPLEMENTATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN SMART LIBRARIES

Kurbanov Azad

Abstract

The integration of artificial intelligence (AI) into SMART libraries represents a revolutionary leap in how libraries operate and meet the needs of their patrons. Artificial intelligence technologies

are revolutionizing various aspects of library management and user experience, improving efficiency, accessibility, and the overall user experience. The report discusses the main areas of application of artificial intelligence in SMART libraries.

Keywords: *Artificial intelligence, SMART libraries, recommendation systems, virtual assistants, metadata improvement, security and access control*

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В УМНЫХ БИБЛИОТЕКАХ

Курбанов Азад

Резюме

Интеграция искусственного интеллекта (ИИ) в библиотеки SMART представляет собой революционный скачок в том, как библиотеки работают и удовлетворяют потребности своих посетителей. Технологии искусственного интеллекта совершают революцию в различных аспектах управления библиотеками и пользовательского опыта, повышая эффективность, доступность и общий пользовательский опыт. В докладе рассматриваются основные направления применения искусственного интеллекта в SMART-библиотеках.

Ключевые слова: *Искусственный интеллект, SMART библиотеки, рекомендательные системы, виртуальные ассистенты, улучшение метаданных, безопасность и контроль доступ*

AKADEMIK KİTABXANALARDA CHAT GPT-DƏN İSTİFADƏ MƏSƏLƏLƏRİ

Abdullayeva Adilə Tariyel qızı

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC), Kitabxana-
İnformasiya Mərkəzinin direktoru

adila.abdullayeva@unec.edu.az

ORCID:0000-0003-4168-1191

Xülasə

Məqalədə süni intellekt alətlərinin akademik kitabxanalarda istifadə məsələləri araşdırılır. Xüsusən də istifadəçi sorğularının Chat GPT vasitəsilə 24/7 rejimində operativ cavablandırılması, verilən cavabların keyfiyyəti və Chat GPT-dən istifadənin faydaları, üstünlükləri və çətinlikləri tədqiq olunur. Süni intellekt alətlərinin kitabxanada istifadəsi zamanı səriştəli və rəqəmsal bacarıqlara yiyələnmiş kitabxana mütəxəssislərinin hazırlanmasının vacibliyi də diqqətə çatdırılır. Həmçinin Chat GPT-dən istifadənin etik tərəfləri, plagiat, müəlliflik hüquqları və məxfiliklə bağlı problemlərdən də bəhs edilir.

***Açar sözlər:** akademik kitabxanalar, süni intellekt, chat gpt, kitabxana xidmətləri*

Bu gün texnologiyanın sürətli inkişafı ilə bir çox sahələrdə süni intellektin tətbiqi geniş vüsət alsa da, dünyanın bir çox inkişaf etmiş ölkələrində belə akademik kitabxanalarda süni intellektin tətbiqi mütəxəssislər tərəfindən birmənalı qəbul edilmir.

Təbii ki, yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının kitabxanalarda tətbiqi kitabxana mütəxəssislərinə yeni bacarıqlar öyrənmək, tədris və elmi tədqiqata

dəstək olaraq müxtəlif yeni funksiyalar həyata keçirmək kimi imkanlar təqdim edir. Bu səbəbdən bir çox akademik kitabxanalar status-kvonu qoruyub saxlamaq məqsədilə yeniliklərə açıq olduğunu nümayiş etdirir.

Süni intellekt texnologiyalarının akademik sferada tətbiqi ilə bağlı mübahisələr yəqin ki, hələ bir müddət davam edəcək. Çünki akademik tədqiqatlarda bu texnologiyalardan istifadənin aşkarlanması getdikcə daha da çətinləşir. Daha az mübahisəyə səbəb olan bir məqam var ki, süni intellekt texnologiyalarının akademik kitabxanalarda istifadəsi onların fəaliyyətini müsbətə doğru dəyişə və yeni imkanlar açmağa bilər. Adi bir faktı qeyd edək ki, kitabxanalar sosial media xidmətlərini genişləndirmək məqsədilə süni intellektdən yararlanan Twitter, Snapchat, Facebook və Instagram kimi müasir sosial media tətbiqlərini istifadə etməklə istifadəçilərə daha operativ və əlçatan olublar.

Süni intellekt vasitələrinin kitabxanaçılığa necə təsir edəcəyini proqnozlaşdırarkən kitabxana mütəxəssisləri bir sıra suallarla qarşılaşdı:

- Kitabxanaçılar bu yeni alətləri kitabxana proseslərinə necə inteqrasiya edə bilər?
- ChatGPT və DALL-E kimi süni intellekt alətlərinin akademik kitabxanalar üçün təsiri nədir?
- Onların mənfi təsirini azaltmaq və e-xidmətlərin keyfiyyətini necə yaxşılaşdırmaq olar?
- Süni intellekt vasitələrini müxtəlif səviyyələrdə gələcək tədris və təlimə necə inteqrasiya etmək olar?
- Süni intellekt alətləri XXI əsr təhsilçilərinin və akademik heyətin tələbatlarına daha operativ və düzgün cavab verməkdə necə dəstək ola bilər?

Zənnimizcə kitabxanalar bu yeni alətləri qiymətləndirərək və onlardan istifadəni dəstəkləyərək kitabxana xidmətlərini inkişaf etdirə bilər. Lakin burda da bir sıra problemlərin meydana gəlməsi qaçılmazdır.

Bu araşdırmada əsasən son zamanlar daha çox tədqiqat obyektinə olan ChatGPT-nin kitabxanalarda istifadəsi, reallıqlar və perspektivlər barədə təhlillər aparılıb. ChatGPT (Generative Pre-trained Transformer) Elon Musk, Sam Altman tərəfindən təsis edilmiş OpenAI şirkətinin məhsulu kimi 2022-ci ilin noyabr ayında ictimaiyyətə təqdim edilib. OpenAI şirkəti GPT-2, GPT-3 və nəhayət ChatGPT kimi bir neçə modellər istehsal edərək süni intellektlə bağlı araşdırmaların önündə olmuşdur. GPT-3-ün uğuruna əsaslanaraq, OpenAI tədqiqat və inkişaf səylərini davam etdirərək GPT-4 arxitekturasına əsaslanan ChatGPT-ni hazırlamışdır [5,s. 122].

Chat GPT böyük həcmdə mətn məlumatı üzərində öyrədilmiş və mətn daxil edilərkən ardıcıl və müvafiq cavablar yarada bilən süni intellekt dil modelidir. Kitabxana xidmətlərinin yaxşılaşdırılması kontekstində Chat GPT-dən konkret sorğuların ödənilməsində, tələb edilən kitab və ya məqalələr üzrə tövsiyələrin verilməsində, mənbələrin və digər informasiyaların axtarışında istifadə edilə bilər. Bu özlüyündə kitabxanaçıları daha mürəkkəb və fərdi sorğuları olan tələbatçılara xüsusi diqqətlə yanaşmaq, daha sürətli və səmərəli xidmət göstərmək üçün standart sualların cavablandırılmasından azad edə bilər.

Aparığımız araşdırma nəticəsində ChatGPT-nin kitabxanalarda istifadə imkanlarını aşağıdakı istiqamətlər üzrə təqdim edə bilərik:

Kataloqda ətraflı axtarış. ChatGPT-nin köməyi ilə hətta yeni istifadəçilər də kitabxananın elektron kataloqunda səmərəli və daha

ətraflı axtarış apararaq sorğularına relevant olan kitab, məqalə və digər resursları əldə edə bilər. ChatGPT tədqiqat mövzusu üzrə müvafiq resursların biblioqrafiyasını da yaratmaq funksiyasına malikdir. Chat GPT-nin funksionallığı artdığı təqdirdə o yaxın gələcəkdə tədqiqata kömək məqsədilə virtual eksperimentlər apara, məlumatları təhlil edə, mətnin redaktəsini və isnadların yaradılmasını həyata keçirə bilər.

Kitab fondlarının zənginləşməsi və inkişafı. ChatGPT vasitəsilə istifadəçi-oxucu sorğularının təhlili nəticəsində daha çox tələb edilən resursları, aktual mövzuları müəyyənləşdirmək mümkündür. Kitabxana fondlarının genişləndirilə və ya yenilənə biləcəyi sahələri, qısacası mövcud boşluqları müəyyən etmək üçün kitab dövriyyəsi və aktual tendensiyalar haqqında məlumatları təhlil etmək məqsədilə də ChatGPT-dən istifadə edilə bilər [4, s.265].

24/7 rejimində virtual sorğu xidməti. ChatGPT vasitəsilə istifadəçi kitabxananın təməl xidmətlərindən tutmuş, kitabxana resursları, məlumat bazaları, onlayn xidmətlər və daha mürəkkəb tədqiqat mövzularına qədər istənilən sorğusuna 24 saat ərzində operativ cavab əldə edə bilər.

Fiziki məhdudiyyətləri olan istifadəçilər üçün əlyətərlik. ChatGPT əlilliyi olan ziyarətçilər üçün əlyətər xidmətlər təqdim edən əla mənbədir. O, istənilən kitab, məqalə, video fayllar üçün effektiv audio transkriptlər təklif edə bilər.

Təbliğət və məlumatlandırma. Kitabxanalar birbaşa mesajlar və şərhlər vasitəsilə sosial media hesabları üzərindən istifadəçilərlə qarşılıqlı əlaqə yaratmaq və kitabxananın layihələrini təbliğ etmək üçün ChatGPT-dən yararlanıla bilər. Bundan əlavə, ziyarətçilər qarşısından gələn tədbirlər haqqında daha ətraflı məlumat üçün ChatGPT ilə əlaqə saxlamaq imkanına da malikdir.

İnformasiya mədəniyyəti və rəqəmsal bacarıqlar. ChatGPT kimi süni intellekt alətlərindən istifadə informasiya mədəniyyətini və rəqəmsal savadlılığı hər zamankindən daha vacib edəcək. Bu bacarıqların inkişafı həm kitabxanaçılar, həm də oxucu-istifadəçilər üçün zəruridir. Kitabxana mütəxəssisləri ChatGPT-dən düzgün istifadə etmək, cavabların keyfiyyətini qiymətləndirmək və tələbələrin əldə etdikləri nəticələri təhlil etmək üçün onlara tənqidi düşünmə bacarıqlarını öyrətməkdə yardım edə bilər.

Təbii ki, süni intellekt vasitələrinin müsbət təsiri olduğu kimi bir sıra mənfi təsirlərini də nəzərə almaq zəruridir. Bir məqamı qeyd edək ki, çox zaman Chat GPT-nin verdiyi cavablar reallığı əks etdirmir. Məsələn, Niderland krallığının Roterдам şəhərində keçirilən 88-ci Ümumdünya Kitabxana və İnformasiya Konqresi (IFLA WLIC 2023) çərçivəsindəki müzakirələrdə Norveç Elm və Texnologiya Universitetinin kitabxana mütəxəssisi Dr. Almuth Gastinger bildirirdi ki, bir neçə həftə öncə tələbələr bir sıra kitablarla bağlı kitabxanaya müraciət ediblər. Məlum olub ki, tələbələrin soruşduğu kitablar realda mövcud deyil. ChatGPT-dən istifadə edən tələbələr bu kitablar haqqında məlumatı ordan əldə etmiş, lakin təəssüf ki, onların həqiqətən mövcud olub-olmadığını yoxlamamışdılar. (daha ətraflı bax: <https://blogs.ifla.org/cpdwl/2023/05/14/chatgpt-in-libraries-a-discussion/>)

ChatGPT-dən istifadənin genişlənməsi ilk növbədə müəlliflik hüquqları, plagiat, məxfilik kimi etik problemlərin müzakirə obyektinə çevrilməsinə səbəb oldu. Hələ də akademik sferada süni intellekt aləti tərəfindən yaradılmış məhsulun müəllif hüquqlarının kimə məxsus olduğu, ChatGPT-yə isnad etməyin doğru olub-olmadığı, ondan həmmüəllif kimi istifadənin mümkünüyü ilə bağlı suallar açıq qalır.

Hətta 2022-ci ildə YUNESKO “Süni İntellekt Etikasına Dair Təvsiyə” də (Recommendation on the Ethics of AI, 2022) hazırlayıb. Təvsiyə süni intellekt sistemlərinin tək-cə fərdlərin və cəmiyyətlərin deyil, həm də ətraf mühitin və ekosistemlərin xeyrinə işləməsini təmin etmək üçün çərçivələri müəyyənləşdirmək və süni intellektin təsirindən yaranmış zərərin qarşısını almaq məqsədi daşıyır. YUNESKO 2021-ci ilin sonunda hökumətlərin onu milli səviyyədə qəbul edəcəyi və digər dövlət və özəl sektor subyektlərinin Təvsiyədə olan etik təlimatlardan faydalanacağı gözləntiləri ilə bu sənədi tərtib etmişdir [6].

YUNESKO eyni zamanda tədqiqat prosesində kitabxanalar üçün müxtəlif imkanları vurğulayan “ChatGPT and Artificial Intelligence in higher education: Quick start guide”(2023) bələdçisini də hazırlamışdır. Burada göstərilən bir qrafikdə (Şəkil 1) ChatGPT-nin tədqiqat prosesində mümkün istifadəsi əks edilib ki, zənnimcə bunu kitabxana proseslərinə də uyğunlaşdırıla bilər [2].

Şəkil.1.

Figure 3: Possible uses of ChatGPT in the research process

Qeyd edək ki, kitabxana xidmətlərində süni intellekt alətlərindən istifadə zamanı maliyyə çətinlikləri də qaçılmazdır. Kitabxanalarda əksər süni intellekt layihələri kitabxananın mövcud sistemi və ya xidmətləri ilə asanlıqla inteqrasiya edilə bilməyən bir

sıra məhsulların tətbiqinə əsaslanır. Süni intellektin tətbiqi ilə kifayət qədər yeni xidmət növləri həyata keçirmək olar ki, bunlar da özlüyündə ən yeni texniki avadanlıqlar, texniki yenilənmə və dəstək tələb edir. Bu isə bir çox kitabxanalarda iqtisadi problemlərin meydana çıxması ilə nəticələnir [3, s.421].

Köhnəlmiş texnologiya və iqtisadi amillər, süni intellekt tətbiqlərinin yüksək qiyməti ilə yanaşı həll edilməli olan digər bir problem kimi süni intellekt alətlərindən və ən son texnologiyalardan istifadəni bacaran səriştəli kadrların hazırlanmasını göstərmək lazımdır.

Nəticə olaraq qeyd etmək vacibdir ki, kitabxana xidmətlərinin əlçatanlığını və effektivliyini artırmaq potensialına malik ChatGPT-nin faydaları, o cümlədən onun geniş miqyası əhatə etməsi, vaxta qənaəti, sürətli məlumat toplama və inteqrasiya imkanları onu kitabxana və informasiya xidmətlərinin inkişafında dəyərli və əvəzedilməz alətə çevirir. Bu kontekstdə ChatGPT-nin akademik kitabxanalara tətbiqini reallaşdırmaq üçün təbii ki, əlavə araşdırma və dünyada sınaqdan keçmiş qabaqcıl təcrübələrin öyrənilməsi və xüsusilə də bu süni intellekt alətlərindən istifadə ilə bağlı kitabxana siyasəti, strateji plan və təlimatlar hazırlamaq zəruridir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Artificial Intelligence in academic library strategy in the United Kingdom and the Mainland of China //The Journal of Academic Librarianship.- 2023.- № 49; September.-p.p. 1-10.
2. ChatGPT and Artificial Intelligence in higher education: Quick start guide.- UNESCO, 2023.-15 p.
3. Cox, A. M., Pinfield, S., Rutter, S. The intelligent library thought leaders' views on the likely impact of artificial intelligence

on academic libraries// Library Hi Tech.-2019.- 37(3).- p.p. 418–435. <https://doi.org/10.1108/Lht-08-2018-0105>

4. Mali S.T., Deshmukh K. R. Use of ChatGPT in library services //International Journal of Creative Research Thoughts (IJCRT).- 2023.-Volume 11, Issue 4.-p.p.263-266.

5. Ray P.P. ChatGPT: A comprehensive review on background, applications, key challenges, bias, ethics, limitations and future scope//Internet of Things and Cyber-Physical Systems.- 2023.- № 3; April.-p.p 121-154.

6. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence.- UNESCO,2022.- 43 p.

ПРОБЛЕМЫ ПОЛЬЗОВАНИЕ ЧАТ GPT В АКАДЕМИЧЕСКИХ БИБЛИОТЕКАХ

А. Т. Абдуллаева

Резюме

В статье рассматривается использование инструментов искусственного интеллекта в академических библиотеках. В частности, изучается круглосуточное оперативное реагирование на запросы пользователей через Chat GPT, качество предоставляемых ответов, преимущества и проблемы использования Chat GPT. Также подчеркивается важность подготовки компетентных и цифровых грамотных библиотечных специалистов при использовании инструментов искусственного интеллекта в академических библиотеках. В статье исследуются этические аспекты использования Chat GPT, плагиат, вопросы авторского права и конфиденциальность.

Ключевые слова: академические библиотеки, искусственный интеллект, Chat GPT, библиотечные услуги.

CHALLENGES OF USING CHAT GPT IN ACADEMIC LIBRARIES

A.T.Abdullayeva

Abstract

The article discusses the use of artificial intelligence tools in academic libraries. In particular, the 24/7 prompt response to user requests via Chat GPT, the quality of the responses provided, the advantages and challenges of using Chat GPT are studied. It also highlights the importance of developing competent and digitally literate library professionals when using artificial intelligence tools in academic libraries. The article explores the ethical aspects of using Chat GPT, plagiarism, copyright issues and privacy.

***Keywords:** academic libraries, artificial intelligence, Chat GPT, library services.*

EMERGING TRENDS IN ACADEMIC LIBRARIES

Narmina Abdullayeva

UNEC Library Information Center, head of library No3

Ph.D. candidate, Institute of Manuscripts n.a. M.Fuzuli,

ANAS

narmina-abdullayeva@unec.edu.az

Abstract

Academic libraries are undergoing a profound transformation in response to the evolving needs and expectations of students, faculty, and researchers in the 21st century. This conference paper explores the emerging trends in academic libraries to shed light on the innovative approaches, technologies, and strategies that libraries are employing to remain relevant and support their academic communities effectively.

The paper begins by discussing the digital shift in libraries, emphasizing the increasing prominence of electronic resources, open-access initiatives, and the integration of artificial intelligence to enhance search and discovery. Furthermore, it delves into the evolving role of librarians as knowledge navigators, emphasizing their crucial role in guiding users through the vast landscape of digital information.

In the context of emerging technologies, this paper explores the adoption of immersive technologies, such as virtual and augmented reality, to create engaging and interactive learning experiences within libraries. It also addresses the incorporation of data analytics and machine learning to better understand user behavior, personalize services, and optimize resource allocation.

Libraries are redefining their physical spaces, as well, to foster collaborative learning, research, and innovation. The paper discusses the creation of modern and flexible library environments, including makerspaces, collaborative workspaces, and co-located services, designed to cater to the diverse needs of students and researchers.

Moreover, this paper highlights the significance of diversity and inclusion initiatives within academic libraries, emphasizing their role in fostering equitable access to information and ensuring representation in collections and services.

Lastly, it touches upon the imperative for libraries to be proactive in addressing the ever-evolving challenges such as information literacy, copyright, and digital preservation.

These trends underscore the evolving role of academic libraries as dynamic hubs of knowledge, innovation, and collaboration, ensuring their continued relevance and value within the academic community.

Keywords: *innovations in academic libraries, open access, research support, data analytics, data services*

Introduction

Academic libraries have long served as essential hubs of knowledge and learning within higher education institutions. However, the role of these libraries has evolved significantly over the years, driven by advancements in technology, changing pedagogical approaches, and shifting user expectations. In this article, we will explore the emerging trends and new directions in academic libraries, highlighting the innovative strategies and technologies that are reshaping the way these institutions support research, teaching, and learning.

Academic libraries are undergoing significant changes and facing new trends in order to remain relevant and meet the evolving needs of users. These trends include a shift towards an inside-out approach, the adoption of emerging technologies, the importance of leadership skills, the need for mediated reference services, and the role of knowledge management in service innovation.

Academic libraries are at a crossroads. The traditional role of the library as a repository of books and other print materials is rapidly changing, as more and more information becomes available online. In order to remain relevant, academic libraries must adapt to these changes and embrace new technologies and trends.

One of the most significant emerging trends in academic libraries is the rise of open access (OA). OA refers to the free and unrestricted online availability of scholarly research. OA is gaining popularity because it makes research more accessible to a wider audience, including students, researchers, and the general public. Academic libraries are playing a leading role in the OA movement by supporting OA publishing initiatives and providing access to OA resources. (Dahl, M.B., 2021)

Academic libraries are also becoming more active partners in the research process. Libraries are developing new services to help researchers find funding, publish their work, and collaborate with other researchers. Libraries are also becoming more involved in teaching and learning, by providing students with access to resources and instruction on how to use them.

Despite the challenges facing academic libraries, there are also many opportunities for librarians to play a vital role in the future of higher education. By embracing new technologies and trends, academic libraries can continue to provide students, faculty, and researchers with the resources and support they need to succeed.

One trend in academic libraries is the shift from an outside-in to an inside-out approach. This involves investing in open content and infrastructure to create an open scholarly commons (Lewis, 2019). This shift is necessary to adapt to the changing environment of academic libraries and the increasing demand for digital resources (Catalano et al., 2018). It also requires libraries to explore, discover, and invent in order to remain vital (Lewis, 2019).

Another trend is the adoption of emerging technologies. Libraries are turning smart by using technologies such as virtual reality, artificial intelligence, Internet of Things, and data mining (Suen et al., 2020). These technologies are being used to enhance reference assistance and interaction with library users (Bandyopadhyay & Boyd-Byrnes, 2016). Academic libraries are also transforming into smart libraries to promote the application of emerging technologies in various academic disciplines (Suen et al., 2020).

Leadership skills are also becoming increasingly important in academic libraries. The changing nature of higher education and academic libraries has impacted the knowledge and skills required of library leaders (Aslam, 2018). Effective leadership is crucial for managing the changing nature of academic libraries and making decisions about facility priorities, resource selection, budget management, and institutional structures (Aslam, 2018).

The need for mediated reference services in academic libraries is another trend that is being explored. While digital resources and search engines like Google have become popular, there is still a need for skilled librarians to provide effective and efficient reference services (Bandyopadhyay & Boyd-Byrnes, 2016). Reference librarians are going beyond the reference desk and providing roving reference services to reach users at their point of need (Bandyopadhyay & Boyd-Byrnes, 2016).

Knowledge management is also playing a role in the innovation of services in academic libraries. Effective management of knowledge is important for innovation, and academic libraries are realizing the importance of knowledge management (Islam et al., 2017). Knowledge capture/creation and knowledge application/use have been found to significantly impact service innovation in academic libraries (Islam et al., 2017).

Results and discussion

Academic libraries continue to evolve and adapt to meet the changing needs of students, faculty, and researchers in the digital age. Here are some new directions and trends in academic libraries:

1. Digital Transformation: Academic libraries are increasingly digitizing their collections, making them available online for easy access by students and researchers. This includes digitizing rare manuscripts, books, and other materials. Additionally, libraries are investing in digital preservation strategies to ensure the long-term accessibility of digital assets.

2. Open Access Initiatives: Many academic libraries are actively promoting and supporting open access publishing. They work on creating institutional repositories and assisting researchers in publishing their work openly, thus reducing the cost barriers to access scholarly content.

3. Data services: Academic libraries are increasingly offering data services to support researchers who are collecting, managing, and analyzing data. These services may include data curation, data visualization, and data analysis. Libraries are also providing training and support to researchers on how to use these services (Jange, S., 2015).

4. Collaborative Spaces: Modern academic libraries are transforming their physical spaces to be more collaborative and flexible.

They are creating open study areas, makerspaces, and group meeting rooms to facilitate group work and innovation.

5. Information Literacy Programs: Libraries are taking an active role in promoting information literacy skills. They offer workshops, online resources, and one-on-one consultations to help students and faculty critically evaluate information sources and use them effectively.

6. AI and Machine Learning: Libraries are experimenting with artificial intelligence and machine learning technologies to improve search and discovery of resources. Chatbots and virtual assistants are being used to provide instant help to library users.

7. Diversity, Equity, and Inclusion: Academic libraries are increasingly focusing on diversity and inclusion initiatives. They are diversifying their collections, hiring more diverse staff, and providing resources and support for underrepresented groups.

8. Leveraging Analytics: Libraries are using data analytics to gain insights into user behavior and preferences. This information helps them make data-driven decisions about resource acquisition, collection development, and service improvement.

9. Redefining Roles: Librarians are taking on new roles as educators, research partners, and technology experts. They are actively engaged in the research process, offering expertise in literature reviews, data management, and copyright issues.

10. Remote and Online Services: The COVID-19 pandemic accelerated the adoption of remote and online library services. Even as things return to normal, libraries are likely to continue offering virtual services and resources to meet the needs of remote and distance learners.

11. Sustainability Initiatives: Libraries are incorporating sustainability into their operations. This includes efforts to reduce energy consumption, promote sustainable practices, and curate collections on environmental topics.

12. Copyright and Intellectual Property Support: With the complexities of copyright and intellectual property in the digital age, academic libraries are offering guidance and resources to faculty and students to navigate these issues.

13. Interdisciplinary Collaboration: Libraries are encouraging interdisciplinary collaboration by providing resources and spaces that facilitate connections between different academic disciplines.

14. Research support: Academic libraries are becoming more active partners in the research process. Libraries are developing new services to help researchers find funding, publish their work, and collaborate with other researchers. Libraries are also providing researchers with access to research data and other resources (Wang, M., 2013).

15. Teaching and learning: Academic libraries are becoming more involved in teaching and learning by providing students with access to resources and instruction on how to use them. Libraries are also developing new programs and services to help students develop the information literacy skills they need to succeed in college and beyond (Eustis, Joanne & Mcmillan, Gail., 2019).

These trends reflect the ongoing transformation of academic libraries into dynamic, technology-driven, and user-focused institutions that play a crucial role in supporting research, teaching, and learning in higher education. Keep in mind that the specifics may vary from one institution to another, and the pace of change may vary as well. It's essential for academic libraries to remain agile

and responsive to the evolving needs of their communities. Overall, the future of academic libraries is bright. Libraries are adapting to meet the changing needs of their users and embracing new technologies and trends. By doing so, libraries will continue to play a vital role in the future of higher education.

Conclusion

Academic libraries are in a state of continuous transformation, adapting to the evolving needs of students, faculty, and researchers in the 21st century. These emerging trends in academic libraries reflect a commitment to innovation, accessibility, and inclusivity. As we look to the future, academic libraries will undoubtedly play a central role in supporting the growth of knowledge and the development of a more diverse, equitable, and technologically advanced higher education landscape.

In conclusion, academic libraries are experiencing new trends and directions in order to adapt to the changing needs of users and the digital environment. These trends include a shift towards an inside-out approach, the adoption of emerging technologies, the importance of leadership skills, the need for mediated reference services, and the role of knowledge management in service innovation. By embracing these trends, academic libraries can continue to provide valuable resources and services to their users.

REFERENCES:

2. Aslam, M. (2018). Current trends and issues affecting academic libraries and leadership skills. *Library Management*, 39(1/2), 78-92. <https://doi.org/10.1108/lm-10-2016-0076>
3. Bandyopadhyay, A. and Boyd-Byrnes, M. (2016). Is the need for mediated reference service in academic libraries fading

away in the digital environment?. Reference Services Review, 44(4), 596-626. <https://doi.org/10.1108/rsr-02-2016-0012>

4. Catalano, A., Glasser, S., Caniano, L., Caniano, W., & Paretta, L. (2018). An analysis of academic libraries' participation in 21st century library trends. Evidence Based Library and Information Practice, 13(3), 4-16. <https://doi.org/10.18438/ebliip29450>

5. Dahl, M.B. (2021). The evolving role of library collections in the broader information ecosystem. Future Directions in Digital Information. Predictions, Practice, Participation. In Chandos Digital Information Review pp. 161-174. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-822144-0.00010-0>

6. Eustis, Joanne & Mcmillan, Gail. (2019). Libraries Address The Challenges Of Asynchronous Learning. Online Learning, 2. <https://doi.org/10.24059/olj.v2i1.1929>

7. Islam, A., Agarwal, N., & Ikeda, M. (2017). Effect of knowledge management on service innovation in academic libraries. Ifla Journal, 43(3), 266-281. <https://doi.org/10.1177/0340035217710538>

8. Jange, S. (2015). Innovative services and practices in academic libraries. 2015 4th International Symposium on Emerging Trends and Technologies in Libraries and Information Services, 175-179.

9. Lewis, D. (2019). Reimagining the academic library. Atla Summary of Proceedings, 19-35.

10. <https://doi.org/10.31046/proceedings.2018.52>

11. Otikey, F. and Barátné, Á. (2021). Roles and emerging trends of academic libraries in Kenya. Library Hi Tech News, 38(7), 19-23. <https://doi.org/10.1108/lhtn-09-2021-0058>

12. Suen, R., Chiu, D., & Tang, J. (2020). Virtual reality services in academic libraries: deployment experience in hong kong. *The Electronic Library*, 38(4), 843-858. <https://doi.org/10.1108/el-05-2020-0116>

13. Wang, M. (2013). *Academic Library, e-Science/e-Research, and Data Services in a Broader Context*.

AKADEMİK KİTABXANALARDA YENİ TENDENSİYALAR

Nərminə Abdullayeva

Xülasə

Akademik kitabxanalar 21-ci əsrdə tələbələrin, professor-müəllim heyətinin və tədqiqatçıların daim artan informasiya ehtiyaclarına və tələblərinə cavab olaraq böyük bir inkişaf yolu keçir. Bu konfrans materialı kitabxanaların öz aktuallığını qoruması və akademik fəaliyyəti effektiv şəkildə dəstəkləyə bilməsi üçün istifadə etdikləri innovativ yanaşmalara, texnologiyalara və strategiyalara nəzər yetirmək üçün akademik kitabxanalarda yaranan müasir tendensiyaları araşdırır.

Burada kitabxanalarda baş verən rəqəmsal dəyişikliklərin, elektron resurslara açıq girişin təminatı təşəbbüslərinin və informasiya axtarışını sürətləndirmək üçün süni intellektin inteqrasiyasının mühümlüyünə toxunulur. Bundan əlavə, kitabxanaçıların bütün bu proseslərdə artan rolunu araşdırır və onların istifadəçilərə / oxuculara araşdırma prosesində dəstək olmaqda mühüm rolunu vurğulayır.

O, həmçinin istifadəçi/oxucu kontingentinin ehtiyaclarını daha yaxşı başa düşmək, xidmətləri fərdiləşdirmək və resursların

paylanması optimallaşdırmaq üçün məlumat analitikasının və məşin öyrənməsinin əlaqələndirilməsini önə çıxarır.

Məqalədə tələbələrin və tədqiqatçıların müxtəlif ehtiyaclarını ödəmək üçün nəzərdə tutulmuş müasir və çevik kitabxana mühitlərinin, o cümlədən birgə iş yerləri və birgə xidmətlərin yaradılması müzakirə edilir.

Bundan əlavə, bu araşdırmada akademik kitabxanalar daxilində müxtəliflik və inklüziv təşəbbüslərin əhəmiyyəti önə çəkilir, onların informasiyaya leqal çıxışın təmin edilməsində rolu əsaslandırılır.

Həmçinin kitabxanaların informasiya savadlılığı, müəllif hüquqlarının qorunması kimi daim inkişaf edən problemlərin həllində fəal olmasının vacibliyinə toxunur.

***Açar sözlər:** akademik kitabxanalarda yeniliklər, open access, tədqiqata dəstək xidməti, məlumat analitikası, informasiya xidmətləri*

НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В АКАДЕМИЧЕСКИХ БИБЛИОТЕКАХ

Нармина Абдуллаева

Резюме

В 21 веке академические библиотеки переживают масштабное развитие в ответ на постоянно растущие информационные потребности и запросы студентов, преподавателей и исследователей. В материалах конференции рассматриваются текущие тенденции в академических библиотеках, а также инновационные подходы, технологии и стратегии, которые библиотеки используют, чтобы оставаться актуальными и эффективно поддерживать академическую деятельность.

В нем говорится о важности цифровых преобразований в библиотеках, инициативах по обеспечению открытого доступа к электронным ресурсам и интеграции искусственного интеллекта для ускорения поиска информации.

Он также способствует интеграции анализа данных и машинного обучения для лучшего понимания потребностей пользователей/читателей, персонализации услуг и оптимизации распределения ресурсов.

В статье рассматривается создание современной и гибкой библиотечной среды, включая общие рабочие пространства и общие услуги, предназначенные для удовлетворения разнообразных потребностей студентов и исследователей.

Кроме того, это исследование подчеркивает важность инициатив по разнообразию и инклюзивности в академических библиотеках и оправдывает их роль в обеспечении законного доступа к информации.

Также затрагивается важность активности библиотек в решении постоянно развивающихся проблем, таких как информационная грамотность и защита авторских прав.

Ключевые слова: инновации в академических библиотеках, открытый доступ, поддержка исследований, аналитика данных, сервисы данных.

UNİVERSİTET KİTABXANALARINDA YENİ NƏSİL ÜÇ ÖLÇÜLÜ TƏTBİQLƏRİN İSTİFADƏSİ

Sevda İsrafil qızı Məmmədova
müəllim, doktorant, Bakı Dövlət Universiteti,
Sevda_mammedli@mail.ru

Xülasə

Texnologiya günü-gündən inkişaf edir, dəyişir və bəşəriyyətə yeni formasiyalar təqdim edir. Texnologiyanın həyatın bütün sahələrində olduğu kimi interaktiv inkişafı da özü ilə gətirdiyi danılmaz faktdır. Eyni zamanda, informasiya texnologiyalarında baş verən bir çox inkişaflar yeni anlayışların da meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Bu gün demək olar ki, hər sahədə rast gəlinən texnoloji inkişaflardan olan süni intellekt və yeni nəsil 3D texnologiyaları (virtual reallıq-VR, augmented reality-AR, mixed reality-MR, augmented reality-XR) adlanan anlayışlar universitet kitabxanalarında geniş istifadə olunmağa başlanılmışdır.

Dünya kitabxana təcrübəsi göstərir ki, universitet kitabxanalarının əksəriyyəti Z nəsli olan istifadəçilərinin tələbatını ödəmək və xidmətlərini daha effektiv təqdim etmək üçün süni intellekt və yeni nəsil 3D texnologiyalarından istifadə etməyə üstünlük verirlər. Tədqiqatda elmi ədəbiyyatda virtual reallıq adlandırılan 3D yeni nəsil interaktiv texnologiyanın əhəmiyyəti və onun akademik kitabxanalarda tətbiqinin zəruriliyi geniş şərh edilmişdir. Eyni zamanda universitet kitabxanalarında bu texnologiyanın müxtəlif formalarının tətbiq istiqamətləri araşdırılmışdır.

Açar sözlər: *Universitet kitabxanaları, yeni nəsil 3D texnologiyaları, süni İntellekt, virtual Reallıq-VR, artırılmış Reallıq-AR.*

Universitet kitabxanalarının funksiyalarını və bugünkü texnoloji inkişafı nəzərə alaraq hər bir xidmət sektorunda olduğu kimi istifadəçilərini ən yaxşı formada informasiya ilə təmin etmək, xidmət keyfiyyətini, istifadəçi məmnunluğunu artırmaq üçün süni intellekt və yeni nəsil 3D texnologiyalarının kitabxanaçılıq peşəsinə gətirdiyi dəyişikliklər və inkişaflar artıq günün tələbinə çevrilmişdir. Bu məqsədlə universitet kitabxanaları gənc nəslin texnoloji xidmətlərə olan tələbatlarını, yeni texnoloji avadanlıq və proqram texnologiyalarından istifadə etmək ehtiyaclarını qarşılamaq üçün dünya təcrübəsində tətbiq olunan texnoloji inkişafları izləməlidirlər[3].

Müasir şəraitdə universitet kitabxanaları istifadəçilərinə yüksək keyfiyyətli, sürətli və effektiv xidmət göstərmək üçün yeni texnoloji və interaktiv inkişaflardan yararlanmalıdırlar. Bu kontekstdə günümüzün ən mühüm texnoloji inkişaflarından biri olan süni intellekt və yeni nəsil 3D texnologiya tətbiqlərinin tətbiqi ilə kitabxanalar daha çox texnoloji məkanlara çevrilmişdir.

Universitet kitabxanalarında istifadə edilən yeni nəsil 3D tətbiqləri araşdırıldığında elmi ədəbiyyatda yeni nəsil 3D texnologiyaları kimi öz yerini tutan virtual reallıq və artırılmış reallıq texnologiyalarına malik interaktiv tətbiqlərin ən çox yayıldığı görülür.

Virtual reallıq istifadəçilərdə kompüter texnologiyalarından istifadə etməklə yaradılmış, reallıq hissini oyadan və dəyişən mühitlə istifadəçilər arasında qarşılıqlı əlaqəyə imkan verən texnoloji konsepsiyadır[4].

Ümumilikdə virtual reallıq kompüter proqram təminatı ilə yaradılmış istifadəçinin özünü gercək mühitdə deyil, real məkanda qəbul etməsinə imkan verən süni rəqəmsal mühitdir. Virtual reallıqla hazırlanan mühit insanın birdən çox duyğusuna xitab edir və o anda və o mühitdə olmaq hissini oyadır[1].

Virtual reallıq real dünyanın birbaşa virtual mühitə köçürülməsinə əsaslanır. Virtual reallıqda konkret qavrayışdan yox, mücərrəd qavrayışdan söhbət gedir. Virtual reallıq proqramları ümumiyyətlə oyunlaşdırmada istifadə olunsa da, real dünyada bir çox sahələrdə virtual reallıq tətbiqlərinə rast gəlinir. məsələn, restoran idarəçiliyi, muzeylər, kitabxanaçılıq kimi sahələrdə bu tətbiqlərdən geniş istifadə olunur[5]. Belə ki, inşaat sahəsində şirkətlər öz layihələrini əvvəlcədən müştərilərə göstərmək üçün virtual reallıq (VR) proqramlarından istifadə edirlər.

İnformasiya cəmiyyəti və ya informasiya əsri adlanan günümüzün artan texnoloji inkişaflarından bəhs edilərkən, informasiya texnologiyaları sahəsindəki inkişaflardan biri olaraq adı çəkilən digər bir anlayış artırılmış reallıqdır (AR). Tərcümədə artırılmış reallıq, zənginləşdirilmiş reallıq və gücləndirilmiş reallıq olaraq adlandırılan *artırılmış reallıq-AR* anlayışı, kompüter sistemlərində istehsal olunan informasiyaları real vaxt mühiti ilə birbaşa və ya dolayı yolla birləşdirən tətbiqlərdir. Başqa sözlə, artırılmış reallıq (AR) real dünyada virtual vizual məlumatların nümayiş etdirilməsi texnologiyasıdır.

Yeni nəsil 3D tətbiqlərinin kitabxanalarda tətbiq istiqamətlərinə qısaca nəzər salaq :

Virtual reallıq texnologiyası ilə virtual kitabxana turları: Bunlar virtual reallıq tətbiqi və virtual reallıq avadanlığı (əlcək, eynək və s.) ilə kitabxanada fiziki mövcud olmadan həyata

keçiriləcək turlardır. Virtual reallıq texnologiyası sayəsində istifadəçilərə kitabxanada olmaq hissi verilə bilər.

Artırılmış reallıq texnologiyası ilə informasiya savadlılığı təlimi: Universitet kitabxanaları tərəfindən vaxtaşırı olaraq öz istifadəçiləri üçün təşkil etdiyi informasiya savadlılığı təlimləri artırılmış reallıq (AR) tətbiqləri ilə asanlıqla verilə bilər. Artırılmış reallıq tətbiqi ilə verilən informasiya savadlılığı təlimləri interaktiv təlim prosesini inkişaf etdirir ki bunlar istifadəçilərin diqqətini cəlb edən təlimlər ola bilər [2].

Kitabxanadakı kitabların yerini göstərən tətbiqlər: Kitabxanada kitabların yerləşdiyi rəfi təsvir edən proqramlar kitabı xəritəyə salaraq istifadəçinin axtardığı mənbəni daha tez tapmasını təmin edir və kitabxanaçının nisbətən sadə işlə məşğul olmasının qarşısını alır. Bundan əlavə, kitabxanalar işçi və istifadəçilərinə virtual reallıq texnologiyalarından istifadə etməklə dərslərdə iştirak etmək, fənnin məzmununu araşdırmaq, yeni nəsil 3D texnologiyalarını ehtiva edən layihələr, proqram təminatı, məzmun yaratmaq imkanı verilir.

Təəssüf hissi ilə qeyd etməliyik ki, yuxarıda qeyd etdiyimiz texnologiyaların tətbiqi bizim Respublika kitabxanaları üçün hələ ki yeni anlayış olaraq qalır. Odur ki, ilk öncə kitabxanaçı kontingentinin süni intellekt və yeni nəsil 3D texnologiyaları haqqında məlumatlılıq və bilik səviyyəsini artırmaq məqsədilə universitet kitabxanalarında süni intellekt və yeni nəsil 3D texnologiyaları ilə bağlı tədbirlər, onlayn və yerində təlimlər təşkil olunmalı, universitet kitabxanaçılarının iştirakı təmin edilməlidir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Bilgehan D. Artırılmış gerçəklik və sanal gerçəklik texnologiyasının turizm sektoründə tətbiq ediləbilirliyi üzərinə bir

literatür taraması// Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi, -2019 -3/ 1.- s. 2.

2. Gülçin Kubat, “The mobile future of university libraries and an analysis of The Turkish Case”. Information and Learning Science, - 2017.-118, 3/4. s.15.

3. Güssün G. Türkiyede üniversite kütüphaneleri/ Türkiyede Kütüphaneler ve Uygulama Örnekleri. - İstanbul, Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, 2020.- s.63.

4. Harun D., Ersin S. Eğitim ve geliştirme uygulamalarında yeni nesil bilişim teknolojilerinden sanal gerçeklik, bulut bilişim ve yapay zeka// Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi. 2018.- s. 237

5. Serhat E. Sanal gerçekliğin reklam stratejilerinde kullanılmasına yönelik bir değerlendirme// GSED .-2021.-27, 46.- s. 241.

6. Mathew H, Sarah H, Sorin A. Collecting Virtual and Augmented Reality in the Twenty-First Century Library// Collection Management, 44, 2-4.- 2019.- s. 285.

7. Shivaranjini S. M. Artificial intelligence and its applications in libraries/ Conference Proceedings. – 2014.- s.16.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТРЕХМЕРНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ В УНИВЕРСИТЕТСКИХ БИБЛИОТЕКАХ

Севда Мамедова

Резюме

Технологии развиваются, изменяются и с каждым днем представляют человечеству новые формации. Неоспоримым фактом является то, что технологии, как и во всех областях жизни, несут с собой интерактивное развитие. В то же время многие разработки в области информационных технологий

привели к появлению новых концепций. На сегодняшний день к таким концепциям относятся искусственный интеллект и 3D-технологии нового поколения (виртуальная реальность-VR, дополненная реальность-AR, смешанная реальность-MR), которые являются одними из технологических разработок, встречающихся практически во всех областях, стали использоваться и в университетских библиотеках.

Мировой библиотечный опыт показывает, что большинство университетских библиотек предпочитают использовать искусственный интеллект и 3D-технологии для удовлетворения потребностей пользователей поколения Z и более эффективного предоставления услуг более эффективно предоставлять свои услуги. В исследованиях была отмечена важность 3D интерактивных технологий нового поколения, которые в научной литературе называются виртуальной реальностью, и необходимость их использования в библиотеках. В научной литературе, и необходимость ее применения в академических библиотеках широко трактуется. В то же время исследованы направления применения различных форм этой технологии в университетских библиотеках.

***Ключевые слова:** Университетские библиотеки, 3D-технологии нового поколения, искусственный интеллект, виртуальная реальность-VR, дополненная реальность-AR.*

THE USE OF NEW GENERATION THREE-DIMENSIONAL APPLICATIONS IN UNIVERSITY LIBRARIES

Sevda Mammadova

Abstract

Technology develops, changes and presents new formations to humanity day by day. It is an undeniable fact that technology

brings with it interactive development as in all areas of life. At the same time, many developments in information technology have led to the emergence of new concepts. Today, the concepts called artificial intelligence and new generation 3D technologies (virtual reality-VR, augmented reality-AR, mixed reality-MR, augmented reality-XR), which are among the technological developments encountered in almost every field, have also become used in university libraries.

World library experience shows that the majority of university libraries prefer to use artificial intelligence and new generation 3D technologies to meet the demands of their Z generation users and provide their services more effectively. In the research, the importance of 3D new generation interactive technology, which is called virtual reality in the scientific literature, and the necessity of its application in academic libraries are widely interpreted. At the same time, the application directions of various forms of this technology were investigated in university libraries.

Keywords: *University libraries, new generation 3D technologies, artificial intelligence, virtual reality-VR, augmented reality-AR.*

LEVERAGING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LIBRARIES TO ADVANCE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS (SDGS)

Vafa Malikheydar gizi Mammadova

ADA University

vmammadova@ada.edu.az

Abstract

In today's rapidly changing world, libraries are evolving to not only meet the information needs of their communities but also contribute to broader societal goals.

By incorporating United Nations' Sustainable Development Goals (SDGs) into their initiatives and programs, libraries can contribute to building a sustainable future and support the achievement of the SDGs at the local, national, and global levels. On the other hand, the broad utilization of the modern Artificial Intelligence (AI) tools and techniques can enhance information services provided and boost libraries with unseen opportunities.

This discussion explores the intersection of two pivotal areas: "SDGs and Libraries" and "AI and Libraries". It delves into how libraries can harness the power of AI to drive progress towards achieving the SDGs.

Keywords: *SDGs and libraries, ADA University Library, information services, AI and libraries*

Introduction

The United Nations introduced the Sustainable Development Goals (SDGs), often referred to as the Global Goals, in 2015. These goals represent a worldwide initiative to combat poverty, safeguard

the environment, and strive for universal peace and prosperity by 2030.

The 17 SDGs are interconnected, acknowledging that actions taken in one realm can have repercussions in others. This approach to development emphasizes the need for a harmonious coexistence of social, economic, and environmental sustainability. [8]

National initiatives

The National Coordinating Council for Sustainable Development of the Republic of Azerbaijan was established by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated October 6, 2016, in order to coordinate the implementation of the duties of the state bodies related to the obligations arising from the "Transformation of our world: Agenda in the field of sustainable development until 2030". [7]

There are some ways that libraries can contribute to building a sustainable future through the United Nations' Sustainable Development Goals (SDGs).

Alignment of socio-economic development strategy of the Republic of Azerbaijan for the years 2022-2026, with the UN Agenda 2030 for sustainable development goals includes main research points cohering with the activities of the libraries, such as:

- 4 Quality Education*
- 8 Decent Work and Economic Growth*
- 9 10 Reduced Inequalities*
- 11 Sustainable cities and communities [1].*

ADA University Library's contribution to the fulfillment of the SDGs

To support the achievement of the UN's Sustainable Development Goals in Azerbaijan, ADA University Library is rendering library and information services to both internal and external users

with its rich print and electronic resources mainly in English language, and providing comfortable academic environment with cutting-edge technology.

ADA Library *services* for internal and external users (on-site only): physical resources borrowing; on-site and off-site access to ADA Library subscribed e-resources and physical materials; Inter-library Loan (ILL) service; training and Reference Services; Information sessions and consultations; on-site use of library items; inclusive environment; access to Library facilities; group study room reservation [2, 5].

As an academic library, it grants the research community of the country an access to educational and scientific resources free of charge, and supports lifelong and professional development learning to align its activities and programs with the SDGs (4, 8, 10, 11) and related targets and indicators of all 17 goals, and incorporates its services to achieve the best results for the 2030 Agenda in order to leave no one behind. [6]

Here are a few ways that ADA University Library contributes to the achievement of the SDGs in Azerbaijan:

SDG 4: Quality Education. ADA Library provides access to educational resources to meet current information and research needs of the ADA University community and supports lifelong learning to help improve information literacy rates and foster a more educated population.

According to 2023 results, ADA University has been ranked in the range of between 101-200 among more than 1300 universities in the SDG 4 Quality Education Ranking of the Times Higher Education Impact Rankings that assess universities against the UN’s SDGs. [4]

SDG 8: Decent Work and Economic Growth. ADA Library supports local businesses and entrepreneurs by providing access to information and resources, as well as helps ADA Executive Education Program organizers when they host events and workshops which support career development and job skills training, in order to ensure that the participants receive all necessary resources and materials to meet their information needs even after the program ends.

SDG 10: Reduced Inequalities. ADA Library helps to reduce social and economic inequalities by providing free access to information and resources for all levels of the research community, internal and external users who might also have limited access to technology and the internet along with the needs to scientific and educational resources. Also disability-friendly environment promotes inclusivity and provides equal access for all members of the community.

SDG 11: Sustainable Cities and Communities. Locating in the campus supported by the green technology, ADA Library plays a key role in promoting sustainable urban development by providing access to information about environmental sustainability and supporting community-driven initiatives that promote green spaces and sustainable transportation options.

Implementation of AI in Libraries

The other main topic of the modern era is an Artificial Intelligence, often abbreviated as AI, which is a groundbreaking field in computer science and has garnered widespread attention and fascination in recent years. It represents the pursuit of creating machines and systems that can mimic human intelligence, enabling them to perform tasks that typically require human intelligence, such as understanding natural language, recognizing patterns, learning from

experience, and making decisions. AI has the potential to reshape industries, improve everyday life, and unlock new frontiers in technology, making it one of the most exciting and transformative fields of our time. [3]

Implementation of the AI tools in Libraries to foster the achievement of the SDGs can be outlined as follows:

1. Supporting Access to Information (SDG 4 and 9):

- Libraries as hubs for accessible information.
- AI-powered search and recommendation systems to enhance information discovery.

2. Bridging the Digital Divide (SDG 9 and 10):

- The role of libraries in closing the digital divide.
- AI-driven initiatives for digital literacy and inclusion.

3. Sustainable Resource Management (SDG 11 and 12):

- AI for efficient resource allocation in libraries.
- Sustainable practices in library operations through AI analytics.

4. Promoting Lifelong Learning (SDG 4):

- AI-powered personalized learning experiences in libraries.
- Adaptive learning resources for diverse educational needs.

5. Community Engagement and Innovation (SDG 17):

- Libraries as innovation hubs using AI-driven technologies.
- Collaborative projects between libraries, AI researchers, and tech companies.[3]

Conclusion:

The integration of AI into libraries presents an exciting opportunity to reinforce the critical role libraries play in achieving the Sustainable Development Goals. By leveraging AI technologies, libraries can become more effective in providing access to information, bridging the digital divide, and promoting lifelong learn-

ing. Additionally, they can contribute to sustainable resource management and foster innovation within their communities. As we look to the future, the synergy between AI and libraries holds immense potential for addressing the global challenges outlined in the SDGs.

REFERENCES

1. 2022 Final Report on carried out activities and gained achievements in Azerbaijan towards the fulfillment of the Sustainable Development Goals. (2023). National Coordination Council on Sustainable Development of the Republic of Azerbaijan. Baku. 76 p.

2. ADA Library External Visitors' Policy and Procedures. (2023). ADA Library Policies web-page. <https://tinyurl.com/bdfryj3u>

3. Asemi, A., Ko, A., & Nowkarizi, M. (2021). Intelligent libraries: a review on expert systems, artificial intelligence, and robot. *Library Hi Tech*, 39(2), 412–434. <https://doi.org/10.1108/LHT-02-2020-0038>

4. Impact Rankings 2023: quality education. (2023). Times Higher Education. Available at: <https://tinyurl.com/mr2s454w>

5. Ismayilov, K., Ismayilov, N., & Mammadova, V. (2019). Library information services in academic libraries of Azerbaijan: a comparative study. *Library Management*, 40(6-7), 461–477. <https://doi.org/10.1108/LM-08-2018-0069>

6. Mammadova, V. & Kazimova, N. (2023). ADA Library services for research community and guest users as a part of SDG initiative [Poster]. *88th IFLA World Library and Information Congress (WLIC), 2023 Rotterdam*. Retrieved from: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/2817>

7. National Coordination Council on Sustainable Development. (2023). Available at: <https://sdg.info.az/en/pages/council>

8. The 17 Goals. (2023). United Nations Sustainable Development. Available at: <https://sdgs.un.org/goals>

**DAYANIQLI İNKİŞAF MƏQSƏDLƏRİNƏ (SDGS)
ÇATMAQ ÜÇÜN KİTABXANALARDA SÜNİ İNTELLEKTDƏN
İSTİFADƏ EDİLMƏSİ**
Vəfa Məmmədova

Xülasə

Sürətlə dəyişən müasir dünyada kitabxanalar təkcə öz icmalarının informasiya ehtiyaclarını ödəmək üçün deyil, həm də daha geniş ictimai məqsədlərə töhfə vermək üçün təkmilləşdirilir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərini (DİM) öz təşəbbüs və proqramlarına daxil etməklə, kitabxanalar davamlı gələcəyin qurulmasına töhfə verə və yerli, milli və qlobal səviyyədə DİM-lərə çatmağa kömək edə bilər. Digər tərəfdən, müasir Süni İntellekt (Sİ) alətləri və texnikalarından geniş istifadə təqdim olunan informasiya xidmətlərini təkmilləşdirə və kitabxanaların imkanlarını görünməmiş dərəcədə artırmağa bilər.

Bu müzakirə iki əsas sahənin kəsişməsini araşdırır: "DİM və Kitabxanalar" və "Sİ və Kitabxanalar". Təqdim edilən tezis DİM-lərə çatmaq istiqamətində irəliləyişə nail olmaq üçün kitabxanaların Sİ-nin gücündən necə istifadə edə biləcəyini araşdırır.

***Açar sözlər:** DİM və kitabxanalar, ADA Universiteti Kitabxanası, informasiya xidmətləri, Sİ və kitabxanalar*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В БИБЛИОТЕКАХ ДЛЯ ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ (ЦУР)

Вафа Мамедова

Резюме

В современном быстро меняющемся мире библиотеки развиваются, чтобы не только удовлетворить информационные потребности своих сообществ, но и способствовать достижению более широких социальных целей.

Включив Цели Устойчивого Развития (ЦУР) Организации Объединенных Наций в свои инициативы и программы, библиотеки могут внести свой вклад в построение устойчивого будущего и поддержать достижение ЦУР на местном, национальном и глобальном уровнях. С другой стороны, широкое использование современных инструментов и методов искусственного интеллекта (ИИ) может улучшить предоставляемые информационные услуги и предоставить библиотекам невиданные возможности.

В этой дискуссии исследуется пересечение двух ключевых областей: «ЦУР и библиотеки» и «ИИ и библиотеки». В нем рассматривается, как библиотеки могут использовать возможности искусственного интеллекта чтобы стимулировать прогресс в достижении ЦУР.

Ключевые слова: *ЦУР и библиотеки, Библиотека Университета АДА, информационные услуги, ИИ и библиотеки*

SÜNİ İNTELLEKT VƏ ONUN KİTABXANALARDA TƏTBİQİ YOLLARI

Nurlana Canpolad qızı Ağayeva
Doktorant, Bakı Dövlət Universiteti
<https://orcid.org/0000-0003-4596-9248>
nurlana.agayeva86@gmail.com

Innovativ texnologiyaların inkişafı bizim məlumatı əldə etməyini və emalını dəyişdi. Akademik və tədqiqat kitabxanaları xidmətlərini təkmilləşdirmək və rəqabət üstünlüyü əldə etmək üçün yeni texnologiyalardan istifadə edirlər. Süni intellekt bu dəyişikliklərin əsas mərkəzinə çevrildi. Süni intellekt insan məntiqini maşınlarda tətbiq etmək məqsədi daşıyan riyazi elm və texnologiyadır. Süni intellekt, insan zəkasının aspektlərini özündə birləşdirərək ağıllı maşınlar yaratmağa çalışan kompüter elminin geniş bir sahəsidir. Bu günə qədər bəşəriyyətin ən mürəkkəb və təsir edici ixtiralarından biridir, lakin bu sahə əsasən tədqiq edilməmiş olaraq qalır və böyük inkişaf potensialına malikdir. Süni intellektin əsas məqsədi hesablama gücünü əldə edilmiş biliklərlə tamamlayan dərin öyrənmədir. Bu elm intellektual maşın yaratmağı, yalnız insanlara məsus olduğu düşünülməyən yaradıcı fəaliyyət göstərən intellektual proqram yaratmağa qarşısına məqsəd qoymuşdur.

Tezisdə süni intellektin yaranma tarixi, kateqoriyaları, kitabxanalarda tətbiqi, kitabxanaların və tədqiqatçıların fəaliyyətinin yeni üslubda formalaşmasına təsir edən zəruri bir amil kimi meydana çıxması, əhəmiyyətli təsir göstərməsinin bir neçə yolu, həlli göstərilib.

Açar sözlər: İnformasiya, informasiyalaşdırma, proqramlaşdırma, süni intellekt, kitabxana prosesləri

Giriş

Cəmiyyətdə biliklərin əldə edilməsi və istifadəsi hərəkətverici qüvvə olub, onun inkişaf mərhələlərində mühüm əhəmiyyətə malikdir. Müasir dövrdə İKT texnologiyaları və insanların onlarla qarşılıqlı əlaqələri idrak proseslərinə təsir edərək, biliklərin əldə edilməsi, yayılması, əlçatanlığı və tətbiqinə müsbət təsir göstərmişdir.[1]

Məsələnin qoyuluşu

Süni intellekt –insan məntiqini maşınlarda tətbiq etmək məqsədi daşıyan riyazi elmdir. Sİ sahəsində aparılan tədqiqatlar bir sıra elm sahələrinə əsaslanır. Süni intellekt yaradıldığı gündən bəri müxtəlif optimist və pessimist fikirlərlə qarşılaşsa da, bu gün texnologiyanın inkişafında mühüm yer tutur.[4]

Məsələnin həlli

Süni intellekt ifadəsi ilk dəfə 1956-cı ildə Con Makkarti tərəfindən istifadə olunub. O, bu ifadəni işlədərkən süni intellekti “Maşınları intellektual etmək elmi və mühəndisliyi adlandırır.[2]

Süni intellekt 3 kateqoriyaya bölünür: Süni dar intellekt, süni ümumi intellekt və süni super intellekt.[3] Süni intellekt getdikcə daha çox kitabxanada tətbiq olunur və burada AI-nin əhəmiyyətli təsir göstərməsinin bir neçə yolu var: [6]

Məzmunun indeksləşdirilməsi- O, anlayışları müəyyən edə və onlara uyğun açar sözlər təyin edə bilər. Avtomatlaşdırılmış indeksləşdirmə həm də oxucuya yeni ədəbiyyat tapmağa və müxtəlif fənlər üzrə naviqasiya etməyə kömək edəcək ki, bu da əl ilə indeksləşdirmə ilə mümkün deyil. Bu tip süni intellekt aləti oxucuları daha konkret və dəqiq materiallarla təmin etməklə,

insanın indeksləşdirmə imkanlarını üstələyəcək və nəticədə universitet kitabxanaçılarına işlərini təkmilləşdirməyə kömək edəcək. Sənədlərin müqayisəsi-süni intellektə malik maşınlar sənədləri emal etməkdə insanlardan daha yaxşı və sürətlidir. Bu, tədqiqatçılara və kitabxanalara öz biliklərini daha asan və tez əldə etməyə kömək edən mühüm əməliyyatdır.[7] Məzmun xülasəsi-avtomatik məzmunun ümumiləşdirilməsi, orijinal mətnin əsas elementlərini və mənasını qorumaqla, insanın müdaxiləsindən asılı olmayaraq sənədlərin daha qısa versiyaya sıxılmasından ibarətdir. Bütün məqaləni və ya kitabı ümumiləşdirmək əvəzinə, Sİ alətləri kitabın yalnız bir hissəsini və ya beş sənədi üç cümlə ilə ümumiləşdirə bilər. Xidmətin keyfiyyəti-süni intellekt sadə suallara cavab verə bilən, yeni kitab nəşr olunduqda xəbərdar edən və müştərini xüsusi kitabxana resurslarına yönləndirə bilən chatbotlar şəklində kitabxanaçılar və tədqiqatçılar dünyasına daxil olub. Gələcəyin impakt faktoru-təsir faktoru fərdi nəşrin, jurnalın və ya tədqiqatçının ədəbiyyat üçün nisbi əhəmiyyətinin və keyfiyyətinin ölçüsüdür. [5] Gələcəkdə alqoritm elmi araşdırmaları argumentlərə ayıra və digər tədqiqatlarla müqayisə edə biləcək. Əməliyyat səmərəliliyinin artırılması-Kitabxanalar xidmətlərin səmərəliliyini artırmaq və proseslərin avtomatlaşdırılması, sadələşdirilmiş tədqiqat məlumatlarının idarə edilməsi və rəqəmsal aktivlərin idarə edilməsi (DAM) vasitəsilə əməliyyat xərclərini azaltmaqla əməliyyat səmərəliliyini müəyyən edə və təkmilləşdirə bilər. Qabaqcıl kitabxana xidməti platformalarının tətbiqi əməliyyat səmərəliliyinin artırılmasına kömək edə bilər.

Nəticə

Kitabxanalar cari reallıqları vaxtında dərk etməsə və gələcək texnoloji tərəqqiləri qəbul edə bilməsələr, özəl informasiya firmaları, telefon şirkətləri, qlobal sistem şəbəkələri, kabel

televiziya şirkətləri, CD-ROM və proqram təminatı istehsalçıları kimi digər dövlət qurumları əsas qoruyucu vasitə kimi biliyin emal edilməsi, yayılmasında başlıca vəzifəyə keçəcəklər. Belə olan halda, kitabxanalar bu gün cəmiyyətdə oynadıqları roldan qat-qat kiçik rol oynamağa müvəffəq olacaqlar.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. İsmayılov, X. Kitabxana-informasiya texnologiyaları: Dərs vəsaiti.-Bakı: Bakı Dövlət Universiteti,2009.- 319 s.
2. Qurbanov, A. Elektron kitabxanalar: dərs vəsaiti./P. Kazimi, O. Quliyev; elmi red. A. M. Babayev,Bakı: MTM-Innovation, 2008.- 297, [2] s.
3. Əliyev, A. Süni intellekt /A. Əliyev ; il. R. Əliyev ; red. A. Əliyev.- [Bakı]: [Altun kitab], [2022].-24 s.
4. Hübətəliyev, R. Süni intellekt və ekspert sistemləri.-Bakı, 2018.-159 s.
5. Волков, А.В. Искусственный интеллект: от компьютеров к киборгам Москва : Вече, [2020].-254 с.
6. Библиотека и библиотекари в ближайшие двадцать лет, или в ожидании сингулярности // В сб.: Книга. Культура. Образование. Инновации «Крым-2017»: материалы Третьего Международного профессионального форума.- Москва: Государственная публичная научно-техническая библиотека России, 2017. – с. 16-22.
7. Aliev, R. Artificial neural networks : theory and practice./ R. M. Vahidov.- Tabriz : Tabriz University, 1993.-193 p.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ЕГО ПРИМЕНЕНИЕ В БИБЛИОТЕКАХ

Нурлана Джанполад гызы Агаева

Резюме

Развитие инновационных технологий изменило способы получения и обработки информации. Академические и исследовательские библиотеки используют новые технологии для улучшения своих услуг и получения конкурентных преимуществ. Искусственный интеллект стал центральным элементом этих изменений. Искусственный интеллект - это математическая наука и технология, цель которой применить человеческую логику к машинам. Искусственный интеллект - это широкая область информатики, целью которой является создание интеллектуальных машин путем включения аспектов человеческого интеллекта. Это одно из самых сложных и впечатляющих изобретений человечества на сегодняшний день, однако эта область остается во многом неисследованной и имеет большой потенциал развития. Основная цель искусственного интеллекта - глубокое обучение, которое дополняет вычислительные мощности приобретенными знаниями. Эта наука направлена на создание разумной машины, на создание интеллектуальной программы, осуществляющей творческую деятельность, которая считается независимой только от человека.

В тезисе рассмотрены история создания искусственного интеллекта, его категории, применение в библиотеках, возникновение его как необходимого фактора, влияющего на формирование деятельности библиотек и исследователей в

новом стиле, несколько способов его существенного воздействия, а также показаны решения.

Ключевые слова: Информация, информатизация, программирование, искусственный интеллект, библиотечные процессы.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ITS APPLICATION IN LIBRARIES

Nurlana Janpolad gizi Agayeva

Abstract

The development of innovative technologies has changed the ways of obtaining and processing information. Academic and research libraries are using new technologies to improve their services and gain a competitive advantage. Artificial intelligence has become central to these changes. Artificial intelligence is a mathematical science and technology that aims to apply human logic to machines. Artificial intelligence is a broad field of computer science that aims to create intelligent machines by incorporating aspects of human intelligence. This is one of the most complex and impressive inventions of mankind to date, but this area remains largely unexplored and has great potential for development. The main goal of artificial intelligence is deep learning, which complements computing power with acquired knowledge. This science is aimed at creating an intelligent machine, at creating an intellectual program that carries out creative activity, which is considered independent only from humans.

The thesis examines the history of the creation of artificial intelligence, its categories, its application in libraries, its emergence as a necessary factor influencing the formation of the activities of libraries and researchers in a new style, several ways of its significant impact, and also shows solutions.

Keywords: *Information, informatization, programming, artificial intelligence, library processes.*

BİBLİOQRAFIYAŞÜNASLIQ VƏ BİBLİOMETRİYA

METAVERİLƏNLƏRİN STANDARTLARI

Ələmdar BAYRAMOV

BDU-nun İnformasiya və sənəd menecmenti fakültəsinin dekanı,
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
alemdarbayramov@bsu.edu.az
<https://orcid.org/0000-0002-6599-5788>

Aysel HƏSƏNOVA

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin,
Turizm və kitabxana-informasiya fəaliyyəti kafedrası, müəllimi
aysel.hasanova@admiu.edu.az
<https://orcid.org/0000-0002-4984-0401>

Məqalədə metaverilənlərin yaradılması standartları tədqiqatə cəlb olunmuşdur. Bu baxımdan ilk olaraq Biblioqrafik Təsvirin Beynəlxalq Standartı araşdırılmış, onun inkişafı və formalaşması tarixi öyrənilmişdir. Ardınca isə elektron resurslar və təhsil resursları üçün əsas metaverilən standartları tədqiq olunmuşdur. Təhsil resursları üçün hazırlanmış metaverilən standartı kimi İEEE LOM araşdırılmış və onun quruluşu haqqında icmal xarakterli məlumat verilmişdir.

***Açar sözlər:** metaverilənlərin standartları, Biblioqrafik Təsvirin Beynəlxalq Standartı, İEEE LOM, elektron resurslar, təhsil resursları*

Giriş. Metaməlumatların qarşılıqlı fəaliyyətini və təkrar istifadəsini təmin etmək üçün onları təmsil edən vasitələrin

standartlaşdırılması vacibdir. Bu sahədə fəaliyyət uzun müddətdir ki, rəsmi standartlaşdırma orqanları, sahəvi konsorsiumlar və müxtəlif peşəkar icmalar tərəfindən fəal şəkildə həyata keçirilir.

Bibliografik Təsvirin Beynəlxalq Standartı (İSBD) bütün ölkələrdə dərc olunmuş bütün resurslar üçün əsas bibliografik məlumatlara universal, sürətli, vahid çıxışı təmin edən universal bibliografik qeydlər üçün əsas standart kimi xidmət etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur və onun əsas məqsədi bibliografik məlumat mübadiləsində uyğunluğu təmin etməkdən ibarətdir. Belə ki, İSBD kataloqlaşdırılan resursun təsvirinin əsasını təşkil etmək üçün xüsusi ardıcılıqla yazılmalı və ya hərfi təqdim edilməli olan məlumat elementlərini təyin edən standartdır. Bundan əlavə, İSBD təsviri dilindən asılı olmayaraq onları başa düşülən etmək üçün məlumat elementlərinin tanınması və nümayiş etdirilməsi vasitəsi kimi təyin edilmiş durğu işarələrindən istifadə edir. 2009-cu ildə İFLA tərəfindən Kataloqlaşdırmanın Beynəlxalq Prinsiplərinin yeni Bəyannaməsi nəşr edilmişdir. 1961-ci il Paris Prinsiplərini əvəz edən və genişləndirən bu prinsiplər bibliografik təsvirə dair 5-ci hissədə bildirir ki, “bibliografik qeydin təsviri beynəlxalq səviyyədə razılaşdırılmış standartla əsaslanmalıdır”.

Standartın hazırlanması bibliografik yazıların avtomatlaşdırılması, eləcə də birgə kataloqlaşdırmanın iqtisadi ehtiyacı ilə şərtlənsə də, İSBD istənilən kataloqda istər maşınla, istərsə də ənənəvi resursların bütün növlərinin bibliografik təsviri üçün faydalı şəkildə istifadə edilə bilər və milli və ya beynəlxalq kataloqlaşdırma qaydalarından istifadə edən agentliklər bu beynəlxalq səviyyədə razılaşdırılmış standartı öz kataloqlarında tətbiq edə bilərlər.

İSBD üzərində iş aşağıdakı məqsəd və prinsiplərə uyğun olaraq aparılmışdır:

• İSBD dərc edilmiş resursların bütün növlərini təsvir etmək üçün vahid müddəaları və bunu tələb edən spesifik resurs növləri üçün xüsusi müddəaları təmin edir.

• İSBD milli kataloqlaşdırma agentlikləri və bütün beynəlxalq kitabxana və informasiya ictimaiyyəti arasında bibliografik yazıların beynəlxalq mübadiləsini asanlaşdırmaq üçün qlobal səviyyədə kataloqlaşdırma üçün müddəaları təmin edir. [1]

• İSBD milli kataloqlaşdırma agentlikləri, milli kitabxanalar və digər kitabxanalar səviyyəsində kataloqlaşdırmanı uyğunlaşdırır.

Bu məqsədlə resursun müəyyən edilməsi və seçilməsi üçün zəruri olan təsviri elementlər müəyyən edilməlidir. Əsas diqqət onların xüsusi avtomatlaşdırılmış sistemdə göstərilməsi və ya tətbiqi deyil, məlumat elementlərinin toplanmasına yönəldilməlidir. Bu zaman iqtisadi səmərəlilik nəzərə alınmalıdır.

Bibliografik Təsvirin Beynəlxalq Standartın mənşəyi 1969-cu ildə İFLA Kataloqlaşdırma Komitəsinin Kataloqlaşdırma Mütəxəssislərinin Beynəlxalq Konfransını təşkil etdiyi vaxta təsadüf edir. Bu konfransda bibliografik təsvirlərin forma və məzmununu sadələşdirmək üçün standartların yaradılması qərara alınıb. Nəticədə, Kataloqlaşdırma Komitəsi bibliografik məlumatların mübadiləsini təmin etmək üçün işə başladı. Bu işin nəticəsi Bibliografik Təsvirin Beynəlxalq Standartının konsepsiyasının meydana gəlməsi ilə nəticələndi.

İlk İSBD 1971-ci ildə nəşr olunan Monoqrafik Nəşrlər üçün Bibliografik Təsvirin Beynəlxalq Standartı (İSBD(M)) olmuşdur. 1973-cü ilə qədər bu mətn bir sıra kitabxanalar tərəfindən qəbul edilmiş və orijinal ingilis mətni bir neçə başqa dilə tərcümə olunmaqla bəzi kataloqlaşdırma komitələri tərəfindən milli və beynəlxalq təsvir qaydalarına yenidən baxılmışdır. İSBD(M) istifadəçilərindən alınan şərhələr mətnin 1974-cü ildə yenidən

işlənmiş versiyasını hazırlamasına gətirib çıxarmışdır. Beləliklə Seriyalı nəşrlər üçün Biblioqrafik Təsvirin Beynəlxalq Standartı (İSBD(S)) 1974-cü ildə hazırlanmışdır. [1]

1975-ci ildə İngiltərə-Amerika Kataloqlaşdırma Qaydalarına Baxış Rəhbər Komitə İFLA Kataloqlaşdırma Komitəsinə bütün növ kitabxana materiallarına tətbiq edilən ümumi Biblioqrafik Təsvir Beynəlxalq Standart yaratmağı təklif etmiş, nəticə də 1977-ci ildə nəşr olunan İSBD(G) meydana gəlmişdir.

Daha sonra müəyyən növ materiallar üçün digər ixtisaslaşdırılmış İSBD-lər hazırlanmışdır. Belə ki, 1977-ci ildə kartoqrafik materiallar üçün İSBD(SM), kitab olmayan materialları üçün İSBD(NBM) və seriyalı resurslar üçün yenidən işlənmiş İSBD(S), 1980-ci ildə antik monoqrafik resurslar üçün İSBD(A) və musiqi resursları üçün İSBD(PM) nəşr edilmişdir. [1]

1977-ci ilin avqustunda Brüsseldə keçirilən İFLA Ümumdünya Konqresində İFLA-nın Kataloqlaşdırma bölməsinin Daimi Komitəsi İFLA İSBD proqramı ilə bağlı mühüm yeni qərarlar qəbul etmiş və bütün İSBD mətnləri beş il müddətində qüvvədə olsun, bundan sonra bütün və ya ayrı-ayrı mətnlərə yenidən baxılması qərara alınmışdır. Nəticədə, Daimi Komitə 1981-ci ildə ixtisaslaşdırılmış İSBD-lərin yoxlanılması və yenidən baxılması planını hazırlamaq üçün ilk dəfə toplanan İSBD Monitoring Komitəsini yaratmışdır.

İxtisaslaşdırılmış İSBD-lər aşağıdakı ardıcılıqla yenidən buraxılmışdır: İSBD(M), İSBD(CM) və İSBD(NBM) - 1987-ci ildə, İSBD(S) - 1988-ci ildə, kompüter faylları üçün İSBD(CF) 1990-cı ildə, 1991-ci ildə İSBD(A) və İSBD(PM) və 1992-ci ildə İSBD(G) nəşr edilmişdir. 1980-ci illərin sonunda isə ilk ümumi monitoring layihəsi tamamlanmışdır. Ardınca isə 1997-ci ildə elektron resurslar

üçün İSBD(CF) yeni adla - İSBD(ER) adı altında yenidən buraxılmışdır. [2]

Bu günə qədər bu ümumi monitoring layihəsi ilə İSBD(S)-ni Seriyalı və Ardıdavamedən Resurslar üçün İSBD(CR)-a çevrilmişdir. Yenidən işlənmiş İSBD(M) də 2002-ci ildə, İSBD(G) 2004-cü ildə nəşr edilmişdir.

İSBD(CM) və İSBD(ER) dünya miqyasında müzakirə olunsada, vahid İSBD üzərində iş başladığı üçün tamamlanmamışdır. [2]

2003-cü il İFLA Berlin Konfransında İSBD İcmal Qrupu İSBD İnkişafı üçün Gələcək İstiqamətlər üzrə Tədqiqat Qrupu yaratmaq qərarına gəldi. Bu yeni qrup bütün İSBD-ləri vahid bir qurumda birləşdirməyin mümkün olduğu qənaətinə gəlmiş, İSBD Monitoring Qrupu Tədqiqat Qrupuna Müvəqqəti Konsolidasiya edilmiş nəşrin yekun mətnini hazırlamaq tapşırığı vermişdir.

Elektron resurslar üçün əsas metaverilən standartları. Aydınır ki, təsvirləri hazırlamaq və mübadilə etmək üçün metaverilən elementlərinin formatı, onların sintaksisi və semantikasi standartlaşdırılmalıdır.

Təhsil sistemi (elm və təhsil) daxilində istifadə olunan resursları təsvir etmək üçün müxtəlif standartlardan istifadə edilə bilər - çap resurslarının elektron analoqları üçün bu MODS, multimedia üçün - MPEG-7 hesab olunur.

Standartların əsas məqsədi müxtəlif mənbələrdən alınan məlumatların mübadiləsini və avtomatlaşdırılmasını asanlaşdırmaqdır. Resurs haqqında standarta uyğun formatlaşdırılmış və təsvirlərin keyfiyyətinin qarşılıqlı tanınması haqqında müqavilə bağlanmış mənbədən alınan məlumat əlavə kədr cəlb edilmədən avtomatik olaraq repozitoriyada yerləşdirilə bilər. Qeyri-standart və ya keyfiyyətsiz (natamam, qeyri-dəqiq) təsvirlər təyinatı üzrə istifadə edilə bilməz və əlavə emal tələb edir.

Təhsil resursları üçün metaverilən standartları. Təhsil obyektlərinin təsviri üçün IEEE Öyrənmə Obyekt Metadata (LOM) standartı üçün əsas olan iş ARIADNE Avropa layihəsi və ABŞ-ın IMS Qlobal Öyrənmə Konsorsiumu çərçivəsində müstəqil olaraq başlamışdır. 2002-ci ildə IEEE standartın razılaşdırılmış beynəlxalq versiyasını təsdiqlədi ki, bu da onun elektron təhsil resurslarının yaradılmasında geniş istifadəsinə təkan vermiş oldu. [3]

Standart 9 kateqoriyaya qruplaşdırılmış 76 elementdən ibarət iyerarxik quruluşa malikdir. Standart bəzi obyektlər üçün metadata nümunəsinin, elementlər üçün məlumat növlərinin və bəziləri üçün lüğətlərin yaradılması sxemini özündə əks etdirir. Standart tərəfindən təklif olunan elementlər toplusu elektron resursun ümumi xassələrini, habelə onun pedaqoji xüsusiyyətlərini və təlim prosesində istifadə xüsusiyyətlərini təsvir etməyə imkan verir. [3]

Nəticə. Resursların təsviri sahəsində fəal tədqiqatlara və metaməlumatların standartlaşdırılması üzərində işlərə baxmayaraq, metaverilənlərin tərtibinin optimallaşdırılması ilə bağlı bəzi problemlər həll edilməmiş qalır.

Ənənəvi kitabxana axtarışları peşəkar biblioqraflar tərəfindən yaradılmış kataloqlar əsasında aparılır. Elektron resursların təsviri tərtibatçıdan müəyyən ixtisas biliyi tələb edən çox vaxt aparan prosesdir və təsvirin nəticəsi resursa olan tələbata (onu tapmaq və istifadə etmək qabiliyyətinə) əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Bəzi resurs xarakteristikalarının icazə verilən dəyərlərini təsvir etmək üçün bir sıra terminləri müəyyən edən işlənmiş təsnifat sxemlərinin (Məsələn UOT) və idarə olunan lüğətlərin olmaması resursun axtarış və qiymətləndirilməsinin avtomatlaşdırılması imkanlarını məhdudlaşdırır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. ISBD International Standard Bibliographic Description Consolidated Edition,-2011// https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/cataloguing/isbd/isbd-cons_20110321.pdf

2. ISBD Международное стандартное библиографическое описание: Консолидированное издание.- Москва,- 2014// <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/cataloguing/isbd/isbd-translations-2011-ru.pdf>

3. Interlinking educational resources to Web of Data through IEEE LOM// Computer Science and Information Systems · December 2014
<https://www.researchgate.net/publication/270449855>

METADATA STANDARDS

Alamdar BAYRAMOV

Aysel HASANOVA

Abstract

In the article, are involved metadata creation standards in the research. From this point of view, first was investigated the International Standard of Bibliographic Description, and was studied the history of its development and formation. Then were studied the main metadata standards for electronic resources and educational resources. Is examined IEEE LOM as a metadata standard developed for educational resources and is given an overview of its structure.

Keywords: *metadata standards, International Standard of Bibliographic Description, IEEE LOM, electronic resources, educational resources*

СТАНДАРТЫ МЕТАДАННЫХ

Аламдар БАЙРАМОВ

Айсель ГАСАНОВА

Резюме

В статье в исследовании задействованы стандарты создания метаданных. С этой точки зрения впервые был исследован Международный Стандарт Библиографического Описания, изучена история его развития и становления. Затем были изучены основные стандарты метаданных для электронных ресурсов и образовательных ресурсов. Рассмотрен IEEE LOM как стандарт метаданных, разработанный для образовательных ресурсов, и дан обзор его структуры.

Ключевые слова: *стандарты метаданных, Международный Стандарт Библиографического Описания, IEEE LOM, электронные ресурсы, образовательные ресурсы.*

BİBLİOMETRİYA ELMİ BİLİK VƏ TƏDQIQAT SAHƏSİ KİMİ

Eldəniz Elman oğlu MƏMMƏDOV
*BDU-nun Kitabxanaşünaslıq kafedrasının
baş müəllimi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru*
mammadoveldaniz@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7028-8332

Xülasə

Bu əsərdə “bibliometriya” istilahının yaranması, onun elmi bilik və tədqiqat sahəsi kimi təşəkkülü, həmçinin elmi ədəbiyyatın bibliometrik təhlilinə dair bəzi riyazi metodlar şərh olunur.

Açar sözlər: Bibliometriya, Bibliometrik tədqiqatlar, Lotka qanunu, Bredford qanunu.

“*Bibliometriya*” termini Belçikalı yazıçı, sahibkar, hüquqşünas və sülh fəalı olan *Paul Otlet* (1868-1944) tərəfindən qələmə alınmış “*Sənədləşdirmə risaləsi*” (“*Traite de documentation*”, 1934) əsərində ilk dəfə olaraq elmi dövriyyəyə daxil edilmiş və bu istilah “*kitabların, sənədlərin nəşri və oxunması ilə bağlı bütün aspektlərin ölçülməsi*” kimi şərh olunmuşdur.

Elmi ədəbiyyatın statistik təhlili “bibliometriya” termininin yaranmasından təxminən 8 il əvvəl başlamışdır. 1926-cı ildə amerikalı alim *Alfred Lotka* (1880-1949) “*Chemical abstracts*” (Kimyadan xülasələr) adlı elmi jurnalın 1907-1916-cı illərdə nəşr olunmuş sayları üzrə elmi məhsuldarlığın müəyyən edilməsinin tezlik bölgüsünə dair ilk tədqiqatını dərc etdirir. Bu araşdırmadan Alfred Lotka belə nəticəyə gəlir ki, “*n sayda töhfə verən müəlliflərin sayı bir vahid töhfə verən müəlliflərin təxminən $1/n^2$ -*

n ni təşkil edir; burada bir vahid töhfə verən müəlliflərin ümumi payı isə təxminən **60 faiz** olur”. Ümumi düstur belədir:

$$\mathbf{X}^n\mathbf{Y}=\mathbf{C} \text{ or } \mathbf{Y}=\mathbf{C}/\mathbf{X}^n$$

burada \mathbf{X} - nəşrlərin sayı, \mathbf{Y} - \mathbf{X} sayda nəşrləri olan müəlliflərin nisbi tezliyi, n və \mathbf{C} - konkret sahədən asılı olan konstantlardır ($n \approx 2$).

Məsələn, 50 tədqiqatçının hər biri müəyyən bir elm sahəsi üzrə bir məqalə dərc edərsə, onda bu, Lotka qanunu görə, aşağıdakı kimi şərh olunacaqdır:

- $50/2^2 \approx 13$ tədqiqatçı 2 məqalə dərc edəcəkdir;
- $50/3^2 \approx 6$ tədqiqatçı 3 məqalə dərc edəcəkdir;
- $50/7^2 \approx 1$ tədqiqatçı 7 məqalə dərc edəcəkdir və s.

A.Lotkanın elmi araşdırmaları dərc olunub yayıldıqdan səkkiz il sonra, 1934-cü ildə Britaniyalı riyaziyyatçı, kitabxanaçı və London Elm Muzeyində sənədsünas vəzifəsində çalışan *Samuel Klement Bredford* (1878-1948) jurnallar arasında məqalələrin tezliyi üzrə araşdırdığı elmi nəticəni dərc etdirir. S.K.Bredford öz tədqiqat əsərində qeyd edir ki, “*elmi jurnallar müəyyən bir mövzu üzrə məhsuldarlığın azaldığı ardıcılıq ilə düzülərsə, onları bu mövzuya daha çox həsr olunmuş jurnalların nüvə hissəsinə və nüvə ilə eyni sayda məqalədən ibarət bir neçə qrupa və ya zonaya bölmək olar. Bu halda dövrü nəşrlərin sayı artdıqca nüvə və sonrakı zonalar $1:n:n^2$ nisbətində malik olacaqdır*”.

Praktik bir nümunə olaraq, fərz edək ki, bir tədqiqatçının araşdırdığı mövzu ilə əlaqədar **5** əsas elmi jurnal mövcuddur. Tutaq ki, bu jurnallarda araşdırılan mövzu ilə bağlı ayda 12 maraqlı məqalə dərc olunur. Bundan əlavə, güman edək ki, onlarla daha maraqlı məqalə tapmaq üçün tədqiqatçı daha **10** jurnala nəzər salmağı planlaşdırır. Onda bu tədqiqatçının *Bredford vuranı* - n 2-yə bərabər olacaqdır (*yəni 10/5*). Hər yeni onlarla məqalə üçün bu

tədqiqatçı b_m dəfə daha çox jurnalı nəzərdən keçirməli olacaq. 5, 10, 20, 40 və sairə sayda jurnalları araşdırdıqdan sonra əksər tədqiqatçılar tez anlayırlar ki, bu minval ilə daha çox axtarış etməyin mənası yoxdur.

Bu məsələyə zona və yaxud qrup bölgüsü üzrə aydınlıq gətirmək üçün, fərz edək ki, tədqiq olunan mövzu ilə əlaqədar ən yaxşı hesab olunan **8 jurnalda** 110 məqalə, sonrakı **29 jurnalda** 133 məqalə, növbəti **127 jurnalda** isə 152 məqalə dərc olunub; yəni qeyd olunan 3 zona üzrə dövrü nəşrlərin sayı 8:29:127 irəliləyişini izləyir, bu halda zonalar **1:4:4²** nisbətində malik olacaqdır, çünki burada *Bredford vuranı* - n 4-ə bərabərdir (belə ki, 29:8 \approx 4 edir).

Müasir anlamda “bibliometriya” istilahı Böyük Britaniyalı kitabxana mütəxəssisi *Alan Pritçard* (1941-2015) tərəfindən 1969-cu ildə dərc olunmuş “*Statistik bibliografiya, yoxsa bibliometriya?*” adlı məqalədə öz əksini tapmışdır. O, bu termini “*riyaziyyat və statistik metodların kitablara və digər kommunikasiya vasitələrinə tətbiqi*” kimi müəyyən etmişdir.

Hal-hazırda informasiya elminin tərkib hissəsi kimi tədqiq olunan bibliometriya kitabları, məqalələri və digər nəşrləri, xüsusən də elmi məzmunu təhlil etmək üçün statistik metodlardan istifadə edən bilik sahəsidir. Xüsusi ilə kitabxanaşünaslıq və informasiya elmləri sahəsində akademik araşdırmalar zamanı bibliometrik metodlardan daha çox istifadə olunur.

Çağdaş bibliometrik tədqiqatlar müasir bibliometriyanın predmetini və alt sahələrini aydın şəkildə müəyyənləşdirməklə aşağıdakı **3** əsas hədəf qrupuna yönəlib:

1. *Bibliometriyaçılar üçün bibliometriya* (Metodologiya). Bu, ənənəvi olaraq müntəzəm qrantlar hesabına maliyyələşdirilən əsas bibliometrik tədqiqat sahəsidir. Metodoloji tədqiqatlar əsasən bu sahədə aparılır.

2. *Elmi fənlər üçün bibliometriya* (Elmi informasiya). Elmi fənlər üzrə tədqiqatçılar bibliometrik maraqların ən böyük və eyni zamanda ən müxtəlif qrupunu təşkil edirlər. Elm yönümlü olduqlarına görə, belə tədqiqatçıların maraqları öz ixtisasları ilə sıx bağlıdır. Bu sahəyə metrik vasitələr ilə elmi informasiyanın genişləndirilməsi kimi baxmaq olar.

3. *Elm siyasəti və menecment üçün bibliometriya* (Elm siyasəti). Bu, hazırda elm müstəvisində ən vacib predmet olan tədqiqatın qiymətləndirilməsi sahəsidir. Burada elmin milli, regional, institusional (rəsmi olaraq müəyyən edilmiş) strukturları və onların müqayisəli təqdimatı ön plana çıxır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Ball, Rafael (2018). An introduction to bibliometrics: new development and trends. Cambridge: Chandos Publishing, 91 p., ISBN: 978-0-08-102150-7.

2. Chellappandi, P. & Vijayakumar, C.S. (2018). “Bibliometrics, Scientometrics, Webometrics/ Cybermetrics, Informetrics and Altmetrics - An Emerging Field in Library and Information Science Research”. Shanlax International Journal of Education, vol. 7, no. 1, pp. 5-8.

3. Glänzel, Wolfgang. (2003). Bibliometrics as a research field: A course on theory and application of bibliometric indicators. Course Handouts, 2003, 115 p.

4. Otlet, Paul (1934). *Traité de Documentation: Le Livre sur le Livre. Théorie et Pratique*. Bruxelles: Editions Mundaneum, 431 p.

5. Pritchard, Alan (1969). “Statistical Bibliography or Bibliometrics?”. *Journal of Documentation*. 25: 348–349.

**БИБЛИОМЕТРИЯ КАК ОБЛАСТЬ НАУЧНЫХ
ЗНАНИЙ И ИССЛЕДОВАНИЙ**
Эльданиз Эльман оглы Маммедов

Резюме

В данной работе трактуется происхождение термина «библиометрия», его становление как области научного знания и исследования, а также некоторые математические методы библиометрического анализа научной литературы.

Ключевые слова: Библиометрия, Библиометрические исследования, закон Лотки, закон Брэдфорда.

**BIBLIOMETRICS AS A FIELD OF SCIENTIFIC
KNOWLEDGE AND RESEARCH**
Eldaniz Elman oglu Mammadov

Abstract

This paper interprets the origin of the term “bibliometrics”, its formation as a field of scientific knowledge and research, as well as some mathematical methods for bibliometric analysis of scientific literature.

Keywords: Bibliometrics, Bibliometric research, Lotka's law, Bradford's law

ELMI-TƏDQIQATLARIN BİBLİOMETRİK QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Koçak Aygün Zahid qızı
Azərbaycan Milli Kitabxanası
aygun_haciyeva_87@mail.ru

Xülasə

Tezisdə elmi tədqiqatların qiymətləndirilməsində bibliometrik üsullar, onlardan istifadənin istiqamətləri və əhəmiyyəti haqqında qısa məlumat verilir.

Açar sözlər: *bibliometriya, tədqiqat, qiymətləndirmə, istinad, təhlil.*

Bibliometriya tədqiqatçının elmi töhfəsini müəyyən etməyin ən sadə və təbii üsullarından biridir. Bu təhlil nəşr olunan əsərlərin keyfiyyətini müəyyən etməyə imkan verməklə yanaşı, həm də alimin və ya elmi təşkilatın məhsuldarlığının bariz göstəricilərindən biridir. Bibliometrik təhlilə aşağıdakı əsas göstəricilər daxildir: istinad indeksi, Hirş indeksi və ya h-indeksi, impakt faktor, səmərəlilik indeksi [1].

Elm yerində dayanmır: durmadan yeni jurnallar, elmi nəşriyyatlar açılıb bağlanır, elmin yeni inkişaf mərhələlərinə keçidini simvolizə edən elmi nəşrlərin, konfransların, kəşflərin və əsərlərin sayı sürətlə artır. Fəaliyyətin artması müxtəlif ölkələrdən olan alimlər, universitetlər, tədqiqat institutları və hər bir ayrı-ayrı universitet və institutda həm xarici, həm də daxili rəqabətin artmasına səbəb olur.

Bibliometrik təhlil universitet kitabxanalarının gündəlik praktikasında müxtəlif problemləri həll edir. Universitetlərin elmi

kitabxanaları universitetlərin şöbələri olmaqla, elm aləmində baş verən proseslərin diktə etdiyi aşağıdakı məqsəd və vəzifələri həyata keçirmək üçün bibliometrik təhlildən istifadə edirlər:

✓ ən fəal və effektiv universitet tədqiqatçılarının müəyyən edilməsi;

✓ təlim və eksperimental akademik fənlərin perspektivli sahələrinin inkişafı;

✓ tədris və elmi ədəbiyyata (fiziki və elektron) tələbatın təhlili;

✓ universitet qrant layihələrinin effektivliyinin təhlili və s.

Aydındır ki, universitet kitabxanasında sadalanan bütün vəzifələrin meydana çıxması və həyata keçirilməsi təhsil təşkilatının liderlik potensialını xeyli dərəcədə əvvəlcədən müəyyənləşdirir. Səbəbsiz deyil ki, ölkələrin aparıcı universitetləri tərəfindən öz tədqiqat və qrant layihələrinin effektivliyi və səmərəliliyinin öyrənilməsi istiqamətində sistemli iş aparılır.

Tapşırıqların mürəkkəbliyinə və tətbiq sahəsinə görə bibliometrik üsullar bölünür: ümumi, xüsusi, birləşdirilmiş. Ümumi bibliometrik üsullara statistik, nəşrlərin sayının hesablanması, istinad indeksi, məzmun təhlili, tezaurus aiddir.

Əsas göstəricilərə aiddir:

✓ universitetdə və ya tədqiqat institutunda alimlərin sayı;

✓ abunə yolu ilə mövcud olan jurnalların, o cümlədən təşkilatın işçilərinin əsərlərinin dərc olunduğu jurnalların sayı;

✓ jurnal dəstləri üçün müraciətlərin sayı;

✓ oxunan məqalələrin sayı;

✓ elmi tədqiqat işlərinin sayı və s.

Bibliometrik tədqiqat obyektlərinə əsaslanan bu üsullar da dörd qrupa bölünür:

• istinad statistikasını;

- məzmun təhlili;
- elmi kommunikasiyaların təhlili;
- kitabxana fondlarının təhlili [2].

İstinad statistikasını elmi inkişafın qanunauyğunluqlarını, ehtimal olunan inkişaf templərini araşdırır. İstinad kommunikasiyalarının təhlili elmin intizam strukturunu müəyyən etməyə və tədqiqatın yeni yaranan sahələrini kəşf etməyə, elmi tədqiqatın kəmiyyət qiymətləndirilməsini aparmağa imkan verir.

Xüsusi bibliografik metodlara bibliografik istinadların təhlili üsulları daxildir: bibliografik birləşmə metodu, birgə istinad metodu, istinad şəbəkəsinin təhlili və jurnal impakt faktorunun təhlili.

Hibrid üsullar bibliometriyaya sosiologiya və marketing sahələrindən daxil olmuşdur. Bu üsullara aşağıdakılar daxildir: amil analizi, iyerarxik klaster analizi, metrik çoxölçülü miqyaslama.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, bibliometrik məlumatların əsas vəzifəsi elmi və təhsil təşkilatlarının və ya ayrı-ayrı tədqiqatçıların fəaliyyətinin obyektiv qiymətləndirilməsidir.

Bibliometrik analiz mühüm üstünlüklər verir:

- elmi əsərlərin müəlliflər, jurnallar, açar sözlər, mövzu başlıqları, ölkələr və digər göstəricilər üzrə rahat çeşidlənməsi.
- müəyyən bir mövzuda ən aktual və müvafiq nəşrləri izləmək imkanı;
- elmi və pedaqoji kadrların əməyini qiymətləndirmək imkanı.

Müəllifin əsəri digər layihələr və tədqiqatlar üçün nə qədər tez-tez istifadə olunursa, onun dəyəri bir o qədər yüksəkdir. Bu işlər yeni tədqiqatların inkişafına birbaşa təsir göstərir.

Bibliometrik məlumatlar müəyyən müəlliflərin və ya nəşrlərin dinamikasını izləməyə imkan verir. Bu yalnız bir fənn üzrə jurnalların dinamikasını müqayisə etməyə və izləməyə kömək edir. Bu baxımdan, bu göstəricilər çoxşaxəli nəşrləri qiymətləndirmək üçün həmişə obyektiv və ya faydalı olmur [3].

Nəşrlərində istinad etmə nisbəti yüksək olmayan fənlər olduğuna da diqqət yetirməlisiniz. Bir qayda olaraq, bu humanitar elmlərə aiddir.

İstinad indeksinin hesablanması mühüm problemlərdən biri də “alçaldıcı” xarakter daşıyan istinadlardır. Onlar indeksdə müsbət istinadlar kimi hesablanır. Bu səbəbdən də indeks heç də həmişə tədqiqatçının əməyinin dəyərinin obyektiv göstəricisi olmur.

Müxtəlif növ manipulyasiyalar da istisna edilmir: nəticələrin süni şəkildə “aldadılması”, özünə istinad, bir çox müəllif tərəfindən bir məqalənin dərci. Təəssüflər olsun ki, bir çox elmi jurnallar öz səhifələrində bu və ya digər materialı dərc edərkən, məhz yüksək istinad nisbətlərinə arxalanırlar.

Təbii ki, bibliometriya elmi iş yazmaq üçün vacib deyil. Bununla belə, bu təhlil hələ də elmi materialların qiymətləndirilməsi və axtarışı üçün əsas üsullardan biri olaraq qalır. Müvafiq materialların qiymətləndirilməsi və axtarışının digər üsulları ilə peşəkar tətbiq və düzgün kombinasiya ən etibarlı nəticələr əldə etməyə imkan verəcək və effektiv elmi siyasətin həyata keçirilməsinə kömək edəcəkdir.

Bibliometriyanın formalaşmasına, bu sahədə kitabxanaların, elmi-informasiya müəssisələrinin məqsədyönlü fəaliyyətinə, dünya təcrübəsinə əsaslanmaqla respublikamızda bu istiqamətdə mövcud olan aktual məsələlərin həllinə böyük ehtiyac vardır. Bibliometrik təhlilin səmərəli metodlarının tətbiqinə diqqəti

artırmaq və nəticələrə görə perspektiv inkişaf strategiyasını müəyyən etmək zamanın tələbidir. Müxtəlif sahələr üzrə sənəd-informasiya axınının öyrənilməsinə bibliometrik yanaşılmalı, sənəd-informasiya axınının xüsusiyyətləri bibliometrik təhlilin nəticəsi olmalıdır.

Elmi-tədqiqatların əsas və prioritet istiqamətlərinin bibliometrik təhlili (elektron məlumat bazaları, tədqiqat bazası və parametrlərinin müəyyənləşdirilməsi metodikası, regional elmi-tədqiqatların nəticələrinin çoxsəviyyəli təhlili, müxtəlif elmlər üzrə mikro, mezo və makro səviyyələrdə sənəd axınlarının inkişaf perspektivləri və müqayisəli təhlil, elmi fəaliyyətin nəticələrinin effektivliyinin öyrənilməsinin rəşional informasiya modeli hazırlanmalıdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Hüseynova, A. Elm və innovasiya fəaliyyəti: ölçmə və qiymətləndirmə /A.D.Hüseynova; elmi red. V.M.Vəliyev.- Bakı: [TUNA], 2020.- 374, [1] s.: cədv., şək., portr.

2. Koçak, A.Z. Kitabxanalarda bibliometriya: mövcud vəziyyəti və inkişaf perspektivləri: Tarix üzrə fəlsəfə d-ru e. dər. al. üçün təq. ed. dis.: 3356.01 /A.Z.Koçak.- Bakı, 2022.- 206 s.: cədv., diaqr.

3. Мазов, Н.А. Библиометрические системы в поддержку научных исследований /Н.А.Мазов, В.Н.Гуреев //Науч. и техн. б-ки, 2016, №1.- С.34-40. URL:

https://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2016/1/ntb_1_3_2016.pdf

BIBLIOMETRIC EVALUATION OF SCIENTIFIC RESEARCH

Aygun Kocak

Abstract

The thesis provides brief information about bibliometric methods, directions and importance of their use in the evaluation of scientific research.

Keywords: *bibliometrics, research, evaluation, citation, analysis.*

БИБЛИОМЕТРИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Айгюн Кочак

Резюме

В тезисе даны краткие сведения о библиометрических методах, направлениях использования и их значении при оценке научных исследований.

Ключевые слова: *библиометрия, исследование, оценка, ссылка, анализ.*

ELMİ KİTABXANALARDA ELMMETRİYA VƏ BİBLİOMETRİYA

Səyyarə Məmmədova

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası

Mərkəzi Elmi Kitabxana

seyyare.memmedova.1980@mail.ru,

ORCID İD 0000-0002-1521-4787

Xülasə

Məqalədə sənəd və informasiya axınının öyrənilməsində bibliometriyanın əhəmiyyəti qeyd olunur. Göstərilir ki, bibliometrik vasitələrin elmi kitabxanalara tətbiqi onların statusunu artırır və elmi kommunikasiyalar sisteminin idarə olunmasında yeni istiqamət yaradır. Müasir dövrdə elmi kitabxanalar və informasiya mərkəzləri zəruri olan bibliometrik məlumatları təmin etməyə qadir müəssisələr kimi səciyyələndirilir.

Açar sözlər: bibliometriya, elmmetriya, kitabxanalarda bibliometriya

Müasir dünyada “metrik” (elmmetriya, bibliometriya, infometriya, vebometriya, internet-statistika, və s.) tədqiqatlara elm ictimaiyyətinə böyük maraq yaranmışdır. Metrik tədqiqatlar – obyekt haqqında bilikləri və ya onun inkişaf tendensiyasını müəyyən etmək üçün sənəd axınının müəyyən hissəsinin kəmiyyətlə ölçülməsi deməkdir. Elmdə metrik tədqiqatlar sənəd axınının müxtəlif elementlərinin sayılması, birləşməsi, izahı və müqayisəsi üçün istifadə edilir.

Elmi tədqiqatların ən geniş yayılmış ölçmə üsulu bibliometrik göstəricilərdir. Bibliometrik göstəricilərə gəldikdə isə, ən çox

istifadə olunan verilənlər bazaları Filadelfiyada Elmi İnformasiya İnstitutu tərəfindən buraxılan “Elmi istinadlar göstəricisi” və “İctimai fənlər üzrə istinadlar göstəricisidir”. Bu nəşrlər çap məhsullarının say göstəriciləri, istinad tezlikləri və elmi dəyərləri müəyyən edilərkən istifadə olunurlar. Bu həm hər hansı bir məqalədə istinad verilmiş nəşr, həm də bu məqaləni istinad vermiş nəşri müəyyən etməyə imkan verir. İstinad bibliometriyanın inkişaf tendensiyalarını və ya onda əks olunan bir obyekt haqqında bilikləri müəyyən etmək üçün onun kəmiyyətə ölçülməsidir. [1.S.184]

Müasir dövrdə elmi kitabxanaların fəaliyyətində *elmmetriya*, *bibliometriya*, *infometriya* terminlərindən tez-tez istifadə edilir. Bəzən isə onlar arasında fərq qoyulmur, sinonim kimi qəbul edilir. ***Bibliometriya*** elmi sahələrin, ölkələrin, regionların, təşkilatların, konkret müəlliflərin nəşr fəaliyyəti haqqında məlumatlara əsaslanaraq vəziyyətini müəyyən etməyə yönəlib, sitatlar əsasında nəşrlərin sayı və onların kəsişmələrini araşdıran sahədir.

Bibliometrik məlumatlara əsaslanan informasiya xidmətləri son on ildə geniş inkişaf etmişdir. Məhz bibliometriya informasiya xidmətinin və elmi tədqiqatların dəstəklənməsinin mühüm elementinə və təəssüf ki, həm də elmi müəssisələrdə idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi meyarına çevrilmişdir. [4. S.53]

Bibliometriyanın kökləri 18-ci əsrə gedib çıxır, lakin bu sahədə sistemli tədqiqatlar XX əsrin ikinci yarısından etibarən inkişaf etmişdir. [5] “Bibliometriya” termini ilk dəfə 1934-cü ildə Polem Otle tərəfindən istifadə olunmuş, “kitabların və sənədlərin nəşri və oxunması ilə bağlı bütün aspektlərin ölçülməsi” kimi müəyyən edilmişdir. [6] A. Pritçard isə (1969) bibliometriya terminini “riyazi və statistik metodların kitablara və digər ünsiyyət vasitələrinə tətbiqi” kimi təqdim etmişdir [7].

Elmmetriya elmsünaslığın xüsusi tətbiqi sahəsi kimi formalaşmışdır. Elmmetrik göstəricilər müəlliflərin və ya təşkilatların nəşr fəaliyyətinin və jurnalın elmi çəkisindən asılı olaraq nəşrlərin əhəmiyyətlik göstəriciləridir. Onlar müəlliflərin və təşkilatların tədqiqat fəaliyyətinin vəziyyətini və perspektivlərini qiymətləndirmək, onların müqayisəsi və müxtəlif reytinglərdə yerləşdirilməsi üçün istifadə olunur. [5 S.17]

Elmmetrik göstəriciləri şərti olaraq 2 qrupa bölmək olar: jurnallar üçün və müəlliflər/təşkilatlar üçün. .

Qeyd etmək lazımdır ki, alimlərin fəaliyyətinin səmərəliliyini tam dəqiq qiymətləndirə biləcək elmmetrik göstəricilər yoxdur. Məsələn, əksər hallarda hesabat və layihələrdə nəşrlərin keyfiyyəti nəzərə alınmadan onların sayı tələb olunur. Kəmiyyət tələbi isə nəşrlərin keyfiyyətini əhəmiyyətli dərəcədə azalda bilər.

Son dövrlərdə kitabxanalar elmi kommunikasiya sistemində öz rol və vəzifələrini müəyyənləşdirmək kimi mürəkkəb prosesdən keçir. Kitabxanaların akademik mühitə inteqrasiyası səviyyəsi yüksəlir. Kitabxanalar elmi tədqiqatlar halqasının tam hüquqlu partnyoru kimi nəzərdən keçirilir. Kitabxanaların fəaliyyətində inkişaf edən istiqamətlərdən biri məhz tədqiqatların idarə edilməsi və qiymətləndirilməsi prosesində onların strateji rolunu həyata keçirən qiymətləndirici bibliometriyadır.

Dünyada elmi kitabxanaların institusional təcrübəsinə bibliometrik tədqiqatların tətbiqi istiqamətində aydın tendensiya müşahidə olunur. Kitabxanaçılar bibliometriyanı elmmetriyanın bir hissəsi hesab edirlər. Müasir dövrdə informasiya cəmiyyətinin tələbləri elmi kitabxanaların da fəaliyyətinin yenidən qurulmasına səbəb yaradır. Elmi kommunikasiyanın müasir informasiya mühiti alimlər, nəşirlər, kitabxanaçılar arasında yeni əməkdaşlıq növlərinin həyata keçirilməsinə və kitabxanalar və kitabxanaçılar

üçün yeni rolların yaranmasına kömək edir. C.L. Borqmana görə yeni kitabxana paradigmasında elmi kitabxanaların vəzifəsi diqqətli oxucu üçün xidmətdən müəllif üçün xidmətə çevirməkdir. [2]

Bu gün dünya müstəvisində elmi kitabxanalar daha fəal rol oynamağa və tədqiqat dövrünün bütün mərhələlərində, informasiya təminatından və sənədlər toplusuna çıxışın təmin edilməsindən tutmuş nəşrinə və tədqiqat nəticələrinin sonrakı təhlilinə və qiymətləndirilməsinə qədər fəal tərəfdaş kimi çıxış etməyə çalışırlar. Prioritet olaraq elmi kitabxanaların fəaliyyətinə aşağıdakılar daxildir: Açıq çıxış rejimində repozitar fondların yaradılması və saxlanması; elmi məlumatların idarə edilməsi, elektron nəşrlərə dəstək; bibliometriya (informometriya, elmmetriya, altmetriya, webometriya və s.).

Ənənəvi olaraq, 1970-ci illərdə kitabxanalarda bibliometriya fondların formalaşması və idarə olunmasında sitat təhlilini istifadə etməklə elmi nəşrlərin qiymətləndirilməsində və s.-də tətbiq edilirdi. Son onillikdə elm siyasətində və elmin maliyyələşdirilməsinin idarə edilməsində bibliometriyadan fəal istifadə olunması ilə əlaqədar əsas diqqət alimlərin, təşkilatların və s. elmi fəaliyyətinin nəticələrinin təhlili və qiymətləndirilməsinə yönəlmişdir. [2]

Qərbi Avropa mütəxəssislərinin fikrinə görə məhz kitabxanalar və informasiya mərkəzləri zəruri olan bibliometrik məlumatları təmin etməyə qadir olan müstəqil və multidisiplinar institutlardır. Çünki, kitabxanalar ənənəvi olaraq elmi tədqiqatların informasiya təminatını həyata keçirir və infometrik tədqiqatlar kitabxana-informasiya mühitində axtarışların vacib hissəsidir. Qeyd etmək lazımdır ki, kitabxanaçıların peşə səlahiyyətlərinə sənədlər (biblioqrafik məlumatlar, sənədlərin növləri) haqqında biliklər, elmi kommunikasiya kanallarına dair biliklər,

bibliografik məlumatlarla işləmək və informasiyanın analitik və sintetik emalı üzrə bacarıqlar; informasiya-axtarış sistemlərində və verilənlər bazalarında axtarış metodlarına dair biliklər daxildir və eyni zamanda bibliometrik axtarış üçün informasiya resursları sayılan bibliografik informasiya mənbələri istifadə edilir. Həmçinin kitabxanalar nəşriyyatlarla müqavilələri yerinə yetirir və elmi informasiya nəşrlərinə abunə olur, elmi kitabxanalar indeksli verilənlər bazasına lisenziyalı girişi təmin edir. Bu siyahını daha da artırmaq olar. [3]

Kitabxana bir təşkilat olaraq müvafiq sitat müşahidələrinin, metodiki və izahat işlərinin aparılması, bibliometriyanın imkanları haqqında biliklərin yayılması üçün əla platformadır. Eyni zamanda kitabxana texnologiyaları vasitəsilə yaxşı məlumat bazaları təşkil olunur. 2003-cü ildə Julich Atom Mərkəzində keçirilən Bibliometriya Konfransında mərkəzin Elmi Kitabxanasının direktoru doktor Rafael Bollun qeyd etdiyi kimi: “İnformasiya mütəxəssisləri bu gün dünyada elmi tədqiqatlar zamanı əldə edilmiş çoxlu məlumatların toplandığı sistemin mərkəzi hissəsinə çevriliblər. Onların peşəkar vəzifəsi bu məlumat dəstlərini emal etmək və onlardan etibarlı və yüksək keyfiyyətli məlumat çıxarmaqdır. Elmin idarə olunmasında lazım olan bibliometrik məlumatları təqdim etməyi kitabxanaçılar və informasiya mütəxəssislərindən başqa elmi ictimaiyyətdə kim daha yaxşı həyata keçirə bilər ki? Məhz kitabxanalar və informasiya mərkəzləri müstəqil və fənlərarası əlaqədə olan qurumlardır ki, bu cür xidmətlər göstərə bilərlər”. [3. S.7]

Respublikamızda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu və Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu istisna olmaqla, digər heç bir kitabxana bibliometrik tədqiqat ilə məşğul olmur. Dünya ölkələrinin

kitabxanalarında, xüsusən elmi kitabxanalarda müxtəlif istiqamətlər üzrə çoxlu sayda bibliometrik tədqiqatların həyata keçirildiyini nəzərə alsaq, Azərbaycan kitabxanalarının demək olar ki, bu elmimetrik sahə üzrə fəaliyyəti çox zəif təşkil olunmuşdur.

Mütəxəssislər tərəfindən bibliometriyanın inkişafı, müasir vəziyyəti və inkişaf perspektivləri, bibliometrik xəritələrin hazırlanması, elektron kitabxanalarda sosial şəbəkələr, bibliometrik üsullar vasitəsilə elektron kitabxanalarda xidmətin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, bibliometrik üsulların e-kitabxana mühitində tətbiqi imkanlarının öyrənilməsi istiqamətində araşdırmalar aparılır, problem müxtəlif aspektlərdən tədqiq edilir.

Bu şəraitdə kitabxanaçıların peşə səriştələrinin və peşə hazırlığının yeni dövrün vəzifələrinə uyğunluğu problemi xüsusi aktualıq kəsb edir. Problemin həlli məqsədilə elmi kitabxanaların kadr təminatı nəzərdən keçirilməli, dövrün tələblərinə uyğun olaraq mütəxəssislərin bilik və bacarıqlarının təkmilləşdirilməsinə diqqət yetirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Hüseynova, A. Elm və innovasiya fəaliyyəti: ölçmə və qiymətləndirmə/Arzu Hüseynova; elmi red. V.Vəliyev. - Bakı: Tuna, 2020. – 374 s.

2. Галявиева, М.С. Библиометрия в библиотеке в оценках библиотекарей (по материалам зарубежных исследований)/ М.С. Галявиева //Науки об образовании// <https://cyberleninka.ru/article/n/bibliometriya-v-biblioteke-v-otsenka-bibliotekarey-po-materialam-zarubezhnyh-issledovaniy>

3. Земсков А. Библиотеки и библиометрия: перспективы взаимного влияния / А. Земсков // Библиотека. – Москва: София, 2017. - Vol.24 , № 5. - С. 37 - 45.

4. Мохначева, Ю.В. Библиометрия и современные научные библиотеки/ Ю.В. Мохначева, В.А. Цветкова// Науч. и техн. б-ки, - 2018.-№ 6.-С.51-61.

5. Фурсов, К.С. Основы библиометрического анализа /К.С.Фурсов; Высшая школа экономики.- Москва: Ниу ВШЭ, 2020.- 52 с.

6. Otlet, P. (1934), *Traité De Documentation: Le Livre Sur Le Livre, Théorie Et Pratique*, Editions Mundaneum: Mons, Belgium

7. Pritchard, Alan, *Statistical Bibliography or Bibliometrics?* // *Journal of Documentation*, 25 (4) Dec 1969, 348-349.

НАУКАМЕТИЯ И БИБЛИОМЕТРИЯ В НАУЧНЫХ БИБЛИОТЕКАХ Сайяра Мамедова

Резюме

В статье говорится о значении библиометрии в изучении документооборота и информационного потока. Показано, что применение библиометрического инструментария к научным библиотекам повышает их статус и создает новое направление в управлении системой научных коммуникаций. В современное время научные библиотеки и информационные центры характеризуются как учреждения, способные предоставить необходимую библиометрическую информацию.

Ключевые слова: библиометрия, научные метрики, библиометрия в библиотеках.

SCIENTOMETRICS AND BIBLIOMETRY IN SCIENTIFIC LIBRARIES

Sayyara Mammadova

Abstract

The article talks about the importance of bibliometrics in the study of document circulation and information flow. It is shown that the application of bibliometric tools to scientific libraries increases their status and creates a new direction in managing the system of scientific communications. In modern times, scientific libraries and information centers are characterized as institutions capable of providing the necessary bibliometric information.

Keywords: bibliometrics, scientific metrics, bibliometrics in libraries.

BİBLİOQRAFİK İNFORMASIYANIN İDARƏETMƏ SİSTEMLƏRİ

Aysel Vaqif qızı Həsənova

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət

Universitetinin,

Turizm və kitabxana-informasiya fəaliyyəti

kafedrasının müəllimi,

<https://orcid.org/0000-0002-4984-0401>

aysel.hasanova@admiu.edu.az

Esmira Mənaif qızı Rüstəmli

Bakı Dövlət Universitetinin,

İnformasiya və sənəd menecmenti fakültəsinin tyutoru

esmirazarbaliyeva@bsu.edu.az

Məqalədə biblioqrafik informasiyanın idarəetmə sistemləri tədqiqata cəlb edilmişdir. Mendeley, Zotero, EndNote, RefWorks, Bibloscape, Wikindx, BibTex, Jabref, Citavi, Scitrus, CoCites, 4author olmaqla 12 fərqli proqram təminatı haqqında icmal xarakterli məlumat verilmişdir. Biblioqrafik informasiyanın idarəetmə sistemləri biblioqrafik məlumatların işlənməsi, pdf mətnlərinin saxlanması və biblioqrafik siyahıların tərtib edilməsi üçün yaradılmış proqram təminatıdır. Biblioqrafik informasiyanın idarə edilməsi sistemlərinin inkişafına elmi ədəbiyyatın həcmimin sürətlə artması təkan verir. Məlumdur ki, alimlərin kollektiv işini şərtləndirən əsas amil informasiya mübadiləsinin təşkilidir. Əksər biblioqrafik informasiyanın idarəetmə sistemləri fərdi kompüterlərdə quraşdırılmış proqram vasitələrdir. Onlar internetdə biblioqrafik məlumat bazalarında axtarış aparır, elektron

kitabxanada biblioqrafik təsvirləri, qrafik faylları və PDF faylları təşkil edir, əlyazmanı hazırlamaq üçün Microsoft Word formatında yaradılmış şablonlardan istifadə edirlər.

Açar sözlər: biblioqrafiya, informasiya, istinad, idarəetmə, sistem

Biblioqrafik informasiyanın idarəetmə sistemləri fərdi kompüterlər üçün nəzərdə tutulan proqram məhsulları olub, əlavə proqram və texniki təminat tələb etmir. Bu sistemlər istifadəçiyə ilkin mənbələri yükləmək, yaradılmış nəşrlər üçün istinad siyahılarının hazırlanmasını avtomatlaşdırmaq, eyni zamanda elmi ədəbiyyata istinadların şəxsi kitabxanasını yaratmağa imkan verir.

Biblioqrafik informasiyanın idarəetmə sistemləri stasionar, onlayn, həmçinin hibrid, yəni onlayn + oflayn rejimdə işləməyə imkan verir.

Mendeley, EndNote, Zotero kimi hibrid idarəetmə sistemləri həm fərdi istifadəçilər, həm də tədqiqat qrupları tərəfindən istifadə üçün uyğundur.

Biblioqrafik informasiyanın idarəetmə sistemlərinin xüsusiyyətləri:

- elmi fəaliyyətin müxtəlif istiqamətlərinə uyğunlaşma
- elmi dövrü nəşrlərin məlumat bazaları ilə inteqrasiya;
- çoxfunksiyalılıq: axtarış, saxlama, sistemləşdirmə, kolleksiya daxilində axtarış, sitat gətirmə.

Mendeley (Elsevier) alimlərin nəşrləri əsasında sosial şəbəkəsini yaratmaq üçün yaradılmış idarəetmə sistemidir. Sistem alimlərin fəaliyyətini, o cümlədən alimin yerləşdirdiyi bütün xəbərləri, iştirak etdiyi konfransları, məqalələrini izləməyə imkan verir. [1]

EndNote istinadların və bibliografik informasiyanı idarə etmək üçün istifadə edilən idarəetmə sistemidir. Proqramın onlayn formada pulsuz təklif olunur.

EndNote tədqiqatçıya aşağıdakı imkanları yaradır:

- *EndNote* onlayn vasitəsilə yaradılmış sənəd arxivini birbaşa Web of Science-la əlaqələndirməyə;
- İstənilən vaxt sənəd arxivinə daxil olmaq və istifadə etmək üçün sənədlərin yerləşdiyi qovluqlara keçidlər verməyə;
- Müxtəlif istinad sistemlərindən istifadə edərək siyahı formalaşdırmağa;
- *EndNote* sənəd arxivinə istənilən kompüterdən daxil olmağa.

EndNote sisteminə daxil olmaq üçün daxil Web of Science hesabından istifadə etmək mümkündür. Bunun üçün həmin bazada qeydiyyatdan keçmək lazımdır. [2]

Zotero sadə, funksional və pulsuz idarəetmə sistemidir. Həm fərdi, həm də kollektiv iş zamanı şəxsi və ya kollektiv kitabxanada məqalələrin tam mətnlərinin saxlanması imkan verir. Proqram məhsulu Center for History and New Media tərəfindən yaradılmışdır. [3]

RefWorks bibliografik siyahı və verilənlər bazası idarəetmə sistemidir və istifadəçilərə internetdə mövcud olan mətn fayllarından və ya verilənlər bazalarından istinadları idxal etməklə fərdi verilənlər bazalarını yaratmağa imkan verir. *RefWorks* bibliografik təsvirləri idxal edərkən avtomatik olaraq müəlliflər və dövrü nəşrlər üçün indekslər yaradır. Burada yalnız axtarış etmək üçün lazım olan axtarış sözünü seçmək kifayətdir. “Sürətli axtarış” əmri ilə əhatəli axtarış üçün bütün sahələr üzrə axtarış aparmaq və “Genişləndirilmiş axtarış” əmri ilə axtarışı konkretləşdirmək

mümkündür. Sistemdən 30 gün ərzində pulsuz istifadə etmək mümkündür. [4]

Biblioscape istinadların, biblioqrafik qeydlərinin təşkili, biblioqrafik siyahıların avtomatik yaradılması, internetdə biblioqrafik məlumatların axtarışı və biblioqrafik məlumat bazalarının internetdə yerləşdirilməsi üçün, bir sözlə tədqiqatçılara biblioqrafik məlumatları toplamaq və idarə etmək üçün nəzərdə tutulmuş proqramdır. *Biblioscape*-in daxili e-poçt sistemi olmasa da, onun onlayn elmi resurslara, verilənlər bazasına və hətta elmi mətnlərin hazırlanması üçün daxili mətn redaktoruna çıxışı var. *Biblioscape* həmçinin qeydlər götürməyə, cədvəl yaratmağa və s. imkan verir. [5]

WIKINDEX həm bir istifadəçi (müxtəlif əməliyyat sistemlərində işləyən), həm də İnternetdə birlikdə işləyən bir qrup istifadəçi üçün nəzərdə tutulmuş biblioqrafiya və istinadların/qeydlərin idarə edilməsi sistemidir. Proqram hər bir resursa qeyri-məhdud sayda əlavə faylları əlavə etməyə və mövzu və açar sözlər üzrə resurslar kataloqu yaratmağa imkan verir. Proqram həmçinin məlumatların (digər biblioqrafik proqramlara) ixracı üçün çoxsaylı seçimlər təqdim edir. Pulsuzdur. [6]

BibTeX formatlaşdırılmış biblioqrafiya siyahıları yaratmaq üçün proqramdır. O, biblioqrafik məlumatı mətndən ayırmaqla mənbələrin siyahıları ilə işləməyi asanlaşdırır. *BibTeX* *LaTeX* ilə birlikdə istifadə olunur və *MiKTeX* daxil olmaqla bütün məlum *TeX* və *LaTeX* distributivlərə daxildir. Bundan əlavə *BibTeX* vasitəsilə biblioqrafiya mətndə qeyd olunan bütün istinadlar üçün avtomatik olaraq yaradılır, vahid biblioqrafik məlumat bazasından (bib faylı) bütün mətnlərdə, istifadə etmək mümkündür. Beləki biblioqrafik informasiyanın mübadiləsi mümkündür. Bu zaman

biblioqrafik yazı qaydalarını bilməyə ehtiyac yoxdur, çünki BibTeX bu işi avtomatik həyata keçirir. [7]

JabRef biblioqrafik məlumat idarəetmə sistemidir. *JabRef*, BibTeX fayllarını redaktə etmək, onlayn elmi verilənlər bazalarından məlumat idxal etmək və BibTeX fayllarını axtarmaq və idarə etmək üçün istifadəni təmin edir. *JabRef* GPL lisenziyası altında paylanır. Tətbiq Java proqramlaşdırma dilində yazılmışdır. [8]

Citavi İsveçrənin Swiss Academic Software şirkəti tərəfindən hazırlanmış və Microsoft Windows üçün biblioqrafik məlumatların idarə edilməsi proqramıdır. Proqram .NET proqram platformasında qurulub. *Citavi* proqramı sadəcə biblioqrafik idarəetmə sistemi deyil, tam hüquqlu informasiyanın idarəedilməsi sistemidir. *Citavi* elmi fəaliyyətin üç istiqamətdə təşkilinə kömək edir: kitab kataloqunun tərtib edilməsi, müəyyən bir layihə üzrə istinadların təşkili və tapşırıqların planlaşdırılması. Microsoft Word, OpenOffice Writer və bir sıra TeX redaktorlarında biblioqrafik istinadlar daxil etməyə imkan verir. ISBN, DOI, barkodlar, PDF fayllarından biblioqrafik məlumatları çıxarır, Mozilla Firefox və Google Chrome brauzerlərində, həmçinin Adobe Reader və Adobe Acrobat proqramlarında xüsusi plaginlərin köməyi ilə inteqrasiya olunur. [9]

Scitrus Atypon (ABS) tərəfindən istifadəyə verilmiş süni intellektə əsaslanan idarəetmə sistemidir. *Scitrus* yalnız ən son və ən uyğun jurnal məqalələri, xəbərlər və sitat xəbərdarlıqlarından ibarət fərdiləşdirilmiş sosial media üslublu hesab yaratmağa imkan verən tədqiqat alətidir. *Scitrus* internetdə 30.000-dən çox nüfuzlu mənbədən gündəlik dərc olunan mətnin emalına imkan verir. [10]

CoCites elmi ədəbiyyat üçün sitata əsaslanan yeni axtarış metodudur. *CoCites* tez-tez lazım olan ilə yanaşı istinad edilən məqalələri tapır. Bu, *CoCites*-i ədəbiyyat seçimi və təhlili üçün ideal alət edir. [11]

4author məqalənin hazırlanması üçün lazım olan istinadlar siyahısının tərtib edilməsində, jurnalın seçilməsində, mətnin təhlilində elmi məqalə müəlliflərinə kömək edən idarəetmə sistemidir. Sistemin bəzi xidmətlərindən istifadə etmək üçün qeydiyyat tələb olunur. [12]

Beləliklə, biblioqrafik informasiya idarəetmə sistemləri şəxsi kitabxana təşkil etmək, elmi tədqiqat zamanı vaxta qənaət etmək üçün nəzərdə tutulub. Bu, həqiqətən də biblioqrafiya informasiya mənbələri ilə iş zamanı tədqiqatçıya lazım olan mühüm texnoloji yenilik hesab olunur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. https://www.mendeley.com/?interaction_required=true
2. <https://endnote.com/>
3. <https://www.zotero.org/>
4. <https://www.refworks.com/refworks2/>
5. <http://www.biblioscape.com/>
6. <https://wikindx.sourceforge.io/web/trunk/index.html>
7. <http://www.bibtex.org/>
8. <https://www.jabref.org/>
9. <https://www.citavi.com/en>
10. <https://www.scitrus.com/welcome/>
11. <https://www.cocites.com/>
12. <https://www.4author.com/ru/>

BIBLIOGRAPHIC INFORMATION MANAGEMENT SYSTEMS

Hasanova A.V., Rustamli E.M.

Abstract

In the article, are involved management systems of bibliographic information in the research. Are provided 12 different software in an overview like Mendeley, Zotero, EndNote, RefWorks, Bibloscape, Wikindx, BibTex, Jabref, Citavi, Scitrus, CoCites, 4author. Bibliographic information management systems are software created for processing bibliographic information, saving pdf texts and compiling bibliographic lists. The development of bibliographic information management systems is stimulated by the rapid increase in the volume of scientific literature. It is known that the main factor determining the collective work of scientists is the organization of information exchange. Most bibliographic information management systems are software tools installed on personal computers. They search bibliographic databases on the Internet, organize bibliographic descriptions, graphic files and PDF files in the electronic library, and use templates created in Microsoft Word format to prepare the manuscript.

Keywords: *bibliography, information, reference, management, system*

СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИЕЙ

Гасанова А. В., Рустамли Есмира

Резюме

В статье в исследовании задействованы системы управления библиографической информацией. В обзоре представлены 12 различных программ, таких как Mendeley, Zotero, EndNote, RefWorks, Bibloscape, Wikindx, BibTex, Jabref, Citavi, Scitrus, CoCites, 4author. Системы управления библиографической информацией – это программное обеспечение, созданное для обработки библиографической информации, сохранения текстов в формате PDF и составления библиографических списков. Развитие систем управления библиографической информацией стимулируется быстрым увеличением объема научной литературы. Известно, что основным фактором, определяющим коллективную работу ученых, является организация обмена информацией. Большинство систем управления библиографической информацией представляют собой программные средства, устанавливаемые на персональные компьютеры. Они осуществляют поиск по библиографическим базам данных в Интернете, систематизируют библиографические описания, графические файлы и PDF-файлы в электронной библиотеке, а для подготовки рукописи используют шаблоны, созданные в формате Microsoft Word.

Ключевые слова: *библиография, информация, ссылка, управление, система.*

TÜRK DÜNYASI EDEBİYATI ARAŞTIRMALARINDA ÖZ KAYNAK PROBLEMİ

Fatih YILMAZ

Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Doktora Öğrencisi

fatihyilmaz3761@gmail.com

1991’de Sovyetler Birliği dağılınca, Türk Dünyası’nda Çarlık Rusya döneminden beri süregelen işgaller devri sona ermiş ve İmparatorluk içindeki Türk toplulukları (Kazak, Özbek, Kırgız, Türkmen, Azerbaycan) kendi ulus devletlerini kurma ve milli kimliklerini yeniden inşa etme sürecine girmişlerdir. Bu dönemde Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla “üst Sovyet kimliği” altında yaşamaya zorlanan Türk halklarının, kendi dil, tarih, edebiyat ve kültürünü daha özgür ve elverişli bir ortamda yeniden ele almak Türkoloji’nin önemli meselelerinden biri haline gelmiştir. Oluşacak boşluğun farkında olan Türkiye bu bağlamda, 11 Mart 1992’de Ankara Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi bünyesinde Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümünü kurarak, Türk Dünyası dillerinin ve edebiyatlarının bilimsel olarak incelenmesinin yolunu açmıştır. Aradan geçen yaklaşık 30 yıllık süreçte alanla ilgili birçok bilim insanı yetişmiş, dil ve edebiyat alanında önemli çalışmalar akademiye kazandırılmıştır. Ancak bu çalışmalardaki süreçle birlikte, alanla ilgili öz kaynaklara ulaşmadaki zorluk da açığa çıkmıştır.

Günümüzde Türkiye’de, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümünde eğitim alan lisans ve lisansüstü öğrenciler, edebî eserlerin orijinallerine, yazarlarla ilgili (orijinal dilinde) biyografik veya otobiyografik çalışmalara, inceledikleri yazarın ya

da metnin, oluştuğu devri, tarihî, siyasî, edebî iklimini yansıtacak öz argümanlara ulaşmakta sıkıntı çekmektedir. Çalışmalar genellikle, e-kaynak olarak paylaşılan orijinal dildeki kaynaklar, Türkiye Türkçesine aktarılan çalışmalar ya da ilgili konuyla ilgili Türkiye Türkçesinde yayınlanmış inceleme metinleri ve ele geçebilen (İlgili coğrafyaya seyahat yoluyla vb.) orijinal dildeki kaynaklarla sınırlı kalmaktadır. Bir edebî devir, yazar veya eser, içinde oluştuğu dönemden ve onun şartlarından ayrı düşünülüp değerlendirilemez. Dolayısıyla edebî bir inceleme yapılırken, araştırmacının çalıştığı konuyla ilgili birçok dolaylı (yan okuma) da yapması gerekmektedir. Aksi halde edebî bir şahsiyetin, devrin ya da eserin doğru yerde konumlandırılması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle Türkiye’de Türk Dünyası ile ilgili elektron ve basılı kaynakların nasıl geliştirileceği? Kaynaklara ulaşma yollarının nasıl çeşitleneceği? Yapılan çalışmalarda öz kaynak kullanımının nasıl arttırılacağı? Türk Dünyası edebiyatı araştırmalarının güncel problemleri arasındadır.

***Anahtar kelimeler:** Türk dünyası edebiyatı, Edebiyat araştırmaları, Edebî kaynaklar, Çağdaş Türk Dünyası, Türkoloji.*

AZƏRBAYCANDA TİBB VƏ SƏHIYYƏ SAHƏSİNDƏ MÜASİR ELMI İNFORMASIYANIN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Hicran Zeynalova

Bakı Dövlət Universiteti

hicran.zeynalova.77@mail.ru

ORCID:[0000-0002-0783-2315]

Xülasə

Azərbaycanda elmi müəssisələr və Ali təhsil müəssisələrinin reytinglərinin qiymətləndirilməsi metodikası işlənilib hazırlanaraq 2023-cü ilin əvvəllərindən tətbiq olunmağa başlayıb. Bu layihənin tətbiqinə qədər beynəlxalq reyting qiymətləndirilməsi tətbiq olunmur, Respublika daxilində qiymətləndirmə universitetlərin fərqli metodikasına əsaslanırdı. 2023-cü ilin fevral ayında yayımlanan “Azerbaijan National H-index Ranking”(Azərbaycan Milli H-indeksi reytingi) əsasında Tibb və səhiyyə sahəsində elm və təhsil müəssisələrinin qiymətləndirilməsi və statistik göstəricilərin müqayisəli təhlilini etməyə səy göstərilib.

Açar sözlər: *Tibbi informasiya, informasiyanın qiymətləndirilməsi, H-indeksi, beynəlxalq reytinglər, İnformasiya əməkdaşlığı.*

Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin, eləcə də digər müvafiq tibb müəssisələrinin yayımlanan ilk reyting cədvəlində göstəricilərin statistikasını araşdırmada ifadə olunur, müqayisə edilir və perspektivlər irəli sürülür. Respublikanın qabaqcıl Tibb kitabxanalarında sahənin nüfuzlu məlumat bazalarının öyrənilməsi və monitorinqi, Azərbaycan mütəxəssislərinin xaricdə çap olunmuş

məqalə və manaqrafiyaları haqqında mütəmadi məlumatlar öyrənilməsi, toplanılması və təbliği işi həyata keçirilirdi. Tətbiq olunan bu təcrübə elmi tibb kitabxanalarının məlumat təminatı və mütəxəssislərə məlumat bazalarından istifadə vərdişlərinin təbliği sahəsində xeyli dəstək olacağı hesab edilir.

Elmi tibb kitabxanalarında müasir və innovativ layihələrin təbliği məqsədi ilə informasiyanın vahid qiymətləndirilməsi metodikasının tətbiqi və beynəlxalq standart və normaların öyrənilməsi vacibdir. Bu baxımdan da “Azerbaijan National H-index Ranking” (Azərbaycan Milli H-indeksi reytingi) layihəsi Respublikanın akademik mühitində mühüm rol oynayacaq.

ASSESSMENT OF MODERN SCIENTIFIC INFORMATION IN THE FIELD OF MEDICINE AND HEALTHCARE IN AZERBAIJAN

Hicran Zeynalova

Abstract

A methodology for assessing the ratings of scientific institutions and higher educational institutions of Azerbaijan was developed and began to be applied from the beginning of 2023. Before the implementation of this project, international rating assessment was not used; assessment within the republic was based on different methodologies of universities. This article makes an attempt to evaluate scientific and educational institutions in the field of medicine and healthcare and conduct a comparative analysis of statistical indicators based on the “National H-Index Rating of Azerbaijan”, published in February 2023.

The article presents the statistics of the indicators of the published first rating table of the Azerbaijan State Medical University

and other specialized medical institutions, compares them and puts forward prospects. In the leading medical libraries of the republic, authoritative databases of the industry were studied and monitored, and information on articles and monographs of Azerbaijani specialists published abroad was regularly studied, collected and disseminated. It is believed that this applied experience will provide great support in the field of information support of scientific medical libraries and promotion of database skills among specialists.

To promote modern and innovative projects in scientific medical libraries, it is important to apply the method of uniform assessment of information and study international standards and norms. In this regard, the project “National H-Index Rating of Azerbaijan” will play an important role in the academic environment of the republic.

Keywords: *Medical information, information evaluation, H-index, international ratings, Information cooperation.*

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Oqlu, K. (2021). Dynamic Development of Information Technologies, Organization of Library Services Using Digital Space and Through Social Networks. *Asian Journal of Education and Social Studies*, 16(4), 27-32.
2. Kazimi, P. F. O. (2021). Democratic countries and ways of influencing the nature of information. *Technium Soc. Sci. J.*, 22, 847.
3. Oqlu, K. P. F., & Qurbanov, A. (2021). Factors influencing reader satisfaction and quality of service in modern libraries. *South Asian Journal of Social Studies and Economics*, 11(3), 15-20.

4. Kazimi, P. F. (2011). Information engineering in library activity. *B. BSU*.

5. <https://az.h-index.com/az>

6. Kazimi, P. F., & Gurbanov, A. I. (2022). Today's factors of user satisfaction with library services and their quality. *Scientific and Technical Libraries*, (2), 109-122.

7. Oqlu, K. P. F. (2021). Conflict of Relevance and Reliability of Information and the Global Network. *Trends in Humanities and Social Sciences*, 1(1), 1-2.

MULTİDİSSİPLİNAR

ÇAĞDAŞ AZERBAYCAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE BUNLARA DAİR ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Prof. Dr. Vüsəle MUSALI
T.C. Kastamonu Üniversitesi
tezkireshinas@gmail.com

Bildiride, Azərbaycan edebiyatı ilə ilgili literatür taraması sırasında karşılaşılan problemler sıralanacak ve çözüm olarak Azərbaycan Milli Kütüphanesinin sunduğu bibliyografik hizmetler değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Azərbaycan, edebiyat, Araştırma, bibliyografya, sorun.

1992 yılından itibaren Türkiye’deki üniversitelerde Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümleri kurulmuş ve günümüzde on dokuz üniversitede bu bölümler faaliyet göstermektedir. Bölümlerin birçoğunda hem Azərbaycan Türkçesi hem de Azərbaycan edebiyatı lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında zorunlu ve seçmeli dersler olarak okutulmaktadır. Azərbaycan Türkçesi ve edebiyatının iyi bir şekilde öğretilmesi veya araştırılması, tez konularının belirlenmesi ve yazılmasında bu alanın kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Yüksek lisans ve doktora öğrencileri konu belirlemeden, literatür taraması aşamasına kadar ciddi sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar.

Çağdaş Azərbaycan Edebiyatı ilə ilgili literatür taraması yaparken edebiyat tarihlerine ulaşılmalı, şair ve yazarların eserleri

belirlənməli, konuyla ilgili çalışmalar takip edilməli, eleştirel okumalar yapılmalıdır. Akabinde konunun inceleme, özetlənməsi, analizi və raporlanması gerçəkləşdirilməlidir. Çağdaş Azərbaycan Edebiyatı ilə ilgili literatür taraması gerçəkləşdirən araştırmacıların qarşılaşdıqları sorunları aşağıdakı şəkildə sıralaya bilərik:

1. Aramayı neredən başlatacaqlarını bilməmələri;
2. Alanla ilgili yayımlanmış olan bibliyografiya, şəxsi bibliyografiya, metodik bibliyografiya, təvsiyə bibliyografiyalarından habersiz olmaları və ya bu kaynaklara ulaşmamaları;
3. Edebiyat tarixlərinin kısıtlı sayda şair və yazarı ixtiva etməsi;
4. Bağımsızlıq sonrasında şəkillənən edebiyatın tam bir şəkildə edebiyat tarixlərində yer almaması;
5. Bağımsızlıq sonrasında ortaya çıxan edebi süreci takip etmə problemi;
6. Çağdaş şair və yazarların isimlərinin belirlənməsi;
7. Şair və yazarların əsərlərinin təkibinin kağılanmaması;
8. Şair və yazarların isimləri belli olmadığı üçün katalog taramalarının gerçəkləşdiriləməsi;
9. Kataloglarda doğru anahtar kəlimələrlə arama yapmaları;
10. Yeni çıxan kitabların takip edilməməsi;
11. Edebi tenkit, edebiyat bilimi vs. ilgili məqələlərin təkibinin yapılamaması.

Azərbaycan edebiyatı üzərində araştıran araştırmacıların literatür taraması yaptıkları zaman qarşılaşdıqları sorunlara yönəlik çözüm təvsiyələrini şöyle sıralaya bilərik:

1. Literatür taramasını Azərbaycan’daki kütüphanələrdə etmək, kütüphanəci və bibliyograflardan yardım almaq;

2. Azərbaycan Milli Kütüphanesinin edebiyatla ilgili her sene yayımladığı çeşitli bibliyografik kaynakları (Salname; Letopis; Yeni Kitaplar: Açıklamalı Bibliyografya; Medeniyet, incəsənət, bədii edebiyat və edebiyatşinaslık hakkında yeni edebiyat: Cari bibliyografik informasiya göstəricisi; Bir yıllık Azərbaycan kitabı; Azərbaycan Kitabı vs.) kullanmak;
3. Azərbaycan Milli Kütüphanesi tarafından hazırlanmış şair və yazarlarla ilgili veri tabanlarının deęerlendirmek;
4. Edebi süreci deęerlendire bilmek için Azərbaycan'da yayımlanan akademik, edebi dergileri ve gazeteleri takip etmek;
5. Yeni yayımlanan edebiyat tarixlərinin takibi;
6. Anahtar kelimələrin doęru kullanımını vs.

PROBLEMS ENCOUNTERED IN CONTEMPORARY AZERBAIJANI LITERATURE RESEARCHES AND SUGGESTIONS FOR THEIR SOLUTIONS

Vusala Musali

Abstract

Departments of Modern Turkish Dialects and Literatures have been established in Turkish universities since 1992, and today these departments operate in nineteen universities. Many departments teach Azerbaijani Turkish language and Azerbaijani literature as compulsory and elective courses in undergraduate, graduate, and doctoral programs. Resources in this area are essential for good teaching or research of Azerbaijani Turkish language and literature, and for identifying and writing dissertation topics. Master's and graduate students face serious difficulties, ranging from choosing a topic to searching for literature.

When conducting a literature review on modern Azerbaijani literature, it is necessary to have access to works on the history of literature, identify the works of poets and writers, follow researches on this topic and do critical readings. Subsequently, the subject should be studied, summarized, analyzed and reported. The problems faced by researchers conducting literary searches on modern Azerbaijani literature can be listed as follows:

1. They don't know where to start searching;
2. They are unaware of or do not have access to bibliographies, personal bibliographies, methodological bibliographies, and advisory bibliographies published on the subject ((Salname; Letopis; Yeni Kitaplar: Açıqlamalı Bibliyografya; Medeniyet, incəsənət, bədii edebiyat və edebiyatşünaslıq hakkında yeni edebiyat: Cari bibliyografik informasiya göstəricisi; Bir yıllık Azərbaycan kitabiyatı; Azərbaycan Kitabı vs.);
3. Literary histories include a limited number of poets and writers;
4. The post-independence literature is not fully included in the history of literature;
5. The problem of tracking the literary process that arose after independence;
6. Determination of the names of modern poets and writers;
7. Ignorance of the works of poets and writers;
8. Catalog scanning cannot be carried out because the names of poets and writers are not known;
9. Incorrect search by keywords in directories;
10. They don't follow new books;
11. They can't follow articles on literary criticism, etc.

We can list suggestions to solve the problems faced by Azerbaijani literature researchers while conducting a literature review as follows:

1. Conducting literary research in libraries of Azerbaijan and receiving assistance from librarians and bibliographers;
2. Use of various bibliographic resources published annually by the National Library of Azerbaijan for Literature;
3. Evaluation of databases on poets and writers prepared by the National Library of Azerbaijan;
4. Monitoring scientific, literary magazines and newspapers published in Azerbaijan in order to assess the literary process;
5. Tracking recently published literature histories;
6. Correct use of keywords, etc.

The article will list the problems that arose during the review of Azerbaijani literature and evaluate the bibliographic services offered by the National Library of Azerbaijan.

Keywords: *Azerbaijan, literature, research, bibliography, problem.*

ÖMÜR BOYU TƏHSİL DAVAMLİ İNKİŞAFIN ƏSAS TƏLƏBİDİR

Əliyeva Aygün Seyfəddin qızı
Bakı Dövlət Univesiteti, müəllim
Bakı, Azərbaycan
ay_gun20@mail.ru

Qlobal informasiya inqilabı nəticəsində mövcud olan cəmiyyət ən yeni informasiya kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqinə görə əvvəlki cəmiyyətlərdən köklü şəkildə fərqlənir. Müasir dövrdə sosial fəaliyyətin bütün sahələrinə yeni texnologiyaların tətbiqi mühüm aktualıq kəsb edir və sosial inkişafın əsas amillərindən biri hesab edilir.

İnformasiya cəmiyyətində İKT-nin dinamik inkişafı nəticəsində biliklər köhnələrək öz əhəmiyyətini itirir və yenisi ilə əvəz edilir. Belə bir şəraitdə qeyd etməliyik ki, sadəcə olaraq, bir dəfə ali təhsil almaqla ömür boyu bacarıqlı mütəxəssis kimi çalışmaq mümkün hal hesab edilə bilməz. Məhz buna görə də hər bir mütəxəssis müstəqil şəkildə daim öz biliklərini artırmağı, yenilikləri çevik şəkildə mənimsəməyi, informasiya tələbatını ödəməyi, özünü intellektual cəhətdən təkmilləşdirməyi bacarmalıdır. Bu isə bu gün artıq reallığa çevrilən və getdikcə əhəmiyyəti daha da artmaqda olan ömürboyu təhsil ilə mümkündür.

“Ömür boyu təhsil” anlayışı təhsildə yeni yanaşmadır və fərdin məşğulluğunun və fəal vətəndaşlığının təmin edilməsi kontekstində diqqət mərkəzindədir. Bu mənada, ömürboyu təhsil peşə təhsili və təlimi sisteminin istiqamətinə deyil, əmək bazarının təqdim etdiyi tələbata yönəlmişdir. Ömür boyu təhsil həm formal təhsil sistemi çərçivəsində, həm də ondan kənarında (qeyri formal, informal) müxtəlif kontekstlərdə təlimin geniş miqyasda təminini ehtimal edir.

Bu o deməkdir ki, insan formal təhsil almadan yeni biliklər əldə etmək, bacarıqlarını inkişaf etdirmək gücünə qadir olmalıdır.

Ömür boyu təhsil və fasiləsiz təhsil anlayışlarının mənasına baxdıqda Avropa komissiyasının ömür boyu təhsilin keyfiyyət göstəriciləri haqqında məruzəsində bu anlayış belə açıqlanır: ”Təhsilin, bilik və bacarıqların təkmilləşməsi məqsədilə məqsədyönlü fəaliyyətin formal, qeyri-formal həyata keçirilməsidir” [1].

Ömürboyu təhsil cəmiyyətdəki dəyişikliklərə uyğunlaşmaq üçün bir fürsətdir. Prosesdə iştirak edən şəxs cəmiyyətlə ayaqlaşır, texnologiya, xəbərlər və siyasi tendensiyalar, maliyyə və s. dəyişikliklərdən xəbərdar olur. Ən əsası yeni fəaliyyət sahələrinin yaranması, əvvəllər mövcud olan bir sıra fəaliyyət sahələrinin və peşələrin aktuallığını itirməsi ömür boyu təhsilin zəruriliyini əsaslandırır.

Qeyd edək ki, ömür boyu təhsillə bağlı YUNESKO-nun irəli sürdüyü ideyalar bir çox dünya ölkələrində tətbiq edilir. Müasir dövrdə fasiləsiz təhsilin prioritetləri aşağıdakı kimidir:

1. Sistemli yanaşma: spesifik məqsəd və məsələnin, təklif və tələbatın təhsilin hər sahəsində formal və qeyri-formal metodların hərtərəfli qeydini nəzərdə tutur.

2. Dinləyicidə diqqətin cəmlənməsi: təklifdən tələbata, formal təhsildən dinləyicinin real tələbatına keçmək.

3. Ömür boyu təhsilin fundamental əsası kimi çıxış edən motivləşmənin inkişafı.

4. Təhsildə müxtəliflik: fərdi inkişaf, yeni biliklərin əldə olunması, iqtisadi, sosial, mədəni məqsədlər kimi. Bunlara baxmayaraq, ömür boyu məqsədlərin prioritetləri dəyişir.

Fasiləsiz təhsil keçid, hər kəsə bütün ömrüboyu fasiləsiz təhsil alma imkanlarının yaradılması dövrün əsas tələbidir. Fasiləsiz təhsil almaq üçün isə ilk növbədə aşağıdakılar təmin olunmalıdır: [3]

- insanlarda sərbəst öyrənmə vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi;
- müxtəlif təhsil xidmətlərinin yaradılması;
- təhsilin bütün pillələrində İKT-nin imkanlarından istifadə edilməsi;
- yaşından, cinsindən, bilik səviyyəsindən, fiziki sağlamlığından asılı olmayaraq bütün insanların təhsil almaq hüququnun təmin edilməsi.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycanca “Ömürboyu təhsil” və “Yaşlıların təhsili” seminar-müzakirələrin materialları. Bakı: Təhsil, 2005, 126 s.
2. Fasiləsiz təhsil haqqında Avropa Birliyinin Memorandumu. Lissabon, dekabr, 2000-ci il
3. Алиева, А.С. Проблемы непрерывного образования в мировой практике // Балтийский гуманитарный журнал,- 2016-Том 5. № 2 (15), -с. 108-112
4. Герман, М.В. Непрерывное образование: эволюция развития, объективная реальность // Вестник Томского Государственного университета. Экономика,- 2012.№ 2 (18), -с. 147-154
5. Лобанов, Н.А. О некоторых понятиях и их смысл в контексте непрерывного образования // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития.-2015. № 13,-с. 104-107

ОБРАЗОВАНИЕ В ТЕЧЕНИЕ ВСЕЙ ЖИЗНИ КАК ОСНОВА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Айгюн Алиева

Резюме

Информатизация и демократизация общества, повышение роли образования, интеграция каждого государства в мировую

систему образования требует от каждого человека приспособления к быстро меняющимся обстоятельствам и получения непрерывного образования. В связи с этим проблема непрерывного образования стала одной из самых актуальных проблем современного мира. В тезисе представлена информация о процессе непрерывного образования и его месте в обществе.

***Ключевые слова:** информационное общество, непрерывное образование, формальное образование, неформальное образование, образование на всю жизнь.*

LIFELONG EDUCATION AS A FOUNDATION SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Aygun Alieva

Abstract

Informatization and democratization of society, increasing the role of education, the integration of each state into the global education system requires each person to adapt to rapidly changing circumstances and obtain continuous education. In this regard, the problem of lifelong education has become one of the most pressing problems of the modern world. The article provides information about the process of lifelong education and its place in society.

***Keywords:** information society, lifelong education, formal education, non-formal education, continuing education.*

UNİVERSİTETLƏRDƏ İNKLÜZİV TƏHSİLİN TƏŞKİLİ: “SƏSLİ” RESURSLAR, DANIŞAN KİTABXANALAR

Əli Ələkbərov Şahin oğlu

Xəzər universiteti

Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri

eli.elekbeov2001@gmail.com

Xülasə

Əlillər hər zaman cəmiyyətimizin mərkəzində olmalıdırlar. Onların hüquqlarının təmin edilməsi bizim üçün ən vacib məsələlərdən biridir. Əlilliyi olan şəxslər ali təhsildən kənarda qalmamalı, onlar da təhsilə cəlb edilməlidir. Kitab bilik mənbəyidir. 1981-ci ildə gözdən əlillər üçün Mərkəzi Korlar Kitabxanası yaradılmışdır. Müxtəlif mövzularda bir çox əsər və kitablar diktorların ifasında kasetlərə tərcümə edilərək oxucuların ixtiyarına verilmişdir.

***Açar sözlər:** Səsli kitab, səsli kitabxana, brayl yazı, inklüziv təhsilin tədrisi, universitetlərdə səsli kitabxanalar.*

Məlumdur ki, cəmiyyətin ən həssas və daha çox sosial müdafiəyə ehtiyacı olan təbəqəsi əlilliyi olan şəxslərdir. Onların hüquqlarının təmin edilməsi qarşıda duran vacib məsələlərdəndir. BMT-nin statistikasına əsasən, dünya əhalisinin 15%-ini, Azərbaycan Respublikası əhalisinin isə 6%-ini əlilliyi olan şəxslər təşkil edir. Uzun müddət cəmiyyətdə əlilliyi olan şəxslərə qarşı münasibət tibbi yanaşma modeli baxımından, yəni “cəmiyyətə yararlı olmayan üzv kimi” olmuşdur ki, bu da onların cəmiyyətə hüquq və imkan bərabərliyi prinsipi əsasında inteqrasiyasını məhdudlaşdırmışdır. Eyni zamanda, cəmiyyətdə əlilliyi olan

şəxslərə qarşı belə bir münasibət formalaşmışdır ki, onlar evdə oturmalı və ictimai yerlərdə görünməməlidirlər. Çünki onlar müvafiq iş yerlərində və təhsil müəssisələrində digər şəxslərlə birgə işləyə və ya təhsil ala bilməzlər. Bu yanaşma isə cəmiyyətdə onlara qarşı xeyriyyəçi yanaşmanın deyil, mənəvi modelin formalaşdırılmasını zəruri edir. İnküziv təhsil 6. (Məlumat kitabçası (“Regional İnkişaf” İctimai Birliyi Bakı şəhəri, Mikayıl Müşfiq küçəsi 2H, Bakı 2018)

İnküziv təhsildə təlimin təşkili prinsiplərinin əsas məqsədi xüsusi pedaqoji-psixoloji üsullarla sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərdə kommunikativ bacarıq və vərdişləri inkişaf etdirməklə, müvafiq biliklərə yiyələnməsinə nail olmaq və onları müstəqil həyata hazırlamaqla cəmiyyətin bərabərhüquqlu vətəndaşına çevirməkdir. (Azərbaycanda inküziv təhsilin vəziyyətinə dair araşdırma sənədi, Bakı 2018)

Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların təsnifatlaşdırılması işindəki sistemsizlik inküziv təhsildə təlimin təşkili prosesini ləngidir. Bunun baş verməməsi üçün sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların cəmiyyətə adaptasiyası məqsədlə müəllim-valideyn əməkdaşlığı təmin olunmalı, ilk növbədə valideynlərlə maarifləndirici söhbətlər aparılmalıdır. Dünya praktikasında sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların problemləri erkən yaşlarda aşkar edildiyindən, onların məktəb dövründə öz problemlərinə uyğun təhsil müəssisəsində oxuması təmin edilir. Bu isə uşaqların öz bilik və bacarıqlarını daha yaxşı inkişaf etdirməsinə, gələcəkdə ali təhsil müəssisələrində təhsillərini davam etdirməsinə imkan verir və onların cəmiyyətin önəmli fərdinə çevrilməsinə şərait yaradır. (Azərbaycan məktəbi | Azerbaijan Journal of Educational Studies | 2021. №3: 53-54, 56).

Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin gələcəkdə hər hansı bir peşəyə yiyələnməsinin həyatının valideynlərsiz dövründə də müstəqil şəkildə yaşamasına kömək etdiyini nəzərə alsaq, ali təhsil müəssisələrinə onların cəlb olunması daha vacib və təxirəsalınmaz məsələdir. Belə şəxslər ali təhsil pilləsində təlim-təhsil prosesinə cəlb olunmaqla təkcə müvafiq bir peşəyə yiyələnmir, həm də onların intellektual səviyyəsi artır, iradəli, sağlam düşüncəli, dünyagörüşlü, həyatda öz məqsəd və məramını bilən şəxsiyyətə çevrilirlər. İnküziv təhsildə asudə vaxtın düzgün təşkili məqsədilə kompüter texnologiyalarından və internetdən məqsədyönlü istifadənin əhəmiyyətini bildirməklə, sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərə öyrədici video-çarxlar göstərməklə, dünyanın müxtəlif yerlərində həyatıörnək olan bu cür insanları tanıtmaqla belə şəxslərin özlərinə inamını artırmaq, onlarınkaryera qurmaq planlarını gerçəkləşdirməsinə nail olmaq mümkündür.

Kitabxanalar qədim zamanlardan bəllidir ki, bəşəriyyətin mənəvi sərvətlərini toplayıb saxlayan, onu mühafizə edən, cəmiyyətin ictimai istifadəsini təşkil edən sosial inistut, sivilisasiyanın informasiya bazasıdır. Onun əsas vəzifəsi cəmiyyətə xidmət etməkdən ibarətdir. Məhz buna görə də bəşər sivilisasiyası öz inkişafına görə kitabxanalara borcludur.

Bütün dünya ölkələrində kitabxanalar ümumi cəmiyyətə xidmət etməklə yanaşı cəmiyyətin bütün kateqoriyalarını məsələn gözdən əlil şəxslərə xidmət etməyi diqqətdən kənarda qoymamışdır. Dünyanın istənilən yerində görmə məhdudiyətli şəxslərin maariflənməsi, hər hansı bir fəaliyyət sahəsində bilik və bacarıqlarını aşkarlayaraq nümayiş etdirmək üçün yüksək səviyyədə müstəqil kitabxanalar mövcud olmuşdur.

Universitet kitabxanaları da kolleksiyalardakı məlumat mənbələrindən bütün istifadəçilərin ən Rahat şəkildə istifadə

etməsi imkanı yaradaraq bir universitet kitabxanasından gözdən əlillərin ən yaxşı formada təqdim edilməsini hədəfləməkdədir. (Ayxan Hüseynov: Görmə məhdudiyətli şəxslərin cəmiyyətə inteqrasiyasında kitab mütaliə və kitabxanaların rolu, Bakı 2018).

Kitab oxumaq deyəndə gözdən əlillər çox çətinlik qarşısında dururdular. Orta məktəbdə, ali təhsil müəssisələrində, yaxud bədi əsərlərin oxunmasında böyük problemlərlə üzləşirdilər. Dərslərləri dəftərə köçürmək və yaxud başqasından xahiş edərək oxutdurmaq məcburiyyətində qalırdılar. Bütün bu çətinlikləri nəzərə alaraq 1981-ci il 01 iyun tarixində Azərbaycan Korlar Cəmiyyətinin nəzdində Mərkəzi Korlar Kitabxanası yaradıldı. Tipoqrafiyada Brayl əlifbası ilə kitablar, jurnallar və s. çap olunaraq, kitabxananın istifadəsinə verildi. Bununla yanaşı, səsyzma studiyasında yerli və xarici ədiblərin əsərləri, müxtəlif mövzularda olan kitablar teleradio şirkətinin aparıcı diktorlarının ifasında oxunmaqla lentə köçürülərək, oxucu kütləsinin istifadəsinə verilmişdir. (Gerk.az: Respublika Gözdən Əlillər Kitabxanası: <https://gerk.az/danisan-kitabxana/>).

Gözdən əlilliyi olan şəxslərin ali təhsil müəssisələrində tədris prosesində səsli mühazirələrin, səsli dərslər və ya dərslər vəsaitlərinin olmasına çox böyük ehtiyac vardır. Brail şriftləri ilə yazılan kitabların oxunması və daşınması müəyyən problemlərə səbəb ola biləcəyini düşünərək səsli kitabların yaradılması və dərslər prosesi zamanı onlara daha çox üstünlük verilməsi məqsədə uyğundur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Regional İnkişaf" İctimai Birliyi - İnküziv təhsil (Məlumat kitabçası): 6.
2. Azərbaycanda inküziv təhsilin vəziyyətinə dair araşdırma sənədi, 2018

3. Azərbaycan məktəbi | Azerbaijan Journal of Educational Studies | 2021. №3: 53-54, 56.

4. Ayxan Hüseynov: Görmə məhdudiyətli şəxslərin cəmiyyətə inteqrasiyasında kitab mütaliə və kitabxanaların rolu.

5. Gerk.az: Respublika Gözdən Əlillər Kitabxanası:
<https://gerk.az/danisan-kitabxana/>

ORGANIZATION OF INCLUSIVE EDUCATION IN UNIVERSITIES: "SOUND" RESOURCES, TALKING LIBRARIES

Alakbarov A.Sh.

Abstract

People with disabilities should always be in the center of attention in our society. Ensuring their rights is one of the most important issues for us. Persons with disabilities should not be left out of higher education, they should also be involved in education. A book is a source of knowledge. In 1981, the Central Library for the Blind was created for visually impaired people. Many works, books on various topics were transferred to tapes performed by announcers and made available to the reading public.

Keywords: *Audio book, audio library, braille, teaching inclusive education, audio libraries in universities.*

ОРГАНИЗАЦИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗАХ: «ЗВУКОВЫЕ» РЕСУРСЫ, ГОВОРЯЩИЕ БИБЛИОТЕКИ

Алекперов А. Ш.

Резюме

Люди с инвалидностью всегда должны быть в центре внимания нашего общества. Обеспечение их прав является

для нас одним из важнейших вопросов. Инвалиды не должны быть исключены из высшего образования, они также должны быть вовлечены в образование. Книга – источник знаний. В 1981 году для слабовидящих была создана Центральная библиотека для слепых. Многие произведения, книги на различные темы были переведены на кассеты в исполнении дикторов и сделаны доступными для читающей публики.

Ключевые слова: аудиокнига, аудиобиблиотека, шрифт Брайля, инклюзивное обучение, аудиобиблиотеки в вузах.

KITABXANALARIN MUSIQİ TƏHSİLİNDƏKİ ROLU

Faiq Mübariz oğlu Yusifli

Mingəçevir Dövlət Universiteti

Mingəçevir, Azərbaycan

faiq.yusifli@mdu.edu.az

Xülasə

İstər ənənəvi kitabxanaların, istərsə də smart kitabxanaların musiqi təhsilindəki rolu əvəzənməzdir. Kitabxanalarda olan müxtəlif yazarların fərqli mənbələrdən istifadə edərək ərsəyə gətirdi kitablar oxucular üçün, yeni biliklər qazanmaq üçün kitabxanalara baş tutan insanlar üçün əlverişli qapılar açır. Bu kitablardan istifadə edərək öz biliklərini zənginləndirən şəxslər həm özlərinə lazım olan biliklərə yiyələnirlər, həm də yeni məlumatlar kəşf edirlər. Dünyanın müxtəlif ölkələrində musiqinin fərqli janrına, formasına, üslubuna və s. görə çoxlu kitablar mövcuddur.

***Açar sözlər:** musiqi təhsili, kitabxana, bilik mənbəyi, əlçatanlıq, əlverişli üsul*

Kitabxanaları bilik və məlumatların olduğu mənbə kimi qeyd edə bilərik. Kitabxanalarda insanlar öyrənmək, araşdırmaq, yeni birşeylər yaratmaq və fikirlərini digərləri paylaşmaları üçün gözəl məkandır. Burada müxtəlif mövzularda kitablar mövcuddur. Eyni zamanda musiqi məlumatlarına, resurslarına və təcrübəsinə giriş imkanı əldə etmək mümkündür. Oxucular musiqi kitabları, jurnallar, notlar, audio və video musiqiləri və digər musiqi materiallarına kitabxanaların musiqi bölmələrində tapa bilərlər. Bu resurslar, musiqi təhsilindəki tələbələrə, müəllimlərə və tədqiqatçılara, musiqi tarixi, musiqinin növləri və janrları, musiqi

nəzəriyyəsi və s. haqqında dərin biliklər əldə etmələrinə kömək edir. [2]

Texnologiyaların sürətlə inkişafı nəticəsində günümüzdə çoxlu smart kitabxanalar mövcuddur. Bu kitabxanaların sayı hər gün davamlı şəkildə artmaqdadır. Smart kitabxanalar ənənəvi kitabxanalardan daha da əlçatandır. Belə ki olduğun vəziyyətdən və ya məkandan asılı olmayaraq onlayn olaraq dünyanın müxtəlif yerlərində olan smart kitabxanalara internet vasitəsi ilə qoşulub lazımi məlumatları əldə etmək olar. Ənənəvi kitabxanalarda bu qeyri-mümkündür. Kitabxanalarda elə musiqi not kitabları olur ki, onların əlyazmaları yaxşı vəziyyətdə deyil. Ya yazılan məlumatları aydın oxumaq olmur, ya da köhnə kitablar olduğu üçün yararsız hala düşmüş olur. Belə hallarda bəzi mütəxəssislər müxtəlif proqramlardan istifadə edərək bu kitabları yenidən yazır və smart kitabxanalara yükləyirlər. Kitablar artıq yeni çap vəziyyətinə gəlmiş olur. [1]

Ənənəvi kitabxanalarda yerli yazarların kitabları xarici yazarlardan daha çox üstünlük təşkil edir. Fərqli ölkələrdə yaşayan müxtəlif beyinlərə malik musiqiçilərin düşüncələrinə sahib olmaq üçün bəzən bir kitabxanaya getmək kifayət etmir. Çoxlu kitabxanalara gedib maraqlanmaq lazım olur. Bəzən heç axtardığın məlumatı tapmaq belə mümkün olmur. Smart kitabxanaların bu işdə çox faydası var. Belə ki istədiyini mövzuda hansı yazarın kitabını istəyirsənsə qısa zamanda araşdırma tapa bilərsən. Bu, zaman baxımından da sərfəlidir.

Ənənəvi kitabxanalarda bəzən elə kitablar olur ki, o kitabları yalnız kitabxana daxilində oxumğa icazə verilir. Smart kitabxanalarda isə bu kitabları rahat telefona və ya komputərə yükləyərək istənilən zaman istifadə etmək mümkündür. Bunlar

hamısı smart kitabxanaların daha əlverişli olduğunu göstərən faktlardır.

Təbii ki ənənəvi kitabxanaların smart kitabxanalardan üstünlüyü də az deyil. Belə ki bəzi kitablar vardır ki, onların yalnız real versiyası vardır, onlayn versiyası yoxdur. Bu kitablardan istifadə etmək üçün, məhz, oxucu smart kitabxanalarda deyil, ənənəvi kitabxanalarda axtarış etməlidir.

Araşdırmalara görə bəzi oxucular deyirlər ki, kitabları real olaraq, əldə tutub onlara toxunaraq oxumaq onları daha da ruhlandırır, informasiyanın dərinliklərinə getməyə onları sövq edir. Təbii ki onlayn olaraq oxuyan oxuyucuların sayı da az deyildir. Bunları da xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Musiqi sahəsində yeni biliklər əldə etmək istəyən şəxs daima aktiv olmalı, hər gün araşdırmalar etməli (həm ənənəvi, həm də onlayn), həm də müxtəlif insanlar ilə diskussiya etməlidir. Çünki kitabxanalarda olan kitabların müəllifləri məhz bizim aramızda çıxan şəxslərdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Məmmədova İradə, Musiqi pedaqogikası, Bakı-ABU, 2009
2. Məmmədova İradə, Uşaqların musiqi dünyası, BAKI-TƏFƏKKÜR-2004

THE ROLE OF LIBRARIES IN MUSIC EDUCATION

Faig Mubariz oğlu Yusifli

Abstract

The role of both traditional libraries and smart libraries in music education is irreplaceable. Books created by different authors

using different sources in libraries open convenient doors for readers and people who visit libraries to gain new knowledge. People who enrich their knowledge by using these books acquire the necessary knowledge and discover new information. Different genres, forms, styles, etc. of music in different countries of the world. There are many books available.

Keywords: *music education, library, knowledge source, accessibility, affordable method*

РОЛЬ БИБЛИОТЕК В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Фаиг Мубариз оглы Юсифли

Резюме

Роль как традиционных библиотек, так и умных библиотек в музыкальном образовании незаменима. Книги, созданные разными авторами с использованием разных источников в библиотеках, открывают удобные двери для читателей и людей, посещающих библиотеки для получения новых знаний. Люди, которые обогащают свои знания с помощью этих книг, приобретают необходимые знания и открывают новую информацию. Разные жанры, формы, стили и т. д. музыки в разных странах мира. Есть много доступных книг.

Ключевые слова: *музыкальное образование, библиотека, источник знаний, доступность, доступный метод.*

Nəşriyyatın müdiri: ***Kamil Hüseynov***
Baş korrektor: ***p.ü.f.d. Rəhilə Cəbrayilova***
Korrektor: ***Südəbə Manafova***
Kompüter operatoru: ***Yeganə Soltanova***
Dizayner: ***Vüqar İbrahimov***

*Çapa imzalanıb 26.10.2023. Kağız formatı 60x84 1/16.
Həcmi 19 ç.v. Sifariş 106. Sayı 60.*

*“İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı.
AZ 1001, Bakı, İstiqlaliyyət küçəsi, 6.*
